

चालू घडामोडी मासिक

एप्रिल २०१९/अंक ४०/वर्ष ४

मूल्य
२० रुपये

MPSC | PSI | STI | ADO तसेच इतर अनेक स्पर्धापरीक्षांसाठी उपयुक्त

Cyril Almeida

Assistant editor and columnist
Dawn, Pakistan

IMS

IPI World Press
Freedom Hero

AWARD

2019

डॉ. गगनदीप कांग

लेखन आणि संकलन

विशाल दत्तात्रय वझरकर

MPSC TOPPERS

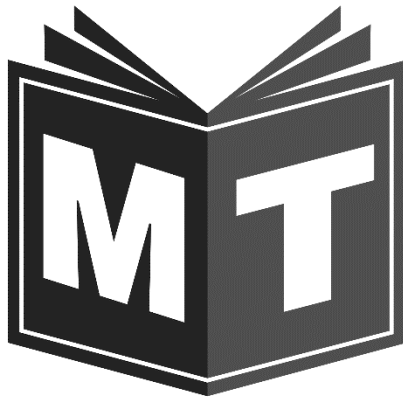
चालू घडामोडी मासिक

एप्रिल २०१९

लेखन आणि संकलन

विशाल द. वझरकर

अॅडमिन

MPSC TOPPERS

अनुक्रमणिका		
क्र.	चालू घडामोडी घटक	पृष्ठ क्र.
१.	विशेष लेख	०४
२.	राष्ट्रीय	०८
३.	आंतरराष्ट्रीय	१६
४.	प्रादेशिक	२२
५.	आर्थिक	२४
६.	योजना व विधीविषयक	२८
७.	क्रीडा	३०
८.	संरक्षण व विज्ञान-तंत्रज्ञान	३५
९.	परिषदा व युद्धसराव	४२
१०.	अहवाल व निर्देशांक	४४
११.	नवीन नियुक्त्या व राजीनामे	४७
१२.	पुरस्कार व सन्मान	५०
१३.	निधनवार्ता	५४
१४.	दिनविशेष	५४

MPSC TOPPERS

MPSC | PSI | STI | ADO अशा सर्व परीक्षांच्या तयारीसाठी उत्कृष्ट मोबाईल ॲप

4.7 ★★★★★

विशेष लेख

चर्चित व्यक्ती : सायरिल अल्मेडा

- पाकिस्तानी पत्रकार सायरिल अल्मेडा यांना अलीकडेच इंटरनॅशनल प्रेस इन्स्टिट्यूटचा वर्ल्ड प्रेस फ्रीडम हीरो हा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. त्यांच्या धाडसी पत्रकारितेसाठी त्यांना हा सन्मान देण्यात आला.
- त्यांनी पाकिस्तानी सैनिकी-नागरी संबंधांना उघड केले. सायरिलने प्रकाशित केलेल्या एका वृत्तामध्ये पाकिस्तानी सैन्याने दहशतवाद्यांना मदत पुरविल्याचे संकेतही मिळाले होते.
- या अहवालात २००८च्या मुंबई हल्ल्यात पाकिस्तानी सैन्याच्या हात असल्याचा इशारा देण्यात आला होता. त्यावेळी ते 'डॉन' नावाच्या वृत्तपत्रात सहायक संपादक म्हणून काम करत होते.
- त्यांच्या या वृत्तानंतर पाकिस्तानमध्ये बरेच विवाद झाले आणि २०१६ मध्ये देशातून बाहेर जाण्यास मनाई करण्यात आली.
- सायरिल आल्मेडा इंटरनॅशनल प्रेस इन्स्टिट्यूटचा वर्ल्ड प्रेस फ्रीडम हीरो हा पुरस्कार मिळविणारे दुसरे पाकिस्तानी व्यक्ती आहेत. यापूर्वी असलम अली यांनाही या पुरस्काराने गौरविण्यात आले आहे.

सायरिल अल्मेडा

- सायरिल अल्मेडा पाकिस्तानी पत्रकार असून, ते डॉन वृत्तपत्रात सहाय्यक संपादक आणि स्तंभलेखक म्हणून कार्यरत आहेत.
- सायरिल यांचा जन्म कराची, पाकिस्तान येथे झाला. त्यांनी ऑक्सफर्ड विद्यापीठात अभ्यास केला आहे.
- सायरिल अल्मेडा हे गोवन कॅथोलिक कुटुंबातील आहेत. जवळपास १०० वर्षांपूर्वी त्यांचे कुटुंब कराची येथे स्थायिक झाले होते.

दीनानाथ मंगेशकर पुरस्कार २०१९

- दरवर्षी दीनानाथ मंगेशकर स्मृती प्रतिष्ठानद्वारे संगीत, नाट्य, कला आणि सामाजिक क्षेत्रातील विविध व्यक्तींना सन्मानित केले जाते.
- यावर्षी सीआरपीएफचे महानिदेशक विजयकुमार यांना गृह मंत्रालयाअंतर्गत भारताच्या जवानांसाठी सामाजिक कार्य करणारी संस्था 'भारत के वीर'साठी सन्मानित केले गेले.
- सीआरपीएफचे महानिदेशक विजयकुमार हे यंदाच्या पुरस्कार सोहळ्याच्या अध्यक्षपदी होते. तर यावर्षीच्या विजेत्यांना आरएसएस प्रमुख मोहन भागवत यांच्या हस्ते हे पुरस्कार देण्यात आले.
- यंदाचा हा पुरस्कार सोहळा पुलवामा हल्ल्यात शहीद झालेल्या सीआरपीएफच्या ४० पेक्षा अधिक जवानांना समर्पित करण्यात आला होता. यंदा मास्टर दीनानाथ यांच्या स्मृतीत या जवानांसाठी १ कोटी रुपये दान म्हणून देण्यात आले.
- त्याचप्रमाणे यशवंतराव चव्हाण नाट्यगृह कोथरूड पुणे येथील पडद्यामागील कलाकार कै. विजय महाडिक यांच्या कुटुंबियांना देखील मास्टर दीनानाथ मंगेशकर प्रतिष्ठानातर्फे ५०,००० रुपयांचे आर्थिक सहाय्य करण्यात आले.

पुरस्कार विजेत्यांची यादी

- जीवनगौरव पुरस्कार: सलीम खान (पटकथालेखक आणि निर्माता)
- विशेष पुरस्कार: मधुर भंडारकर (चित्रपट निर्माता)
- संगीत व कला: सुचेता भिडे-चाफेकर (शास्त्रीय नृत्यांगना)
- आनंदमयी पुरस्कार: सुरेश तळवळकर (तालयोगी आश्रमचे पंडित)
- वाग्विलासिनी पुरस्कार: वसंत आबाजी डहाके (मराठी कवी व लेखक)
- विशेष पुरस्कार: हेलन (अभिनेत्री)
- मोहन वाघ पुरस्कार (वर्षातील सर्वश्रेष्ठ नाटक): सोयरे सकळ (भद्रकाली प्रोडक्शनचे मराठी नाटक)

दीनानाथ मंगेशकर पुरस्कार

- दीनानाथ मंगेशकर यांची पहिली पुण्यतिथी २४ एप्रिल १९४३ या दिवशी होती. त्यांच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ त्यांच्या कन्या लता मंगेशकर दीनानाथ मंगेशकर स्मृती प्रतिष्ठान स्थापन केले आहे.

- या प्रतिष्ठानातर्फे १९८८ पासून दरवर्षी २४ एप्रिल या दिवशी, आनंदमयी पुरस्कार, मोहन वाघ पुरस्कार, वाग्विलासिनी पुरस्कार, रंगभूमी पुरस्कार व दीनानाथ मंगेशकर स्मृती पुरस्कार देण्यात येतात.
- समाजसेवा, नाट्यसेवा, साहित्य, रंगभूमी, चित्रपट, रंगभूमी आदी क्षेत्रांत उल्लेखनीय कामगिरी केलेल्या व्यक्तींस हे पुरस्कार प्रदान करण्यात येतात.
- पुरस्काराचे स्वरूप एक लाख एक हजार एक रुपये रोख (सुरुवातीला ही रक्कम ५० हजार रुपये होती), आणि सन्मानचिन्ह असे आहे.
- दीनानाथ मंगेशकर हे मराठी गायक, नाट्यअभिनेते, संगीतकार होते. त्यांना कोल्हटकरांनी मास्टर ही उपाधी बहाल केली आणि तेव्हापासून ते मास्टर दीनानाथ मंगेशकर झाले.
- विशेष म्हणजे, दीनानाथ मंगेशकर सुप्रसिद्ध गायक-गायिका लता मंगेशकर, मीना खडीकर, आशा भोसले, उषा मंगेशकर, हृदयनाथ मंगेशकर यांचे वडील आहेत.

चर्चित व्यक्ती : डॉ. गगनदीप कांग

- वैद्यक क्षेत्रातील संशोधक असलेल्या डॉ. गगनदीप कांग या लंडनमधील रॉयल सोसायटीच्या ३५९ वर्षांच्या इतिहासात या संस्थेच्या फेलोपदाचा मान मिळविणाऱ्या पहिल्या भारतीय महिला ठरल्या आहेत.
- डॉ. गगनदीप कांग यांनी ज्या रेटा विषाणूमुळे (व्हायरस) भारतात दर वर्षी १ लाख लोक मरतात त्यावर तोंडावाटे देता येईल अशी लस शोधून तयार केली आहे. याशिवाय टायफॉईडची स्वदेशी लस विकसित करण्यातही त्यांचे मोलाचे योगदान आहे.
- भारतातील मुलांमध्ये होणाऱ्या पोटातील संसर्गावर त्यांनी केलेले संशोधन महत्वाचे ठरले. त्यांच्या या संशोधनाचा भर मानवी प्रतिकारशक्ती वाढवण्यावर आहे.
- कांग यांच्यासोबतच फिल्ड पदक विजेते मंजुळ भागव आणि अक्षय व्यंकटेश या २ भारतीयांसह ५९ संशोधकांची रॉयल सोसायटीच्या फेलोशिपसाठी निवड झाली आहे. मंजुळ भागव व अक्षय व्यंकटेश हे सध्या प्रिन्सटन विद्यापीठात प्राध्यापक आहेत.

डॉ. गगनदीप कांग

- डॉ. गगनदीप या मूळ पंजाबमधील जालंधरच्या. त्यांनी वेल्लोर येथील स्त्रिश्न मेडिकल कॉलेजमधून एमबीबीएस पदवी घेतल्यानंतर प्राध्यापक म्हणून रुजू होऊन सूक्ष्मजीवशास्त्रात पीएचडी केली आणि संशोधनाचे क्षेत्र निवडले.
- कांग सध्या फरीदाबादमधील ट्रान्सलेशनल हेल्थ सायन्स अँड टेक्नॉलॉजी इन्स्टिट्यूटमध्ये कार्यकारी संचालक म्हणून कार्यरत आहेत. एकंदर ३०० शोधनिबंध त्यांनी लिहिले आहेत.
- रॉयल कॉलेज ऑफ पॅथॉलॉजिस्ट लंडन, इंडियन अँकेडमी ऑफ सायन्सेस व इंडियन नॅशनल सायन्स अँकेडमी या संस्थांची फेलोशिप त्यांना मिळाली आहे.
- २०१६ मध्ये त्यांना सार्वजनिक आरोग्य क्षेत्रातील अमूल्य योगदानासाठी जीवशास्त्र विषयात इन्फोसिस पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले आहे. याशिवाय त्यांना वुमन बायोसायंटिस्ट ऑफ दी इयर पुरस्कारही (२००६) मिळाला आहे.
- रोटाव्हायरस लस उत्पादकांसाठी त्यांनी प्रशिक्षण केंद्र सुरू केले असून तेथे भारतच नव्हे, तर ब्राझील, चीन यांसह अनेक देशांतील उत्पादकांना प्रशिक्षण दिले जाते.

रॉयल सोसायटी ऑफ लंडन

- ही विज्ञान क्षेत्रातील नामवंत संस्था असून तिचे पूर्ण नाव Royal Society of London for the Improvement of Natural Knowledge असे आहे.
- विज्ञान क्षेत्राच्या विकासाला चालना देण्यासाठी १६६० मध्ये स्थापन करण्यात आलेली ही विद्वानांची संस्था आहे. तिचे मुख्यालय लंडन (ब्रिटन) येथे स्थित आहे.
- या संस्थेद्वारे गणित, अभियांत्रिकी, विज्ञान व वैद्यकीय क्षेत्रातील महत्त्वपूर्ण योगदानासाठी फेलोशिप ऑफ रॉयल सोसायटी प्रदान केली जाते. हा एक प्रकारचा पुरस्कार व सन्मान आहे.
- १६६३ मध्ये अशी फेलोशिप देण्यास सुरुवात झाली. १९४५ मध्ये सर्वप्रथम एखाद्या महिलेला ही फेलोशिप देण्यात आली. तेव्हापासून आतापर्यंत १३३ महिलांना ही प्रतिष्ठित फेलोशिप देण्यात आली आहे.
- ही फेलोशिप मिळविणारे काही दिग्गज: आयझॅक न्यूटन (१६७२), चार्ल्स डार्विन (१८३९), मायकल फॅरेडे (१८२४), अर्नेस्ट रुदरफोर्ड (१९०३), श्रीनिवास रामानुज (१९१८), अल्बर्ट

आइन्स्टाईन (१९२१), सुब्रमन्यन चंद्रशेखर (१९४४), एलन ट्यूरिंग (१९५१), स्टीफन हॉकिंग (१९७४), अजय कुमार सूद (२०१५), एलोन मस्क (२०१८) इत्यादी.

गोल्डमैन पुरस्कार २०१९

- अलीकडेच ६ ग्रासरूट पर्यावरणवादी सामाजिक न्याय कार्यकर्त्यांना प्रतिष्ठित गोल्डमैन पुरस्कार २०१९ प्रदान करण्यात आला.
- अमेरिकेतील कॅलिफोर्नियामधील सॅन फ्रांसिस्को ओपेरा हाऊस येथे एका कार्यक्रमात हे पुरस्कार वितरीत करण्यात आले. या कार्यक्रमाला अमेरिकेचे माजी उपराष्ट्रपती आणि पर्यावरण कार्यकर्ते अल्बर्ट गोर हेदेखील उपस्थित होते.

गोल्डमैन पर्यावरण पुरस्कार २०१९ विजेते

- लॅंडा गार्सिया: अमेरिकेच्या लॅंडा गार्सियाने स्थानिक समुदायांच्या मदतीने वॉशिंग्टनमधील उत्तर अमेरिकेतील सर्वात मोठ्या तेल निर्यात टर्मिनलची निर्मिती करण्यास बंदी आणली.
- अॅना कोलोविच लेसोस्का: उत्तर मॅसिडोनियाच्या अॅना कोलोविचने मवरोवो या देशातील सर्वात मोठ्या राष्ट्रीय उद्यानामध्ये निर्माण केल्या जाणाऱ्या दोन मोठ्या जलविद्युत प्रकल्पांचा आंतरराष्ट्रीय निधी रोखण्यासाठी सतत ७ वर्षे मोहीम चालविली.
- बयारजर्गल अग्वांतसेरेन: मंगोलियाच्या बयारजर्गलने लुप्तप्राय हिमबिंबट्यासाठी १.८ एकर क्षेत्रात तोसोनबुम्बा अभयारण्य बांधण्यासाठी लढा दिला. तसेच त्याने मंगोलिया सरकारला याठिकाणी खाणकाम न करण्यासही सहमत केले.
- आल्फ्रेड ब्राउनेल: लायबेरियाच्या या पर्यावरण कार्यकर्ता आणि मानवाधिकार वकिलाने पाम ऑईल प्लांटेशन डेव्हलपर्सद्वारे लायबेरियातील उष्णकटिबंधीय वने नष्ट केली जाण्यापासून रोखण्यासाठी महत्त्वपूर्ण कार्य केले.
- जॅकलीन इव्हान्स: कुक आयलँड्सच्या जॅकलीन इव्हान्सने बेटावरील समुद्री जैव विविधतेचे संवर्धन करण्यासाठी, या बेटावरील सागरी क्षेत्राच्या संवर्धन आणि शाश्वत व्यवस्थापनासाठी तसेच १५ सागरी संरक्षित क्षेत्रे निर्मितीसाठी सलग ५ वर्षे मोहीम राबविली.
- अल्बर्टो कुरामिल: चिलीच्या अल्बर्टो कुरामिलने आपल्या मापुचे समुदायाला एकतरी करून चिलीच्या कौतिन नदीवरील जलविद्युत प्रकल्पांच्या निर्मितीचा निषेध केला आणि त्यासाठी त्याला तुरुंगातही टाकण्यात आले.

गोल्डमैन पर्यावरण पुरस्कार

- ग्रीन नोबेल पारितोषिक म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या या पुरस्काराची सुरुवात १९८९ साली अमेरिकेचे दानशूर व्यक्ती रिचर्ड आणि रोडा गोल्डमैन यांनी केली.
- हा पुरस्कार गोल्डमैन एनवायरनमेंटल फाउंडेशनद्वारे दिला जाणारा वार्षिक पुरस्कार आहे. पुरस्कार विजेत्याला २ लाख डॉलर्स बक्षिसस्वरूप देण्यात येतात.
- पर्यावरण संवर्धनासाठी केलेल्या उल्लेखनीय कार्यासाठी जगभरातील पर्यावरण कार्यकर्त्यांना हा पुरस्कार प्रदान करण्यात येतो.

हा पुरस्कार मिळविलेले भारतीय

- प्रफुल्ल सामन्त्रा: त्यांनी ओडिशातील डोंगरी कॉड लोकांच्या न्याय्य हक्कांसाठी व नियामगिरी पर्वताच्या (बॉक्सइटच्या खाणींपासून) संरक्षणासाठीवर १२ वर्षे यशस्वी न्यायालयातील लढा दिला.
- मेधा पाटकर: त्या नर्मदा बचाव आंदोलनासाठी ओळखल्या जातात.
- एम.सी. मेहता: त्यांनी पर्यावरण संवर्धनासाठीचे अनेक खटले सर्वोच्च न्यायलयात एकहाती जिंकले आहेत.
- रशीदा बी आणि चंपादेवी शुक्ला: त्यांनी १९८४च्या भोपाल वायू दुर्घटनेतील पिडीतांसाठी आंतरराष्ट्रीय स्तरावर अभियान सुरु करण्यात मोठी भूमिका बजावली.
- रमेश अग्रवाल: त्यांनी औद्योगिक विकास प्रकल्पांना माहितीच्या अधिकाराच्या कक्षेत आणण्यासाठी व छत्तीसगढमधील सर्वात मोठी प्रस्तावित कोळशा खाण बंद करण्यासाठी यशस्वी प्रयत्न केले.

आयएनएस इम्फाळ

- नौदलाने ईशान्य भारताला पहिल्यांदाच प्रतिनिधीत्व देताना मणिपूर राज्याच्या राजधानीच्या नावे 'आयएनएस इम्फाळ' या स्टेथ (कुठल्याही रडारमध्ये न येणाऱ्या) प्रकारातील युद्धनौकेचे २० एप्रिल रोजी जलावतरण केले आहे.
- नौदलाच्या विविध नौका व कार्यालयांना 'आयएनएस' (इंडियन नेव्ही शिप) उपाधी दिली जाते. या 'आयएनएस' नंतर त्या नौकेला एखादे शहर, नदी, पर्वतरांगा, शस्त्र किंवा संस्कृतमधील नाव दिले जाते.
- नौदलामध्ये आधीच दिल्ली, मुंबई व म्हैसूर या क्षेत्रांसाठी डागण्याच्या कुझ विनाशिका आहेत. तर कोलकाता, कोची व चेन्नई या 'स्टेथ' श्रेणीतील क्षेत्रांसाठी डागण्याच्या युद्धनौकादेखील आहेत.
- यानंतर नौदलाच्या मागणीनुसार येथील माझगाव डॉकने 'आयएनएस विशाखापट्टणम' या स्टेथ प्रकारच्या अत्याधुनिक व अधिक मोठ्या आकाराच्या विनाशिकेची बांधणी केली आहे.
- याच श्रेणीतील 'आयएनएस मार्मुगाव' या नौकेची बांधणीदेखील पूर्ण झाली आहे. या दोन्ही नौकांची सध्या सागरी चाचणी सुरू आहे.
- याच श्रेणीतील पुढील नौका बांधून पूर्ण झाली व त्याचे सागरी चाचणीसाठी जलावतरण होणार होते. या नौकेला 'आयएनएस पारादीप' असे नाव देण्यात आले होते. परंतु नंतर या नौकेचे नाव बदलून 'आयएनएस इम्फाळ' करण्याची सूचना संरक्षण मंत्रालयाने दिली.
- देशातील महत्त्वाच्या शहरांच्या नावे आजवर युद्धनौका तयार झाल्या आहेत. विशाखापट्टणम श्रेणीतील पुढील नौकेला 'पोरबंदर' नावे देण्याचे प्रस्तावित आहे.
- पण आता त्यामध्ये ईशान्य भारतासारख्या भागातील मणिपूरच्या राजधानीच्या नावे नौका नौदलात येणार आहे. राष्ट्रीय एकात्मकतेच्या दृष्टीने हा एक चांगला प्रयत्न असेल.
- कारण इम्फाळ हा भाग दूर्गम आहे. भूदलाच्या अनेक तुकड्या तेथे तैनात आहेत. तेथील नागरिकांना भूदल माहित आहे. पण आता युद्धनौकेला त्यांच्या शहराचे नाव मिळत असल्याने त्यांना नौदलाबाबतही माहिती मिळू शकेल.
- या नौकेची संपूर्ण उभारणी माझगाव डॉकमध्ये झाली असून मे २०१७मध्ये या नौकेच्या बांधणीला सुरुवात झाली होती.
- शत्रूच्या नौकेवर नेमका मारा करू शकणाऱ्या गाईडेड क्षेत्रांसाठी सज्ज असलेल्या आयएनएस इम्फाळचे जलावतरण नौदल प्रमुख अॅडमिरल सुनील लांबा यांच्या हस्ते झाले.
- या जलावतरणानंतर ही नौका पुढी ४ ते ६ वर्षे विविध सागरी चाचण्या पार करून त्यानंतर नौदलाच्या ताफ्यात येईल.

आयएनएस इम्फाळची ठळक वैशिष्ट्ये

- स्टेथ म्हणजेच शत्रूच्या रडार कक्षेत येऊ शकत नाही.
- वजन ३०३७ टन तर वेग ३० नॉट.
- ६० किलो स्फोटकांचा १०० किमीपर्यंत मारा करणारे बराक क्षेत्रासाठी वाहण्याची क्षमता.
- ४५० किमीपर्यंत १६ ब्राम्होस क्षेत्रासाठी डागण्याची क्षमता.
- २ हेलिकॉप्टर वाहण्याची क्षमता.
- ७५०० टन वजन (विनाशिक श्रेणीतील सर्वाधिक वजन).
- ३ प्रकारचे रडार व २ प्रकारचे अत्याधुनिक सेन्सर्स.

मलेरिया निर्मुलनासाठी मेरा इंडिया अभियान

- इंडियन मेडिकल रिसर्च कौन्सिलने (ICMR) मलेरिया निर्मुलनासाठी मेरा इंडिया अभियान (MERA: Malaria Elimination Research Alliance) सुरू केले आहे. या अभियानाची सुरुवात २५ एप्रिल रोजी जागतिक मलेरिया दिनाच्या पार्श्वभूमीवर करण्यात आली.
- २०३० पर्यंत भारतातून मलेरियाचे उच्चाटन करणे, हा या मोहीमेचा उद्देश आहे. हे अभियान म्हणजे मलेरियाला नियंत्रित करण्याचा प्रयत्न करणाऱ्या व्यक्ती व संस्थांचा समूह आहे.

मेरा इंडिया अभियान

- मलेरियाच्या जोखमीचा सामना करणाऱ्या लोकांचा मलेरियाचा धोका दूर करण्यासाठी आणि २०३० पर्यंत मलेरियाच्या उच्चाटनासाठी हे अभियान समन्वयित संशोधनास चालना देणार आहे.

- हे अभियान मलेरियाचे निर्मूलन करण्यासाठी आंतरराष्ट्रीय प्रयत्नांना पूरक प्रयत्न राष्ट्रीय स्तरावर करेल आणि त्याचबरोबरच जागतिक स्तरावरील प्रयत्नांमध्येही योगदान देईल.
- समन्वयीत संशोधनाला चलना देण्यासाठी हे अभियान आंतर-संस्थात्मक समन्वय व सहकार्यासाठी सुलभता प्रदान करेल.

मलेरिया

- मलेरिया हा डासांच्या चावण्यामुळे होणारा रोग असून, तो प्लाझमोडियम वायवॅक्स नावाच्या सूक्ष्म परजीवीमुळे होतो व तो अॅनाफिलीस डासांची मादी चावल्याने पसरतो. याचा प्रादुर्भाव विषुववृत्तीय भागांत जास्त आहे.
- जेव्हा संक्रमित डास एखाद्या व्यक्तीला चावतो तेव्हा मलेरियाचा परजीवी त्या व्यक्तीच्या यकृतामध्ये वेगाने वाढू लागतो. हा परजीवी शरीरातील लाल रक्तपेशींना (आरबीसी) संक्रमित करून नष्ट करतो. लवकर निदान झाल्यास मलेरिया नियंत्रित केला जाऊ शकतो.
- मलेरियाचे लक्षण: सर्दी-खोकला, ताप, श्वासोच्छवासा करण्यास त्रास होणे, असामान्य रक्तस्राव, अशक्तपणा (अॅनिमिया) इत्यादी.
- मलेरिया चे गांभीर्य लक्षात घेता २५ एप्रिल हा जागतिक मलेरिया दिन म्हणून ओळखला जातो.
- मलेरिया या आजारामुळे जगभरात दरवर्षी ४ लाख ३५ हजार जणांचा मृत्यू होत आहे. मलेरियाने मृत्यू होणाऱ्या रुग्णात आफ्रिकेतील ५ वर्षाखालील मुलांचे प्रमाण अधिक आहे.
- दक्षिण-पूर्व आशियातील अशा रुग्णांपैकी ८९ टक्के रुग्ण भारतात आढळतात. भारतात २०१६ मध्ये १०.९० लाखाहून अधिक मलेरियाच्या रुग्णांची नोंद झाली होती. यातील ३३१ रुग्णांचा मृत्यू झाला होता.
- मलेरिया रोगाला नियंत्रणात ठेवण्यामध्ये भारताने चांगले यश मिळविले आहे. २००० मध्ये, तर भारतात मलेरियाचे २.०३ दशलक्ष रुग्ण होते तर २०१८ मध्ये ही संख्या ८० टक्क्यांनी कमी होऊन ०.३९ दशलक्ष एवढी झाली.
- २००० मध्ये मलेरियामुळे ९३२ लोकांचा मृत्यू झाल्या होता, तर २०१८ मध्ये मलेरियामुळे ८५ मृत्यू झाले. यामध्ये २००० सालापासून सुमारे ९० टक्के घट झाली आहे.

आरबीआयचे द्विमाही पतधोरण: एप्रिल २०१९

- रिझर्व बँकेचे नवे गव्हर्नर शक्तिकांत दास यांच्या अध्यक्षतेखालील रिझर्व बँकेच्या पतधोरण आढावा समितीने द्विमाही पतधोरण जाहीर केले.
- पतधोरण आढावा समितीने भारतीय अर्थव्यवस्थेला चालना देण्यासाठी सलग दुसऱ्यांदा रेपो दरात ०.२५ टक्क्यांची कपात केली आहे.
- यापूर्वी फेब्रुवारी २०१९ मध्ये जाहीर केलेल्या पतधोरणातही रेपो दरात ०.२५ टक्क्यांची कपात करण्यात आली होती.
- शक्तीकांत दास यांची आरबीआयच्या गव्हर्नरपदी नियुक्ती झाल्यापासून सलग दुसऱ्यांदा रेपो रेटमध्ये कपात करण्यात आली आहे.
- त्यामुळे अवघ्या तीन महिन्यात दोनदा व्याजदरात कपात करणारा भारत हा आशिया खंडातील एकमेव देश झाला आहे.
- या द्विमाही पतधोरणानुसार आता रेपो रेट ६.२५ टक्क्यांवरून ६.०० टक्क्यांवर आला आहे. तर रिहर्स रेपो रेट ६.०० टक्क्यांवरून ५.७५ टक्के झाला आहे.
- या निर्णयामुळे सर्वसामान्य जनतेला मिळणारी सर्व प्रकारची कर्जे स्वस्त होणार आहेत. तसेच सध्या सुरु असलेल्या कर्जावरील व्याजदरही कमी होणार असल्याने बँकेचा हप्ताही कमी होणार आहे.
- आरबीआयचे आगामी वर्षासाठीचे विविध अंदाज
- आरबीआयने पावसाबाबत अनिश्चितता पाहता पतधोरणाचा पवित्रा पूर्वीसारखाच 'तटस्थ' ठेवला.
- तर २०१८-१९ साठी देशाच्या आर्थिक विकास दराचा फेब्रुवारीमधील सुधारित ७.४ टक्क्यांचा अंदाज आणखी कमी करून आरबीआयने तो ७.२ टक्क्यांवर आणत सावधगिरीचा संकेतही दिला आहे.
- महागाई दराची स्थिती सध्या समाधानकारक आहे आणि पाऊस सामान्य सरासरी इतका झाल्यास महागाई दर आणखी खालावेळ.

- संपूर्ण २०१९-२० या आर्थिक वर्षात महागाई दर ४ टक्क्यांच्या पुढील पातळी गाठणार नाही, असा रिझर्व बँकेचा कयास आहे.

पतधोरण आढावा समिती

- ऑक्टोबर २०१६ पर्यंत रिझर्व बँकेच्या गव्हर्नरांनी व्याजदर निश्चितीबाबत अंतिम अधिकार होते.
- ऑक्टोबर २०१६ पासून मात्र पतधोरणाकरिता सरकारने ६ सदस्यांची नियुक्ती केली असून, तिचे अध्यक्षपद गव्हर्नरांकडे देण्यात आले आहे.
- गव्हर्नर वगळता समितीतील अन्य ५ सदस्यांना व्याजदराबाबत निर्णय घेण्याचे अधिकार आहेत. गव्हर्नरांना केवळ अधिक मतांच्या बाजूनेच कौल द्यावयाचा आहे.

पतधोरणाशी संबंधित विविध संकल्पना

रेपो रेट

- आरबीआयद्वारे रेपो रेट या साधनाचा १९९२ पासून उपयोग केला जात आहे. रेपो याचा अर्थ Repurchase Obligation किंवा पुनखरेदी बंधन असा होतो.
- दररोजच्या व्यवहारांसाठी बँकांना मोठ्या रकमेची गरज असते. ही गरज पूर्ण करण्यासाठी रिझर्व बँक देशातल्या बँकांना अल्प मुदतीचे कर्ज देते. या कर्जावर जो व्याजदर आकारला जातो त्याला रेपो रेट म्हणतात.
- रिझर्व बँकेकडून कमी व्याजदराने कर्ज मिळत असेल तर बँका आपल्या ग्राहकांना कमी व्याजदराने कर्ज देतात. रिझर्व बँकेने व्याजदर वाढवले की बँकाही आपल्या कर्जाचे दर वाढतात.
- रेपो व्यवहारांमुळे बँकांच्या हातातील अल्पकालीन रोखता वाढते, त्यामुळे बँकांची कर्ज देण्याची क्षमता वाढते.
- चलनवाढीच्या परिस्थितीत आरबीआय रेपो दर वाढवते. त्यामुळे बँकांच्या हातातील अल्पकालीन रोखता कमी होते, म्हणून बँकांची ग्राहकांना कर्ज देण्याची क्षमता घटते.
- याउलट, चलन घटीच्या परिस्थितीत रिझर्व बँक रेपो दर कमी करून कर्जे स्वस्त करते. त्यामुळे बँकांच्या हातातील अल्पकालीन रोखता वाढते व बँकांची ग्राहकांना कर्ज देण्याची क्षमता वाढते.
- सध्याचा रेपो दर ६.०० टक्के आहे.

रिहर्स रेपो रेट

- बँकांकडील अतिरिक्त रोख रक्कम बँका अल्प मुदतीसाठी रिझर्व बँकेकडे जमा करतात. त्या रकमेवर रिझर्व बँक ज्या दराने व्याज देते त्या दराला रिहर्स रेपो रेट म्हणतात.
- रिहर्स रेपो व्यवहारांमुळे बँकांच्या हातातील अल्पकालीन रोखता कमी होते, त्यामुळे कर्ज देण्याची क्षमता कमी होते.
- चलनवाढीच्या परिस्थितीत आरबीआय रिहर्स रेपो दर वाढवते. यामुळे बँका जास्त व्याज मिळवण्यासाठी आपल्याकडील जास्तीत-जास्त रोख रक्कम रिझर्व बँकेत जमा करतात. त्यामुळे बँकांची आपल्या ग्राहकांना कर्ज देण्याची क्षमता कमी होते. परिणामी बाजारातल्या पैशांची तरलता कमी होते.
- चलनघटीच्या परिस्थितीत आरबीआय बँक रिहर्स रेपो दर कमी करते, यामुळे बँका आरबीआयमध्ये कमी रक्कम जमा करतात. परिणामतः बँकेकडील अल्पकालीन रोखता वाढते, त्यामुळे बँकांची आपल्या ग्राहकांना कर्ज देण्याची क्षमता वाढते.
- मे २०११ पर्यंत रिहर्स रेपो दर हा स्वतंत्र दर होता. मे २०११ मध्ये आरबीआयने असा निर्णय घेतला की, यापुढे रिहर्स रेपो दर हा स्वतंत्रपणे घोषित केला जाणार नाही तर तो रेपो दराशी जोडला असेल.
- सध्याचा रिहर्स रेपो दर ५.७५ टक्के आहे.

सीआरआर (रोख राखीव प्रमाण)

- देशात लागू असलेल्या बँकिंग नियमांनुसार, प्रत्येक बँकेला आपल्याकडे उपलब्ध असलेल्या एकूण रकमेपैकी ठराविक रक्कम रिझर्व बँकेकडे जमा करावी लागते. यालाच रोख राखीव प्रमाण (Cash Reserve Ratio) असे म्हटले जाते.
- सध्याचा सीआरआरचा दर ४ टक्के आहे.

एसएलआर (वैधानिक रोखता प्रमाण)

- एसएलआरचे पूर्ण रूप वैधानिक रोखता प्रमाण (Statutory Liquidity Ratio) असे आहे.
- व्यापारी बँकांना कर्ज देण्यापूर्वी काही ठराविक रक्कम स्वतःकडे रोख, सोने अथवा आरबीआयद्वारे प्रमाणित रोख्यांच्या स्वरूपात ठेवावी लागते. त्याला एसएलआर असे म्हटले जाते.
- बाजारात रोख रक्कम नियंत्रित ठेवण्यासाठी हा आणखी एक उपाय आहे. या रक्कमेचा वापर व्यापारी बँकांद्वारे आपातकालीन व्यवहारांसाठी केला जाऊ शकतो.
- बँकांनी सर्व ठेवी कर्ज रूपाने वाटून टाकल्या तर बँकेची पत धोक्यात येऊन बँक बुडण्याची शक्यता निर्माण होऊ शकते, म्हणून सर्व बँकांवर एसएलआरचे बंधन टाकण्यात आले आहे. बँकांना एसएलआरच्या ठेवी कर्ज देण्यासाठी वापरता येत नाही.
- आरबीआयने एसएलआर वाढवल्यास बँकांजवळील कर्ज देण्याजोगी रक्कम कमी होऊन पतसंकोच घडून येतो.
- याउलट आरबीआयने एसएलआर कमी केल्यास बँकांजवळील कर्ज देण्याजोगी रक्कम वाढून पतविस्तार घडून येतो.
- सध्याचा एसएलआरचा दर १९.२५ टक्के आहे.

एमएसएफ (मार्जिनल स्टॉडिंग फॅसिलिटी)

- एमएसएफचे पूर्ण रूप मार्जिनल स्टॉडिंग फॅसिलिटी आहे. व्यापारी बँकांसाठी एमएसएफ ही अल्पकालीन कर्ज योजना आहे.
- रोखतेची तीव्र कमतरता असताना बँका सरकारी सिक्युरिटीजच्या बदल्यात आरबीआयकडून ज्या दराने कर्ज घेतात, एमएसएफ दर म्हणतात.
- एमएसएफ दर हा साधारणतः रेपो दरापेक्षा जास्त असतो. सध्याचा एमएसएफ दर ६.२५ टक्के आहे.

हॉकिश अप्रोच

- जेव्हा महागाईचा दर वाढलेला असतो अशा वेळी रिझर्व्ह बँक बाजारातील चलन नियंत्रणात आणण्यासाठी व्याज दर वाढवत असते.
- या स्थितीत कर्ज महाग होतात. कर्ज महाग झाल्याने त्याचा फटका विकासा कार्यांना बसतो.
- रुपयाला आंतरराष्ट्रीय चलन बाजारात मजबूत बनविण्यासाठी हॉकिश धोरणाचा फायदा होतो.

डोव्हिश अप्रोच

- हे धोरण देशाच्या विकासासाठी चालना देण्यासाठी उचलले जाते. यामध्ये आरबीआय व्याजदरात कपात करत असते.
- कर्ज स्वस्त झाल्याने विकासकामांवर खर्च केला जातो. नागरिकांच्या हातात चलन खेळते राहते. सर्वसाधारणपणे महागाई आटोक्यात असताना हे धोरण स्वीकारले जाते.
- सध्याच्या पतधोरणात आरबीआयद्वारे डोव्हिश अप्रोच स्वीकारण्यात आला आहे.

आरबीआयची पतनियंत्रणाची संख्यात्मक साधने

- वर नमूद करण्यात आलेल्या सर्व साधनांना आरबीआयची पतनियंत्रणाची संख्यात्मक साधने म्हंटले जाते.
- या संख्यात्मक साधनांचा परिणाम प्रत्यक्ष चलनाच्या प्रमाणावर होत असतो. या साधनांच्या वापरामुळे बँकेकडील व पर्यायी देशाच्या अर्थव्यवस्थेतील रोख रकमेची वाढ / घट होते. परिणामतः एकूण पतचलनाचे प्रमाण वाढते किंवा कमी होते.

आरबीआयची पतनियंत्रणाची गुणात्मक साधने

- यात उपभोग कर्जचे नियंत्रण, कर्जचे रेशनिंग, नैतिक समजावणी, प्रत्यक्ष कारवाई, प्रसिद्धी, आदेशाद्वारे नियंत्रण, कर्ज रक्कम व तारण मूल्य यांतील गाळा ठरवणे यांचा समावेश होतो.
- या साधनांचा हेतू हा पतचलनाचे आकारमान निश्चित करणे असा नसतो तर देशातील अर्थव्यवस्थेस हानीकारक ठरतील अशा क्षेत्राकडील (उदा. सट्टेबाजी) पतचलनाचा पुरवठा रोखणे व त्याचा उपयोग अर्थव्यवस्थेतील विविध उत्पादक क्षेत्रांकडे उ दा. शेती उद्योग, दळणवळण इ. करून घेणे, हा असतो.
- केवळ गुणात्मक साधनांद्वारे चलनवाढ थांबवता येत नाही. देशातील विविध वस्तूंची टंचाई ही चलनवाढीचे कारण असल्याने गुणात्मक पतनियंत्रण साधने परिणामकारक ठरत नाहीत.

- भारतात स्वतःच्या भांडवलावर साठेबाजी व सट्टेबाजी चालते. त्यामुळे गुणात्मक नियंत्रण प्रभावी ठरत नाहीत. या साधनांचा वापर जर संख्यात्मक साधनांबरोबर झाला तरच ते उपयुक्त ठरते.

स्टेट ऑफ ग्लोबल एअर २०१९

- अमेरिकेतील हेल्थ इफेक्ट्स इंस्टिट्यूट (HEI) व इंस्टिट्यूट फॉर हेल्थ मेट्रिक्स ॲण्ड इवॅल्यूएशन (IMHE) या संस्थांनी वैश्विक वायू गुणवत्तेवरील 'स्टेट ऑफ ग्लोबल एअर २०१९' नावाचा अहवाल प्रसिध्द केला आहे.

या अहवालातील ठळक मुद्दे

- २०१७मध्ये जगभरात वायू प्रदूषणामुळे ५० लाख लोकांनी जीव गमावला. त्यातील निम्मे मृत्यू भारत आणि चीनमध्ये झाले आहेत.
- भारत आणि चीनमधील प्रत्येकी १२ लाख लोकांचा वायू प्रदूषणामुळे मृत्यूझाला आहे. तुलनेने चीनने प्रदूषणावर नियंत्रण मिळवण्यात यश मिळवले आहे. तर भारतातील प्रदूषणाची स्थिती अत्यंत गंभीर आहे.
- ३० लाख लोकांचे मृत्यू हे हवेतील प्रदूषणकारी कणांशी (पीएम२.५) थेट निगडित आहेत.
- दक्षिण आशियातील वायू प्रदूषणाचे संकट अतिशय भीषण. भारतातील दिल्ली, फरिदाबाद आणि गुरुग्राममधील परिस्थिती अतिशय भयंकर.
- दक्षिण आशिया (भारत, पाक, बांगलादेश आणि नेपाळ) सर्वाधिक प्रदूषित क्षेत्र. या क्षेत्रात दरवर्षी १५ लाख लोकांचा प्रदूषणामुळे अकाली मृत्यू होत आहे.
- वायू प्रदूषणामुळे दक्षिण आशियात जन्माला आलेल्या मुलांच्या आयुष्यात अडीच वर्षांनी घट. त्याचवेळी प्रदूषणामुळे जागतिक पातळीवर आयुष्य कमी होण्याचे हे प्रमाण २० महिने इतके आहे.
- २०१६मध्ये वायू प्रदूषणामुळे भारतात ११ लाख लोकांचा मृत्यू झाला. २०१७मध्ये हेच प्रमाण १२ लाखांवर गेले आहे.
- भारतात आजारांनी होणाऱ्या मृत्यूंच्या कारणांमध्ये प्रदूषण हे तिसऱ्या क्रमांकाचे प्रमुख कारण. दुसऱ्या क्रमांकाचे कारण धूम्रपान.
- २०१७मध्ये जगातील निम्मी लोकसंख्या अर्थात ३६०० कोटी लोकांवर घरात होणाऱ्या प्रदूषणाचा परिणाम दिसून आला.
- कुपोषण, मद्यसेवन आणि शारीरिक निष्क्रियतेपेक्षा अधिक मृत्यू वायू प्रदूषणामुळे होतात. तसेच दरवर्षी रस्ते अपघात, मलेरियामुळे होणाऱ्या मृत्यूंपेक्षा जास्त लोक वायुप्रदूषणामुळे मृत्यू पावत आहेत.
- भारत सरकारच्या प्रधानमंत्री उज्ज्वला योजना (घरगुती एलपीजी कार्यक्रम), भारत टप्पा-६ वाहन प्रमाणके, राष्ट्रीय स्वच्छ हवा कार्यक्रम आदी योग्यरीत्या राबविल्यास भविष्यात आरोग्यासाठी लाभदायी ठरतील.

वायूप्रदूषणाने सर्वाधिक मृत्यू होणारे १० देश

१. भारत : १२ लाख
२. चीन : १२ लाख
३. पाकिस्तान : १,२८,०००
४. इंडोनेशिया : १,२४,०००
५. बांगलादेश : १,२३,०००
६. नायजेरिया : १,१४,०००
७. अमेरिका : १,०८,०००
८. रशिया : ९९,०००
९. ब्राझील : ६६,०००
१०. फिलिपाईन्स : ६४,०००

प्रदूषणकारी कणांशी (पीएम२.५) संबंधित मुद्दे

- विकसित देशांच्या तुलनेत विकसनशील देशांमध्ये पीएम२.५ कणांची पातळी चार ते पाच पट जास्त आहे.

- २०१७मध्ये पीएम२.५चे प्रमाण दक्षिण आशियामध्ये सर्वाधिक होते. या क्षेत्रात भूतानमधील पीएम२.५चे प्रमाण सर्वात कमी होते.
- पीएम२.५चे प्रमाण सर्वात कमी असलेले १० देश: मालदीव, अमेरिका, नॉर्वे, एस्टोनिया, आइसलँड, कॅनडा, स्वीडन, न्यूझीलँड, ब्रुनेई व फिनलँड.
- भारतात पीएम२.५चे मुख्य स्रोत: घरातील इंधनाच्या ज्वलनातून निर्ण होणारा धूर, धुम्रपान, बांधकाम, औष्णिक विद्युत केंद्रे, वीट उत्पादन, वाहतूक इत्यादी.
- २०१७मध्ये भारतातील ८४.६ कोटी लोक (सुमारे ६० टक्के लोकसंख्या) घरगुती वायु प्रदूषणाने प्रभावित झाली होती. तर चीनमध्ये ही संख्या ४५.२ कोटी (सुमारे ३२ टक्के लोकसंख्या) होती.

जागतिक लोकसंख्येची स्थिती २०१९

- संयुक्त राष्ट्र लोकसंख्या निधीने 'जागतिक लोकसंख्येची स्थिती २०१९' (State of World Population 2019) हा अहवाल प्रसिद्ध केला आहे.

या अहवालातील ठळक मुद्दे:

- २०१० ते २०१९ या कालावधीत भारताच्या लोकसंख्या वाढीचा दर सरासरी १.२ टक्के होता. तर याच कालावधीत चीनमधील लोकसंख्या वाढीचा दर ०.५ टक्के होता.
- म्हणजेच, या दशकात भारताच्या लोकसंख्या वाढीचा वेग चीनच्या तुलनेत दुप्पट होता.
- या अहवालानुसार २०१९ मध्ये भारताची लोकसंख्या १३६ कोटी आहे. १९९४ मध्ये भारताची लोकसंख्या ९४.२२ कोटी होती. तर १९६९ मध्ये ५४.१५ कोटी होती.
- २०१९ मध्ये चीनची लोकसंख्या १४२ कोटी आहे. १९९४ मध्ये भारताची लोकसंख्या १२३ कोटी होती. तर १९६९ मध्ये ८०.३६ कोटी होती.
- भारतीय महिलांचा प्रजनन दर १९६९ साली ५.६ होता, १९९४ मध्ये ३.७ आणि २०१९ पर्यंत २.३ पर्यंत खाली आला.
- भारतीयोंचे आयुर्मान १९६९ मध्ये ४७ वर्षे होते. ते १९९४ साली वाढून ६० वर्षे झाले तर २०१९ साली ६९ वर्षांपर्यंत वाढले.
- भारतातील माता मृत्यू दर १९९४मधील १ लाखामधील ४८८ वरून २०१५ मध्ये १ लाखातील १७४ पर्यंत कमी करण्यात यश आले आहे. तरीही हा आकडाही चिंता करण्यासारखा आहे.
- २०१९ मधील भारतातील २७-२७ टक्के लोकसंख्या ० ते १४ वर्षे आणि १० ते २४ वर्षे वयोगटातील, ६७ टक्के लोकसंख्या १५ ते ६४ वयोगटातील आणि ६ टक्के लोकसंख्या ६५ किंवा त्यापेक्षा अधिक वयोगटातील आहे.
- या अहवालाअंतर्गत १५ ते ४९ वर्षे वयोगटातील महिलांच्या सर्वेक्षणाचा प्रथमच समावेश करण्यात आला आहे.
- जोडीदारासोबत शरीरसंबंध, गर्भनिरोधक व आरोग्य सेवा याबाबतीत महिलांच्या निर्णयक्षमतेचा प्रथमच यात अभ्यास करण्यात आला आहे.
- प्रजननविषयक तसेच लैंगिक हक्कांच्या अभावामुळे महिलांचे शिक्षण, उत्पन्न आणि सुरक्षा यांवर प्रतिकूल परिणाम होतो, याबद्दल या अहवालात चिंता व्यक्त करण्यात आली आहे.

संयुक्त राष्ट्र लोकसंख्या निधी

- UNFPA: United Nations Population Fund
- स्थापना: १९६९
- मुख्यालय: न्यूयॉर्क (अमेरिका)
- जागतिक लोकसंख्या नियंत्रणाबाबत कार्यक्रम राबविण्याच्या उद्देशाने ही संघटना स्थापन करण्यात आली.

अन्न संकटांवरील जागतिक अहवाल २०१९

- जागतिक अन्न व कृषी संघटनेने (एफएओ) अन्न संकटांवरील जागतिक अहवाल २०१९ (The Global Food Crises Report) जाहीर केला आहे.

या अहवालातील मुख्य मुद्दे

- या अहवालानुसार, मागील वर्षी युद्धे आणि नैसर्गिक आपत्ती यामुळे जगातील ५३ देशांतील ११३ दशलक्ष लोक तीव्र उपासमारीने पिडीत होते. याचा सर्वाधिक फटका आफ्रिका क्षेत्राला बसला.
- जगातील एकूण उपासमारीने पिडीत एकूण लोकसंख्येपैकी दोन तृतीयांश लोक यमन, काँगो, अफगाणिस्तान आणि सीरिया इत्यादी ८ देशांतील आहेत.
- गेल्या वर्षी आफ्रिकन देशांतील ७२ दशलक्ष लोक उपासमारीने पिडीत होते. या उपासमारीची मुख्य कारणे युद्ध, आर्थिक अस्थिरता, दुष्काळ पूर इत्यादी आहेत.
- उपासमारीच्या काठावर असलेल्या देशांमधील ८० टक्के लोकसंख्या शेतीवर अवलंबून आहे. या देशांमध्ये आपत्कालीन मानवीय मदत व शेतीला चालना दोन्ही अत्यावश्यक आहे.
- सन २०१७च्या तुलनेत २०१८मध्ये परिस्थिती सुधारली असून, उपासमारीने पिडीत लोकांची संख्या कमी झाली आहे. २०१७मध्ये १२४ दशलक्ष लोक उपासमारीने पिडीत होते.

अन्न व कृषी संघटना

- FAO: Food and Agriculture Organization
- स्थापना: १६ ऑक्टोबर १९४५
- मुख्यालय: रोम, इटली
- सदस्य: १९४ देश
- ही संयुक्त राष्ट्रांची एक विशेष संस्था आहे. भूक निवारणासाठी जगभर प्रयत्न करणे, हे या संस्थेचे मुख्य कार्य आहे.
- कृषी उत्पादकता वाढविण्यासाठी व ग्रामीण लोकसंख्येच्या उदरनिर्वाहाच्या स्थितीत सुधारणा करून त्यांचे जीवनमान उंचावणे, या उद्देशाने या संस्थेची स्थापना करण्यात आली होती.
- या संघटनेची प्रमुख कार्ये
  - उपासमार, कुपोषण आणि अन्न असुरक्षितता नष्ट करणे.
  - शेती, वनीकरण आणि मत्स्यपालनाला अधिक उत्पादनक्षम व शाश्वत बनविणे.
  - ग्रामीण दारिद्र्य कमी करणे.
  - कृषी आणि अन्न प्रणाली कार्यक्षम व सर्वसमावेशी बनविणे.

राष्ट्रीय

काँग्रेसचा आगामी निवडणुकांसाठी जाहीरनामा प्रसिद्ध

- काँग्रेसने आगामी निवडणुकांसाठी 'हम निभाएंगे' (आम्हीच पूर्तता करणार) असे घोषवाक्य असलेला आपला जाहीरनामा प्रसिद्ध केला आहे.
- आश्वासनांची लयलूट असलेल्या 'जनसंवाद घोषणापत्र' या जाहीरनाम्यातून गरीब, तरुण, शेतकरी, महिला मतदारांना काँग्रेसने साद घातली.
- यात शेतकऱ्यांसाठी खास बजेट, गरिबांच्या खात्यात वर्षाला ७२ हजार रुपये अशा घोषणांसकट अनेक आश्वासने दिली आहेत.

काँग्रेसची प्रस्तावित 'न्याय' योजना

- मतदाराला भुरळ घालण्यासाठीच्या राजकीय शर्यतीत काँग्रेसने आघाडी घेताना 'गरिबीवर वार ७२ हजार' अशी घोषणा देत 'न्यूनतम आय योजना' म्हणजेच 'न्याय' योजना जाहीर केली.
- या न्याय योजनेचे मुख्य लक्ष्य देशातील गरिबातील गरीब ५ कोटी कुटुंब (एकूण लोकसंख्येच्या सुमारे २० टक्के) आहेत.
- या योजनेतर्गत लाभार्थी कुटुंबाचे मासिक उत्पन्न १२ हजारांहून जेवढे कमी असेल, त्या फरकाची पूर्तता सरकार करेल. अशा प्रकारे या ५ कोटी कुटुंबांना सरकारकडून वर्षाला कमाल ७२ हजार रुपये दिले जातील.
- उत्पन्नपूर्तीची ही रक्कम लाभार्थी कुटुंबाच्या शक्यतो कुटुंबातील महिलेच्या बँक खात्यात थेट जमा केली जाईल.
- ही योजना टप्प्याटप्प्याने राबविली जाईल. आधी प्रायोगिक तत्वावर सुरुवात केली जाईल व नंतर ती देशभर राबविली जाईल.

या जाहीरनाम्यातील महत्वाची आश्वासने

- गरिबांच्या खात्यात वर्षाला ७२ हजार रुपये जमा करणार.

- सरकारी नोकऱ्यांमधील २२ लाख रिक्तपदे ३१ मार्च २०२०पर्यंत भरणार.
- शिक्षण क्षेत्रावर जीडीपीच्या ६ टक्के खर्च.
- सरकारी शाळांची गुणवत्ता सुधारणार.
- पहिली ते बारावीपर्यंतचे शिक्षण मोफत आणि सक्तीचे.
- नव्या उद्योजकांसाठी बँकांचे दरवाजे उघडणार.
- ३ वर्षांसाठी सर्व परवानग्यांची सक्ती रद्द करणार.
- मनरेगाचे कामाचे दिवस १०० वरून १५० दिवस करणार.
- आरोग्य अधिकार योजनेद्वारे मोफत औषधोपचार, औषधे.
- संरक्षण दलांसाठी अधिक तरतूद करणार.
- कृषी क्षेत्रासाठी स्वतंत्र अर्थसंकल्प : किसान बजेट.
- शेतकऱ्यांना कर्ममाफीकडून कर्जमुक्तीकडे नेणार.
- शेतकरी कर्ज फेडण्यात अपयशी ठरल्यास तो फौजदारी गुन्हा नाही.
- अंतर्गत सुरक्षा आणि राष्ट्रीय सुरक्षेवर विशेष लक्ष.
- जीएसटीचे सुलभीकरण, भ्रष्टाचार आणि राफेल प्रकरणाची चौकशी.

भारताने लिबियामधील आपल्या शांतीसेनेला मागे बोलाविले

- युद्धजन्य लिबियामध्ये अचानक स्थिती खराब झाल्यामुळे भारताने त्रिपोली येथे तैनात केंद्रीय रिझर्व पोलिस दलाच्या (सीआरपीएफ) १५ सैनिकांच्या तुकडीला तेथून हटविले.
- या सैनिकांना लिबियामध्ये शांतता प्रस्थापित करण्यासाठी तैनात करण्यात आले होते.
- २०११मध्ये झालेल्या अरब जगतातील लोकशाहीवादी आंदोलनामध्ये बंडखोरांनी दीर्घकाळापासून लिबियावर राज्य करणारा हुकुमशाह मुअम्मर गद्दाफीची सत्ता उलथवून लावली.
- आंतरराष्ट्रीय समुदायाच्या सहकार्यातून व लिबियन जनतेच्या पाठिंब्यामुळे हे आंदोलन देशभर पसरले.
- २० ऑक्टोबर २०११ एका चकमकीदरम्यान बंडखोरांनी गद्दाफीला ठार मारण्यात यश मिळवले. तेव्हापासून लिबिया अस्थिर आहे.
- जरी लिबियामध्ये संयुक्त राष्ट्रांद्वारे समर्थित फायेज-अल-सर्जजची मान्यताप्राप्त सरकार असले, तरीही लिबियामध्ये विविध सशस्त्र गट विविध भागात राज्य करीत आहेत.
- लिबियन नॅशनल आर्मीद्वारे समर्थित टोब्रुक आधारित संसदेद्वारे लिबियाचा पूर्व भाग नियंत्रित केला जात आहे, तर संयुक्त राष्ट्रांद्वारे समर्थित सरकार लिबियाच्या पश्चिमेकडील भागांवर नियंत्रण ठेवते.
- २०१५मध्ये झालेल्या एका सामंजस्य करारानुसार गव्हर्नमेंट ऑफ नॅशनल ऑर्कॉर्ड (जीएनए) नावाचे एक अंतरिम सरकार स्थापन करण्यात आले होते.
- परंतु टोब्रुक आधारित संसदेसोबत झालेल्या मतभेदांमुळे या सरकारची पूर्णतः अंमलबजावणी झाली नव्हती.
- अलीकडेच फिल्ड मार्शल खलीफा हिफ्तरच्या नेतृत्वाखालील लिबियन नॅशनल आर्मीने जीएनएच्या आधिपत्याखालील त्रिपोलीवर कब्जा करण्याचा प्रयत्न केला होता.
- जीएनएकडून त्याला विरोध केला गेला आणि त्यानंतर झालेल्या हिंसाचारात २३ नागरिकांचा मृत्यू झाला आणि अनेक लोक जखमी झाले.
- त्यामुळे अशा प्रतिकूल परिस्थितीत भारताने लिबियामधील आपल्या शांतीसेनेला मागे घेण्याचा निर्णय घेतला आहे.

लिबिया

- लिबिया हा उत्तर आफ्रिका खंडातील भूमध्य समुद्रकिनार्यावरील एक देश आहे. लिबियाच्या पूर्वेला इजिप्त, पश्चिमेला ट्युनिशिया व अल्जेरिया, दक्षिणेला चाड व नायजर तर आग्नेय दिशेला सुदान हे देश आहेत.
- लिबियाच्या उत्तरेला भूमध्य समुद्र आहे. त्रिपोली ही लिबियाची राजधानी व सर्वात मोठे शहर आहे.

- सुमारे १८ लाख क्षेत्रफळ असलेला लिबिया हा आफ्रिकेतील चौथा मोठा तर जगातील १७व्या क्रमांकाचा देश आहे व येथील लोकसंख्या अंदाजे ६४.२ लाख आहे. लिबियातील बहुतांशी जनता अरब वंशाची आहे.
- मोठ्या प्रमाणावर असलेल्या खनिज तेलाच्या साठ्यांमुळे हा देश आर्थिक दृष्ट्या बळकट आहे.
- लिबियाची अर्थव्यवस्था आफ्रिका खंडामध्ये चौथ्या क्रमांकावर आहे तर मानवी विकास निर्देशांकाच्या बाबतीत लिबिया आफ्रिकेत पहिल्या क्रमांकावर आहे.
- १६व्या शतकापासून ते २०व्या शतकाच्या सुरुवातीपर्यंत लिबियावर ओस्मानी साम्राज्याची सत्ता होती. तर १९११ ते १९५१ दरम्यान लिबिया ही इटली देशाची एक वसाहत होती.
- १९६९ ते २०११ दरम्यान ४२ वर्षे मुअम्मर अल-गद्दाफी हा लिबियाचा राष्ट्रप्रमुख व सर्वेसर्वा होता.

यूपीएससी २०१८चा निकाल जाहीर

- केंद्रीय लोकसेवा आयोग (UPSC) २०१८चा निकाल ६ एप्रिल रोजी जाहीर झाला. या परिक्षेत कनिष्क कटारिया देशात पहिला आला आहे.
- मुळचा राजस्थानचा असलेली कनिष्क कटारियाने आयआयटी मुंबई येथून आपले शिक्षण पूर्ण केले आहे. त्याने वैकल्पिक विषय म्हणून गणित विषयाची निवड केली होती.
- या परीक्षेत मध्यप्रदेशातील भोपाळमध्ये राहणारी मराठमोळी सृष्टी देशमुख देशात पाचवी आली आहे.
- पहिल्या ५० क्रमांकात महाराष्ट्रातील ४ विद्यार्थी (तृप्ती धोडमिसे १६वी, वैभव गोंदणे २५वा, मनिषा आढाळे ३३वी व हेमंत पाटील ३९वा क्रमांक) उत्तीर्ण झाले आहेत.
- यूपीएससी २०१८ परीक्षेसाठी १०,६५,५५२ लोकांनी नावनोंदणी केली होती, तर त्यापैकी ४,९३,९७२ जणांनी प्रत्यक्ष परीक्षेत भाग घेतला.
- यापैकी फक्त १०,४६८ परीक्षार्थी मुख्य परीक्षेसाठी पात्र ठरले आणि त्यातूनही केवळ १९९४ विद्यार्थी मुलाखतीसाठी पात्र ठरले होते.
- यूपीएससी २०१८ : टॉप १० उमेदवारांची यादी
  - कनिष्क कटारिया
  - अक्षत जैन
  - जुनैद अहमद
  - श्रेयांश कुमात
  - सृष्टि जयंत देशमुख
  - शुभम गुप्ता
  - कर्नती वरुण रेड्डी
  - वैशाली सिंह
  - गुंजन द्विवेदी
  - तन्मय वशिष्ठ शर्मा

चेन्नई सेंट्रल रेल्वे स्थानकाला एमजीआर यांचे नाव

- चेन्नई सेंट्रल रेल्वे स्थानकाला भारतरत्न एम. जी. रामचंद्रन यांचे नाव देण्यात आले असून, या स्थानकाचे नामांतर पुरातत्वी थालाईवार डॉ. एमजीआर सेंट्रल रेलवे स्टेशन असे करण्यात आले आहे.

डॉ. एम. जी. रामचंद्रन

- डॉ. एम.जी. रामचंद्रन यांना एमजीआर म्हणूनही ओळखले जाते. मरुथुर गोपालन रामचंद्रन हे त्यांचे पूर्ण नाव.
- १७ जानेवारी १९१७ रोजी श्रीलंकेतील कॅंडी येथे त्यांचा जन्म झाला. त्यांचे मूळ गाव केरळमध्ये होते आणि त्यांचे वडील गोपाळ मेनन हे मॅजिस्ट्रेट होते.
- ते तमिळ चित्रपटसृष्टीतील लोकप्रिय अभिनेते, चित्रपट निर्माते व तमिळनाडूचे लोकप्रिय मुख्यमंत्री होते.

- १९३६मध्ये त्यांना सती लीलवती या सिनेमात एक छोटीशी भूमिका मिळाली. १९४७मध्ये त्यांना राजकुमारी या सिनेमात प्रमुख भूमिका मिळाली. त्यानंतर मात्र त्यांनी मागे वळून पाहिले नाही.
- गरिबांचा तारणहार, संरक्षक, रॉबिनहूड अशा भूमिका ही त्यांची खासियत बनली. १९७७ पर्यंत एमजीआरनी सुमारे १४० चित्रपटातून भूमिका केल्या.
- त्यांचे काही चित्रपट अण्णा दुराई व करुणानिधी यांसारख्या राजकीय नेत्यांनी लिहिलेल्या कथांवर आधारित होते.
- जवळ जवळ २५ वर्षे ते तमिळ चित्रपटसृष्टीचे अनभिषिक्त सम्राट म्हणून ते वावरले. त्यांचे चाहते त्यांना 'इदय देवम' (हृदयातील देव) असे म्हणत.
- १९५३-५४ मध्ये ते द्रविड मुन्नेत्र कळघम (डीएमके) या पक्षाचे सक्रीय सभासद झाले. १९६२मध्ये ते द्रमुकतर्फे विधानसभेवर प्रथम निवडून आले.
- करुणानिधी यांच्याशी मतभेद झाल्यामुळे १९७२मध्ये त्यांनी अण्णा द्रविड मुन्नेत्र कळघम (अण्णाद्रमुक) या पक्षाची स्थापना केली आणि १९७७च्या निवडणुकीत विजय मिळवून ते मुख्यमंत्री झाले.
- एमजीआर यांनी १९७७, १९८० तसेच १९८४मध्ये तामिळनाडूचे मुख्यमंत्रिपद भूषवले होते. एमजीआर यांचे निधन १९८८मध्ये झाले. आयुष्याच्या अखेरपर्यंत ते मुख्यमंत्री होते. त्यांच्या हयातीत कोणीही त्यांचा पराभव करू शकले नाही.
- त्यांच्या मृत्यूनंतर दुखावेग असहा होऊन त्यांच्या ३० अनुयायांनी आत्महत्या केली, यावरून त्यांच्या लोकप्रियतेची कल्पना येऊ शकते.
- १९८९मध्ये त्यांना मरणोत्तर 'भारतरत्न' हा सर्वोच्च नागरी पुरस्कार प्रदान करून गौरविण्यात आले.

गुवाहाटी आयएसओ प्रमाणीकरण मिळविणारे पहिले रेल्वे स्थानक

- गुवाहाटी रेल्वे स्थानक आयएसओ प्रमाणीकरण मिळविणारे देशातील पहिले रेल्वे स्थानक ठरले आहे.
- पर्यावरण व्यवस्थापन प्रणालीच्या अंमलबजावणीसाठी जारी केलेल्या मार्गदर्शक तत्वांचे पालन करण्यासाठी गुवाहाटी रेल्वे स्थानकास राष्ट्रीय हरित लवादने ISO १४००१ : २०१५ प्रमाणीकरण प्रदान केले आहे.
- गुवाहाटी रेल्वे स्थानकामध्ये स्वच्छतेचा दर्जा अत्यंत उच्च असून, येथे सर्व अत्याधुनिक सुविधा उपलब्ध आहेत.
- २०२० मध्ये या प्रमाणीकरणाचे पुनरावलोकन केले जाईल.
- आयएसओद्वारे विविध प्रकारचे प्रमाणीकरण प्रदान केले जाते. १४००१ प्रमाणपत्र पर्यावरण व्यवस्थापन प्रणालीशी संबंधित आहे. ते २०१५ मध्ये अखेरचे अद्ययावत केले गेले होते, म्हणूनच यास आयएसओ ISO १४००१ : २०१५ म्हटले जाते.

आंतरराष्ट्रीय मानकीकरण संघटना

- ISO: International Organization for Standardization
- स्थापना: २३ फेब्रुवारी १९४७
- मुख्यालय: जिनिव्हा, स्वित्झर्लंड
- वर्तमान अध्यक्ष: जॉन वॉल्टर
- आंतरराष्ट्रीय मानकीकरण संघटना ही जगातील प्रमाणे ठरवणारी आंतरराष्ट्रीय संघटना आहे.
- जगातील १६४ देशांमधील मानकीकरण संस्था आयएसओच्या सदस्य आहेत. उदा. भारत देशामधील भारतीय मानक संघटना.

राष्ट्रपतींनी सुरु केले 'वीर परिवार' मोबाईल ॲप

- भारताचे राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद यांनी ९ एप्रिल रोजी 'वीर परिवार' नावाच्या मोबाईल ॲपचा शुभारंभ केला.
- देशासाठी शहीद झालेल्या सीआरपीएफ कर्मचाऱ्यांच्या कुटुंबांसाठी हे मोबाईल ॲप विकसित करण्यात आले आहे.

- या ॲपद्वारे सीआरपीएफ शहीदांच्या कुटुंबियांना एक्स-ग्राशिया, पेंशनर लाभ व सरकारद्वारे सुरू केलेल्या विविध कल्याणकारी योजनांबद्दल माहिती मिळेल.
- हे ॲप इंड ॲप अधिकाऱ्यांद्वारे शहीदांच्या कुटुंबियांच्या फोनमध्ये इन्स्टॉल केले जाईल. हे ॲप प्ले-स्टोरमध्ये उपलब्ध नसेल.

केंद्रीय राखीव पोलिस दल (सीआरपीएफ)

- CRPF: Central Reserve Police Force
- स्थापना: २७ जुलै १९३९
- मुख्यालय: नवी दिल्ली
- सीआरपीएफ एकूण २४६ बटालियनांसह भारतातील सर्वात मोठे केंद्रीय सशस्त्र पोलिस दल किंवा अर्धसैनिक बल आहे. हे गृह मंत्रालयाच्या अंतर्गत कार्य करते.
- १९३७मध्ये क्राउन प्रतिनिधी पोलिसांच्या अंतर्गत सीआरपीएफची स्थापना करण्यात आली. स्वातंत्र्यानंतर सीआरपीएफ कायदा १९४९द्वारे त्यास घटनात्मक दर्जा देण्यात आला.
- सरकारला कायदा, सार्वजनिक आदेश आणि आंतरिक सुरक्षा प्रभावीपणे आणि कार्यक्षमतेने राखण्यासाठी मदत करणे, राष्ट्रीय अखंडतेचे संरक्षण करणे आणि संविधानाची सर्वोच्चता कायम राखून सामाजिक सद्भाव आणि विकासाला चालना देणे, ही सीआरपीएफची प्रमुख कार्ये आहेत.
- कायदा व सुव्यवस्था राखण्यासाठी आणि विद्रोह नियंत्रित करण्यासाठी राज्य / केंद्रशासित प्रदेशांना मदत करणे, हे सीआरपीएफचे प्राथमिक कार्य आहे.
- दहशतवादी व नक्षलवादी हल्ल्यांदरम्यान सीआरपीएफने अनेकदा नागरिकांना वाचविण्याचे कार्य केले आहे.

यमुनेच्या क्षरणाबाबत चौकशीसाठी समिती स्थापन

- राष्ट्रीय हरित लवादाच्या न्यायमूर्ती आदर्श कुमार गोयल यांच्या नेतृत्वाखालील खंडपीठाने यमुना नदीच्या मैदानी प्रदेशातील क्षरणाच्या प्रकरणाची चौकशी करण्यासाठी समिती नेमली आहे.
- या समितीमध्ये हरियाणा सिंचन आणि जलसंपदा विभागाचे मुख्य सचिव, हरियाणा राज्य प्रदूषण नियंत्रण मंडळाचे सदस्य सचिव आणि खाण आणि भूगर्भ विभागाचे संचालक यांचा समावेश आहे.
- ही समिती एक महिन्याच्या आत आपला संयुक्त अहवाल सादर करेल.

राष्ट्रीय हरित न्यायाधिकरण

- एनजीटी: नॅशनल ग्रीन ट्रिब्युनल (एनजीटी)
- पर्यावरण, वने आणि इतर नैसर्गिक संसाधनांच्या संरक्षणासंदर्भात प्रकरणांच्या प्रभावी आणि त्वरित निराकरणासाठी राष्ट्रीय हरित न्यायाधिकरण कायदा २०१० नुसार एनजीटीची स्थापना १८ ऑक्टोबर २०१० रोजी करण्यात आली.
- हे न्यायाधिकरण भारतीय नागरिकांना निरोजी वातावरणाचा अधिकार देणाऱ्या संविधानाच्या कलम २१ वरून प्रेरित आहे.
- एनजीटी नैसर्गिक न्यायाच्या तत्वांनी निर्देशित केले जाते. यामध्ये सर्वोच्च न्यायालयाचे निवृत्त न्यायाधीश, उच्च न्यायालयाचे निवृत्त मुख्य न्यायाधीश, न्यायिक आणि तज्ञ सदस्य असतात.
- प्रत्येक श्रेणीतील न्यायिक आणि तज्ञ सदस्यांची किमान संख्या १० आहे आणि कमाल संख्या २० आहे.
- या प्राधिकरणाचे मुख्यह खंडपीठ दिल्लीत असून, इतर शाखा भोपाळ, पुणे, कोलकाता, शिमला, शिलोंग, जोधपुर, कोच्ची आणि चेन्नईमध्ये आहेत.
- न्या. आदर्श कुमार गोयल यांनी जुलै २०१८मध्ये राष्ट्रीय हरित प्राधिकरणाच्या अध्वनक्षपदाचा कार्यभार स्वीकारला. त्यांची ही नियुक्ती ५ वर्षांसाठी आहे.
- एनजीटीच्या स्थापनेनंतरचे गोयल हे या प्राधिकरणाचे तिसरे अध्यक्ष आहेत. (पहिले न्या. लोकेश्वर सिंह पंत, दुसरे न्या. स्वप्नंत कुमार).

रेलटेलद्वारे १६०० रेल्वे स्थानकांवर वाय-फाय सेवा

- रेलटेलद्वारे देण्यात येणारी रेलवायर वाय-फाय सेवा देशातील १६०० रेल्वे स्थानकांवर उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.
- पश्चिम रेल्वेवरील सांताक्रुझ स्थानक वाय-फाय सेवा सुरु झालेले देशातील १६००वे स्थानक ठरले आहे.

रेलवायर

- रेलवायर रेलटेलचा एक रिटेल ब्रॉडबैंड उपक्रम आहे. याद्वारे लोकांना ब्रॉडबैंड आणि अनुप्रयोग सेवा विस्तारित केली जात आहे.
- रेलटेल एक वर्षात सर्व रेल्वे स्थानकांवर वेगवान आणि विनामूल्य वाय-फाय पुरविण्याचे काम करीत आहे.
- रेलटेलने ९८५ स्थानकांवर स्वतःच्या निधीसह हाय स्पीड वाय-फाय प्रदान केले आहे. तर ४१५ ए, ए १ आणि सी श्रेणी स्थानकांवर गुगलच्या सहकार्याने वाय-फाय सेवा प्रदान केली आहे.
- तर भारत सरकारच्या युनिव्हर्सल सर्व्हिस ऑब्लिगेटरी फंडाच्या सहकार्याने २०० स्थानकांवर वाय-फाय सुविधा सुरु करण्यात आली आहे.
- ग्रामीण भागातील कनेक्टिव्हिटी वाढविण्यासाठी प्रकल्पांना मदत करण्यासाठी भारत सरकारद्वारे युनिव्हर्सल सर्व्हिस ऑब्लिगेटरी फंडची स्थापना करण्यात आली आहे.

रेलटेल

- रेलटेल कॉर्पोरेशन ऑफ इंडिया (Railtel Corporation of India) ही भारतीय रेल्वे मंत्रालयाच्या अखत्यारित येणारी मुख्यत्वे दूरसंचार सेवांसाठी स्थापन केलेली कंपनी आहे.
- रेलटेलचे उद्दिष्ट रेल्वेला अधिक कार्यक्षम व अद्ययावत बनवण्यासाठी देशभर इंटरनेट व दूरसंचार सेवांच्या पायाभूत सुविधांचे जाळे निर्माण करणे हे आहे. तिची स्थापना
- नवी दिल्ली येथे मुख्यालय तर गुरगाव, मुंबई, हैद्राबाद व कोलकाता येथे क्षेत्रीय कार्यालये असलेली रेलटेल ही भारतामधील मिनिस्त्र कंपन्यांपकी एक आहे.

पत्रकारिता व पेड न्यूज संदर्भात पीसीआयचे दिशानिर्देश जारी

- भारतीय पत्रकार परिषदेने निवडणुकीदरम्यान पत्रकारिता व पेड न्यूज संदर्भात मार्गदर्शक तत्त्वे जारी केली आहेत.
- या मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार....
- वृत्तपत्रांना निवडणुकीच्या मोहिमेत सामील होऊ नये व पक्ष किंवा उमेदवाराबद्दल अतिशयोक्तीपर माहिती प्रकाशित करू नये.
- भारतीय पत्रकार परिषदेने वृत्तपत्रांना कोणत्याही धर्म, जाती किंवा समुदायांमध्ये तेढ निर्माण करेल अशा बातम्यांपासून दूर राहण्याचे निर्देश दिले आहेत.
- उमेदवाराचे वैयक्तिक चरित्र व वर्तन इत्यादीबाबत प्रेसने खोट्या बातम्या आणि टीकात्मक अहवाल टाळले पाहिजेत.
- भारतीय पत्रकार परिषदेने कोणत्याही उमेदवार किंवा पक्षाविषयी असत्यापित आरोप प्रकाशित न करण्याचे निर्देश दिले आहेत.
- वृत्तपत्रांनी मतदानापूर्वी एखादे सर्वेक्षण जारी करताना, सर्वेक्षण एजन्सी, सर्वेक्षण केलेल्या लोकांची संख्या आणि माहिती गोळा करण्याचा प्रकार याबद्दल माहिती द्यावी.

भारतीय पत्रकार परिषद

- पीसीआय: प्रेस कौन्सिल ऑफ इंडिया
- पहिल्या प्रेस आयोगाच्या शिफारसीनुसार प्रेस कौन्सिल ऑफ इंडियाची स्थापना ४ जुलै १९६६ रोजी झाली. १६ नोव्हेंबर १९६६ पासून या संस्थेने कार्य करण्यास सुरुवात केली होती.
- भारतामध्ये प्रिंट मिडियाला नियंत्रित करणारी ही एक वैधानिक आणि अर्ध न्यायिक संस्था आहे.
- प्रसारमाध्यमांमध्ये अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य सुनिश्चित करण्यासाठी ही संस्था सर्वोच्च शक्ती असल्यामुळे लोकशाही टिकवून ठेवणारी ही एक महत्वाची संस्था आहे.
- प्रेस कौन्सिल ऑफ इंडिया भारतातील प्रसारमाध्यमांचे स्वातंत्र्य व उच्च आदर्श सुनिश्चित करते.
- तसेच हे देखील सुनिश्चित करते की भारतातील प्रेस कोणत्याही बाह्य कारणांमुळे प्रभावित होणार नाही. निरोगी लोकशाहीसाठी हे अत्यंत आवश्यक आहे.

- सध्या न्या. चंद्रमौली कुमार प्रसाद हे प्रेस कौन्सिल ऑफ इंडियाचे चेअरमन आहेत.

राजकीय पक्षांना निवडणूक रोख्यांसंबंधी तपशील देण्याचे निर्देश

- सर्वोच्च न्यायालयाने सर्व राजकीय पक्षांना त्यांना प्राप्त झालेल्या निवडणूक रोख्यांसंबंधी तपशील निवडणूक आयोगास देण्याचे निर्देश दिले आहेत.

निवडणूक रोखे योजना

- राजकीय पक्षांना मिळणाऱ्या निधीमध्ये पारदर्शकता यावी आणि हा निधी कराच्या चौकटीत यावा यासाठी निवडणूक रोख्यांची संकल्पना मांडण्यात आली.
- २०१७च्या केंद्रीय अर्थसंकल्पात निवडणूक रोख्यांची संकल्पना मांडण्यात आली होती, तर २०१८मध्ये निवडणूक रोखे योजना सुरु झाली.
- निवडणूक रोखे योजनेनुसार राजकीय पक्षांना द्यावयाच्या देणग्या रोख्यांच्या रूपात असतील.
- रोख स्वरूपात राजकीय पक्षांना देणगी देण्याची कमाल मर्यादा २००० रुपये निश्चित करण्यात आली आहे. त्यापेक्षा अधिक रक्कम देणगी म्हणून देण्यासाठी निवडणूक रोखे बंधनकारक असतील.
- निवडणूक रोखे प्रॉमिसरी नोटप्रमाणे असतात. अशा रोख्यांची खरेदी फक्त भारतीय नागरिक वा भारतात स्थापन झालेल्या कंपन्या/संस्था करू शकतील.
- निवडणूक रोख्यांचे दर्शनी मूल्य हजारच्या पटीमध्ये, १० हजार, १ लाख, १० लाख व १ कोटी रुपयांचे असेल.
- रोखे एकदा खरेदी केल्यावर १० दिवसांच्या आत राजकीय पक्षांना देणगी म्हणून द्यावे लागतील. या रोख्यांवर कोणतेही व्याज असणार नाही.
- निवडणूक रोख्यांवर खरेदी करणाऱ्या नागरिकांचे, व्यक्तीचे, संस्थेचे नाव असणार नाही.
- निवडणूक रोखे खरेदी करणाऱ्या व्यक्ती अथवा संस्थेला रोखे खरेदी करताना स्टेट बँकेला स्वतःचा पॅन नंबर द्यावा लागेल.
- ज्या व्यक्तीने पॅन नंबर देऊन रोखे खरेदी केले आहेत, त्या व्यक्तीवर हे रोखे त्याने कोणत्या पक्षाला दिले हे सांगण्याचे बंधन नाही.
- अशा रोख्यांचा वापर ज्या राजकीय पक्षांची नोंदणी रिप्रेझेंटेशन ऑफ पीपल्स ॲक्ट (कलम २९-क) या कायद्याखाली झाली असेल, त्यांनाच करता येईल.
- हे रोखे फक्त त्याच राजकीय पक्षांना देता येतील ज्यांना गेल्या निवडणुकीत किमान १ टक्का किंवा त्यापेक्षा जास्त मते मिळाली असतील.
- रोखे मिळाल्यानंतर राजकीय पक्ष हे रोखे त्याच बँकेत जमा करू शकतील, ज्याची माहिती निवडणूक आयोगाकडे आहे.
- रोख्यांचा धारण कालखंड फक्त १५ दिवसांचा असल्यामुळे व्यक्ती, कायदेशीर संस्था, किंवा राजकीय पक्ष अशा निवडणूक रोख्यांचा वापर पर्यायी चलन किंवा मालमत्तेचा एक नमुना म्हणून करू शकणार नाहीत.

एचडीएफसी ठरली देशातील सर्वोत्तम बँक

- प्रतिष्ठित आंतरराष्ट्रीय फोर्ब्स मासिकाने केलेल्या 'वर्ल्ड्स बेस्ट बँक सर्व्हे' या सर्वेक्षणानुसार देशातील सर्वोत्तम बँकांच्या सूचीत ग्राहककेंद्रित सेवांमध्ये एचडीएफसी बँकेने अव्वल स्थान पटकावले आहे.
- फोर्ब्सने हा अहवाल मार्केट रिसर्च फर्म 'स्टॅटिस्टा'च्या साह्याने तयार केला असून, त्यामध्ये २३ देशांतील बँकांचा आढावा घेण्यात आला आहे.
- देशातील बँकांची क्रमवारी निश्चित करीत असताना फोर्ब्सने बँकांची आर्थिक स्थिती, ताळेबंद आणि नफा-तोटा पत्रक आदी कोणतेही निकष लक्षात न घेता केवळ ग्राहकांना मिळणाऱ्या सेवांचा निकष लावण्यात आला आहे.
- बँकांची क्रमवारी निर्धारित करण्यासाठी ग्राहकांचा बँकेवर असणारा विश्वास, अटी आणि शर्ती, ग्राहकांना मिळणारी सेवा, डिजिटल सेवा आणि आर्थिक सेवा आदी निकषांचा आधार घेण्यात आला आहे.
- आधुनिक तंत्रज्ञान आणि आपल्या ४.३० कोटी ग्राहकांना सर्वोत्तम सेवा देऊन एचडीएफसी बँकेने देशातील बँकांमध्ये अग्रस्थान पटकावले आहे.

- एचडीएफसी बँकेपाठोपाठ खासगी क्षेत्रातीलच आयसीआयसीआय बँकेने २रा क्रमांक पटकावला असून, ३रा क्रमांक सिंगापूरमध्ये मुख्यालय असलेल्या डीबीएस बँकेने पटकावला आहे.
- त्या पाठोपाठ कोटक महिंद्र बँक आणि आयडीएफसी बँकेने अनुक्रमे ४था आणि ५वा क्रमांक पटकावला आहे.
- सार्वजनिक क्षेत्रातील सिंडिकेट, पंजाब नॅशनल बँक, अलाहाबाद बँक, विजया बँक आणि खासगी क्षेत्रातील ॲक्सिस बँकेने अनुक्रमे ६ ते १० क्रमांक पटकावले आहेत.
- देशातील पहिल्या १० बँकांच्या सूचीत सार्वजनिक क्षेत्रातील सर्वात मोठ्या स्टेट बँकेला स्थान मिळवता आलेले नाही. स्टेट बँक सूचीत ११व्या क्रमांकावर आहे. तर कॅनरा बँक ३०व्या स्थानावर आहे.

पाणथळ प्रदेशासाठी CMFRI आणि इस्रोचा करार

- सेंट्रल मरीन फिशरीज रिसर्च इंस्टिट्यूट (CMFRI) व भारतीय अवकाश संशोधन संस्था (इस्रो) यांनी किनारी भागातील पाणथळ प्रदेशांच्या संवर्धनासाठी आणि पुनरुत्थानासाठी सामंजस्य करार केला आहे.
- लहान पाणथळ क्षेत्रे (२.२५ हेक्टरपेक्षा कमी क्षेत्रफळ असलेली) देशातील सुमारे ५ लाख हेक्टरचे क्षेत्र व्यापतात. एकट्या केरळमध्ये असे सुमारे २५९२ पाणथळ क्षेत्रे आहेत.
- या करारानुसार, २.२५ हेक्टरपेक्षा कमी क्षेत्रफळ असलेल्या लहान पाणथळ क्षेत्रांचा संपूर्ण डेटाबेस असलेले मोबाईल ॲप व केंद्रीकृत वेब पोर्टल विकसित केले जाणार आहे.
- दोन संस्था किनारी भागासारख्या पाणथळ क्षेत्रांसाठीच्या अनुकूल जीवनशैली पर्यायांद्वारे पाणथळ भूभागाची ओळख करून देतील व त्यांचा विकास करतील.
- मोबाईल ॲपद्वारे पाणथळ भूभागांची रियल टाईम देखरेख केली जाईल व त्याद्वारे भागधारकांना आणि किनारी भागातील लोकांना पाणथळ भूभागांची माहिती दिली जाईल.
- या करारानुसार इस्रोद्वारे तयार केलेले पाणथळ क्षेत्रांचे नकाशे भौतिक, रासायनिक व जैविक मापदंडांच्या रियल टाईम डेटासह अद्ययावत केले जातील.

वेल्लोर लोकसभा मतदारसंघाची निवडणूक रद्द

- निवडणूक आयोगाने तामिळनाडूच्या वेल्लोर लोकसभा मतदारसंघाची १८ एप्रिलला होणारी निवडणूक रद्द केली.
- गेल्या काही दिवसांत द्रमुक पक्षाच्या नेत्यांकडून हस्तगत झालेल्या बेहिशेबी रकमेच्या पार्श्वभूमीवर हा निर्णय घेण्यात आला आहे.
- वेल्लोर या निवडणुकीत पहिला असा मतदारसंघ आहे, जेथे नोटांच्या बदल्यात मत प्रकरणात निवडणूक रद्द करण्यात आली आहे.
- याआधी निवडणूक आयोगाने २०१७ मध्ये तामिळनाडूतील राधाकृष्णनगर येथील विधानसभा निवडणूक दोनदा रद्द केली होती.
- तसेच अण्णाद्रमुकशी संबंधित नागरिकांकडून मोठ्या प्रमाणात बेहिशेबी रकमेचे व्यवहार झाल्याचे उघड होताच अरवकुडुची आणि तंजावर येथील निवडणूक पुढे ढकलली होती.
- २०१२ मध्ये झारखंडमधील राज्यसभेच्या दोन जागांची निवडणूकही धनप्रभाव रोखण्याच्या कारणास्तव रद्द करण्यात आली होती.

पार्श्वभूमी

- द्रमुकचे ज्येष्ठ नेते आणि पक्षाचे कोषाध्यक्ष दुराईमुर्गन यांचे पुत्र आणि वेल्लोर येथील पक्षाचे उमेदवार काथिर आनंद यांच्या घरातून २९ मार्चला १०.५० लाखांची बेहिशेबी रोकड हस्तगत झाली होती.
- तसेच १ एप्रिल रोजी दुराईमुर्गन यांच्या निकटच्या एका व्यक्तीच्या सिमेंट गोदामातून ११.५३ कोटी रुपये हस्तगत झाले होते.
- यानंतर निवडणूक आयोगाने वेल्लोरची निवडणूक रद्द करण्याची शिफारस राष्ट्रपतींकडे केली होती. कायदा मंत्रालयाच्या शिफारशीनंतर राष्ट्रपतींनी निवडणूक रद्द करण्यास मंजूरी दिली.

भारताने स्थापन केला हिंद-प्रशांत विभाग

- परराष्ट्र व्यवहार मंत्रालयाने परराष्ट्र कार्यालयाच्या अंतर्गत हिंद-प्रशांत (इंडो-पॅसिफिक) विभाग स्थापन केला आहे.
- याचा उद्देश २०१८ मध्ये शांती-ला संवादामध्ये पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी सादर केलेल्या इंडो-पॅसिफिक धोरणाला प्रोत्साहन देणे आहे.
- सध्या हिंद-प्रशांत विभागाचे प्रमुख संयुक्त सचिव विक्रम दोराईस्वामी आहेत. हे भारत सरकारचे एक मोठे पाऊल आहे, जे इंडो-पॅसिफिक धोरणास मोठ्या प्रमाणावर चालना देईल अशी अपेक्षा आहे.
- हा विभाग हिंदी महासागर रिम एसोसिएशन (IORA), आसियान क्षेत्र आणि क्वाड (QUAD) यांच्या दरम्यानचे संबंध आणखी दृढ करण्यास उपयुक्त ठरेल.
- अमेरिका अलीकडेच त्यांच्या इंडो-पॅसिफिक धोरणास महत्त्व देण्याच्या उद्देशाने पॅसिफिक कमांडचे नामांतर इंडो-पॅसिफिक कमांड केले आहे.
- त्यामुळे इंडो-पॅसिफिक विभागाची स्थापना भारताचे याच दिशेने टाकलेले एक महात्त्वपूर्ण आणि सकारात्मक पाऊल आहे.

शांती-ला संवाद

- शांती-ला संवाद हा एक आंतरसरकारी सुरक्षा मंच आहे. इंटरनॅशनल इंस्टिट्यूट फॉर स्ट्रॅटेजिक स्टडीजद्वारे प्रतिवर्षी सिंगापूरमध्ये याचे आयोजन केले जाते.
- यामध्ये, आशिया-पॅसिफिक राष्ट्रांचे संरक्षण मंत्री, मंत्रालयाचे स्थायी अध्यक्ष आणि लष्करी प्रमुख सहभागी होतात.
- शांती-ला संवाद आशिया-पॅसिफिक क्षेत्रातील एक महत्त्वपूर्ण रणनीतिक सभेच्या रूपात विकसित झालेला आहे.

हिंदी महासागर रिम एसोसिएशन

- IORA : Indian Ocean Rim Association
- ही एक आंतरसरकारी संघटना आहे. तिची स्थापना ७ मार्च १९९७ रोजी करण्यात आली होती.
- या संघटनेचे एकूण २१ सदस्य आहेत, ज्यामध्ये मुख्यत्वे हिंदी महासागरातील देश आहेत. याशिवाय या संघटनेचे ७ इतर देशही सदस्य आहेत.

क्वाड (QUAD)

- हा भारत, ऑस्ट्रेलिया, अमेरिका आणि जपान या देशांचा समूह आहे. याची स्थापना १२ नोव्हेंबर २०१७ रोजी झाली होती.
- हे चारही देश लोकशाही असलेले देश आहेत आणि ते निर्विवाद समुद्री व्यापार आणि सुरक्षेच्या हितसंबंधांचे समर्थनही करतात.
- या समूहाचा उद्देश आशियाई-प्रशांत क्षेत्राला 'मुक्त, खुले आणि समृद्ध' बनविणे आहे.

नव्या युरिया धोरणाच्या मुदतवाढीस मंजूरी

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वाखाली झालेल्या मंत्रिमंडळाच्या अर्थविषयक समितीने २०१५ च्या नव्या युरिया धोरणाचा १ एप्रिल २०१९ पासून पुढील आदेशापर्यंत कालावधी वाढवण्याच्या प्रस्तावाला मंजूरी दिली.
- २८ मार्च २०१८च्या अधिसूचनेनुसार ज्या तरतुदीत आधीच सुधारणा करण्यात आली आहे, अशा तरतुदींसाठी ही मंजूरी लागू राहणार नाही.
- शेतकऱ्यांना युरियाचा नियमित आणि सुरळीत पुरवठा राखणे यामुळे सुलभ राहणार आहे.

नवे युरिया धोरण २०१५

- पिकाच्या वाढीसाठी यूरिया फार महत्वाचे आहे. युरियामुळे वनस्पतींना वाढीसाठी आवश्यक नायट्रोजन मिळते.
- त्यामुळे केंद्र सरकारने २०१५-१९ अशा ४ वर्षांसाठी एक व्यापक युरिया धोरण २०१५ मंजूर केले होते.

या धोरणाचे मुख्य उद्देश

- स्वदेशी युरिया उत्पादनाला चालना देणे आणि युरिया निर्माण करणाऱ्या कंपन्यांमध्ये ऊर्जा कार्यक्षमता वाढविणे, ज्यामुळे सरकारवरील अनुदानाचे ओझे कमी करता येईल.

- कार्बन फूटप्रिंटमध्ये घट करणे ज्यामुळे उर्जेची बचत होईल आणि ते अधिक पर्यावरण अनुकूल होईल.
- घरगुती क्षेत्राच्या ३० युरिया उत्पादन संयंत्रांना अधिक ऊर्जा कार्यक्षम होण्यासाठी मदत करणे.
- युरिया उत्पादन वाढविण्यासाठी युरिया संयंत्रांना प्रोत्साहित करणे.
- शेतकऱ्यांना किरकोळ किंमतीत वेळेवर युरिया पुरवठा होईल याची खात्री करणे. तसेच युरियाच्या आयातीवरील अवलंबित्व कमी करणे, ज्यामुळे सरकारी खर्चात कपात होईल.
- याशिवाय सरकारने या धोरणांतर्गत २६ लाख टन अतिरिक्त युरिया उत्पादनासाठी बिहारमधील बरौनी व उत्तर प्रदेशातील गोरखपूर येथील युरिया संयंत्रांचे पुनरुज्जीवन करण्याचा निर्णय घेतला होता.

सरन्यायाधीश रंजन गोगोई यांच्यावर लैंगिक शोषणाचे आरोप

- सर्वोच्च न्यायालयातील एका माजी कर्मचारी महिलेने २२ न्यायमूर्तींना पत्र पाठवून सरन्यायाधीश रंजन गोगोई यांच्यावर लैंगिक शोषणाचा तसेच कुटुंबाचा छळ केल्याचा आरोप केला आहे.
- या पत्रातील मजकूर चार वेबसाइट्सवर प्रसिद्ध झाल्यानंतर २० एप्रिल रोजी सरन्यायाधीशांनी तातडीने विशेष पीठ स्थापन करून या प्रकरणी सुनावणी घेतली.
- विशेष पीठात सरन्यायाधीश गोगोई, न्या. अरुण मिश्रा आणि न्या. संजीव खन्ना यांचा समावेश होता. परंतु सुनावणी सुरू असताना गोगोई यांनी विशेष पीठाचे प्रमुख या नात्याने त्यातून माघार घेतली आणि याबाबतच्या सुनावणीची जबाबदारी न्या. अरुण मिश्रा यांच्यावर सोपवली.
- न्या. रंजन गोगोई यांनी या सर्व आरोपांचे खंडन केले आहे. या प्रकारामागे मोठ्या शक्ती असून नागरिकांचा न्यायव्यवस्थेवरील विश्वास डळमळीत करण्याचा त्यांचा हेतू आहे, असा दावा गोगोई यांनी केला आहे.
- ती महिला गुन्हेगारी पार्श्वभूमीची आहे. तिच्याविरुद्ध दोन गुन्हे दाखल आहेत. तिच्या पतीविरुद्धही दोन गुन्हेगारी प्रकरणे प्रलंबित आहेत, असेही न्या. रंजन गोगोई यांनी स्पष्ट केले आहे.

महिलेचे आरोप

- या महिलेने सरन्यायाधीशांवर लैंगिक शोषणाचा आणि याला विरोध केल्यानंतर त्रास दिल्याचा आरोप केला आहे. गेल्या वर्षी १० व ११ ऑक्टोबरला सरन्यायाधीशांनी लैंगिक शोषण करण्याचा प्रयत्न केला, असा या महिलेचा दावा आहे.
- याला विरोध केल्यानंतर त्यांनी आपल्याला नोकरीवरून काढले. एवढेच नव्हे, पोलिसांत असलेले आपले पती व दीर यांनाही २०१२च्या एका प्रकरणात निलंबित केले. अन्य एक दिव्यांग दिसास सुप्रीम कोर्टातील नोकरीतून काढण्यात आल्याचेही महिलेचे म्हणणे आहे.
- या सर्व प्रकारानंतर सरन्यायाधीशांच्या घरी त्यांच्या पत्नीसमोर आपण याचना केली, नाक घासले, असेही ही महिला म्हणते.

न्या. रंजन गोगोई

- १८ नोव्हेंबर १९५४ रोजी आसाममध्ये जन्मलेल्या गोगोई यांनी १९७८मध्ये वकील म्हणून कारकीर्दीस सुरुवात केली.
- २००१मध्ये ते गुवाहाटी उच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश झाले. त्यानंतर फेब्रुवारी २०११मध्ये ते पंजाब-हरियाणा उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायाधीश झाले होते. २०१२मध्ये त्यांनी सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायमूर्तीपदाची जबाबदारी स्वीकारली.
- आसाममधील नॅशनल रजिस्टर ऑफ सिटीजन (एनसीआर) अद्ययावत करण्याच्या प्रक्रियेवर गोगोई सध्या देखरेख करत आहेत.
- २०१७मध्ये सुप्रीम कोर्टातील वरिष्ठ न्यायाधीशांनी जे बंड केले होते त्यात न्या. गोगोई यांचाही समावेश होता. या ५ न्यायाधीशांनी न्यायपालिकेच्या स्वायत्ततेवर प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले होते.
- ३ ऑक्टोबर रोजी गोगोई यांची देशाच्या सरन्यायाधीशपदी नियुक्ती करण्यात आली. ते देशाचे ४६वे सरन्यायाधीश आहेत. त्यांचा कार्यकाळ १३ महिन्यांचा असून १७ नोव्हेंबर २०१९ रोजी ते निवृत्त होतील.

सरन्यायाधीशांवरील लैंगिक शोषणाच्या आरोपांची चौकशी करणाऱ्या समितीमध्ये न्या.

इंदू मल्होत्रा यांचा समावेश

- सरन्यायाधीश रंजन गोगोई यांच्यावरील लैंगिक शोषणाच्या आरोपांची चौकशी करण्यासाठी स्थापन केलेल्या समितीमध्ये न्या. इंदू मल्होत्रा यांचा समावेश करण्यात आला आहे.
- त्यांना या समितीमध्ये एन.व्ही.रमण यांच्या जागी घेण्यात आले आहे. न्या. एन.व्ही.रमण स्वतःच या समितीमधून बाहेर पडले होते.
- एन.व्ही.रमण हे रंजन गोगोई यांचे जवळचे मित्र असल्यामुळे त्यांना या चौकशी समितीवरून काढून टाकावे अशी विनंती पीडीत महिलेने चौकशी समितीला पत्राद्वारे केली होती.
- रंजन गोगोई यांच्यावरील लैंगिक शोषणाच्या आरोपांची चौकशी करण्यासाठी स्थापन केलेल्या या त्रिसदस्यीय चौकशी समितीचे अध्यक्ष न्या. एस.ए.बोबडे असून इंदिरा बॅनर्जी व इंदू मल्होत्रा या समितीच्या सदस्या आहेत.

११२ या आपत्कालीन क्रमांकाशी २० राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांना जोडण्यात आले

- आतापर्यंत ११२ या आपत्कालीन हेल्पलाईन क्रमांकाशी २० राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांना जोडण्यात आले आहे.
- २८ नोव्हेंबर २०१८ रोजी हिमाचल प्रदेशातील मंडी येथे ११२ या अखिल भारतीय एकीकृत आपत्कालीन क्रमांकाचा शुभारंभ करण्यात आला होता. त्यानंतर तो इतर राज्यांमध्येही सुरू करण्यात आला.
- हा फोन क्रमांक आपत्कालीन प्रतिसाद सहाय्यता प्रणालीचा (ईआरएसएस : इमर्जन्सी रिसपॉन्स सपोर्ट सिस्टम) भाग असून, कोणत्याही आपत्कालीन समस्येच्या मदतीसाठी तो उपयोगी ठरेल.
- संपूर्ण ईआरएसएस प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीसाठी केंद्र सरकारने निर्भया निर्धीतर्गत ३२१.६९ कोटी रुपयांची तरतूद केली आहे.
- पोलीस (१००), अग्निशमन (१०१), आरोग्य (१०८) आणि महिला सुरक्षा (१०९०) या सर्व आपत्कालीन सेवा ११२ या फोन क्रमांकामध्ये एकीकृत करण्यात आल्या आहेत.
- या सेवेमध्ये ११२ ॲपचादेखील समावेश करण्यात आला आहे. अमेरिकेतील ९११ या आपत्कालीन फोन क्रमांकाच्या धर्तीवर भारतात ११२ हा फोन क्रमांक सुरू करण्यात आला आहे.

या प्रणालीचा वापर कसा करणार?

- कोणत्याही प्रकारच्या आपत्कालीन सेवांची गरज भासल्यास फोनवरून ११२ क्रमांक डायल करावा लागणार आहे.
- आपत्कालीन प्रतिसाद केंद्राला पॅनिक कॉल पाठविण्यासाठी व्यक्ती त्वरीत ३ वेळा स्मार्टफोनचे पॉवर बटण दाबून किंवा सामान्य फोनवरून ५ किंवा ९ हे बटन जास्त वेळ दाबून ठेवू शकते.
- ईआरएसएसचा उपयोग '११२' इंडिया मोबाईल ॲपद्वारेदेखील केला जाऊ शकतो. हे ॲप Google Play Store आणि Apple Storeवर विनामूल्य उपलब्ध आहे.
- संबंधित राज्यांच्या ईआरएसएस वेबसाइटचा वापर करूनही आपत्कालीन ईमेल किंवा एसओएस अलर्ट राज्य आपत्कालीन प्रतिसाद केंद्रांना पाठविला जाऊ शकतो.

अभिनंदन वर्तमान यांची वीरचक्रसाठी केंद्राकडे शिफारस

- पाकिस्तानचे एफ-१६ हे लढाऊ विमान पाडून शौर्य गाजवणारे विंग कमांडर अभिनंदन वर्तमान यांची भारतीय हवाईदल वीरचक्र या शौर्य पुरस्कारासाठी केंद्राकडे शिफारस करणार आहे.
- युद्धातील महत्त्वपूर्ण कामगिरीसाठी देण्यात येणाऱ्या ३ सर्वोच्च पुरस्कारांमध्ये वीरचक्र पुरस्काराची गणना होते. परमवीर चक्र, महावीर चक्र या पुरस्कारानंतर वीरचक्र हा तिसरा सर्वोच्च पुरस्कार आहे.
- याबरोबरच अभिनंदन हे कर्तव्यावर असलेल्या काश्मीर खोऱ्यातून त्यांची बदली करण्यात आली असून, त्यांना पश्चिम विभागातील एखाद्या महत्त्वपूर्ण हवाई तळावर नियुक्त करण्यात येणार आहे. मात्र त्यांच्या नियुक्तीचे ठिकाण गुप्त ठेवण्यात आले आहे.

- पाकिस्तानमधील बालाकोट येथे असलेल्या दहशतवाद्यांच्या तळावर भारतीय हवाई दलाने एअर स्ट्राइक केला होता. त्यानंतर दुसऱ्या दिवशी पाकिस्तानने विमाने पाठवून भारताला प्रत्युत्तर देण्याचा प्रयत्न केला होता. मात्र भारतीय हवाई दलाने हा हल्ला हाणून पाडला होता.
- त्यावेळी झालेल्या हवाई चकमकीत विंग कमांडर अभिनंदन यांनी आपल्या अतिशय जुन्या मिग-२१ विमानाने पाकिस्तानचे एफ-१६ विमान पाडले होते.
- त्यादरम्यान अभिनंदन यांचे विमानही दुर्घटनाग्रस्त झाले आणि ते पाक-व्याप्त काश्मीरमध्ये कोसळले. त्यानंतर त्यांना पाकिस्तानी सैन्याने अटक केली होती.
- २७ फेब्रुवारीला पाकिस्तानच्या कचाट्यात सापडलेल्या अभिनंदन यांच्या सुटकेसाठी भारत सरकारने पाकिस्तानवर जगभरातून दबाव आणला. यानंतर १ मार्चला त्यांची सुटका झाली. वाघा बॉर्डरवरून ते मायदेशी परतले.
- त्यांनी गाजवलेल्या मर्दुमकीसाठी वीरचक्र देण्यात यावे, अशी शिफारस हवाई दलाकडून करण्यात येणार आहे.
- हवाईदलाने बालाकोट येथे जैश-ए-मोहम्मदचे दहशतवादी तळ उद्ध्वस्त करण्यासाठी पाठविलेल्या भारताच्या मिराज २००० या लढाऊ विमानांच्या १२ वैमानिकांचीही वायुसेना पदकासाठी शिफारस करणार आहे.

आयुष मंत्रालय व सीएसआयआर यांच्यात करार

- आयुष मंत्रालयाने पारंपरिक वैद्यकीय पद्धती आणि आधुनिक विज्ञानाशी त्याचे एकात्मिकरण या क्षेत्रात संशोधन आणि शिक्षणात सहकार्यासाठी वैज्ञानिक व औद्योगिक संशोधन परिषदेसोबत (CSIR) एका सामंजस्य करारावर स्वाक्ष्या केल्या आहेत.
- या करारांतर्गत खालील क्षेत्रांमध्ये संशोधन आणि विकास कार्ये करण्यात येणार आहे.
- मूलभूत संशोधन
- आयुषशी संबंधित निदान उपकरण, मायक्रोबायोलॉजि, बहु-औषधीय फॉर्म्युलेशन व मानकीकरण.
- भारतीय वैद्यकीय पद्धतीसोबत आधुनिक वैज्ञानिक पद्धतींचे एकत्रीकरण.
- भारतीय वैद्यकीय पद्धतीशी संबंधित प्राचीन ज्ञानाचे संरक्षण करण्यासाठी सहकार्य.
- आयुर्वेद, सिद्ध आणि युनानीमध्ये आंतरराष्ट्रीय प्रमाणित शब्दसंग्रहाचा विकास.

आयुष

- AYUSH: Ayurveda, Yoga and Naturopathy, Unani, Siddha and Homoeopathy
- भारतात सुमारे ५ हजार वर्षांपासून परंपरागत औषधे व चिकित्सा पद्धती वापरली जात आहेत.
- आयुषमध्ये आयुर्वेद, योग व निसर्गोपचार, युनानी, सिद्ध आणि होमिओपॅथी अशा अनेक प्रकारच्या पारंपारिक वैद्यकीय प्रणालींचा समावेश आहे.
- ९ नोव्हेंबर २०१४ रोजी आयुष विभागाचा विस्तार करून आयुष मंत्रालयाची स्थापना करण्यात आली होती. याचा उद्देश शिक्षण आणि संशोधनास प्रोत्साहन देणे आहे.

वैज्ञानिक आणि औद्योगिक संशोधन परिषद

- CSIR: Council of Scientific and Industrial Research.
- स्थापना: २६ सप्टेंबर १९४२ (नवी दिल्ली येथे)
- मुख्यालय: नवी दिल्ली
- ही भारत सरकारच्या विज्ञान व तंत्रज्ञान मंत्रालयाची एक स्वायत्त संस्था आहे. देशाचे पंतप्रधान सीएसआयआरचे अध्यक्ष असतात.
- ही भारतातील सर्वात मोठी संशोधन आणि विकास संस्था आहे. देशभरात सुमारे ३८ राष्ट्रीय संशोधन प्रयोगशाळा या संस्थेद्वारे चालविल्या जातात.
- विज्ञानाच्या विविध शाखांत संशोधन करतानाच उद्योग आणि संशोधन क्षेत्र यांच्यात दुवा साधण्यासाठी तसेच देशाला विज्ञानाभिमुख करण्यासाठी ही संस्था प्रयत्नशील आहे.

पीएम-किसान योजनेअंतर्गत दुसरा हप्ता शेतकऱ्यांच्या खात्यामध्ये जमा

- प्रधानमंत्री किसान सम्मान निधी अर्थात पीएम-किसान योजनेअंतर्गत २.१० कोटी शेतकऱ्यांच्या खात्यामध्ये २००० रुपयांचा दुसरा हप्ता जमा करण्यात आला आहे.

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी २४ फेब्रुवारी २०१९ रोजी उत्तर प्रदेशमधील गोरखपूर येथे प्रधानमंत्री किसान सम्मान निधी अर्थात पीएम-किसान योजनेचा शुभारंभ केला. २०१९च्या अंतरिम अर्थसंकल्पात या योजनेची घोषणा करण्यात आली होती.

या योजनेची ठळक वैशिष्ट्ये

- या योजनेअंतर्गत ज्यांच्याकडे २ हेक्टरपेक्षा कमी जमीन असलेल्या लहान आणि वंचित शेतकऱ्यांना शेतकऱ्यांना दरवर्षी ६ हजार रुपये (प्रतिमाह ५०० रुपये) दिले जाणार आहे.
- ही रक्कम २ हजार रुपयांच्या ३ हप्त्यांमध्ये थेट लाभ हस्तांतरण सार्वजनिक अर्थव्यवस्था प्रणाली अर्थात डीबीटी-पीएफएमएस शेतकऱ्यांच्या खात्यामध्ये वर्ग केली जाईल.
- याद्वारे लाभार्थ्यांपर्यंत पूर्ण रक्कम पोहोचेल व पूर्ण प्रक्रियेमध्ये पारदर्शकता आणली जाईल.
- ही केंद्र सरकार पुरस्कृत योजना असून तिच्यासाठी केंद्र सरकार द्वारे पूर्ण अनुदान देण्यात येईल. ही योजना १ डिसेंबर २०१८ पासून कार्यान्वित करण्यात येईल.
- या योजनेमुळे सरकारी तिजोरीवर ७५ हजार कोटी रुपयांचा ताण पडणार आहे.
- राज्य सरकार आणि केंद्रशासित प्रदेश हे या योजनेसाठी पात्र शेतकऱ्यांची निवड करतील, ही निवड केंद्र सरकारने घालून दिलेल्या निकषांवर होईल.
- नाबार्डने २०१५-१६मध्ये केलेल्या ग्रामीण वित्तीय सर्वेक्षणानुसार शेतकऱ्यांचे सरासरी मासिक उत्पन्न ३,१४० रुपये होते. या योजनेमुळे शेतकऱ्याचे मासिक उत्पन्न ५०० रुपये प्रतिमहिना म्हणजे जवळपास १६ टक्क्याने वाढेल.

औषधांचे लेबल हिंदी / प्रादेशिक भाषांमध्ये छापण्याच्या सरकारच निर्णय

- केंद्रीय आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्रालयाने अलीकडेच बनावट, कमी गुणवत्ता असलेली व कालबाह्य (एक्सपायर) झालेल्या औषधांवर प्रतिबंध आणण्यासाठी, औषधांचे लेबल इंग्रजी व्यतिरिक्त हिंदी / प्रादेशिक भाषांमध्ये देखील छापण्याचे आदेश दिले आहेत.
- सुरुवातीला आयर्न (लोह) आणि पोलिओच्या औषधांसाठी या निर्णयाची अंमलबजावणी केली जाईल. ही चाचणी यशस्वी झाल्यास, अन्य औषधांसाठीही हा आदेश लागू केला जाईल.
- औषधांच्या लेबलवर प्रादेशिक भाषेचा समावेश करण्याचा हा निर्णय डीटीएबीच्या (ड्रग टेक्निकल अँड ड्रायझरी बोर्ड) सल्ल्यानुसार घेण्यात आला आहे.
- डीटीएबी (ड्रग टेक्निकल अँड ड्रायझरी बोर्ड) औषधांसंबंधित तांत्रिक समस्यांवरील निर्णय घेण्याकरिता सर्वोच्च वैधानिक संस्था आहे.
- याची स्थापना औषधे आणि सौंदर्यप्रसाधने कायदा १९४०नुसार झाली होती. हे मंडळ केंद्रीय आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण मंत्रालयाच्या सेंट्रल ड्रग्स स्टँडर्ड कंट्रोल ऑर्गनायझेशन (सीडीएससीओ) अंतर्गत कार्य करते.

भारत इराणकडून होणारी कच्च्या तेलाची आयात थांबविणार

- भारताने इराणकडून होणारी कच्च्या तेलाची आयात थांबविण्याचा निर्णय घेतला आहे. यासाठी केंद्रीय पेट्रोलियम आणि नैसर्गिक वायू मंत्रालयाने आवश्यक पावलेही उचलण्यास सुरुवात केली आहे.
- ऑक्टोबर २०१८मध्ये अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष डॉनल्ड ट्रम्प यांनी २०१५मध्ये इराणशी झालेल्या अणुकरारातून अमेरिका माघार घेत असल्याची घोषणा केली. त्याबरोबरच त्यांनी इराणवर निर्बंध लागू केले होते.
- इराणविरुद्धात ५ नोव्हेंबर २०१८ पासून लागू केलेल्या निर्बंधांनंतरही अमेरिकेने भारतासह ८ देशांना इराणकडून कच्चे तेल खरेदी करण्याची सवलत दिली होती.
- नव्या अहवालानुसार अमेरिका आता ही सवलत थांबविणार असून, अमेरिकेने जपान, दक्षिण कोरिया, तुर्की, इटली, ग्रीस, चीन आणि भारत या देशांना याबाबत सूचित केले आहे. या सवलतीचा अवधी २ मे रोजी संपत आहे.
- इराणला अलिप्त करून त्यावरील दबाव वाढविणे, हा निर्बंधांवरील सवलत काढून टाकण्याचा अमेरिकेचा हेतू आहे.
- अमेरिकेच्या मते, इराण गेली अनेक दशके मध्य-पूर्व प्रदेशमध्ये अस्थिरता निर्माण करण्याचे कार्य करत आहे. त्यामुळे इराणला होणारा वित्तपुरवठा कमी करणे आवश्यक आहे, असे अमेरिकेचे मत आहे.

तेल पुरवठा

- भारत जगात तिसरा सर्वात मोठा कच्च्या तेलाचा ग्राहक देश आहे. भारताला आपल्या आवश्यकतेच्या ८० टक्के तेलाची आयात करावी लागते.
- २०१७-१८ मध्ये इराण (इराक आणि सौदी अरेबियानंतर) भारताचा तिसरा सर्वात मोठा तेल पुरवठादार देश होता. भारताच्या एकूण तेल आयातीमध्ये १० टक्के हिस्सा इराणचा होता.
- आता इराणकडून तेलाची आयात थांबविल्यामुळे भारत इतर तेल पुरवठादारांकडून अतिरिक्त तेल खरेदी करून आपली तेलाची मागणी पूर्ण करू शकेल.
- यापूर्वी राष्ट्राध्यक्ष डॉनाल्ड ट्रम्प यांनी जेव्हा इराणसोबतच्या अणु करारातून बाहेर पडण्याची घोषणा केली होती, तेव्हा तेलाच्या किंमती ८५ डॉलर्स प्रतिबॅरल इतकी वाढली होती.
- नंतर जेव्हा अमेरिकन प्रशासनाने अनपेक्षित सवलत जाहीर केली तेव्हा तेलाच्या किंमती ५० डॉलर्स प्रतिबॅरल इतक्या कमी झाल्या होत्या.

सूक्ष्म विमा फ्रेमवर्कच्या पुनरावलोकनासाठी सुरेश माथुर समिती

- भारतीय विमा नियामक व विकास प्राधिकरण (IRDAI)ने सूक्ष्म विमा (मायक्रो इन्शुरन्स) फ्रेमवर्कच्या पुनरावलोकनासाठी सुरेश माथुर यांच्या अध्यक्षतेखाली एका समितीची स्थापना केली आहे. ही समिती सूक्ष्म विमा उत्पादनांची मागणी वाढवण्यासाठी सूचनादेखील देईल.
- सूक्ष्म विमा उत्पादनांची मागणी अपेक्षेपेक्षा कमी आहे. सूक्ष्म विम्यासाठी भारत एक मोठा बाजार आहे, परंतु त्याचा योग्य वापर अद्याप झालेला नाही.

सुरेश माथुर समिती

- सुरेश माथुर समितीमध्ये १३ सदस्य आहेत. या समितीचे नेतृत्व IRDAIचे कार्यकारी संचालक सुरेश माथुर हे करीत आहेत.
- या समितीमध्ये आयआरडीएआय, जीवन विमा, सामान्य विमा व आरोग्य विमा कंपन्यांच्या प्रतिनिधींचा समावेश आहे.
- ही समिती सरल प्रीमियम भरणा आणि दाव्यांच्या सुलभ निपटण्यासाठी उपाय सुचवेल.
- ही समिती जागरूकता कार्यक्रम आणि तंत्रज्ञान आधारित उपायांबद्दलही सूचना देईल.
- ही समिती तिचा अहवाल ३ महिन्यांच्या आत सादर करेल.

सूक्ष्म विमा (मायक्रो इन्शुरन्स)

- आयआरडीएआयने वेगवेगळ्या स्तरांतील अपेक्षांचा विचार करून त्यांच्या पूर्ततेसाठी अनेक प्रकारच्या विमा योजना तयार केल्या आहेत. सूक्ष्म विमा त्यापैकीच एक आहे.
- कष्टकरी, असंघटित किंवा मुख्य प्रवाहापासून वंचित राहिलेल्या गटांना विमा संरक्षणाच्या छात्राखाली घेण्यासाठी त्यांना परवडेल अशा सूक्ष्म हप्त्यात पर्याय उपलब्ध करून दिला आहे. या पर्यायालाच 'सूक्ष्म विमा' किंवा 'मायक्रो इन्शुरन्स' म्हणतात.
- यात अशा टर्म पॉलिसी आणि जीवन विमा पॉलिसीचा समावेश होतो, ज्यांची रक्कम ५०,००० पेक्षा कमी आहे.
- मायक्रो इन्शुरन्स रेग्युलेशन्स २००५ मध्ये आयआरडीएआयने मायक्रो इन्शुरन्सची व्याख्या केली आहे.

भारतीय विमा नियामक आणि विकास प्राधिकरण

- IRDAI: Insurance Regulatory and Development Authority of India
- भारतीय विमा नियामक आणि विकास प्राधिकरण हे भारतातील विमा क्षेत्रावर कायदांचे नियंत्रण ठेवण्यासाठी स्थापन करण्यात आलेले नियामक मंडळ आहे.
- भारतातील विमा क्षेत्राची देखरेख करणारी ही सर्वोच्च संस्था आहे. तिचे मुख्य उद्दिष्ट पॉलिसी धारकांच्या हिताचे संरक्षण करणे आणि विमा उद्योगाचे नियमन करणे आहे.
- ही एक स्वायत्त आणि वैधानिक संस्था आहे. या संस्थेची स्थापना विमा नियामक व विकास प्राधिकरण कायदा (आयआरडीए कायदा) १९९९द्वारे करण्यात आली.
- आयआरडीएआय हे १० सदस्यीय मंडळ आहेत, ज्यामध्ये १ अध्यक्ष, ५ पूर्ण वेळ सदस्य आणि ४ अंशकालिक (पार्ट टाइम) सदस्यांची निवड भारत सरकारद्वारे केली जाते.

भूमिगत दारुगोळा साठविण्यासाठी लष्कराचा एनएचपीसीसोबत करार

- पाकिस्तान आणि चीनच्या सीमारेषेवरील तणावपूर्ण परिस्थितीच्या पार्श्वभूमीवर भारतीय लष्कराने या दोन्ही देशांच्या सीमारेषेनजीक विशेष भुयारे तयार करण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- यासाठी भारतीय लष्कर व नॅशनल हायड्रोपॉवर कोर्पोरेशन (एनएचपीसी लिमिटेड) यांच्यात सामंजस्य करार झाला आहे.
- त्यानुसार २ वर्षांच्या कालावधीत ४ भुयारे बांधली जातील. त्यासाठी जवळपास १५ कोटी रुपये इतका खर्च अपेक्षित आहे. या प्रत्येक भुयारात २ लाख किलो दारुगोळा साठवण्याची क्षमता असेल.
- यापैकी ३ भुयारे चीनच्या सीमारेषेनजीक व तर १ भुयार पाकिस्तानच्या नियंत्रण रेषेजवळ बांधण्यात येणार आहे.
- या भुयारांचे वैशिष्ट्य म्हणजे ती कोणत्याही हल्ल्यापासून सुरक्षित असतील. तसेच युद्धाचा प्रसंग आल्यास भारतीय लष्कराला शत्रूला लवकरात लवकर चोख प्रत्युत्तर देणे शक्य होईल.
- सध्या भारतीय लष्कर आपला दारुगोळा जमिनीवरच साठवते. त्यामुळे हा दारुगोळा शत्रूचे उपग्रह सहज शोधून काढू शकतात. हा दारुगोळा भूमिगत कोठारांमध्ये साठविल्यास तो अधिक सुरक्षित राहू शकेल.

पार्श्वभूमी

- भारतीय लष्कराने यापूर्वी अशाप्रकारची भुयारे बांधण्याचा प्रयत्न केला होता. मात्र, त्यामध्ये अपयश आले होते. त्यामुळे आता लष्कराने एनएचपीसीची मदत घ्यायचे ठरवले आहे.
- एनएचपीसीला दुर्गम अशा डोंगराळ भागात अनेक वीज प्रकल्प उभारण्याचा अनुभव आहे. यासाठी एनएचपीसीकडून अनेक मोठी भुयारे तयार करण्यात आली आहेत.
- सध्याच्या घडीला अमेरिका आणि चीनकडे शस्त्रास्त्रांच्या साठ्यासाठी अशाप्रकारची भुयारे आहेत. युद्धाच्यावेळी शत्रूकडून सर्वप्रथम दारुगोळ्याच्या कोठारांना लक्ष्य केले जाते. मात्र, हाच शस्त्रासाठी भुयारांमध्ये ठेवल्यास अधिक सुरक्षित असेल.
- भारतीय वायूदलाने बालाकोटमध्ये केलेल्या एअर स्ट्राईकनंतर पाकिस्तानी विमानांनी भारतीय हद्दीत घुसून लष्करी ठिकाणांना लक्ष्य करण्याचा प्रयत्न केला होता. त्यामुळे भारतीय लष्कराकडून भूमिगत कोठारांच्या निर्मितीला गती देण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

इमारतीच्या निर्मितीसाठी एम के शर्मा समितीची स्थापना

- केंद्रीय सार्वजनिक बांधकाम विभागाने इमारतीच्या निर्मितीसाठी डिझाइन धोरण आखण्यासाठी तज्ञांची समिती स्थापन केली आहे. केंद्रीय सार्वजनिक बांधकाम विभागाचे अतिरिक्त संचालक एम के शर्मा या समितीचे अध्यक्ष आहेत.
- केंद्रीय सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या अंतर्गत सर्व स्तरांवर इमारत बांधकाम आणि पायाभूत सुविधा विकासाला पुनरुज्जीवित करणे, हा यामागील उद्देश आहे.
- ही समिती महासंचालक प्रभाकर सिंग यांना ३० दिवसांच्या आत आपला अहवाल सादर करणार आहे.
- केंद्रीय सार्वजनिक बांधकाम विभाग हे देशभरातील सरकारी इमारती निर्माण करण्याचे कार्य करते. तसेच, हा विभाग नद्यांवर धरणे उभारण्याचेही कार्य करतो. याशिवाय भारताच्या मित्र राष्ट्रांमध्येही हा विभाग बांधकामाचे कार्य करतो.
- केंद्रीय सार्वजनिक बांधकाम विभाग केंद्रीय गृहनिर्माण आणि शहरी व्यवहार मंत्रालयांतर्गत कार्य करतो. ही केंद्र सरकारची सर्वात मोठी बांधकाम संस्था आहे.

गव्हावरील आयात शुल्कात १० टक्क्यांची वाढ

- देशात झालेल्या विक्रमी गहू उत्पादनाच्या पार्श्वभूमीवर सरकारने गव्हावरील आयात शुल्क ३० टक्क्यांवरून वाढवून ४० टक्के केले आहे. भारतातील शेतकऱ्यांना याचा लाभ होणार आहे.
- गव्हावरील आयात शुल्क वाढविल्यामुळे देशात पिकलेल्या गव्हाची अधिक विक्री होईल आणि त्याचा थेट लाभ शेतकऱ्यांना मिळेल. गव्हाच्या विक्रमी उत्पादनामुळे सध्या गव्हाच्या किंमतींवर प्रचंड दबाव आहे.
- २०१८-१९ पीक वर्षात (जुलै ते जून) मागील वर्षाच्या तुलनेत गहू उत्पादनात २ टक्के वाढ झाली असून, यंदा गव्हाचे ९९.१२ दशलक्ष टन उत्पादन झाले आहे.

- सरकारच्या गहू साठ्याचे व्यवस्थापन करणाऱ्या भारतीय अन्न महामंडळाकडे (एफसीआय) एप्रिलमध्ये १६.९९ दशलक्ष टन गव्हाचा साठ उपलब्ध होता. मे महिन्यातील सरकारच्या पुढील खरेदीनंतर हे प्रमाण ५७ लाख टन एवढे होऊ शकते.

पार्श्वभूमी

- शेतकऱ्यांचे उत्पन्न वाढवण्यासाठी सरकारने गव्हाच्या किमान आधारभूत किंमतीमध्ये ६ टक्क्यांची वाढ केली आहे. (२०१९ साठी प्रति क्विंटल १,८४० रुपये)
- २०१८ मध्ये केंद्र सरकारने गव्हाचे आयात शुल्क २० टक्क्यांवरून ३० टक्के वाढवले होते. त्यामुळे गव्हाच्या आयातील मोठ्या प्रमाणात घट दिसून आली.
- भारत पूर्वी ऑस्ट्रेलिया, युकेन आणि रशियाकडून गहू आयात करीत होता. परंतु आता गव्हाच्या आयात शुल्कात वाढ केल्यामुळे परदेशातून आयात केलेला गहू खूप महाग होईल. परिणामी, भारतात उत्पादित गव्हाची विक्री वाढेल.
- भारतात सर्वाधिक गव्हाचे उत्पादन उत्तर प्रदेशमध्ये घेतले जाते. तसेच पंजाब, हरयाणा, मध्य प्रदेश या राज्यांमध्येही गहू मोठ्या प्रमाणात उत्पादित केला जातो.
- चीन जगातील सर्वात मोठा गहू उत्पादक देश आहे. त्यानंतर भारत, रशिया आणि अमेरिका यांचा क्रमांक लागतो.

भारतीय अन्न महामंडळ

- FCI: Food Corporation of India
- भारतीय अन्न महामंडळ ही एक वैधानिक नान-फा संस्था आहे. तिची स्थापना भारत सरकारच्या अन्न महामंडळ कायदा १९६४अन्वये जानेवारी १९६५ मध्ये करण्यात आली.
- सुरुवातीला भारतीय अन्न महामंडळाचे मुख्यालय चेन्नईमध्ये स्थित होते, जे नंतर नवी दिल्ली येथे हलविण्यात आले.
- भारतीय अन्न महामंडळाची मुंबई, कलकत्ता, दिल्ली व मद्रास येथे चार विभागीय कार्यालये असून, १९ प्रादेशिक व १३०च्यावर जिल्हा कार्यालये आणि सुमारे १,३०० साठवणकेंद्रे आहेत.
- अन्नधान्य व तत्सम आवश्यक वस्तूंच्या खाजगी क्षेत्रातील व्यापारात उत्पादक शेतकऱ्यांचे आणि ग्राहकांचे हितसंरक्षण करणे, हे या मंडळाचे मुख्य उद्दिष्ट आहे.
- भारत सरकारच्या अन्नधान्यासंबंधीच्या धोरणाची अंमलबजावणी करण्याचे भारतीय अन्न महामंडळ हे महत्वाचे साधन आहे.
- अन्नधान्य शास्त्रीय पद्धतीने साठविण्याची क्षमता एफसीआयकडे उपलब्ध असून, ती जागतिक बँकेच्या अर्थसाहाय्याने आणखी वाढविण्यात येत आहे.

या महामंडळाची कार्ये

- धान्याची देशांतर्गत खरेदी, साठवण, वाहतूक, विक्री आणि वाटप करणे.
- शेतकऱ्यांकडून अधिकाधिक धान्यामालाची खरेदी करून, किंमती व धान्यसाठ्यांसंबंधीच्या शासकीय धोरणाची अंमलबजावणी करणे.
- सरकारने आयात केलेल्या खतांची व लेव्ही साखरेची वाटपव्यवस्था पाहणे.

पॉलिटिक्स ऑफ जुगाड : द कोएलिशन हॅण्डबुक

- पत्रकार सबा नक्वी यांनी अलीकडेच त्यांचे 'पॉलिटिक्स ऑफ जुगाड : द कोएलिशन हॅण्डबुक' हे नवे पुस्तक प्रकाशित केले.
- या पुस्तकामध्ये २०१९च्या लोकसभा निवडणुकांनंतर देशातील युती सरकारच्या स्थापनेच्या शक्यतांचे विश्लेषण करण्यात आले आहे.
- या पुस्तकात युती सरकारच्या स्थाय्यवर प्रश्नचिन्ह निर्माण करण्यात आले आहे. तसेच विविध राज्यांमधील युती सरकारांचे विश्लेषण करण्यात आले आहे.

सबा नक्वी

- सबा नक्वी प्रसिद्ध भारतीय पत्रकार आहेत. त्या लेखक आणि राजकीय विश्लेषक म्हणून ओळखल्या जातात. गुड फेथ (२०१२), कॅपिटल कॉन्क्वेस्ट (२०१५) आणि शेड्स ऑफ सॅफरन (२०१८) ही त्यांची काही प्रसिद्ध पुस्तके आहेत.

आंतरराष्ट्रीय

बोलिव्हिया बनला आयएसएचा सदस्य

- भारताचे राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद यांच्या बोलिव्हिया दौऱ्यादरम्यान बोलिव्हियाने आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडीच्या फ्रेमवर्क करारावर स्वाक्षरी केली.
- माराकेश (मोरोक्को) येथे झालेल्या कोप-२२ परिषदेत १५ नोव्हेंबर २०१६ रोजी आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडीचा करार स्वाक्षरीसाठी सर्व देशांसाठी खुला करण्यात आला होता.
- भारत, फ्रांस, ऑस्ट्रेलिया, अर्जेन्टिना, युके, सौदी अरेबिया इत्यादी देशांनंतर या करारावर स्वाक्षरी करणारा बोलिव्हिया ७४वा देश ठरला आहे.

आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडी

- International Solar Alliance (ISA)
- आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडीची सुरुवात भारताच्या पुढाकाराने पॅरिस येथे आयोजित संयुक्त राष्ट्रांच्या वातावरणीय बदल या विषयावरच्या परिषदेदरम्यान (कोप-२१) नोव्हेंबर २०१५मध्ये करण्यात आली.
- भारताचे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी आणि फ्रान्सचे तत्कालीन राष्ट्राध्यक्ष फ्रान्सवा ओलांद यांच्या हस्ते या नव्या सौर-ऊर्जा संघटनेचे उद्घाटन झाले होते.
- आयएसएचा फ्रेमवर्क करार डिसेंबर २०१७मध्ये लागू करण्यात आला होता तर ११ मार्च २०१८ रोजी आयएसएचा स्थापना दिवस साजरा करण्यात आला होता.
- आयएसएचे मुख्यालय गुरुग्राम, हरियाणा येथे राष्ट्रीय सौर उर्जा संस्थेमध्ये स्थित आहे. भारतात मुख्यालय असलेली ही पहिली आंतरराष्ट्रीय संस्था आहे.
- ज्या देशांना ऊर्जेसाठी सौरशक्तीवर निर्भर राहण्याजोगी नैसर्गिक अनुकूलता आहे अशा कर्कवृत्त आणि मकरवृत्ताच्या दरम्यानच्या सौर ऊर्जेच्या दृष्टीने समृद्ध सुमारे १२१ सदस्य-राष्ट्रांची ही संघटना आहे.
- या देशांना सूर्याच्या पर्यायी ऊर्जेचा शाश्वत विकासासाठी उपयोग करण्यासाठी प्रोत्साहन देणे, हे आयएसएचे मुख्य उद्दिष्ट आहे.
- आयएसएच्या माध्यमातून सदस्य देशांत सामूहिक संशोधन, माहिती व तंत्रज्ञान देवाणघेवाण, सौरऊर्जा क्षमता विकसित करणे आणि जागतिक सौर ऊर्जेचे जाळे निर्माण करणे इत्यादीसाठी पुढाकार घेतला जाणार आहे.
- जगातील इतर नूतनीकरणक्षम ऊर्जा क्षेत्रात काम करणाऱ्या संस्थांचे सहकार्य घेत आयएसए काम करणार आहे. यामध्ये आंतरराष्ट्रीय नूतनीकरणक्षम ऊर्जा संस्था (IRENA), संयुक्त राष्ट्रांशी संलग्न संस्था इत्यादींचा समावेश आहे.

आयएसएची उद्दिष्टे

- २०३० पर्यंत १ टेरावॅट वीजनिर्मिती सौर-स्रोतातून करणे.
- एकत्रित प्रयत्नांद्वारे सौर उर्जेच्या उत्पादनासाठी लागणारी उपकरणे आणि तंत्रज्ञानाचा खर्च कमी करणे.
- मोठ्या प्रमाणावर सौर ऊर्जा निर्मितीसाठी २०३०पर्यंत या क्षेत्रात १,००० अब्ज डॉलर्सची गुंतवणूक करणे.

आयएसएद्वारे चालविले जाणारे कार्यक्रम

- स्केलिंग सोलर मिनी ग्रिड्स.
- अफोर्डेबल फायनान्स एट स्केल.
- स्केलिंग सोलर ॲप्लीकेशन्स फॉर ॲग्रीकल्चरल युज.
- स्केलिंग सोलर रूफटॉप.

दक्षिण कोरिया : ५जी सेवा सुरु करणारा जगातील पहिला देश

- कोरिया हा देश व्यावसायिक ५जी सेवा सुरु करणारा जगातील पहिला देश ठरला आहे. ४जीच्या तुलनेत ५जी १०० पटींनी वेगवान असणार आहे.
- दक्षिण कोरियाच्या टॉपच्या टेलिकॉम कंपनी एसके, केटी आणि एलजी यूलस यांनी ३ एप्रिल रोजी ५जी सेवा देशभरात देण्यास सुरुवात केली. सर्वसामान्यांना ५ एप्रिलपासून ही सेवा वापरता येणार आहे.
- सॅमसंगच्या नव्या गॅलेक्सी एस१० या स्मार्टफोनच्या ५जी मॉडेलवर पहिल्यांदाच ५जी सेवा सुरु करण्यात आली. सॅमसंगही देखील कोरियाची कंपनी आहे.

- दक्षिण कोरिया ने यापूर्वी ५ एप्रिल ही तारिख ५जी सेवा सुरु करण्यासाठी निश्चित केली होती. मात्र, अमेरिकी कंपन्यांना हरवण्यासाठी दोन दिवस आधीच ही सेवा सुरु करण्यात आली.
- सर्वात पहिल्यांदा ५जी सेवा सुरु करण्यासाठी दक्षिण कोरिया, अमेरिका आणि चीनमध्ये स्पर्धा होती.
- अमेरिकेतील व्हेरायझन ही दूरसंचार कंपनी ११ एप्रिल रोजी दोन शहरांमध्ये ५जी सेवा सुरु करणार आहे. चीनमधील काही निवडक शहरांमध्ये या सेवेची चाचणी सुरु झाली आहे.
- दक्षिण कोरियातील अर्थव्यवस्था सातत्याने मंदावत असून २०१८मध्ये या देशाचा वृद्धी दर ६ वर्षांच्या नीचांकी स्तरावर पोहोचला होता.
- त्यामुळे देशातल्या स्मार्ट सिटी आणि चालकविरहित मोटार यांसारख्या क्षेत्रात ५जी सेवेमुळे तेजी येईल व त्यायोगे आर्थिक विकासाचा चालना मिळेल अशी अपेक्षा दक्षिण कोरियाला वाटत आहे.

५जी

- ५जी हे वायरलेस संचार तंत्रज्ञान थर्ड जनरेशन पार्टनरशिप प्रोजेक्ट (३जीपीपी) वर आधारित आहे.
- ४जी एलटीईनंतर मोबाइल नेटवर्क तंत्रज्ञानातील हा पुढचा टप्पा आहे. ही पुढचे पायरी आहे.
- ५जी तंत्रज्ञानातील डाउनलोड आणि अपलोड गती सध्याच्या ४जी नेटवर्कपेक्षा १०० पट वेगवान असेल.
- यामुळे थिंग्स (आयओटी), ऑगमेंटेड रियलिटी (एआर) व व्हर्चुअल रियलिटी (व्हीआर) यांना चालना मिळेल.
- ५जीच्या वेगवान गतीमुळे, चालकविरहित मोटारींना नेव्हिगेशन डेटा सहजपणे पुरवित येईल. आर्टिफिशियल इंटेलिजन्स व इंटरनेट ऑफ थिंग्सच्या (IoT) विकासात ५जीची भूमिका महत्त्वपूर्ण असेल.

चर्चित व्यक्ती : लोरी लाइटफूट

- लोरी लाइटफूट यांची अलीकडेच शिकागोच्या महापौरपदी (मेयर) नियुक्ती झाली. त्या शिकागोच्या पहिल्या आफ्रिकन-अमेरिकन महिला महापौर ठरल्या आहेत.
- याशिवाय लोरी लाइटफूट या अमेरिकेच्या इतिहासातील पहिल्याच समलैंगिक अथवा एलजीबीटीक्यू महापौरही ठरल्या आहेत.
- लोरी लाइटफूट या अमेरिकन राजकारणी व माजी सरकारी वकील आहेत. त्या रहम इमॅन्युएल यांची जागा घेतील.
- त्या शिकागोच्या इतिहासातील केवळ दुसऱ्या महिला महापौर आहेत. यापूर्वी १९८३ मध्ये जेन बायर्न शिकागोच्या पहिल्या महिला महापौर म्हणून निवडून आल्या होत्या.
- लोरी यांचा जन्म ४ ऑगस्ट १९६२ रोजी अमेरिकेतील ओहायो येथे झाला. त्यांनी १९८४ मध्ये मिशिगन विद्यापीठातून राजकीय विज्ञान विषयातील बी.ए. पदवी मिळवली.
- नंतर त्यांनी अनेक लॉ फर्मसोबत काम केले. २० मे २०१९ रोजी त्या शिकागोचे महापौरपद ग्रहण करतील.

अमेरिका येमेनमधून माघार घेणार

- अमेरिकेच्या प्रतिनिधीगृहाने अमेरिकेला येमेनच्या गृहयुद्धातून वेगळे करण्याच्या बाजूने मतदान केले आहे.
- येमेन गृहयुद्धातून अमेरिकेला बाहेर काढण्याच्या बाजूने २४७ मते पडली तर त्याविरोधात १७५ मते पडली. यामुळे आता अमेरिकेला ३० दिवसांच्या आत येमेनमधील आपली सशस्त्र दले मागे घ्यावे लागतील.
- हे विधेयक अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष डॉनाल्ड ट्रम्प यांच्या सौदी अरेबियाच्या येमेनमधील कारवायांना समर्थन देण्याच्या धोरणाविरोधी आहे.
- त्यामुळे हे विधेयक मंजूर झाले असले तरीही आपल्या विटो अधिकाराचा वापर करून राष्ट्राध्यक्ष ट्रम्प हे विधेयक बरखास्त करण्याची शक्यता आहे.

येमेनचे गृहयुद्ध

- येमेनच्या गृहयुद्धाची सुरुवात २०११मध्ये सुरु झाले, जेव्हा इतर अरब देशांमध्ये अर्थव्यवस्था मजबूत स्थितीत होती.
- त्यावेळी येमेनचे दीर्घकाळ राष्ट्रपती असलेले अली अब्दुल्लाह सालेह यांनी सत्ता अब्दुल्ले मन्सूर हादी यांच्याकडे सोपविली.
- राष्ट्रपती हादी यांना येमेनमधील विविध समस्या सोडविण्यासाठी खूप संघर्ष करावा लागला.
- दहशतवादी हल्ले, फुटीरवाद्यांचे आंदोलन, भ्रष्टाचार, बेरोजगारी, सुरक्षा दलांची अली अब्दुल्लाह सालेह यांच्याप्रती स्वामिभक्ती, अन्न सुरक्षा यांसारख्या अनेक समस्यांचा सामना त्यांना करावा लागला.
- सालेह यांच्या समर्थक सैन्यांनी येमेनवर नियंत्रण मिळविण्याचा प्रयत्नही केला. ज्यानंतर राष्ट्रपती हादी यांना मार्च २०१५मध्ये देशाबाहेर पलायन करावे लागले.
- सौदी अरेबिया आणि ८ अन्य सुन्नी अरब देशांना शिया इराणचा येमेन सैन्याला पाठिंबा मिळण्याची शक्यता वाटत होती.
- त्यामुळे सौदी अरेबिया आणि ८ अन्य सुन्नी अरब देशांनी येमेनमध्ये हादी सरकार पुनर्स्थापित करण्यासाठी हवाई हल्ले सुरु केले.
- कालांतराने सरकार आणि विरोधक युद्धबंदीवर सहमत झाले, परंतु अद्यापपर्यंत त्यावर कोणताही अंतिम निर्णय झालेला नाही.

इराणची आयआरजीसी दहशतवादी म्हणून घोषित

- अमेरिकेने इराणच्या संरक्षण दलांतील इस्लामिक रिझॉल्युशनरी गार्ड कोअरला (IRGC) दहशतवादी संघटना म्हणून घोषित केले आहे.
- इराण सरकारकडून दहशतवाद पुरस्कृत करण्यात येतो व यामध्ये IRGCचा सक्रिय सहभाग असतो, असे आरोप अमेरिकेचे अध्यक्ष डॉनाल्ड ट्रम्प यांनी हा आदेश जारी करताना केले आहेत.
- अमेरिकेच्या या निर्णयाला प्रत्युत्तर म्हणून इराणने अमेरिका हा दहशतवादाला पाठिंबा देणारा देश असल्याचे जाहीर केले.
- अमेरिकेने देशातल्या एखाद्या लष्कराच्या संस्थेला दहशतवादी संघटना म्हणून घोषित करण्याची ही पहिलीच वेळ आहे.
- ट्रंप यांनी इराणबरोबरचा आंतरराष्ट्रीय आण्विक करार संपवल्यानंतर दोन्ही देशांमधील तणाव वाढला आहे.

रिझॉल्युशनरी गार्ड

- इराणमध्ये १९७९मध्ये इस्लामिक क्रांतीनंतर त्या राजवटीच्या संरक्षणासाठी रिझॉल्युशनरी गार्डची स्थापना करण्यात आली होती. इराणचे नेते अयातुल्ला खोमेनी यांनी हा निर्णय घेतला होता.
- रिझॉल्युशनरी गार्डचा उद्देश नवीन सत्ता व लष्करासोबत सत्ता संतुलन राखणे हा होता. रिझॉल्युशनरी गार्ड कायदा आणि सुव्यवस्था लागू करण्यासाठी मदत करतात. लष्कर आणि वायुसेनेला नियमितपणे त्यांचे सहकार्य लाभते.
- इराणच्या संविधानानुसार, इस्लामिक व्यवस्थेस परकीय हस्तक्षेपापासून संरक्षित करणे हे रिझॉल्युशनरी गार्डचे कार्य आहे.
- बदलत्या वेळेनुसार रिझॉल्युशनरी गार्ड इराणच्या लष्कराची आणि सत्ताधाऱ्यांची ताकद बनली.
- रिझॉल्युशनरी गार्डमध्ये सध्या सुमारे १.२५ लाख सैनिक आहेत. लष्कर, नौसेना, हवाईदलाशी संबंधित हत्यारांच्या सुरक्षेची जबाबदारी त्यांच्यावर आहे.
- इराणच्या संरक्षण दलांमधील हे सर्वात प्रतिष्ठेचे दल मानण्यात येते. हे दल इराणच्या सर्वोच्च धर्मगुरूच्या अधिपत्याखाली असते आणि या दलाला अनेक अधिकारही असतात.
- या दलातील कुर्द फोर्सने सीरियातील संघर्षामध्ये महत्त्वाची भूमिका बजावली होती. यात रिझॉल्युशनरी गार्डचे अनेक कमांडर मारले गेले होते.
- रिझॉल्युशनरी गार्ड इराणच्या अर्थव्यवस्थेच्या एक तृतीयांश भागाला नियंत्रित करतात, असे म्हटले जाते.

- इराणमधील तेल महामंडळ व इमाम रझा यांचा दर्जा यांच्यानंतर रिहॉल्युशनरी गार्ड देशातली तिसऱ्या क्रमांकाची श्रीमंत संघटना आहे.
- अमेरिकेव्यतिरिक्त सौदी अरेबिया आणि बहारीन या देशांनीही रिहॉल्युशनरी गार्डला दहशतवादी संघटना म्हणून घोषित केले आहे.

लंडन: अल्ट्रा लो एमिशन झोन लागू करणारे पहिले शहर

- ब्रिटनची राजधानी लंडन हे शहर २४ तास, आठवड्यातील ७ही दिवस अल्ट्रा लो एमिशन झोन (ULEZ) लागू करणारे जगातील पहिले शहर ठरले आहे.
- आता या शहरात धावणाऱ्या वाहनांना कठोर उत्सर्जक मानकांचे पालन करावे लागणार आहे. या मानकांचे उल्लंघन केल्यास वाहनांवर मोठा दंड ठोठावला जाईल.
- मध्य लंडनमध्ये ८ एप्रिलपासून अल्ट्रा लो एमिशन झोन (ULEZ) लागू झाला आहे. लंडनमध्ये वायू प्रदूषण कमी करण्याच्या उपायांपैकी हा एक निर्णय आहे.
- याकरता लंडनच्या वाहतूक विभागाने संकेतस्थळ निर्माण केले असून त्यावर नव्या नियमांची माहिती अंतर्भूत आहे.
- नव्या नियमांचे उल्लंघन केल्यास मोठ्या दंडाची तरतूद आहे. दंडाच्या कक्षेत चारचाकी वाहनांसह दुचाकींचाही समावेश करण्यात आला आहे.
- प्रदूषण फैलावणाऱ्या वाहनांना रोखणे व सार्वजनिक आरोग्याचे संरक्षण करणे हा यामागचा उद्देश आहे.
- नव्या नियमांमध्ये दंड २ शेणींमध्ये विभागण्यात आला आहे. पहिल्या शेणीत कार, व्हॅन, ट्रक व बाइकचा समावेश आहे. त्यांच्यासाठी प्रतिदिन १२.५० पौंडच्या दंडाची तरतूद आहे.
- दुसऱ्या शेणीत ट्रक, बस आदी अवजड वाहनांचा समावेश असून, नियमांचा भंग केल्यास त्यांच्याकडून प्रतिदिन १०० पौंडचा दंड वसूल केला जाईल.
- लंडनमध्ये अल्ट्रा लो एमिशन झोनची (ULEZ) सुरुवात फेब्रुवारी २०१७ मध्येच झाली होती. त्यानुसार लंडनच्या सिटी सेंटरमध्ये प्रदूषण पसरविणाऱ्या वाहनांवर अतिरिक्त शुल्क ठोठावण्याची तरतूद करण्यात आली होती.
- याच्या प्रभावामुळे या झोनमध्ये प्रवेश करणाऱ्या वाहनांच्या संख्येत मोठी घट झाली. प्रतिदिन सुमारे ११ हजार वाहने कमी झाल्याने विषारी वायूंच्या प्रमाणात सुमारे ५५ टक्क्यांची घसरण झाली.
- लंडनची हवा स्वच्छ करण्यासाठीच्या युएलईझेड योजनेचा आता हा दुसरा टप्पा राबविण्यात येत असून याला टी-चार्ज असे नाव देण्यात आले आहे.
- यानुसार लंडनमध्ये बससेवेचा विस्तार केला जाणार आहे. ऑक्टोबर २०२० पर्यंत लंडनमधील सुमारे ९२०० वाहने युएलईझेडच्या मानकांची पूर्तता करतील.
- लंडनमध्ये ५० टक्के नायट्रोजन ऑक्साईड वायूचे उत्सर्जन फक्त वाहनांमुळे होते. वायू प्रदूषणामुळे लंडनचे दरवर्षी ३.७ अब्ज पौंडचे नुकसान होते.

ज्युलियन असांजे यांना लंडनमध्ये अटक

- विकीलिक्सचे सहसंस्थापक ज्युलियन असांजे यांना ११ एप्रिल रोजी लंडन येथील इक्वेडोर देशाच्या दुतावासात अटक करण्यात आली आहे.
- एका महिलेच्या लैंगिक छळाच्या आरोपाखाली ज्युलियन असांजे यांना स्वीडनचे पोलीस अटक करणार होते. त्यापासून वाचण्यासाठी असांजे यांनी २०१२मध्ये लंडन येथील इक्वेडोरच्या दुतावासात आश्रय घेतला होता.
- ज्युलियन असांजे यांच्यावर अलीकडेच इक्वेडोरचे राष्ट्रपती लेनिन मोरेनो यांच्या वैयक्तिक जीवनाविषयी माहिती खुली केल्याचा आरोप झाला होता.
- त्यानंतर इक्वेडोरने ज्युलियन असांजेचा राजकीय आश्रय संपविण्याचा निर्णय घेतला होता.

ज्युलियन असांजे

- ज्युलियन असांजे हा एक ऑस्ट्रेलियन पत्रकार व विकीलीक्स या गुप्त कागदपत्रे इंटरनेटवर प्रकाशित करणार्या संकेतस्थळाचा मुख्य संपादक व प्रवक्ता आहे.
- त्याचा जन्म ३ जुलै १९७१ रोजी ऑस्ट्रेलियातील क्वीन्सलँड मध्ये झाला.

- अनेक विवादित मुद्द्यांबाबत माहिती प्रकाशित केल्यामुळे विकीलीक्स २०१० मध्ये चर्चेत आली होते.
- आजवर असांजेच्या नेतृत्वाखाली विकीलीक्सने लाखो गुप्त सरकारी अहवाल, मेमो व संवेदनशील कागदपत्रे खुली केली आहेत. यामध्ये अमेरिकेच्या इराक व अफगाणिस्तानमधील युद्धांबाबत अनेक दस्तावेजांचा समावेश आहे.
- नोव्हेंबर २०१० मध्ये स्वीडनमध्ये लैंगिक छळाच्या आरोपाखाली असांजेविरुद्ध अटक वॉरंट काढण्यात आले. ऑगस्ट २०१२ मध्ये त्याने लंडन येथील इक्वेडोरच्या दुतावासात राजकीय आश्रय घेतला.

विकीलीक्स

- ज्युलियन असांजे यांनी ४ ऑक्टोबर २००६ रोजी विकीलीक्सची स्थापना केली. ही आंतरराष्ट्रीय 'ना नफा ना तोटा' तत्वावर चालणारी प्रभावी संगठना आहे.
- विकीलीक्सने आतापर्यंत अनेक गुप्त सरकारी कागदपत्रे आणि भ्रष्टाचाराची कागदपत्रे प्रसिद्ध केली आहेत.
- अमेरिकेच्या इराकमधील अमानुष कारवाईच्या चित्रफिती या संगठनेने प्रसारित केल्या होत्या. त्यामुळे संगठनेस लोकांचा पाठिंबा मिळत राहिला.

सुदानमध्ये सैनिकी कारवाईद्वारे सत्तापालट

- आफ्रिका खंडातील सुदानमध्ये गेल्या ३० वर्षांपासून राज्य करणारे राष्ट्रपती ओमर अल-बशीर यांना सैनिकी कारवाईद्वारे पदारुन हटविण्यात आले आहे.
- सुदानमधील जन आंदोलनामुळे अखेर सत्तापालट झाले असून, सैन्याने ओमर अल-बशीर यांना अटक केली आहे.
- सुदानमध्ये पुढील २ वर्षांसाठी लष्करी राजवटीची घोषणा करण्यात आली असून त्यानंतर सार्वत्रिक निवडणुका घेतल्या जाणार आहेत.
- तर अल-बशीर यांना हटवण्यात आल्यानंतर पुढील ३ महिन्यांसाठी सुदानमध्ये आणीबाणी लागू करण्यात आली आहे.

सुदानमधील आंदोलन

- अल-बशीर हे १९८९पासून सुदानच्या राष्ट्रपतीपदावर होते. २००३ मध्ये बशीर यांच्या विरोधात नरसंहाराच्या आरोपाखाली अटक वॉरंट जारी करण्यात आले होते, या दंगलींमध्ये ३ लाखंहून अधिक लोक मृत्युमुखी पडले होते.
- गेली ३० वर्षे सुदानवर राज्य करणाऱ्या अल-बशीर यांना गेल्या ४ महिन्यांपासून जनतेच्या रोषाला सामोरे जावे लागले.
- सुदानमध्ये गेली काही महिने बिघडलेल्या अर्थव्यवस्थेविरोधात लोक आंदोलन करत आहेत. ही निदर्शने सध्याही सुरू आहेत.
- तेथील डॉक्टर, वकील व आरोग्यसेवक यांच्या Sudanese Professionals Association या संघटनेने या आंदोलनाचे नेतृत्व केले आहे. या आंदोलनात तरुणांचा आणि महिलांचा सहभाग लक्षणीय आहे.
- सुदान हा पारंपरिक मुस्लीम देश असून या तिथे शरीयतचे कायदे आहेत. त्यामुळे सुदानमधील लिंगभेदी व्यवस्थेविरोधातही आंदोलक रस्त्यावर उतरले आहेत.

सुदान

- सुदान हा उत्तर आफ्रिकेतील एक देश आहे. सुदान आफ्रिका खंडातील व अरब जगतातील सर्वात मोठा देश आहे. खार्तूम ही सुदानची राजधानी आहे.
- ९ जुलै २०११ रोजी सुदानची विभागणी होऊन दक्षिण सुदान नावाचा दुसरा देश अस्तित्वात आला.
- या फाळणीनंतर बहुतांश तेलविहीरी दक्षिण सुदान या नव्या देशाच्या ताब्यात गेल्या. त्यानंतर सुदानची आर्थिक स्थितीही आणखी ढासळली.

इंडोनेशियातील माउंट अगुंग या ज्वालामुखीचा उद्रेक

- इंडोनेशियातील बाली येथे माउंट अगुंग या ज्वालामुखीचा उद्रेक झाल्याने वातावरणात प्रचंड धूर आणि राखेचे ढग पसरले. त्यामुळे बाली बेटावर अतिदक्षतेचा इशारा दिला आहे. ज्वालामुखीतून निघालेल्या राखेमुळे विमान वाहतुकीला रेंड वॉर्निंग देण्यात आली आहे.
- या ज्वालामुखीचा गेल्या काही दिवसांतील हा दुसरा उद्रेक असून, माउंट अगुंगमधून निघालेल्या राखमिश्रित धुराचे ढग ४००० मीटर (१३,१०० फूट) उंचीवर गेले.
- याशिवाय इंडोनेशियामधील माउंट ब्रोमो आणि माउंट मेरापी या ज्वालामुखींचेही उद्रेक होत आहेत.
- माउंट अगुंग हा बाली येथे असलेला सक्रीय ज्वालामुखी आणि सर्वोच्च ठिकाणही आहे. हा ज्वालामुखी जवळपासच्या क्षेत्रातील वातावरण आणि पर्जन्याला प्रभावित करतो. माउंट अगुंगच्या उतारावर प्रसिद्ध पुरा बेसाकिह मंदिर स्थित आहे.
- बाली बेट हे जगातील लोकप्रिय पर्यटनस्थळ आहे. बालीमधील सेमिन्याक आणि कुटा ही मुख्य पर्यटनस्थळे आहेत. ही पर्यटन स्थळे ज्वालामुखीपासून ७० किलोमीटर अंतरावर आहेत.
- राखेचे ढग सध्या बाली बेटाच्या पूर्वेकडील लोम्बोक बेटाकडे सरकत आहेत. त्यामुळे येथील मुख्य विमानतळ पूर्णतः बंद करण्यात आले आहे.
- या ज्वालामुखीच्या तोंडाजवळ आता मॅमा म्हणजे वितळलेले खडक दिसू लागल्याचे भूगर्भतज्ज्ञांनी सांगितले आहे.

असमानतेबाबतच्या अध्ययनासाठी एलएसईमध्ये अमर्त्य सेन स्टडी बेंचची स्थापना

- लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्सने असमानतेबाबतच्या अध्ययनासाठी भारतीय अर्थतज्ञ अमर्त्य सेन यांच्या अध्यक्षतेखाली अध्ययन पीठाची (स्टडी बेंच) स्थापना केली आहे.
- याचा उद्देश संशोधन, शिक्षण आणि जन सहकार्याच्या सहाय्याने समाजाच्या कल्याणासाठी काम करणे हा आहे. लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्समध्ये अमर्त्य सेन यांनी अर्थशास्त्राचे प्राध्यापक म्हणून कार्य केले आहे.

कल्याणाभिमुख अर्थशास्त्र

- कल्याणाभिमुख अर्थशास्त्र क्षेत्रात अमर्त्य सेन यांनी महत्त्वपूर्ण काम केले आहे. या अर्थशास्त्रामध्ये संसाधनांच्या योग्य वाटणीवर भर देण्यात येतो.
- संसाधनांच्या वाटणीचा सामाजिक कल्याणावर होणाऱ्या परिणामांचा तपशीलवार अभ्यास यात केला जातो. हे क्षेत्र थेट उत्पन्न वितरणाशी संबंधित आहे.

अमर्त्य सेन

- अमर्त्य सेन हे बंगाली-भारतीय अर्थशास्त्रज्ञ व तत्त्वज्ञ आहेत. त्यांचा जन्म ३ नोव्हेंबर १९३३ रोजी प्रस्चीम बंगालमधील शांतिनिकेतन येथे झाला.
- कल्याणाभिमुख अर्थशास्त्र व सामाजिक पर्याय सिद्धान्त या विषयांतील कार्यासाठी १९९८ साली त्यांना अर्थशास्त्रातील नोबेल पारितोषिक देऊन गौरवण्यात आले. १९९९ साली त्यांना भारताचा सर्वोच्च नागरी पुरस्कार भारतरत्न देऊन गौरविण्यात आले.
- भारतीय केंद्रशासनाने नालंदा विद्यापीठाच्या निर्मितीसाठी २००७ साली बनवलेल्या नालंदा मार्गदर्शक समूहाचे ते अध्यक्ष होते.
- अमर्त्य सेन यांची एकूण ४० वर्षांत ३०हून अधिक भाषांत पुस्तके प्रकाशित झाली आहे. ते 'ॲक्सब्रिज कॉलेज'चे पहिले आशियाई प्रमुख आहेत.

लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्स

- लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्स (अधिकृतपणे: द लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्स अँड पॉलिटिकल सायन्स, ज्याला LSE असेही म्हंटले जाते) हे लंडन, इंग्लंडमधील एक सार्वजनिक संशोधन विद्यापीठ आहे आणि संघीय लंडन विद्यापीठाचे घटक महाविद्यालय आहे.
- १९०० साली फेबियन सोसायटीचे सदस्य सिडनी वेब, बीट्राइस वेब, ग्रॅहम वाल्य, आणि जॉर्ज बर्नार्ड शॉ यांच्याद्वारे समाज हितासाठी एलएसईची स्थापना करण्यात आली.
- एलएसईने १९०० साली लंडन विद्यापीठामध्ये प्रवेश केला व १९०९ मध्ये विद्यापीठाच्या तत्वावर त्यांचा पहिला पदवी अभ्यासक्रम सुरू केला.
- लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्स अँड पोलिटिकल सायन्समध्ये डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा अर्धपुतळा स्थापला गेला आहे आणि तेथे पुतळा असणारे ते एकमेव भारतीय आहेत.

- एलएसईमध्ये शिक्षण घेतलेले भारतीय: डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, भारताचे ब्रिटनमधले पहिले उच्चायुक्त व्ही. के. कृष्ण मेनन, सी. आर. पट्टाभिरामन्, कॉ. ज्योती बसू, भारताचे माजी राष्ट्रपती के. आर. नारायणन्, अमर्त्य सेन आणि जागतिक बँकेचे अर्थतज्ञ आणि उपाध्यक्ष कौशिक बसू.

एशियन टी अलायन्स (आशियाई चहा आघाडी)

- चीनच्या गुईझु येथे एप्रिल २०१९मध्ये ५ चहा उत्पादक आणि ग्राहक देशांनी 'एशियन टी अलायन्स' अर्थात 'आशियाई चहा आघाडी'चा शुभारंभ केला.
- या आघाडीमध्ये भारतीय चहा संघ, चीनी चहा विपणन संघ, इंडोनेशियन चहा विपणन संघ, श्रीलंका चहा मंडळ आणि जपान चहा संघ यांचा समावेश आहे.
- यापूर्वी, भारतीय चहा संघ व चीनी चहा विपणन संघाने युरोप, अमेरिका, रशिया व पश्चिम आशियातील हिरव्या आणि काळा चहाच्या (ग्रीन आणि ब्लॅक टी) वापरास प्रोत्साहन देण्यासाठी सामंजस्य करार केला आहे.

या भागीदारीची उद्दिष्टे

- चहाचा व्यापार, सांस्कृतिक देवाणघेवाण, तंत्रज्ञानाची देवाणघेवाण आणि चहा संवर्धनास प्रोत्साहन देणे.
- चहाच्या जागतिक वापरास प्रोत्साहन देणे. हा गट आशियाई चहाच्या भविष्यासाठी एक शाश्वत अर्जेडा तयार करणार आहे.

अरब लीग पॅलेस्टाईनला प्रतिमहिना १०० दशलक्ष डॉलर देणार

- अरब लीगने पॅलेस्टाईनला प्रतिमहिना १०० दशलक्ष डॉलर देण्याची प्रतिबद्धता जाहीर केली आहे. यामुळे पॅलेस्टाईनला वित्तीय संकटापासून मुक्ती मिळणार आहे.
- या वर्षाच्या सुरुवातीला इस्रायलने पॅलेस्टाईनच्या कर हस्तांतरणावर बंदी आणली होती. त्यामुळे निर्माण झालेल्या आर्थिक समस्यातून पॅलेस्टाईनला बाहेर काढण्यासाठी अरब लीगने हा निर्णय घेतला आहे.
- पॅलेस्टाईन सामना करत असलेल्या राजकीय आणि आर्थिक दबावापासून त्याला वेगळे करण्यासाठी अरब लीगने हा उपाय योजला आहे.

पार्श्वभूमी

- फेब्रुवारी २०१९मध्ये इस्रायलने पॅलेस्टाईनला केल्या जाणाऱ्या कर हस्तांतरणावर बंदी आणणाऱ्या, इस्रायली संसदेने जुलै २०१८मध्ये पारित केलेल्या कायद्याची अंमलबजावणी करण्याचा निर्णय घेतला.
- पॅलेस्टाईन इस्रायलद्वारे मिळालेल्या पैसा इस्रायलमध्ये प्रतिबंधित असलेल्या दहशतवाद्यांना, त्यांच्या कुटुंबांना व कैद्यांना देत असल्याचा आरोप इस्रायलने केले होते.
- इस्रायल पॅलेस्टाईन प्राधिकरणासाठी कर गोळा करतो. पण यावेळी फेब्रुवारी २०१९मध्ये इस्रायलने गोळा केलेला १३८ दशलक्ष डॉलर कर पॅलेस्टाईनला देण्यास नकार दिला होता.

अरब लीग

- अरब लीग (League of Arab States) ही अरब राष्ट्रांची एक संस्था आहे. अरब संघाची स्थापना २२ मार्च १९४५ रोजी ६ अरब देशांनी कैरो येथे केली. अरब संघात सध्या २२ सदस्य राष्ट्रे आहेत.

श्रीलंकेत आणीबाणी लागू

- श्रीलंकेत २१ एप्रिल रोजी झालेल्या साखळी बॉम्बस्फोटांनंतर देशात २२ एप्रिलच्या मध्यरात्रीपासून आणीबाणी करण्यात आली आहे.
- दहशतवादी गटांविरोधात कठोर कारवाई करण्यास लष्कराला जादा अधिकार देण्यासाठी श्रीलंकेचे राष्ट्रपती मैत्रीपाला सिरिसेना यांच्या अध्यक्षतेखाली झालेल्या राष्ट्रीय सुरक्षा परिषदेच्या बैठकीत हा निर्णय घेण्यात आला.
- आणीबाणीच्या काळात श्रीलंकेतील पोलीस व लष्कराला लोकांना नजरबंद करण्याचे तसेच न्यायालयाच्या आदेशाविना चौकशी करण्याचे अधिकार प्राप्त होतात.
- श्रीलंकेत फक्त राष्ट्रपतीद्वारे आणीबाणी लागू केली जाऊ शकते आणि राष्ट्रपतींच्या या निर्णयावर न्यायालयात दाद मागता येत नाही.

- राष्ट्रपतींना आपला निर्णय जाहीर करण्यासाठी त्वरित संसदेचे अधिवेशन घ्यावे लागते. संसदेला १४ दिवसांच्या आत या निर्णयाला मंजूरी द्यावी लागते, अन्यथा महिना अखेरीस आणीबाणी रद्द होते.

पार्श्वभूमी

- जगभरात ईस्टर संडे साजरा होत असताना श्रीलंकेमधील कोलंबो येथे चर्च आणि हॉटेलना लक्ष्य करून ८ ठिकाणी बॉम्बस्फोट घडवून आणले गेले होते.
- या बॉम्बस्फोटात ३५०हून अधिक जणांचा मृत्यू झाला होता. तर ५००हून अधिक जण जखमी झाले होते. या हल्ल्यामध्ये १० भारतीयांचाही मृत्यू झाला आहे.
- या घटनेनंतर संपूर्ण श्रीलंकेमध्ये दहशतीचे वातावरण आहे. त्या पार्श्वभूमीवर राष्ट्रपती मैत्रिपाल सिरिसेना यांनी देशात आणीबाणी लागू केली आहे.
- श्रीलंकेतील स्थानिक इस्लामी कट्टरवादी संघटना नॅशनल तौहीद जमात (एनटीजे) हिचा या साखळी बॉम्बस्फोटांमागे हात असल्याचा दावा सुरुवातीला करण्यात आला होता.
- मात्र या आत्मघाती हल्ल्यांची जबाबदारी इस्लामिक स्टेट (ISIS) या दहशतवादी संघटनेने स्वीकारली आहे. या स्फोटांमुळे 'एलटीटीई'च्या पतनानंतर गेले श्रीलंकेत गेले दशकभर असलेली शांतता भंग पावली आहे.
- न्यूझीलंडमध्ये मार्चमध्ये मशिदीत करण्यात आलेल्या गोळीबाराचा बदला घेण्यासाठी श्रीलंकेतील साखळी बॉम्बस्फोट घडवण्यात आले असल्याचे, श्रीलंकेच्या उपसंरक्षणमंत्र्यांनी संसदेत सांगितले.
- मार्च २०१९मध्ये न्यूझीलंडमधील ख्राईस्टचर्च येथे २ मशिदींमध्ये झालेल्या गोळीबारात सुमारे ५० जणांचा मृत्यू झाला होता.

श्रीलंकेत चेहरा झाकणाऱ्या प्रत्येक गोष्टीवर बंदी

- श्रीलंकेचे राष्ट्रपती मैत्रिपाला सिरिसेना यांनी भीषण बॉम्बस्फोटानंतर श्रीलंकेत बुरखा आणि नकाबसह चेहरा झाकणाऱ्या प्रत्येक गोष्टीवर बंदी घालण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- चेहरा झाकणाऱ्या कोणत्याही गोष्टींमुळे व्यक्तीची ओळख पटण्यास अडचणी येऊ नयेत म्हणून आपत्कालीन नियमांच्या अंतर्गत अशा गोष्टींवर प्रतिबंध करण्यात आला आहे.
- फेस मास्कसह ज्या गोष्टींमुळे एखाद्या व्यक्तीची ओळख पटण्यात अडचणी येतात, अशा सर्व गोष्टींवर बंदी घालण्यात आली आहे. फेस मास्क किंवा इतर साधनांनी चेहरा झाकणारी व्यक्ती राष्ट्रीय आणि पब्लिक सुरक्षेसाठी धोकादायक ठरू शकतात, असे या आदेशात म्हटले आहे.
- २१ एप्रिल रोजी ईस्टर संडेच्या दिवशी श्रीलंकेत साखळी बॉम्बस्फोट झाले होते. त्यात २५० नागरिक ठार झाले होते, तर ५०० हून अधिक लोक जखमी झाले होते.

इराण आणि पाकिस्तान स्थापन करणार बॉर्डर रिअॅक्शन फोर्स

- आपल्या देशांच्या सीमांवर होणारे अतिरेक्यांच्या वाढत्या हल्ल्यांचा सामना करण्यासाठी एक संयुक्त बॉर्डर रिअॅक्शन फोर्स (सीमा प्रतिसाद बल) निर्माण करण्यावर इराण आणि पाकिस्तानचे एकमत झाले आहे.
- दहशतवादाचा सामना करण्यासाठी या बॉर्डर रॅपिड रिअॅक्शन फोर्सची स्थापना केली जाणार आहे. कारण, सीमेवरील वाढत्या अतिरेकी कारवायांमुळे दोन्ही देशांची मोठ्या प्रमाणात हानी होत आहे.
- इराण-पाकिस्तान संबंध अलिकडच्या काही महिन्यांत तणावाचे राहिले आहेत, कारण सीमेवरील हल्ल्यांसाठी दोन्ही देश एकमेकांना जबाबदार मानत आहेत.
- म्हणूनच सीमा प्रतिसाद दल आणि इंटेलिजन्स एजन्सीज यांच्या सहकार्याने दहशतवादविरोधी लढा अधिक प्रभावी करण्यासाठी दोन्ही देशांनी सीमेवर संयुक्त सीमा प्रतिसाद बल स्थापन करण्याचा निर्णय घेतला.

राज्यघटनेतील फेरबदल मंजूर करण्यासाठी इजिप्तमध्ये सार्वमत

- इजिप्शियन संसदेने बहुमताने मंजूर केलेले राज्यघटनेतील मोठे फेरबदल मंजूर करण्यासाठी इजिप्तमध्ये सार्वमत घेतले जात आहे.

- इजिप्तचे अध्यक्ष अब्देल फत्तह अल सिसी यांचा अध्यक्षपदाचा कार्यकाळ वाढविण्यासाठी हे बदल केले जात आहेत. या बदलांमुळे सिसी यांचा कार्यकाळ २०२४पर्यंत वाढवला जाणार आहे.
- इजिप्तमध्ये राजकीय स्थिरता आणण्यासाठी एका अध्यक्षाला अधिक कार्यकाळ मिळण्याची गरज आहे, असे कारण देऊन सिसी यांनी हे सार्वमत घेतले आहे.
- याशिवाय इजिप्तमधील राजकारणात सिसी यांना विशेषाधिकार प्राप्त होणार आहेत. देशातील न्यायपालिका आणि लष्करी अधिकारही सिसी यांना मिळणार आहेत.
- इजिप्तमधील लहानमोठ्या अरबविरोधी गटांच्या कारवायांना नेस्तनाबुत करण्यासाठी सिसी यांनी आपले अधिकार वाढवण्याचे ठरवले आहे.

पार्श्वभूमी

- २०११ साली इजिप्तचे तत्कालिन अध्यक्ष होस्नी मुबारक यांची सत्ता उलटवणाऱ्या 'अरब स्प्रिंग' आंदोलनानंतर मोहम्मद मोर्सी यांनी देशाची सत्ता ताब्यात घेतली होती. इस्लामी अध्यक्ष मोहम्मद मोर्सी यांच्यानंतर सिसी यांनी देशाचे अध्यक्षपद मिळवले आहे.
- सिसी यांनी २०१३च्या निवडणुकीत मोर्सी यांची सत्ता उलथवून टाकली आणि पहिल्यांदा अध्यक्ष बनले. २०१८ साली देशाच्या अध्यक्षपदी त्यांची फेरनिवड झाली. त्यावेळी त्यांना ९७ टक्के मतदान झाल्यामुळे ही निवडणूक जवळपास बिनविरोध झाली होती.
- सिसी यांच्या सरकारकडून दडपशाही केली जात असल्याची टीका आंतरराष्ट्रीय निरीक्षकांकडून केली जात आहे. या सार्वमतातून सिसी यांची एकाधिकारशाही वाढीस लागेल, असेही निरीक्षकांचे मत आहे.

चीनच्या दुध उत्पादनांच्या आयातीवरील बंदीमध्ये वाढ

- भारताने चीनच्या दुध उत्पादनांच्या आयातीवर घातलेले प्रतिबंध वाढविण्याचा निर्णय घेतला आहे. यापूर्वी ही या प्रतिबंधाची मर्यादा २३ एप्रिल २०१९रोजी संपली होती.
- आता हे प्रतिबंध तोपर्यंत कायम राहतील, जोपर्यंत बंदरावर उपलब्ध असलेल्या परीक्षण प्रयोगशाळा अद्ययावत होत नाहीत. भारत जगातील सर्वात मोठा दूध उत्पादक आणि उपभोक्ता देश आहे.
- देशाच्या आयात आणि निर्यातीशी संबंधित नियम विदेशी व्यापार निदेशालयाद्वारे (DGFT) निश्चित केले जातात. चीनच्या दुध आणि दुग्धजन्य पदार्थांच्या (चॉकलेट, चॉकलेट उत्पादने, कॅंडी इत्यादी) आयात करण्यावरील प्रतिबंध वाढविण्यात आल्याबाबतचे एक निवेदन डीजीएफटीने जारी केले आहे.
- चीनमधून आयात केल्या जाणाऱ्या दुधात मेलेमाईन नावाचा रासायनिक घटक आढळून आला होता. हा घटक विषारी असून, त्याचा वापर प्लास्टिक आणि खतांमध्ये केला जातो.
- भारत चीनकडून दुग्धजन्य पदार्थ आयात करीत नसला तरीही प्रतिबंधात्मक उपाय म्हणून डीजीएफटीने आयातीवर ही मर्यादा लागू केली आहे.

इंडोनेशियात रामायणावर आधारित विशेष टपाल तिकीट

- भारतासोबतच्या द्विपक्षीय संबंधांना ७० वर्षे पूर्ण झाल्यानिमित्त इंडोनेशियाने रामायणाच्या थीमवर विशेष स्मारक टपाल तिकीटाचे अनावरण केले आहे.
- या तिकीटाचे डिझाईन प्रख्यात मूर्तिकार पद्मश्री बपक न्योमन नुआर्ता यांचे असून यावर रामायणातील माता सीतेला वाचविण्यासाठी जटायू रावणाशी शौर्याने लढत असल्याची घटना चित्रित करण्यात आली आहे.
- विशेष हस्ताक्षर असलेले हे टपाल तिकीट जकार्ताच्या फिलाटेली संग्रहालयात प्रदर्शनात ठेवली जातील. येथे १९४९ ते २०१९ पर्यंतचे भारत-इंडोनेशियाच्या संबंधांचे ऐतिहासिक क्षण छायाचित्रांतून दाखवले आहेत.
- या तिकिटांच्या प्रकाशनावेळी भारताचे इंडोनेशियातील राजदूत प्रदीपकुमार रावत व इंडोनेशियाचे उपपरराष्ट्रमंत्री अब्दुर्हमान मो. फकीर उपस्थित होते.
- ९० टक्के मुस्लीम लोकसंख्या असलेल्या इंडोनेशियावर रामायणाचा मोठा पगडा आहे. रामायणाचे पारायण इंडोनेशियाच्या सांस्कृतिक वारशाचा अविभाज्य भाग आहे.

- रामायणाला येथे रामायण ककविन (काव्य) म्हटले जाते. रामायणातील पात्रांचा वापर येथील शालेय अभ्यासक्रमात देखील केला जातो.

इंडोनेशिया

- इंडोनेशिया हा आग्नेय आशिया व ओशनियामधील एक देश आहे. हा देश हिंदी महासागरामध्ये एकूण १७,५०८ बेटांवर वसलेला आहे. बोर्नियो, जावा, सुमात्रा, सुलावेसी, तिमोर व न्यू गिनी ही येथील प्रमुख बेटे आहेत.
- इंडोनेशियाची लोकसंख्या सुमारे २३ कोटी असून जगातील सर्वाधिक मुस्लिम लोकसंख्या याच देशात आहे. संस्कृतमध्ये या देशाचे नाव दीपांतर आहे.
- हा देश साडेतीनशे वर्षे डच अधिपत्याखाली होता. मात्र दुसऱ्या महायुद्धानंतर इंडोनेशिया स्वतंत्र झाला.
- जकार्ता ही या देशाची राजधानी आहे. येथील मुख्य भाषा बहासा इंडोनेशिया आहे. याखेरीज बासा जावा, बासा बाली, बासा सुंडा, बासा मादुरा इत्यादी अनेक भाषा येथे आहेत.
- येथे कावी नावाची एक प्राचीन भाषा आहे. येथील प्रमुख साहित्यिक ग्रंथ याच भाषेत आहेत. कावी भाषेतील भिन्नेक तुंगल इक (विभिन्नतेत एकता) हे या देशाचे घोषवाक्य आहे.
- इंडोनेशियामध्ये जगातली सर्वात मोठी जैविक विविधता आहे. आसियान व जी-२० या आंतरराष्ट्रीय संघटनांचा इंडोनेशिया हा सदस्य देश आहे.

कतार विदेशी कामगारांसाठीची एक्झिट व्हीसा प्रणाली समाप्त करणार

- आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेने २०१९ वर्षाच्या अखेरपर्यंत कतार सर्व विदेशी कामगारांसाठी एक्झिट व्हीसा प्रणाली समाप्त करणार असल्याची घोषणा केली आहे.
- २०२२ साली कतारमध्ये फुटबॉल विश्वचषक स्पर्धा होणार आहे. त्यासाठी तेथे स्टेडियम, रस्ते, हॉटेल्स, इमारती अशी बांधकामाची मोठी कामे सुरु आहेत. त्यासाठी जगातील अनेक देशांचे मजूर तेथे बोलावले गेले.
- मात्र या मजूरांना साधे मानवी अधिकारही तेथे मिळत नाहीत, असे अॅमनेस्टी इंटरनॅशनल या मानवाधिकार संघटनेने आपल्या अहवालात म्हंटले आहे.
- या मजूरांची सर्व कागदपत्रे, पासपोर्ट काम देणाऱ्या कंपनीकडे किंवा एजंटसकडे द्यावी लागतात. त्यांच्या परवानगीविना कामगारांना कतार सोडता येत नाही.
- परंतु आता कतारने या मजूरांना किमान ७५० रियाल (२०६ डॉलर) मासिक वेतन आणि त्यांच्यासाठी आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेसह मिळून कार्य करण्याची तयारी दाखवली आहे.
- गेली अनेक वर्षे कठोर रहिवासी कायदांमुळे कतारवर जगभरातून टिका होत आहे. विकसनशील किंवा अविकसीत देशांमधील मजूरांना कामासाठी बोलवून त्यांचा छळ करणारा देश म्हणून कतारचे नाव घेतले जाते.
- सप्टेंबर २०१८मध्ये कतारने कफाला प्रणाली संपविण्याचा निर्णय घेतला होता. तो काही प्रमाणात लागू करण्यात आला होता. २०१९च्या अखेरपर्यंत तो कामगारांच्या सर्व श्रेण्यांना लागू करण्यात येणार आहे.

कफाला प्रणाली

- ही एक प्रायोजक प्रणाली आहे, ज्याद्वारे विदेशी कामगारांची स्थिती नियंत्रित केली जाते. याद्वारे विदेशी कामगारांवर देखरेख ठेवली जाते.
- या प्रणालीअंतर्गत, अकुशल कामगारांना कतारमध्ये काम करण्यासाठी त्यांना तेथे कोणीतरी प्रायोजक (रोजगार प्रदाता) शोधावा लागतो. तो प्रायोजक संबंधित कामगाराच्या व्हिसा व कायदेशीर स्थिती इत्यादीसाठी जबाबदार असतो.
- या व्यवस्थेतील एक मोठी समस्या अशी आहे की, जर त्या कामगारास आपली वर्तमान नोकरी सोडून दुसरी नोकरी करायची असल्यास, त्याला आपल्या रोजगार प्रदात्याची परवानगी घ्यावी लागते.
- कतारमध्ये सध्या १५ लाखांपेक्षा अधिक विदेशी कामगार काम करत आहेत. त्यामध्ये आशियाई कामगारांचा मोठा भरणा आहे.
- एखाद्या वेगळ्याच कामाचे प्रलोभन दाखवून मजुरीचे काम देणे, नोकरी सोडण्याची परवानगी न देणे, धोकादायक कामांना जुंपणे असे प्रकार कतारमध्ये सर्रास होत असल्याचे अनेकदा स्पष्ट झाले आहे.

- तसेच हे कामगार अत्यंत घाणेरड्या व अस्वच्छ जागी राहातात, त्यांच्या आरोग्याची कोणतीच काळजी कतारकडून घेतली जात नाही. यामुळे जगभरातील कामगार कार्यकर्ते व संघटनांनी कतारवर वारंवार टीका केली आहे.

मायक्रोसॉफ्टचे मूल्यांकन १ ट्रिलियन डॉलरवर पोहोचले

- अलीकडेच अमेरिकन कंपनी मायक्रोसॉफ्टचे मूल्यांकन १ ट्रिलियन डॉलरवर पोहोचले. यापूर्वी ॲपल आणि ॲमेझॉन या अमेरिकन कंपन्यांनी १ ट्रिलियन डॉलर्सची मूल्यांकन पातळी गाठली होती.
- त्यामुळे १ ट्रिलियन डॉलर्स मूल्यांकन पातळी गाठणारी मायक्रोसॉफ्ट ही तिसरी अमेरिकन कंपनी ठरली आहे.

मायक्रोसॉफ्ट

- स्थापना: ४ एप्रिल १९७५
- संस्थापक: बिल गेट्स व पॉल ऍलन
- मुख्यालय: रेडमंड (वॉशिंग्टन)
- मायक्रोसॉफ्ट एक अमेरिकन बहुराष्ट्रीय कंपनी आहे. संगणक सॉफ्टवेअर आणि इलेक्ट्रॉनिक उत्पादने तयार करणारी ही जगातील आघाडीची कंपनी आहे.
- मायक्रोसॉफ्टची स्थापना ४ एप्रिल १९७५ रोजी बिल गेट्स व पॉल ऍलन यांनी केली. या कंपनीचे मुख्यालय रेडमंड (वॉशिंग्टन) येथे स्थित आहे. सध्या भारतीय वंशाचे सत्या नडेला मायक्रोसॉफ्टचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी आहेत.
- मायक्रोसॉफ्टमध्ये १,३४,००० पेक्षा अधिक लोक कार्यरत आहेत. २०१८ मध्ये मायक्रोसॉफ्टचे महसुली उत्पन्न ११०.३६ अब्ज डॉलर्स होते.
- मायक्रोसॉफ्टची उत्पादने: मायक्रोसॉफ्ट विंडोज (ऑपरेटिंग सिस्टीम), बिंग (सर्च इंजिन), ऑफिस ३६५, आऊटलुक, अज्योर, लिंक्डइन (व्यावसायिक सामाजिक माध्यम), एक्स-बॉक्स (गेमिंग कन्सोल) इत्यादी.

फेसबुकवर पर्सनॅलिटी क्विझ ॲपवर बंदी

- आघाडीची सोशल नेटवर्किंग असलेल्या फेसबुकने अलीकडेच पर्सनॅलिटी क्विझ ॲपवर बंदी जाहीर केली आहे. केंब्रिज ॲनालिटिका प्रकरणाच्या पार्श्वभूमीवर हा निर्णय घेण्यात आला आहे.
- केंब्रिज ॲनालिटिका कंपनीने 'thisisyourdigitallife' नावाच्या पर्सनॅलिटी क्विझ ॲपद्वारे सुमारे ८७ दशलक्ष फेसबुक वापरकर्त्यांची वैयक्तिक माहिती मिळवून त्याचा बेकायदेशीर वापर केला होता.
- फेसबुक सध्या आपल्या धोरणांना अद्ययावत करीत आहे. त्यामुळे आतापासून फेसबुकवर कोणत्याही पर्सनॅलिटी क्विझ ॲपला परवानगी दिली जाणार नाही.
- आता ॲपद्वारे ॲक्सेस केल्या जाणाऱ्या वापरकर्त्यांच्या परवानग्यांचे सतत मूल्यांकन केले जाईल आणि जुन्या APIला वापरकर्त्यांची माहिती ॲक्सेस करण्यापासून लॉक केले जाईल.
- यापुढे जर वापरकर्त्याने एखाद्या ॲपसाठी परवानगी दिली असेल आणि ते ॲप त्याने ९० दिवस वापरले नसेल, तर ती परवानगी आपोआप रद्द होईल.

केंब्रिज ॲनालिटिका विवाद

- २००७ ते २०१४ दरम्यान वापरकर्त्यांची माहिती सुरक्षित न ठेवल्याचा आरोप फेसबुकवर करण्यात आले होते.
- फेसबुकवर एका ॲपच्या माध्यमातून अलेक्झांडर कोगन व त्यांची कंपनी ग्लोबल सायन्स रिसर्चद्वारे ८७ दशलक्ष फेसबुक वापरकर्त्यांची माहिती त्यांची परवानगी न घेता वापरण्यात आली होती.
- त्यानंतर ही माहिती SCL नामक समूहाला पुरविण्यात आली. केंब्रिज ॲनालिटिका ही SCL कंपनीची उपकंपनी आहे.
- अमेरिकेच्या निवडणुकीत केंब्रिज ॲनालिटिका कंपनीने काम केले असून, फेसबुक वापरकर्त्यांच्या माहितीचा गैरवापर या कंपनीने अमेरिकेच्या निवडणुकीत केल्याचे स्पष्ट झाले.

- या सर्व प्रकारचा तपास फेसबुकला २०१५मध्येच लागला होता परंतु फेसबुकने केंब्रिज ॲनालिटिका कंपनीवर कोणतीही कारवाई केली नव्हती.
- हे प्रकरण उघडकीस आल्यानंतर फेसबुकवरील गोपनीयतेवर प्रश्नचिन्ह उपस्थित झाले. तसेच या घटनेनंतर फेसबुकच्या शेअर्सच्या किंमतीमध्ये घसरण झाल्याने फेसबुकला जवळपास ६.०६ अब्ज डॉलरचे (३९५ अब्ज रुपये) नुकसान झाले होते.

फेसबुक

- फेसबुक ही जगातील सर्वात मोठी सोशल नेटवर्किंग कंपनी आहे, व्हॉट्सअॅप आणि इंस्टाग्राम या फेसबुकच्या उपकंपन्या आहेत.
- फेसबुकची स्थापना ४ फेब्रुवारी २००४ रोजी झाली. मार्क जुकरबर्ग, एडुआर्दो सॅव्हेरिन, अँड्र्यू मॅककॉलम, डस्टिन मोस्कोविट्झ आणि ख्रिस ह्यूजेस हे त्यांचे सह-संस्थापक आहेत.
- फेसबुकचे मुख्यालय अमेरिकेतील कॅलिफोर्निया येथे स्थित आहे. जानेवारी २०१८ च्या आकडेवारीनुसार फेसबुकचे सुमारे २.२ अब्ज वापरकर्ते आहेत.
- केंब्रिज ॲनालिटिकाच्या डाटा लीक प्रकरणी परवानगीशिवाय वापरकर्त्यांच्या माहितीचा वापर केल्यामुळे फेसबुकवर मोठ्या प्रमाणात टीका झाली होती.

प्रादेशिक

ओडीशाच्या कंधामल हळदीला मिळाला जीआय टॅग

- ओडीशाच्या कंधामल हळदीला विशिष्ट भौगोलिक ओळखीसाठी भौगोलिक संकेतांक अर्थात जिओग्राफीकल इंडिकेशन (जीआय टॅग) प्रदान करण्यात आला.
- ॲपेक्स स्पाइसेस असोसिएशन फॉर मार्केटिंगद्वारे या हळदीच्या जीआय टॅग नोंदणीसाठी प्रयत्न करण्यात आले होते.
- हा नोंदणी अर्ज वस्तू भौगोलिक संकेतांक (नोंदणी व सुरक्षा) कायदा १९९९च्या कलम १३च्या उप-कलम (१) अंतर्गत मंजूर करण्यात आला.
- हळद हे आदिवासी लोकांसाठी हे प्रमुख नगदी पीक आहे. हळद आरोग्यासाठी खूप उपयुक्त असून, सौंदर्य प्रसाधने व औषध निर्मिती उद्योगांमध्येही हळदीचा मोठ्या प्रमाणावर वापर केला जातो.

भौगोलिक संकेतांक (जीआय)

- जीआय म्हणजे जिओग्राफिकल इंडिकेशन अर्थात भौगोलिक संकेतांक. हा बौद्धिक संपदा विशेष अधिकार म्हणून ओळखला जातो.
- उत्पादनास स्वामित्व म्हणजेच कायदेशीर हक्क प्राप्त करून देण्यासाठी शासनातर्फे वैयक्तिक उत्पादनासाठी पेटंटची, तर सामूहिक उत्पादनासाठी भौगोलिक संकेतांक (जीआय)ची मान्यता दिली जाते.
- विशिष्ट भौगोलिक प्रदेशातली उत्पत्ती आणि त्यामुळे विशिष्ट गुणधर्म आणि लौकिक प्राप्त झालेल्या उत्पादनांना जीआय टॅग दिला जातो.
- यामुळे उत्पादनाला दर्जा आणि त्या भौगोलिक प्रदेशामुळे निर्माण झालेले वैशिष्ट्य यांची खात्री प्राप्त होते. ही मान्यता १० वर्षांपर्यंत वैध असते.
- एखादी संस्था, जात, जमात किंवा समूह काही विशिष्ट पदार्थांच्या निर्मितीसाठी जोडलेला असेल तर त्या समूहाला हा बौद्धिक संपदा भौगोलिक संकेतांक या नावाने मिळतो.
- या माध्यमातून या सलग्नित समूहाला आपला पदार्थ अथवा वस्तू राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय बाजारपेठेत नेण्याची संधी मिळते.
- भौगोलिक संकेतांक नोंदणीचा कायदा भारतात प्रस्तावित केला गेला आणि प्रत्यक्षात २००१ साली आला. विशिष्ट भागातून तयार होणाऱ्या विशेष पदार्थांला भौगोलिक संकेतांक कायद्यांतर्गत नोंद करता येते.
- जागतिक व्यापार संघटनेच्या (डब्ल्यूटीओ) बौद्धिक संपदा विषयक करारातून भारतात आलेल्या अनेक कायद्यांपैकी सदर भौगोलिक संकेतांक नोंदणी कायदा हा एक आहे.
- आजवर जगातील १६० देशांनी जीआयला मान्यता दिली आहे. हे संकेतांक मिळाल्यानंतर त्या त्या परिसरातील पिकांच्या गुणवैशिष्ट्यांवर शिकामोर्तब झाल्याचे मानले जाते.

- २००४ मध्ये दार्जीलिंग चहा या उत्पादनातला देशातला पहिला जीआय टॅग मिळाला. भारतात जीआय टॅग मिळालेली एकूण ३२५ उत्पादने आहेत.
- एकूण २५ जीआयसह महाराष्ट्र हे देशातील सर्वाधिक जीआय मिळविणारे राज्य आहे.
- शेतकरी, विणकर, कारागीर यांना उत्पन्नाची जोड मिळून दुर्गम भागातल्या ग्रामीण अर्थव्यवस्थांना जीआय उत्पादनामुळे लाभ होऊ शकतो.
- पारंपारिक पद्धतीद्वारे आपल्या ग्रामीण कारागीरांकडे एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे आगळे कौशल्य आणि कला येत असते, त्याला प्रोत्साहन देऊन या कलांचे जतनही आवश्यक आहे.
- जीआय मानांकनाचे फायदे
  - ❖ जागतिक बाजारात मुल्यवर्धी.
  - ❖ देशातील ब्रँड म्हणून ओळख.
  - ❖ देशांतर्गत बाजारातही योग्य भाव.
  - ❖ उत्पादनांना कायदेशीर संरक्षण मिळते.
  - ❖ उत्पादनांच्या निर्यातीला कायदेशीर संरक्षणाखाली चालना मिळते व उत्पादकांच्या आर्थिक समृद्धीला चालना मिळते.

जीआय आणि ट्रेडमार्क यातील फरक

- ट्रेडमार्क (व्यापारचिन्ह) हे व्यापारासंदर्भात वापरले जाणारे चिन्हांकन आहे. हे चिन्हांकन एका उद्योगाचा माल किंवा त्याची सेवा यांना इतर उद्योगांपासून वेगळे बनवते.
- मात्र जीआयचा वापर विशिष्ट भौगोलिक परिसरातील खास गुणधर्म असलेला माल ओळखण्यासाठी केला जातो.

अरुणाचल प्रदेशात आंशिक स्वरूपात अपस्पा हटविला

- अरुणाचल प्रदेशातील ९ पैकी ३ जिल्ह्यांमधून अपस्पा कायदा आंशिक स्वरूपात हटविण्यात आला आहे. म्यानमारलगतच्या सीमेवर मात्र अपस्पा अजूनही लागू आहे.
- संसदेने १९५८ साली अपस्पा कायदा संमत केला होता. त्यामुळे अरुणाचल प्रदेश राज्याच्या निर्मितीपासूनच येथे अपस्पा कायदा लागू आहे.

‘अपस्पा’ कायद्याबद्दल

- आर्म्ड फोर्स स्पेशल पॉवर ॲक्ट अर्थात अपस्पा कायदा लष्कराला जम्मू-काश्मीर आणि ईशान्य भारतातील वादग्रस्त व अशांत भागात विशेषाधिकार देतो.
- या कायद्याद्वारे कोणत्याही क्षेत्रातील धार्मिक, वंशीय, भाषिक समुदायात विवाद झाल्यास राज्य किंवा केंद्र सरकारद्वारे त्या क्षेत्रास अशांत घोषित केले जाऊ शकते.
- हा कायदा अनेक कारणांनी वादग्रस्त असून, या कायद्याचा लष्कराकडून दुरुपयोग केला जात असल्याचा आरोप नागरिकांकडून वारंवार केला जात आहे आणि तो हटवण्यात यावा अशी मागणीही दीर्घ काळापासून होत आहे.
- अपस्पाच्या कलम ४नुसार, सुरक्षा रक्षकांना कोणत्याही परिसराची तपासणी करण्याचे तसेच विना वॉरंट कोणालाही अटक करण्याचा अधिकार आहे.
- यामुळे वादग्रस्त भागात सुरक्षा रक्षक कोणत्याही थराला जाऊन आपल्या ताकदीचा वापर करू शकतात.
- संशयास्पद स्थितीत त्यांना कोणत्याही वाहनाला रोखण्याचे, त्याची तपासणी करण्याचे तसेच त्यावर जप्ती आणण्याचा अधिकार आहे.
- १९५८मध्ये पहिल्यांदा ईशान्य भारतात बंडखोरांशी मुकाबला करण्यासाठी संसदेत हा कायदा पारित करण्यात आला.
- सुरक्षा दलांच्या मतानुसार, या कायद्यामुळे कठीण परिस्थितीत दहशतवादी किंवा इतर धोक्यांशी लढणाऱ्या जवानांना कारवाईत सहकार्य मिळण्याबरोबरच सुरक्षादेखील मिळते.
- सध्या देशातील आसाम, नागलँड, मेघालय, अरुणाचल प्रदेश, मणिपूर, जम्मू-काश्मीर ६ राज्यांमध्ये अपस्पा कायदा लागू आहे.

राजधानी क्षेत्रात बीएस-६ इंधनाचा वापर सुरू

- इंडियन ऑइल कॉर्पोरेशनने राष्ट्रीय राजधानी क्षेत्रानजीकच्या शहरांमध्ये स्वच्छ बीएस-६ (BS-VI) दर्जाचे पेट्रोल आणि डिझेल पुरवण्यास सुरुवात केली आहे.

- त्यामुळे नवी दिल्ली हे शहर बीएस-४वरून बीएस-६ इंधन वापरण्यास सुरुवात करणारे देशातील पहिले शहर ठरले आहे. संपूर्ण देशात २०२०पर्यंत बीएस-६ नियम लागू केले जाणार आहेत.

बीएस-४ आणि बीएस-६मधील फरक

- बीएस-४ आणि बीएस-६ मध्ये सर्वात महत्वाचा फरक हा प्रदूषण उत्सर्जनाचा आहे. बीएस-४ पेक्षा बीएस-६ इंजिनच्या गाड्या प्रदूषण करतात.
- याचे मुख्य कारण म्हणजे दोन्ही इंधनांमध्ये असलेले सल्फरचे प्रमाण. बीएस-४ इंधनामध्ये ५० पीपीएम सल्फर असते तर बीएस-६मध्ये फक्त १० पीपीएम सल्फर असते
- बीएस-६ इंधनामुळे डीझेल कारमधून होणाऱ्या प्रदूषणकारी कणांच्या उत्सर्जनात बीएस-४च्या तुलनेत ८० टक्के घट होईल.
- तसेच बीएस-६ इंधनामुळे नायट्रोजन ऑक्साईड उत्सर्जनाचे प्रमाण डीझेल कारमध्ये ७० टक्क्यांनी तर पेट्रोल कारमध्ये २५ टक्क्यांनी कमी होईल.

भारत स्टेज उत्सर्जन मानक

- BSES: Bharat Stage Emission Standards
- बीएस अर्थात भारत स्टेज हे भारत सरकारद्वारे निश्चित करण्यात आलेले वाहनांमधील इंधनाचे एक उत्सर्जन मानक आहे.
- या उत्सर्जन मानकांमध्ये वाहनांमुळे होणाऱ्या वायू प्रदूषणाच्या प्रमाणाची निश्चित व्याख्या करण्यात आली आहे.
- भारतात सन २०००मध्ये पहिल्यांदाच हे मानक लागू करण्यात आले होते. भारत स्टेज लागू झाल्यानंतर सर्व वाहनांना या मानकांच्या अधीन राहणे बंधनकारक आहे.
- ऑक्टोबर २०१०मध्ये देशात भारत स्टेज-३ लागू करण्यात आले होते. तर बीएस-४ मानक २०१७मध्ये संपूर्ण देशात लागू करण्यात आले होते.
- वाढत्या प्रदूषणाला आळा घालण्यासाठी सरकारने २०१६मध्ये घोषणा केली होती की, बीएस-५ मानकांऐवजी २०२०पर्यंत संपूर्ण देशात बीएस-६ मानक लागू केले जाईल.

जम्मू काश्मीरमध्ये दहशतवाद देखरेख गटाची स्थापना

- केंद्रीय गृह मंत्रालयाने अलीकडेच दहशतवाद देखरेख गटाची स्थापना करण्याची घोषणा केली आहे.
- जम्मू-काश्मीरमध्ये दहशतवादाला होणारा वित्तपुरवठा व दहशतवादी कारवायांवर कारवाई करणे, हा या गटाचा उद्देश आहे.
- सात सदस्यीय दहशतवाद देखरेख गटाचे नेतृत्व जम्मू-काश्मीरचे अतिरिक्त पोलीस महानिरीक्षक करतील.
- इंटेलिजेन्स ब्युरो, सीबीआय, एनआयए, केंद्रीय प्रत्यक्ष कर मंडळ आणि केंद्रीय अप्रत्यक्ष कर व सीमाशुल्क मंडळाचे प्रतिनिधी आणि जम्मू-काश्मीरचे पोलीस महानिरीक्षक या गटाचे सदस्य असतील.

या गटाची प्रमुख कार्ये

- दहशतवादी कारवायांना समर्थन देणाऱ्या सरकारी कर्मचाऱ्यांविरुद्ध कार्यवाही करणे.
- दहशतवाद, दहशतवादाला वित्तपुरवठा व दहशतवादासंबंधीच्या कारवायांच्या संदर्भात नोंदणीकृत प्रकरणांवर हा गट काम करेल.
- हा गट कोणत्याही प्रकारे दहशतवादास समर्थन करणाऱ्या लोकांना अथवा नेत्यांना चिन्हांकित करेल.
- याशिवाय, दहशतवादाला वित्तपुरवठा करण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या सर्व माध्यमांचा शोध घेऊन या वित्तपुरवठ्यावर बंदी घालेल.

बीआयएस आणि आयआयटी दिल्लीमध्ये सामंजस्य करार

- भारतीय मानके ब्युरो (बीआयएस) आणि आयआयटी दिल्लीने मानकीकरण व अनुरूपता मूल्यांकनासाठी सामंजस्य करार केला आहे.

- या करारांतर्गत, बीआयएस व आयआयटी दिल्ली मानकीकरण व अनुरूपता मूल्यांकनासाठी उत्कृष्टता केंद्रांची स्थापना करतील. आयआयटी दिल्लीच्या कॅम्पसमध्ये या केंद्रांची स्थापना करण्यात येईल.
- मानकीकरणाशी संबंधित संशोधन व विकास प्रकल्पांसाठी आयआयटी दिल्ली पायाभूत सुविधा प्रदान करेल तर बीआयएस आर्थिक सहाय्य प्रदान करेल.
- दोन्ही संस्था मानकीकरण आणि अनुरूपता मूल्यांकनासाठी प्रशिक्षण आणि अल्पकालीन शैक्षणिक कार्यक्रम आयोजित करतील.
- आयआयटी दिल्ली आपल्या अभ्यासक्रमातही मानकीकरणाशी संबंधित विषय समाविष्ट करेल, ज्यासाठी बीआयएस माहिती पुरवेल.
- हा सामंजस्य करार ५ वर्षासाठी वैध असेल. तसेच याचा कालावधी वाढविता येऊ शकतो.
- आयआयटी दिल्लीच्या विद्याशाखेचे ५० सदस्य बीआयएसच्या तांत्रिक समितीचे सदस्य आहेत. या करारामुळे दोन्ही संस्थांमधील संबंध अधिक दृढ होतील.

जम्मू-काश्मीरमधील महामार्गावर नागरी वाहतुकीस बंदी

- अलीकडेच सरकारने अधिसूचना जारी करून जम्मू-काश्मीरमधील बारामुल्ला आणि उधमपूर दरम्यान राष्ट्रीय महामार्गावरील नागरी वाहनांच्या वाहतुकीवर बंदी घातली आहे. ही अधिसूचना ३१ मे पर्यंत लागू असेल.
- या अधिसूचनेनुसार प्रत्येक रविवारी आणि बुधवारी राष्ट्रीय महामार्गावरील नागरी वाहनांच्या वाहतुकीवर बंदी घालण्यात आली आहे.
- लोकसभा निवडणुकींच्या पार्श्वभूमीवर सुरक्षा दलांच्या सुरक्षित वाहतुकीची खात्री करणे, हा या बंदीचा प्रमुख उद्देश आहे. कारण मागील काही दिवसांमध्ये सुरक्षा दलांच्या ताफ्यांवर दहशतवादी हल्ल्यांच्या घटना घडल्या आहेत.
- हे प्रतिबंध श्रीनगर, काझीगुंड, जवाहर बोगदा, बनिहाल आणि रामबनमार्गे बारामुल्ला येथून उधमपूरच्या राष्ट्रीय महामार्गावर लागू होतील.
- नागरी वाहनांच्या वाहतुकीवरील बंदी सकाळी ४ ते संध्याकाळी ५ वाजेपर्यंत असेल. आपत्कालीन परिस्थितीत पोलीस किंवा प्रशासकीय अधिकारी काही नागरी वाहनांना परवानगी देऊ शकतात.

पुलवामा हल्ला

- जम्मू-काश्मीरमधील पुलवामा जिल्ह्यात १४ फेब्रुवारी रोजी केंद्रीय राखीव सुरक्षा दलाच्या (सीआरपीएफ) एका तुकडीवर दहशतवाद्यांनी आयईडी स्फोट करत भीषण हल्ला केला. यात सीआरपीएफचे ४० जवान शहीद झाले.
- पाकिस्तानातील जैश-ए-महंमद या दहशतवादी संघटनेने या हल्ल्याची जबाबदारी स्वीकारली आहे. २०१६मध्ये उरी येथे लष्कराच्या तळावर झालेल्या हल्ल्यानंतर करण्यात आलेला हा सर्वात मोठा हल्ला होता.

जम्मू-काश्मीरमध्ये दहशतवाद देखरेख गटाची स्थापना

- केंद्रीय गृह मंत्रालयाने अलीकडेच दहशतवाद देखरेख गटाची स्थापना करण्याची घोषणा केली आहे.
- जम्मू-काश्मीरमध्ये दहशतवादाला होणारा वित्तपुरवठा व दहशतवादी कारवायांवर कारवाई करणे, हा या गटाचा उद्देश आहे.
- सात सदस्यीय दहशतवाद देखरेख गटाचे नेतृत्व जम्मू-काश्मीरचे अतिरिक्त पोलीस महानिरीक्षक करतील.
- इंटेलिजेन्स ब्युरो, सीबीआय, एनआयए, केंद्रीय प्रत्यक्ष कर मंडळ आणि केंद्रीय अप्रत्यक्ष कर व सीमाशुल्क मंडळाचे प्रतिनिधी आणि जम्मू-काश्मीरचे पोलीस महानिरीक्षक या गटाचे सदस्य असतील.

या गटाची प्रमुख कार्ये

- दहशतवादी कारवायांना समर्थन देणाऱ्या सरकारी कर्मचाऱ्यांविरुद्ध कार्यवाही करणे.
- दहशतवाद, दहशतवादाला वित्तपुरवठा व दहशतवादासंबंधीच्या कारवायांच्या संदर्भात नोंदणीकृत प्रकरणांवर हा गट काम करेल.

- हा गट कोणत्याही प्रकारे दहशतवादास समर्थन करणाऱ्या लोकांना अथवा नेत्यांना चिन्हांकित करेल.
- याशिवाय, दहशतवादाला वित्तपुरवठा करण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या सर्व माध्यमांचा शोध घेऊन या वित्तपुरवठ्यावर बंदी घालेल.

आर्थिक

आरबीआयचे १२ फेब्रुवारीचे परिपत्रक न्यायालयाने रद्दबातल ठरविले

- बड्या कंपन्यांच्या कर्ज प्रकरणांच्या कालबद्ध निवारणाचे फर्मान म्हणून रिझर्व्ह बँकेने १२ फेब्रुवारी २०१८ रोजी जारी केलेले परिपत्रक सर्वोच्च न्यायालयाने रद्दबातल ठरविले.
- ठरावीक १८० दिवसांच्या मुदतीनंतर एक दिवस जरी कर्ज थकबाकी राहिली, तरी संबंधित कंपनीला दिवाळखोर ठरवण्याची तरतूद असलेले परिपत्रक रिझर्व्ह बँकेचे गेल्या वर्षी जारी केले होते.
- २००० कोटी रुपये आणि त्याहून अधिक कर्जदायित्व असलेल्या कंपन्यांबाबत कर्जदात्या बँकांना हा अधिकार सोपविण्यात आला होता.
- या परिपत्रकाचा सर्वाधिक फटका हा मुख्यतः वीजनिर्मिती, पोलाद, साखर, वस्त्रोद्योग तसेच नौकाबांधणी उद्योगातील कंपन्यांना बसणार होता.
- याविरोधात वीजनिर्मिती आणि साखर उद्योगातील कंपन्यांनी सर्वोच्च न्यायालयात धाव घेतली होती. आता हे परिपत्रक रद्दबातल झाल्याने त्यांना दिलासा मिळाला आहे.
- सर्वोच्च न्यायालयाचे न्यायमूर्ती आर. एफ. नरिमन यांच्या नेतृत्वाखालील पीठाने रिझर्व्ह बँकेचे परिपत्रक रद्दबातल करण्याचे आदेश दिले.
- हे परिपत्रक म्हणजे रिझर्व्ह बँकेने तिच्या अधिकारक्षेत्रात असलेल्या नियम आणि कायद्यांच्या पुढे मारलेली मजल असल्याचा न्यायालयाने शेरा दिला आहे.
- तथापि न्यायालयाने बँकिंग नियमन कायद्याच्या कलम ३५एची घटनात्मक वैधता मात्र कायम राखली आहे. हे कलम २०१७ मध्ये बँकिंग नियमन कायद्यात केलेल्या दुरुस्तीनंतर घातले गेले आहे.
- या कलमान्वये कर्जबुडव्यांविरुद्ध कारवाईचा थेट अधिकार सरकारला आहे, तसेच त्या संबंधाने रिझर्व्ह बँकेला निर्देश देण्याचा अधिकार सरकारला असेल.

या निर्णयाचे परिणाम

- परिपत्रक रद्दबातल करण्यात आल्याने, या परिपत्रकान्वये नादारी व दिवाळखोरी प्रक्रियेनुरूप न्यायालयाकडे वर्ग करण्यात आलेली प्रकरणे आता माघारी घेतली जातील.
- तथापि, केंद्र सरकारने प्रत्येक प्रकरणानुरूप या संबंधाने निर्णय घ्यावा, असे सर्वोच्च न्यायालयाने सूचित केले आहे.
- या निर्णयामुळे एकुण दिवाळखोरी प्रक्रियेच्या गतीला सर्वोच्च न्यायालयाच्या आदेशाने लक्षणीय बांध घातला जाईल.

केंद्राचाही दबाव

- रिझर्व्ह बँकेच्या या परिपत्रकाने मोठी खळबळ निर्माण केली होती. उद्योग क्षेत्रामधून सुरुवातीपासून त्याबाबत विरोधी सूर होता. केंद्र सरकारही या परिपत्रकाबाबत नाखूश होते.
- सरकार आणि रिझर्व्ह बँकेच्या संबंधात मध्यंतरी कटुतेच्या अनेक कारणांपैकी एक प्रमुख कारण हेही होते.
- हे परिपत्रक मागे घेतले जावे, किमान त्यातील कठोर कलमे शिथिल करावीत, असा केंद्राचा आग्रह होता.
- तथापि, तत्कालीन गव्हर्नर ऊर्जित पटेल हे त्यांच्या भूमिकेवर ठाम राहिले आणि सरकारच्या दबावापुढे न झुकता त्यांनी रा जीनामा देणे पसंत केले.

विजया बँक, देना बँक व बीओबीच्या विलीनीकरणास मंजूरी

- १ एप्रिल पासून बँक ऑफ बडोदामध्ये विजया बँक व देना बँकेचे विलीनीकरण प्रत्यक्षात लागू झाले आहे.

- विजया बँक, देना बँक आणि बँक ऑफ बडोदाच्या विलीनीकरणाला केंद्रीय मंत्रिमंडळाने जानेवारी २०१९मध्ये मंजूरी दिली होती.
- स्टेट बँक ऑफ इंडियाच्या सहयोगी बँकांच्या विलीनीकरणानंतर सप्टेंबर २०१८ मध्ये मोदी सरकारने हा निर्णय जाहीर केला होता. भारतीय बँकिंग क्षेत्रातील हा महत्वपूर्ण निर्णय आहे.
- सरकारी बँकांची वाढती थकित कर्जे आणि भारताच्या अर्थव्यवस्थेच्या वाढीसाठी बँकिंग क्षेत्राच्या योगदानाची अपेक्षा या पार्श्वभूमीवर हा निर्णय घेण्यात आला होता.
- भारतातील बँकांचे हे पहिलेच त्रिपक्षीय विलीनीकरण असेल. विलीनीकरणानंतर बँक ऑफ बडोदा ही एसबीआय नंतर सार्वजनिक क्षेत्रातील दुसऱ्या क्रमांकाची मोठी बँक बनेल.
- तसेच ही एसबीआय आणि आयसीआयसीआय बँकेनंतर देशातील तिसऱ्या क्रमांकाची मोठी बँक ठरणार आहे.
- विलीनीकरणानंतर शेअरधारकांना विजया बँकेच्या १ हजार शेअरच्या बदल्यात बीओबीचे ४०२ शेअर, तर देना बँकेच्या १ हजार शेअरच्या बदल्यात बीओबीचे ११० शेअर मिळतील.
- विलीनीकरणामुळे जागतिक स्तरावर मजबूत स्पर्धात्मक बँक तयार करण्यास मदत मिळेल आणि कार्यक्षमतेतही मोठ्या प्रमाणावर वाढ होईल.

विलीनीकरण योजनेचे प्रमुख मुद्दे

- विजया बँक आणि देना बँक हस्तांतरणकर्ता बँक आहेत तर बँक ऑफ बडोदा हस्तांतरित बँक आहे.
- योजना सुरु झाल्यानंतर हस्तांतरणकर्ता बँकांचे सर्व व्यवसाय हस्तांतरित बँकेला हस्तांतरित केले जातील.
- हस्तांतरित बँकेकडे सर्व व्यवसाय मालमत्ता, अधिकार, स्वामित्व, दावे, परवाने, मान्यता, अन्य विशेषाधिकार आणि सर्व संपत्ती, देणी, दायित्व असतील.
- हस्तांतरणकर्ता बँकेचे सर्व स्थायी आणि नियमित अधिकारी किंवा कर्मचारी हस्तांतरित बँकेत अधिकारी आणि कर्मचारी असतील.
- हस्तांतरित बँकेत दिले जाणारे वेतन व भत्ते हस्तांतरणकर्ता बँकांच्या वेतन व भत्त्यापेक्षा कमी आकर्षक नसतील.
- हस्तांतरित बँकांचे मंडळ हस्तांतरित होणाऱ्या कर्मचारी आणि अधिकाऱ्यांचे हित सुनिश्चित करेल.
- हस्तांतरित बँक हस्तांतरणकर्ता बँकेच्या भागधारकांना समभाग अदला-बदली गुणोत्तरानुसार समभाग जारी करेल. यासंबंधी काही तक्रारी असतील तर त्या तज्ञ समितीच्या माध्यमातून मांडता येतील.

विलीनीकरणानंतर बँकांचे सामर्थ्य

- विलीनीकरणानंतर ही बँक वाढत्या अर्थव्यवस्थेच्या कर्जविषयक गरजा पूर्ण करणे, आघात सहन करणे व संसाधन वाढवण्याची क्षमता पूर्ण करणे यासाठी उत्तम प्रकारे सज्ज असेल.
- यामुळे बँकेच्या व्यवसाय व नफ्यात वाढ, व्यापक उत्पादन, तंत्रज्ञानाचा अवलंब शक्य होईल. तर खर्च कमी होईल, जोखीम व्यवस्थापन सुधारेल आणि आर्थिक समावेशकता वाढीला लागेल.
- विलीनीकरणामुळे जागतिक बँकांच्या तुलनेत मोठ्या बँकेची निर्मिती होईल, जी भारतात आणि जगात स्पर्धा करायला सक्षम असेल.
- जनतेला सक्षम नेटवर्कच्या माध्यमातून व्यापक बँकिंग सेवा उपलब्ध होतील आणि कर्ज सहजपणे उपलब्ध होईल.
- विलीनीकरणामुळे मोठा डाटाबेस मिळेल. ज्याचा लाभ वेगाने डिजिटलाईज्ड होणाऱ्या बँकिंग प्रणालीत स्पर्धात्मक लाभ मिळविण्यासाठी होईल.

आरबीआयने नाबार्ड आणि एनएचबीमधील सर्व हिस्सा सरकारला विकला

- भारतीय रिझर्व्ह बँकेने नाबार्ड आणि राष्ट्रीय गृहनिर्माण बँकेमधील (एनएचबी) आपला हिस्सा भारत सरकारला अनुक्रमे २० कोटी व १४५० कोटी रुपयांना विकला आहे.
- एनएचबीचे अधिकृत भांडवल २,००० कोटी रुपये असून, त्यातील १,४५० कोटी रुपयांचा हिस्सा आरबीआयचा होता.

- नरसिंहम समितीने नाबार्ड व एनएचबीचे मालकी हस्तांतरण आरबीआयकडून सरकारकडे करण्याची शिफारस केली होती.
- मध्यवर्ती बँकेची (आरबीआयची) बँकांची बँक आणि बँकिंग क्षेत्राची नियामक म्हणून भूमिका विभक्त करण्यासाठी ही शिफारस करण्यात आली होती.
- त्यानुसार आता नाबार्ड आणि एनएचबीमधील १०० टक्के हिस्सा सरकारकडे हस्तांतरित करण्यात आला आहे.
- यापूर्वी जून २०१८ मध्ये भारत सरकारने आरबीआयकडून भारतीय स्टेट बँकेमधील ५९.७ टक्के हिस्सा खरेदी केला होता.

राष्ट्रीय कृषि व ग्रामीण विकास बँक (नाबार्ड)

- NABARD : National Bank for Agriculture and Rural Development
- शिवरामन समितीच्या शिफारशीने १२ जुलै १९८२ रोजी स्थापन झालेली नाबार्ड ही भारतातील अग्रगण्य विकास बँकांपैकी एक आहे. तिचे मुख्यालय मुंबई येथे स्थित आहे.
- ग्रामीण क्षेत्राचा सर्वांगीण विकास घडवून आणण्यासाठी आवश्यक वित्तपुरवठा करणारी नाबार्ड ही एकमेव शिखर संस्था आहे.

नाबार्डची मुख्य कार्ये

- शेतीक्षेत्र, लघुउद्योग, ग्रामीण व कुटीरोद्योग, हस्तोद्योग या क्षेत्रांना गुंतवणूक व उत्पादनकार्यासाठी वित्तपुरवठा करणे.
- राज्य सहकारी बँक, क्षेत्रीय ग्रामीण बँका, भूविकास बँका इत्यादींना अल्प मुदत, मध्यम व दीर्घमुदतीची कर्जे देणे.
- सहकारी सोसायट्यांचे भागभांडवल पुरविण्यासाठी नाबार्ड राज्य सरकारांना २० वर्षे मुदतीपर्यंतची दीर्घ मुदतीची कर्जे देऊ शकते.
- सहकारी बँका, राज्य सहकारी बँका व क्षेत्रीय ग्रामीण बँकांच्या कार्याची तपासणी करण्याचे अधिकार नाबार्डला देण्यात आलेले आहेत.
- शेती क्षेत्राशी व ग्रामीण भागाच्या विकासाशी संबंधित व मध्यवर्ती सरकारची मान्यता असलेल्या कोणत्याही संस्थेला दीर्घ मुदतीची कर्जे नाबार्ड देऊ शकते किंवा अशा संस्थांचे भागभांडवल विकत घेऊन अशा संस्थांमध्ये गुंतवणूक करू शकते.
- कर्जासाठी वित्तपुरवठा, ग्रामीण भागात गुंतवणूक. ग्रामीण भागात विकासासाठी विविध संस्थांचे समन्वय. याद्वारे पुनर्वित्त प्रकल्पांचे परीक्षण व मूल्यांकन करणे. संस्थात्मक विकास प्रोत्साहन.

राष्ट्रीय गृहनिर्माण बँक

- एनएचबी: नॅशनल हाऊसिंग बँक
- स्थापना: ९ जुलै १९८८
- मुख्यालय: नवी दिल्ली
- रंगराजन समितीच्या शिफारशीवर आधारित राष्ट्रीय गृहनिर्माण बँक कायदा १९८७ नुसार एनएचबीची स्थापना करण्यात आली.
- एनएचबी गृहनिर्माण क्षेत्रातील देशातील सर्वोच्च संस्था आहे आणि स्थानिक व प्रादेशिक स्तरावरील गृहनिर्माण संस्थांना प्रोत्साहन देण्यासाठी शिखर संस्था म्हणून कार्यरत आहे.
- गृहनिर्माण संस्थांची नोंदणी करण्याचे तसेच त्यांचे नियमन व पर्यवेक्षण करण्याचे कार्य एनएचबी करते. एनएचबी गृहनिर्माण संस्थांना आर्थिक व इतर सहाय्य प्रदान करते.

केंद्र सरकारकडून देशातील ५ सरकारी बँकांना अर्थसहाय्य

- केंद्र सरकारने २०१८-१९च्या आर्थिक वर्षाखेरसाठी देशातील ५ सरकारी बँकांना २९ मार्च रोजी २१,४२८ कोटी रुपयांचे अर्थसहाय्य प्रदान केले.
- यामध्ये सर्वाधिक अर्थसहाय्य पंजाब नॅशनल बँकेला मिळाले असून, ८०.२० कोटी समभागांच्या बदल्यात पीएनबीला ५,९०८ कोटी रुपये मिळाले.
- त्याखालोखाल बँक ऑफ बडोदाला ५,०४२ कोटी रुपये सरकारकडून मिळाले आहेत. विजया बँक आणि देना बँकेचे बँक ऑफ बडोदामधील विलिनीकरण १ एप्रिल २०१९ पासून अस्तित्वात आले आहे.

- यूनियन बँक ऑफ इंडियाला ५२.१५ कोटी समभागांच्या बदल्यात ७८.८४ रुपये समभागदराने ४,१११.९९ कोटी रुपये सरकारकडून प्राप्त झाले आहे.
- सेंट्रल बँक ऑफ इंडियाला ६८.७२ कोटी समभागांच्या बदल्यात २,५६० कोटी रुपये प्राप्त झाले आहेत.
- इंडियन ओव्हरसीज बँकेला २६९ कोटी समभागांच्या बदल्यात ३,८०६ कोटी रुपयांचे अर्थसहाय्य प्राप्त झाले आहे.
- या मदतीमुळे या बँका येत्या आर्थिक वर्षात (२०१९-२०) ताळेबंदाबाबत पूर्वपदावर येईल, असा विश्वास व्यक्त करण्यात आला आहे.

चालू वित्त वर्षात भारताचा विकासदर ७.२ टक्के राहणार : एडीबी

- भक्कम क्रयशक्तीच्या जोरावर भारताला चालू वित्त वर्षात ७.२ टक्के विकासदर गाठता येईल, असा कयास आशियाई विकास बँक अर्थात एडीबीने व्यक्त केला आहे.
- यापूर्वी एडीबीने चालू आर्थिक वर्षासाठी भारताचा विकासदर ७.६ टक्के राहील असा अंदाज वर्तवला होता. मंद वैश्विक मागणी आणि देशांतर्गत महसुलातील घट यामुळे एडीबीने आपला अंदाज घटविला आहे.
- रिझर्व्ह बँकेची व्याजदर कपात, शेतकऱ्यांना मिळणारे किमान उत्पन्न, देशांतर्गत वस्तूकरिता असलेली मागणी आदींमुळे २०१९मध्ये भारताचा विकास दर ७.२ टक्के, तर २०२०मध्ये तो ७.३ टक्के असेल, असे एडीबीने म्हटले आहे.

या अहवालातील इतर ठळक मुद्दे

- २०१७मध्ये ७.२ टक्के विकास दर नोंदल्यानंतर कमी कृषी उत्पादन आणि बाजारपेठेतील ग्राहक मागणी कमी राहिल्यामुळे पुढच्याच वर्षात भारताचा विकास दर ७ टक्क्यांपर्यंत घसरला.
- जागतिक बाजारातील खनिज तेलाच्या वाढत्या किमती व केंद्र सरकारचा कमी खर्च याचाही परिणाम गेल्या वर्षीच्या विकास दरावर झाला.
- आशिया खंडाच्या विकासाचा आढावा घेताना एडीबीने भारताचा समावेश असलेल्या दक्षिणपूर्व आशियातील सरासरी विकास दर ५ टक्के अपेक्षिला आहे.
- भारतासारख्या देशात वाढते उत्पन्न, कमी होणारी महागाई या अर्थव्यवस्थेच्या उभारीला हातभार लावतील.
- जागतिक स्तरावरील वातावरण पाहता तूर्त निर्यात मागणीच्या दृष्टीने चालू वर्ष स्थिर राहील, तर पुढच्या वर्षात त्यात सुधार दिसून येईल.

आशियाई विकास बँक

- एडीबी: एशियन डेव्हलपमेंट बँक
- ही आशियाई देशांच्या आर्थिक विकासाला सहाय्य करण्यासाठी १९ डिसेंबर १९६६ रोजी स्थापन झालेली एक प्रादेशिक विकास बँक आहे.
- या बँकेचे मुख्यालय मनीला (फिलिपाइन्स) येथे आहे. एडीबीच्या अध्यक्षपदी आतापर्यंत नेहमी जपानी व्यक्तीचीच निवड करण्यात आली आहे. सध्या जपानचे ताकेहीको नकाओ एडीबीचे अध्यक्ष आहेत.
- स्थापनेच्यावेळी या बँकेचे ३१ देश सदस्य होते. आता या बँकेची सदस्य संख्या ६७ आहे. ज्यापैकी ४८ देश आशिया व पॅसिफिक प्रदेशातील तर १९ देश गैर-आशियाई आहेत.
- आशिया आणि पॅसिफिक प्रदेशाच्या आर्थिक-सामाजिक विकासाला गती देणे हे या बँकेचे प्रमुख लक्ष्य आहे.
- त्यासाठी ही बँक आपल्या विकसनशील सदस्य राष्ट्रांना आर्थिक-सामाजिक विकासासाठी कर्जे देते तसेच समभाग गुंतवणूक करते.

भारताचा विकासदर ७.५ टक्के राहणार: जागतिक बँक

- चालू आर्थिक वर्षात (२०१९-२०) भारताचा जीडीपी (सकल राष्ट्रीय उत्पादन) ७.५ टक्के विकासदर राखेल, असा अंदाज जागतिक बँकेने आपल्या अहवालात व्यक्त केला आहे.

- जागतिक बँकेच्या मते मात्र चालू आर्थिक वर्षामध्ये भारतीय अर्थव्यवस्था ७.५ टक्क्यांच्या दराने तर, गेल्या आर्थिक वर्षात ७.२ टक्क्यांच्या दराने वृद्धी साधेल, असा अंदाज व्यक्त केला आहे.
- खाजगी गुंतवणुकीत सातत्याने होत असलेली वाढ, ग्राहकांकडून होणाऱ्या मागणीतील वाढ व वाढती निर्यात यामुळे भारतीय अर्थव्यवस्था हा टप्पा गाठेल, असे जागतिक बँकेने म्हटले आहे.
- जागतिक बँक व आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी यांच्यात येत्या काही दिवसांत बैठक होणार असून त्या पार्श्वभूमीवर हा अहवाल प्रसिद्ध करण्यात आला आहे.

अहवालातील ठळक मुद्दे

- सर्व क्षेत्रांतील वृद्धी, अन्नधान्याच्या नियंत्रित किमती, ४ टक्क्यांच्या मर्यादित असलेली महागाई यामुळे चालू तसेच वित्तीय खात्यातील तूट घटेल.
- निर्यातीच्या प्रमाणात होत असलेली वाढ व कच्च्या इंधनाच्या दरातील घसरण या घटकांमुळे चालू खात्यातील तूट १.९ टक्क्यांपर्यंत रोखली जाईल.
- अर्थव्यवस्थेची वृद्धी पहाता वित्तीय तूटही घटणे अपेक्षित असून चालू व पुढील आर्थिक वर्षात वित्तीय तूटीचे प्रमाण अनुक्रमे ६.२ व ६ टक्क्यांपर्यंत खालावेल.
- इतर संस्थांचे भारतीय विकासदराबाबतचे अंदाज
- रिझर्व्ह बँकेने गेल्या आठवड्यात घोषित केलेल्या नवीन पतधोरणात चालू आर्थिक वर्षासाठीच्या विकासदरात ०.२ टक्क्यांची घट केली होती व हा दर ७.२ टक्क्यांवर आणला होता.
- यापूर्वी गेल्या आर्थिक वर्षासाठीचा विकासदरही रिझर्व्ह बँकेने ७.२ टक्क्यांवरून ७ टक्क्यांपर्यंत घटवला आहे.
- यापूर्वी आशियाई विकास बँकेनेही (एडीबी) चालू आर्थिक वर्षासाठी देशाच्या जीडीपीचा अंदाज ७.६ टक्क्यांवरून घटवून ७.२ टक्क्यांवर आणला आहे.

जागतिक बँक

- स्थापना: १९४४
- मुख्यालय: वॉशिंग्टन डीसी
- जागतिक बँक ही आंतरराष्ट्रीय वित्त व पतपुरवठा संस्था आहे. ती विकसनशील व अविकसित देशांना विकासासाठी कर्जपुरवठा करते. या बँकेने पहिले कर्ज फ्रांस या देशाला दिले.
- विकसनशील व अविकसित देशातील सरकारांचे सबलीकरण, अर्थव्यवस्थांचा विकास, गरीबी दूर करण्यासाठी ही बँक जगभरात विशेष प्रयत्नशील आहे.
- जागतिक बँकेचे दोन प्रमुख भाग आहेत: आंतरराष्ट्रीय पुनर्निर्माण आणि विकास बँक आणि आंतरराष्ट्रीय विकास संघ.
- १९४९ पासून जागतिक बँकेच्या अध्यक्षपदाची निवड अमेरिका करते. जागतिक बँकेचे आतापर्यंतचे सर्व १३ अध्यक्ष हे अमेरिकन आहेत.

आयएमएफने भारताच्या विकासदराचा अंदाज घटविला

- जागतिक बँकेनंतर आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधीनेही (आयएमएफ) भारताच्या विकास दराबाबत नकारात्मक अंदाज व्यक्त केला आहे.
- भारतात चालू आर्थिक वर्षात विकासाचा दर ७.३ टक्के तर पुढील आर्थिक वर्षात विकासदर ७.५ टक्के राहील, असा अंदाज आयएमएफने वर्तवला आहे.
- यापूर्वी आयएमएफने चालू आर्थिक वर्षासाठी भारताचा विकासदर ७.४ टक्के राहील, असा अंदाज वर्तविला होता, त्यात आता घट करण्यात आली आहे.
- गेल्या आर्थिक वर्षात भारताचा विकासदर चीनच्या तुलनेत जवळपास अर्धा टक्का अधिक राहिल्याचे आयएमएफने सांगितले आहे.
- येत्या काळात भारताच्या आर्थिक विकासाचा दर वेगवान राहण्यामागे खासगी व सरकारी क्षेत्रातून झालेली मोठ्या प्रमाणातील गुंतवणूक तसेच अर्थव्यवस्थेत सातत्याने टिकून असलेली दमदार मागणी अशी दोन प्रमुख कारणे आहेत.
- पुढील ३ ते ५ वर्षात भारतीय अर्थव्यवस्था सरासरी ७ टक्के दराने विकासाच्या मार्गावर टिकून राहील, असे भाकितही आयएमएफने वर्तवले आहे.

- सरकारवरील कर्जाचा बोजा कमी करण्यासाठी आर्थिक क्षेत्रातील पायभूत धोरण बदलांची शृंखला कायम राखणे भारतासाठी आवश्यक असल्याचेही आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधीच्या वार्षिक अहवालात नमूद करण्यात आले आहे.
- २०२० नंतर वैश्विक विकास दर ३.५ टक्क्यांच्या जवळपास स्थिर होईल असा आयएमएफचा अंदाज आहे.

आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी

- आयएमएफ: इंटरनॅशनल मॉनेटरी फंड
- स्थापना: २७ डिसेंबर १९४५
- सदस्य: १८९ देश
- उद्देश्य: आंतरराष्ट्रीय व्यापारातील देवाण-घेवाणीत समतोल राखणे. आंतरराष्ट्रीय व्यापार सुलभ करणे. शाश्वत आर्थिक वाढीस प्रोत्साहन देणे.
- मुख्यालय: वॉशिंग्टन डीसी, अमेरिका
- अधिकृत भाषा: इंग्रजी
- प्रमुख: ख्रिस्टिन लार्गार्ड
- प्रमुख अर्थतज्ञ: गीता गोपीनाथ (भारतीय वंशाच्या)
- आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी ही जागतिक वित्तीय व्यवस्थेवर लक्ष ठेवणारी आंतरराष्ट्रीय संघटना आहे.
- आंतरराष्ट्रीय विनिमय दरांमध्ये स्थिरता आणणे व गरजू सभासद देशांना विविध प्रकारचा कर्जपुरवठा करणे ही आयएमएफची मुख्य कार्ये आहेत.
- आयएमएफद्वारे सभासद देशांचा चलन विनिमय दर ठरविला जातो. यासाठी सभासद देशांना त्यांच्या चलनाचे मूल्य डॉलर व सुवर्णाच्या रूपात जाहीर करावे लागते. या पद्धतीमुळे विविध देशांच्या चलनांचा परस्पर विनिमय दर निश्चित करता येतो.

भारत-आफ्रिका कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

- केंद्रीय परराष्ट्र व्यवहार मंत्रालयाने नॅशनल बँक फॉर अग्रीकल्चर अँड रुरल डेव्हलपमेंट कन्सल्टन्सी सर्व्हिसेस (NABCONS) सोबत एक सामंजस्य करार केला आहे.
- या करारान्वये NABCONSच्या सहाय्याने भारत मलावी या आफ्रिकन देशात भारत-आफ्रिका कृषी व ग्रामीण विकास संस्थेची (IAIARD) स्थापना करणार आहे.
- आयएआयएआरडी एक आफ्रिकन संस्था असेल, येथे मलावीसह इतर आफ्रिकन देशांतील प्रशिक्षणार्थी मानव संसाधन विकास व क्षमता निर्मितीसाठी प्रशिक्षित केले जाईल.
- आयआयएआरडी सूक्ष्म-वित्त आणि कृषी-वित्तपुरवठा इत्यादी क्षेत्रात प्रशिक्षण प्रदान करण्यात येईल.
- पहिल्या ३ वर्षासाठी भारतीय प्रशिक्षकांचा प्रवास, लॉजिस्टिक्स आणि प्रशिक्षण अभ्यासक्रमावरील खर्च भारत सरकारद्वारे केला जाईल.
- आयआयएआरडी आफ्रिकेत भारत सरकारने सुरु केलेला अशाप्रकारचा पहिलाच उपक्रम आहे. आयआयएआरडीमुळे भारत आणि मलावी यांच्यातील संबंध दृढ होतील.

नाबार्ड

- राष्ट्रीय कृषि व ग्रामीण विकास बँक : National Bank for Agriculture and Rural Development (NABARD)
- शिवरामन समितीच्या शिफारशीने १२ जुलै १९८२ रोजी स्थापन झालेली नाबार्ड ही भारतातील अग्रगण्य विकास बँकांपैकी एक आहे. तिचे मुख्यालय मुंबई येथे स्थित आहे.
- ग्रामीण क्षेत्राचा सर्वांगीण विकास घडवून आणण्यासाठी आवश्यक असलेला वित्तपुरवठा करणारी नाबार्ड ही एकमेव शिखर संस्था आहे.

नाबार्डची मुख्य कार्ये

- शेतीक्षेत्र, लघुउद्योग, ग्रामीण व कुटीरोद्योग, हस्तोद्योग या क्षेत्रांना गुंतवणूक व उत्पादनकार्यासाठी वित्तपुरवठा करणे.
- राज्य सहकारी बँक, क्षेत्रीय ग्रामीण बँका, भूविकास बँका इत्यादींना अल्प मुदत, मध्यम व दीर्घमुदतीची कर्जे देणे.

- सहकारी सोसायट्यांचे भागभांडवल पुरविण्यासाठी नाबार्ड राज्य सरकारांना २० वर्षे मुदतीपर्यंतची दीर्घ मुदतीची कर्जे देऊ शकते.
- सहकारी बँका, राज्य सहकारी बँका व क्षेत्रीय ग्रामीण बँकांच्या कार्याची तपासणी करण्याचे अधिकार नाबार्डला देण्यात आलेले आहेत.
- शेती क्षेत्राशी व ग्रामीण भागाच्या विकासाशी संबंधित व मध्यवर्ती सरकारची मान्यता असलेल्या कोणत्याही संस्थेला दीर्घ मुदतीची कर्जे नाबार्ड देऊ शकते किंवा अशा संस्थांचे भागभांडवल विकत घेऊन अशा संस्थांमध्ये गुंतवणूक करू शकते.
- कर्जासाठी वित्तपुरवठा, ग्रामीण भागात गुंतवणूक. ग्रामीण भागात विकासासाठी विविध संस्थांचे समन्वय. याद्वारे पुनर्वित्त प्रकल्पांचे परीक्षण व मूल्यांकन करणे. संस्थात्मक विकास प्रोत्साहन.

नाबार्ड कन्सल्टन्सी सर्व्हिसेस

- नॅशनल बँक फॉर ऑग्रीकल्चर अँड रुरल डेव्हलपमेंट कन्सल्टन्सी सर्व्हिसेस अर्थात नाबार्ड कन्सल्टन्सी सर्व्हिसेस (NABCONS) ही नाबार्डची उपकंपनी आहे.
- ही कंपनी कृषी, ग्रामीण विकास आणि संबंधित क्षेत्रात सल्ला देण्याच्या सेवा प्रदान करते.

आरबीआयची करन्सी चेस्टशी संबंधित नवीन मार्गदर्शक तत्त्वे

- भारतीय रिझर्व्ह बँकेने अलीकडेच बँकांना चलन पेटीशी (करन्सी चेस्ट) संबंधित नवीन मार्गदर्शक तत्त्वे जारी केली आहेत.

नवीन मार्गदर्शक तत्त्वानुसार

- तिजोरीचे (स्ट्रॉंग रूम / वॉल्ट) क्षेत्रफळ किमान १५०० चौरस फूट असावे. डोंगराळ किंवा दुर्गम भागात तिजोरीचे क्षेत्रफळ किमान ६०० चौरस फूट असावे.
- नवीन चलन पेटी (करन्सी चेस्ट) प्रतिदिन ६.६ लाख चलनी नोटांवर प्रक्रिया करण्यास सक्षम असावी. डोंगराळ किंवा दुर्गम भागात ही क्षमता प्रतिदिन २.१ लाख असावी.
- चलन पेटीची (करन्सी चेस्ट) कमाल शिल्लक रक्कमेची मर्यादा १००० कोटी रुपये असावी.

चलन पेटी (करन्सी चेस्ट)

- चलन पेटी ही अशी जागा आहे जेथे चलन संग्रहित केले जाते.
- ही चलन पेटी आरबीआयसाठी रोख वितरणाचे तसेच लोकांकडून फाटव्या व खराब गोळा करण्याचे कार्य करते.
- आरबीआयच्या २०१७-१८च्या अहवालानुसार चलन व्यवस्थापन संरचनेमध्ये आरबीआयच्या १९ चलन जारी करणाऱ्या कार्यालयांचे नेटवर्क समाविष्ट आहे.
- यात व्यापारी, सहकारी आणि प्रादेशिक ग्रामीण बँकांच्या ३७९५ चलन पेटी आणि ३६५४ लहान नाण्यांचे डेपो समाविष्ट आहेत.

भारतात २०१८ मध्ये रेमिटन्सद्वारे ७९ अब्ज डॉलर्सची रक्कम प्राप्त

- जागतिक बँकेच्या ताज्या अहवालानुसार, २०१८ मध्ये भारताने जगात सर्वात जास्त ७९ अब्ज डॉलर्सची रक्कम रेमिटन्सद्वारे (विदेशातून भारतात पाठविण्यात आलेला पैसा) प्राप्त केली आहे.
- भारताखालोखाल चीन (६७ अब्ज डॉलर्स), मेक्सिको (३६ अब्ज डॉलर्स), फिलिपिन्स (३४ अब्ज डॉलर्स) आणि इजिप्त (२९ अब्ज डॉलर्स) यांचा क्रमांक लागतो.
- विकसनशील देशांसाठी परदेशांतून मायदेशी पाठवण्यात आलेली ही संपत्ती (रेमिटन्स) दारिद्र्य निर्मूलनासाठी महत्वपूर्ण असते.
- अहवालातील इतर महत्वाचे मुद्दे
- युरोप आणि मध्य आशिया: युरोप आणि मध्य आशियात रेमिटन्समध्ये ११ टक्क्यांची वाढ होऊन, ते ५९ अब्ज डॉलर्सपर्यंत पोहोचले आहे.
- पूर्व आशिया आणि पॅसिफिक क्षेत्र : २०१८ मध्ये पूर्व आशिया आणि पॅसिफिक प्रदेशात रेमिटन्समध्ये ७ टक्क्यांची वाढ होऊन, ते १४३ अब्ज डॉलर्सपर्यंत पोहोचले आहे.
- लॅटिन अमेरिका आणि कॅरिबियन : या क्षेत्रात रेमिटन्समध्ये १० टक्क्यांची वाढ होऊन, ते ८८ अब्ज डॉलर्सपर्यंत पोहोचले आहे.

- भारत : गेल्या तीन वर्षात भारतात रेमिटन्समध्ये लक्षणीय वाढ झाली आहे. २०१६ मध्ये रेमिटन्सचे प्रमाण ६२.७ अब्ज डॉलर्स होते आणि २०१७ मध्ये ते ६५.३ अब्ज डॉलर्स होते. २०१७ मध्ये, एकूण रेमिटन्स भारताच्या एकूण सकल उत्पन्नाच्या २.७ टक्के होता.
- दक्षिण आशिया : २०१८ मध्ये दक्षिण आशियातील रेमिटन्समध्ये १२ टक्क्यांची वाढ होऊन, ते १३१ अब्ज डॉलर्सवर पोहोचले आहे. २०१८ मध्ये द. आशियातील रेमिटन्सचा वृद्धीदर ५.७ टक्के होता.
- बांगलादेश व पाकिस्तानच्या रेमिटन्सचा वृद्धीदर अनुक्रमे १५ टक्के आणि ७ टक्के होता. विकसित देशांची चांगली आर्थिक परिस्थिती या वाढीचे मुख्य कारण आहे.
- याव्यतिरिक्त बहरीन, कुवैत, ओमान, कतार, सौदी अरेबिया आणि युएई या तेल उत्पादक देशांद्वारे तेलाच्या किमती वाढविल्यामुळेही रेमिटन्समध्ये वाढ झाली आहे.

भारतीय स्टेट बँकेने देशातील पहिले 'ग्रीन कार लोन'

- भारतीय स्टेट बँकेने देशातील पहिल्या 'ग्रीन कार लोन'चा (इलेक्ट्रिक वाहने खरेदी करण्यासाठी कर्ज) शुभारंभ केला आहे. लोकांना इलेक्ट्रिक वाहने खरेदी करण्यास प्रवृत्त करणे, हा त्यामागील हेतू आहे.
- या नवीन योजनेखाली इतर वाहन कर्जाच्या तुलनेत २० बेसिस पॉइंट्स कमी दराने कर्ज दिले जाईल. तसेच या कर्जाची परतफेड करण्यासाठी कर्जदाराला अधिक वेळही दिला जाईल. या योजनेतर्गत प्रत्येक १ लाख रुपये कर्जासाठी ९६ महिन्यांसाठी ईएमआय १४६८ रुपये असेल.
- भारत सरकारने २०३०पर्यंत एकूण वाहनांमध्ये इलेक्ट्रिक वाहनांचे प्रमाण ३० टक्के करण्याचे लक्ष्य ठेवले आहे. ही कर्ज योजना या उद्दिष्टाला अनुकूल आहे.

भारतीय स्टेट बँक

- SBI: State Bank of India
- भारतीय स्टेट बँक ही भारतातील सर्वात मोठी बहुराष्ट्रीय बँक आहे. ही एक सार्वजनिक क्षेत्रातील बँक असून, तिचे मुख्यालय मुंबई (महाराष्ट्र) येथे स्थित आहे. सध्या रजनीश कुमार हे एसबीआयचे अध्यक्ष आहेत.
- बँक ऑफ बंगाल, बँक ऑफ मद्रास व बँक ऑफ बॉम्बे या तीन बँकांचे एकत्रीकरण करून १९२१मध्ये सुरू झालेल्या इंपीरियल बँक ऑफ इंडियाचे नामांतर १९५५ मध्ये 'स्टेट बँक ऑफ इंडिया'त झाले.
- १ एप्रिल २०१७ रोजी एसबीआयच्या ५ सहयोगी बँका (स्टेट बँक ऑफ बिकानेर आणि जयपूर, स्टेट बँक ऑफ म्हासूर, स्टेट बँक ऑफ हैदराबाद, स्टेट बँक ऑफ पतियाळा व स्टेट बँक ऑफ त्रावणकोर) आणि भारतीय महिला बँक यांचे एसबीआयमध्ये विलीनीकरण करण्यात आले.
- एसबीआयच्या देशात २४,००० पेक्षा जास्त शाखा असून, परदेशात ३६ विविध देशांमध्ये एसबीआयची १९१ कार्यालये आहेत.
- भारताच्या एकूण बाजारपेठेतील २३ टक्के हिस्सा एसबीआयचा असून, एकूण कर्ज आणि ठेवींच्या बाजारपेठांपैकी एक चतुर्थांश हिस्सा एसबीआयचा आहे.
- २०१८च्या जगातील सर्वात मोठ्या कंपन्यांच्या 'फॉर्च्यून ग्लोबल ५००' यादीत एसबीआय २१६व्या क्रमांकावर आहे.
- भाग भांडवल आणि गंगाजळी याचा विचार करता जगातील सर्वात मोठ्या १०० बँकांत या बँकेचा क्रमांक लागतो. शाखा आणि कर्मचाऱ्यांची संख्या लक्षात घेतल्यास स्टेट बँक जगातील सर्वात मोठी बँक ठरू शकेल.

जम्मू-काश्मीर नियंत्रण रेषेवरील पाकव्याप्त काश्मीरसोबतचा व्यापार बंद

- केंद्र सरकारने जम्मू-काश्मीर नियंत्रण रेषेवरील पाकव्याप्त काश्मीरसोबतचा गेली ११ वर्षे सुरू असलेला स्थानिक उत्पादनांचा वस्तुविनिमयद्वारे होणारा व्यापार तात्काळ बंद करण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- पाकव्याप्त काश्मीरमधून भारताबरोबर सुरू असलेल्या व्यापाराचा गैरफायदा घेतला जात आहे. याचा वापर नियंत्रण रेषेपलिकडून भारतात अवैध मार्गाने शस्त्रे, अंमली पदार्थ व बनावट

चलन आणण्यासाठी केला जात असल्याचा अहवाल प्राप्त झाल्यामुळे हा निर्णय घेण्यात आला.

- जम्मू काश्मीरमधील नियंत्रण रेषेपलिकडे व अलिकडे राहणाऱ्या लोकांच्या समान वापरातील वस्तूंचे आदानप्रदान व्हावे, यासाठी प्रत्यक्ष नियंत्रण रेषेवर व्यापाराला चालना देण्यात आली होती.
- दोन्ही देशांत विश्वासाची भावना निर्माण करण्यासाठी भारतात वाजपेयी सरकार असताना आणि पाकिस्तानात परवेझ मुशरफ यांची सत्ता असताना हा निर्णय झाला होता. नंतर डॉ. मनमोहन सिंग सरकारने तो चालू ठेवला.
- या व्यापाराला दोन व्यापार सहाय्यता केंद्रांच्या माध्यमातून चालना व परवानगी देण्यात आली होती. यापैकी एक केंद्र बारामुल्ला जिल्ह्यातील उरी व सलामाबाद येथे तर दुसरे केंद्र पूँछ जिल्ह्यात चक्कन-दा-बाग येथे कार्यरत आहे.
- या दोन्ही केंद्रांच्या माध्यमातून मंगळवार ते शुक्रवार असे आठवड्यातील ४ दिवस व्यापार केला जात होता. हा व्यापार प्रामुख्याने वस्तुविनिमय पद्धतीने व शून्य सीमाशुल्क तत्वावर केला जात होता.
- पाकव्याप्त काश्मीरमधून हजारो ट्रकमधून सरकारने नेमून दिलेली २१ स्थानिक उत्पादने आणताना त्यात अनेक गैरप्रकार होत असल्याचे आणि त्यातून भारताच्या देशहिताला बाधा येत असल्याचे स्पष्ट होत होते.
- या व्यापारात कोणतीही रोख रकमेची देवघेव नसली तरी बेनामी रकमेचे व्यवहार होत आणि तो पैसा देशविघातक दहशतवादासाठी वापरला जात होता.
- याशिवाय या व्यापारामध्ये बंदी घातलेल्या फुटीरतावादी, दहशतवादी संघटनांशी घनिष्टसंबंध असलेल्या व्यक्ती गुंतलेल्या आहेत, अशी माहितीही सरकारला मिळाली होती.
- दोन्ही प्रदेशातील नागरिकांच्या सोयीसाठी ही सेवा दिली गेली असली, तरी तिचा काही स्थानिक व्यापाऱ्यांकडून गैरवापर केला जात असल्याचे स्पष्ट जाले आहे. म्हणून सरकारने हा व्यापार बंद केला आहे.
- याशिवाय भारतीय लष्कराला देशाच्या सीमाभागात पलीकडून येणाऱ्या हजारो ट्रकबद्दल आणि त्यांच्या रात्रभराच्या मुकामाबद्दल आक्षेप होते. या मालमोटारीची संख्या ७० हजारच्या आसपास होती.
- त्या ट्रकचे ड्रायव्हर-क्लीनर बनून किती आयएसआय एजंट देशात घुसतील हे कळत नव्हते. कारण या ट्रकना माधारी जायचे असल्याने तपासणीसाठी पुरेशी यंत्रणा राबवण्याची व्यवस्थाही नव्हती.
- पुलवामानंतर केंद्राने पाकचा द्विपक्ष व्यापारातील प्राधान्यक्रम रद्द केलाच होता. त्याच निर्णयातील हे आवश्यक असे पुढले पाऊल आहे.

बीएसईचा डीएफसी बँकेबरोबर सामंजस्य करार

- बीएसई स्टार्टअप प्लॅटफॉर्मवर सूचीबद्ध होणाऱ्या लाभांविषयी जागरुकता पसरविण्यासाठी मुंबई शेअर बाजाराने (बीएसई) एचडीएफसी बँकेबरोबर सामंजस्य करारावर स्वाक्ष्या केल्या आहेत.
- या करारानुसार पात्र स्टार्टअप्सला बँकिंग आणि कर्ज सुविधा प्रदान केली जाईल. बीएसईच्या स्टार्टअप प्लॅटफॉर्मद्वारे स्टार्टअप्सला अधिक भांडवल उभारण्याची संधी मिळेल.
- डिसेंबर २०१८मध्ये मुंबई शेअर बाजाराने आपला स्टार्टअप मंच सुरू केला होता. यामुळे नवउद्योजकांना शेअर बाजारात आपली कंपनी सूचीबद्ध करण्यासाठी प्रोत्साहित केले जाते.

सेन्सेक्सने गाठली ३९,०००ची पातळी

- १ एप्रिल २०१९ रोजी मुंबई शेअर बाजाराच्या (बीएसई) सेन्सेक्सने ३९,०००ची नवीन पातळी गाठली. हा सेन्सेक्सचा आजवरचा उच्चतम स्तर आहे.
- बाजारात तेजी कायम राहिल्यास आगामी काळात सेन्सेक्स ४० हजारचा टप्पा पार करेल असा विश्वासही तज्ज्ञांनी व्यक्त केला आहे.
- गेल्या आर्थिक वर्षात बीएसई निर्देशांक १७.३० टक्क्यांनी वाढला होता. तर निफ्टी निर्देशांक १४.९३ टक्क्यांनी वाढला होता.

मुंबई शेअर बाजार

- BSE: Bombay Stock Exchange
- मुंबई शेअर बाजार हा आशिया खंडातील सर्वात जुना शेअर बाजार असून तो जगभरात बीएसई या नावाने प्रसिद्ध आहे. १८७५ साली बीएसईची स्थापना झाली.
- प्रेमचंद रॉयचंद या उद्योजकाने प्रथम कपडाउद्योग नंतर सोनेउद्योगात नाव कमवून या बाजाराचे महत्त्व जाणले आणि नेटिव्ह शेअर अँड शेअर ब्रोकर असोसिएशन ही संस्था स्थापन केली जी पुढे मुंबई शेअर बाजार म्हणून नावारूपास आली.
- ब्रिटिश सरकारने १९२७मध्ये बीएसईला स्थायी स्वीकृती प्रदान केली होती. तर भारत सरकारने ३१ ऑगस्ट १९५७ रोजी बीएसईला स्थायी स्वीकृती प्रदान केली.
- बीएसईचा बाजारमुल्याच्याबाबतीत भारतामध्ये अव्वल तर जगात १०वा क्रमांक लागतो. बीएसईचे सध्याचे बाजारमुल्य १.७ खर्व डॉलर्स आहे.
- सध्या सुमारे ५००० पेक्षा अधिक कंपन्या बीएसईवर रोखे व समभागांची खरेदी विक्री करतात. याचे कार्यालय दलाल स्ट्रीट, मुंबई येथे स्थित आहे.
- बीएसईमध्ये वापरला जाणाऱ्या निर्देशांकाचे नाव सेन्सेक्स आहे. सेन्सेक्समध्ये ३० प्रमुख कंपन्या समाविष्ट असून, १ जानेवारी १९८६ रोजी सेन्सेक्स सुरू झाला.
- सेन्सेक्स हा भारतामधील सर्वात महत्त्वाचा निर्देशांक समजला जातो व भारतीय अर्थव्यवस्थेची नाडी मानला जातो.

हॉंगकॉंग स्टॉक मार्केट ठरले जगातील ३रे मोठे स्टॉक मार्केट

- हॉंगकॉंग स्टॉक मार्केट जपानला मागे टाकत जगातील तिसरे सर्वात मोठे स्टॉक मार्केट ठरले आहे. अमेरिका आणि चीननंतर आता हॉंगकॉंग स्टॉक मार्केटचा क्रमांक लागतो.
- सध्या हॉंगकॉंगचे बाजार भांडवल ५.७८ ट्रिलियन डॉलर आहे, तर जपानचे बाजार भांडवल ५.७६ ट्रिलियन डॉलर आहे.
- हॉंगकॉंगचा हांगसेंग निर्देशांकामध्ये यावर्षी १७ टक्क्यांची वृद्धी झाली आहे. तर जपानच्या टॉपिक्स निर्देशांकामध्ये ८.३ टक्क्यांची वृद्धी झाली आहे.
- हांगसेंग निर्देशांकाच्या वाढीमागे इंटरनेट कंपनी टेन्सेंट होल्डिंग्जची भूमिका महत्त्वपूर्ण आहे. यावर्षी, टेन्सेंट होल्डिंग्जच्या स्टॉकमध्ये २२ टक्क्यांची वाढ झाली आहे.

योजना व विधीविषयक

अफस्पा कायद्याबद्दल तपशीलवार माहिती

- २०१९च्या लोकसभा निवडणुकीच्या प्रचारात अफस्पा कायदा हा एक मोठा मुद्दा आहे. अफस्पा कायद्याबद्दल तपशीलवार माहिती खालीलप्रमाणे

‘अफस्पा’ कायद्याबद्दल

- आर्म्ड फोर्स स्पेशल पॉवर ॲक्ट अर्थात अफस्पा कायदा लष्कराला जम्मू-काश्मीर आणि ईशान्य भारतातील वादग्रस्त व अशांत भागात विशेषाधिकार देतो.
- या कायद्याद्वारे कोणत्याही क्षेत्रातील धार्मिक, वंशीय, भाषिक समुदायात विवाद झाल्यास राज्य किंवा केंद्र सरकारद्वारे त्या क्षेत्रास अशांत घोषित केले जाऊ शकते.
- हा कायदा अनेक कारणांनी वादग्रस्त असून, या कायद्याचा लष्कराकडून दुरुपयोग केला जात असल्याचा आरोप नागरिकांकडून वारंवार केला जात आहे आणि तो हटवण्यात यावा अशी मागणीही दीर्घ काळापासून होत आहे.
- अफस्पाच्या कलम ४नुसार, सुरक्षा रक्षकांना कोणत्याही परिसराची तपासणी करण्याचे तसेच विना वॉरंट कोणालाही अटक करण्याचा अधिकार आहे.
- यामुळे वादग्रस्त भागात सुरक्षा रक्षक कोणत्याही थराला जाऊन आपल्या ताकदीचा वापर करू शकतात.
- संशयास्पद स्थितीत त्यांना कोणत्याही वाहनाला रोखण्याचे, त्याची तपासणी करण्याचे तसेच त्यावर जप्ती आणण्याचा अधिकार आहे.
- १९५८मध्ये पहिल्यांदा ईशान्य भारतात बंडखोरांशी मुकाबला करण्यासाठी संसदेत हा कायदा पारित करण्यात आला.

- सुरक्षा दलांच्या मतानुसार, या कायद्यामुळे कठीण परिस्थितीत दहशतवादी किंवा इतर धोक्यांशी लढणाऱ्या जवानांना कारवाईत सहकार्य मिळण्याबरोबरच सुरक्षादेखील मिळते.
- सध्या देशातील (खालील) ६ राज्यांमध्ये अपस्प कायदा लागू आहे.
  - ❖ आसाम
  - ❖ नागलँड
  - ❖ मेघालय (आसामसोबतच्या २० किमी सीमेवर)
  - ❖ अरुणाचल प्रदेश (केवळ तिरप, चांगलांग आणि लॉन्गदिंग जिल्हे आणि आसामसोबतच्या २० किमी सीमेवर)
  - ❖ मणिपूर (इम्फाळ नगरपालिका क्षेत्र वगळता इतर ठिकाणी)
  - ❖ जम्मू-काश्मीर

कामाच्या ठिकाणी लैंगिक छळ प्रकरणासाठीची कायदेशीर प्रक्रिया

- भारताचे सरन्यायाधीश रंजन गोगोई यांच्यावर सर्वोच्च न्यायालयातील माजी महिला कर्मचाऱ्याने लैंगिक छळाचा आरोप लावला आहे.
- त्यांच्याविरुद्ध दाखल झालेल्या तक्रारीनंतर कायदेशीर प्रक्रिया कशा पद्धतीने पार पाडायला हवी, याबद्दल चर्चा सुरू झाली आहे.
- याप्रकरणी गोगोई यांनी त्रिसदस्यीय खंडपीठाची आपत्कालीन बैठक बोलावून स्वतःवर लागलेले लैंगिक छळवणुकीचे आरोप चुकीचे असल्याचे सांगितले. मात्र ही कारवाई म्हणजे कायदेशीर प्रक्रियेचे उल्लंघन असल्याचे अनेक महिला वकिलांनी सांगितले आहे.
- तसंच महाधिवक्ता के.के. वेणुगोपाल यांनी आणखी एका महत्वाच्या मुद्द्यावर लक्ष वेधले. लैंगिक छळवणुकीच्या प्रकरणांत पीडितेचे नाव जाहीर करायचे नसते. मात्र त्रिसदस्यीय खंडपीठाच्या सुनावणीच्या वेळी पीडितेच्या नावाच्या उल्लेख केल्याचे त्यांनी सांगितले.
- तक्रारकर्त्या महिलेने सुप्रीम कोर्टाच्या २२ न्यायाधीशांना पत्र लिहून या आरोपांच्या चौकशीसाठी एका विशेष समितीच्या स्थापनेची मागणी केली आहे.
- लैंगिक छळवणूक थांबवण्यासाठी तयार केलेल्या Sexual Harassment of Woman at Workplace (Prevention and Redressal) 2013 नुसार या बाबतीतल्या मार्गदर्शक तत्वांबद्दल उल्लेख केला आहे.

काय आहेत ही मार्गदर्शक तत्वे

- एखाद्याने नकार दिल्यावरही स्पर्श करणे किंवा स्पर्श करण्याचा प्रयत्न करणे, लैंगिक संबंधाची मागणी करणे, द्वयर्थी भाषा वापरणे, पॉर्नोग्राफी दाखवणे किंवा विनासहमती लैंगिक गैरवर्तन करणे म्हणजे लैंगिक छळवणूक आहे.
- कामाच्या ठिकाणी अशी कुणाची वागणूक असेल किंवा कामाच्या संदर्भात असेल तर त्याची तक्रार अंतर्गत तक्रार समितीकडे करायला हवी. या कायद्याच्या कलम १६ नुसार दोन्ही पक्षांची तक्रार गुप्त ठेवणे अनिवार्य आहे.
- कायदानुसार दहापेक्षा अधिक कर्मचारी असलेल्या प्रत्येक संस्थेत एक अंतर्गत तक्रार समिती म्हणजेच Internal Complaints Committeeची स्थापना करणे अनिवार्य आहे.
- त्या समितीचे प्रमुखपद संस्थेतील एका ज्येष्ठ महिलेकडे असावे व या समितीच्या एकूण सदस्यांमध्ये महिला सदस्यांची संख्या निम्मी असावी. तसेच त्यातील १ महिला बिगर-सरकारी संस्थेची असावी.
- कोणतीही प्रशासकीय चौकशी निःपक्ष होण्यासाठी चौकशी करणारी व्यक्ती आरोपीपेक्षा कनिष्ठ हुद्द्याची नसावी. पण या प्रकरणात जी तक्रार समिती आहे, त्यातील सर्व सदस्य मुख्य न्यायाधीशांपेक्षा कनिष्ठ पदांवर आहेत.
- त्यामुळे सदर प्रकरणातील तक्रारकर्त्या महिलेने निवृत्त न्यायाधीशांची एक विशेष चौकशी समिती स्थापन करण्याची मागणी केली आहे.
- अशी कोणतीही समिती स्थापन न करता सरन्यायाधीशांनी आपल्याच अध्यक्षतेखाली या प्रकरणाची सुनावणी २० एप्रिल रोजी केली.

पंजाब-हरियाणा न्यायालयाचे जातीचा उल्लेख न करण्याचे निर्देश

- पंजाब-हरियाणा उच्च न्यायालयाने पंजाब, हरियाणा राज्यांना आणि चंदीगड या केंद्रशासित प्रदेशाला न्यायालयात आरोपी, पीडित किंवा साक्षीदारांच्या जातीचा उल्लेख न करण्याचे निर्देश दिले आहेत.
- हरियाणा पोलिसांनी खुनासंबंधीच्या खटल्यादरम्यान साक्षीदार व आरोपीच्या जातीच्या उल्लेख केला होता.
- या खटल्याचा निर्णय देताना उच्च न्यायालयाने स्पष्ट केले की, जातिव्यवस्था ही अत्यंत अतार्किक असून, ती संविधानाच्या मूलभूत तत्वांच्या विरोधात होते. त्यामुळे कुणाच्याही जातीचा उल्लेख न्यायालयात करण्याची अनुमती नाही.
- उच्च न्यायालयाने म्हटले आहे की, अपराधिक कारवाईमध्ये जातीचा स्वतंत्रपणे उल्लेख करणे ही वसाहतवादातील परंपरा असून, येथून पुढे ती थांबणे आवश्यक आहे.
- भारतीय संविधान जात व वर्गरहित समाजाची हमी देते. सर्व व्यक्ती जन्मापासून समान आहेत.
- त्यामुळे उच्च न्यायालयाने सरकारला व सर्व तपास अधिकाऱ्यांना आरोपी, पीडित व साक्षीदारांच्या जातीचा उल्लेख कोणत्याही दस्तावेजात न करण्याचा सल्ला दिला आहे.

निवडणूक रोख्यांवर बंदी घालण्यास सर्वोच्च न्यायालयाचा नकार

- सर्वोच्च न्यायालयाने ५ एप्रिल रोजी झालेल्या सुनावणीदरम्यान निवडणूक रोख्यांवर अंतरिम स्थगिती आणण्यास नकार दिला.
- असोसिएशन ऑफ डेमोक्रेटिक रिफॉर्म्स नामक स्वयंसेवी संस्थेने निवडणूक रोख्यांवर बंदी घालण्याची मागणी केली होती.
- निवडणूक रोख्यांमुळे राजकीय पक्षांना हजारो कोटी रुपयांचे गुप्तधन प्राप्त होत असल्याचा आरोप या स्वयंसेवी संस्थेने केला आहे. या प्रकरणाची पुढील सुनावणी १० एप्रिल रोजी होणार आहे.

निवडणूक रोखे योजना

- राजकीय पक्षांना मिळणाऱ्या निधीमध्ये पारदर्शकता यावी आणि हा निधी कराच्या चौकटीत यावा यासाठी निवडणूक रोख्यांची संकल्पना मांडण्यात आली.
- २०१७च्या केंद्रीय अर्थसंकल्पात निवडणूक रोख्यांची संकल्पना मांडण्यात आली कोटी, तर २०१८मध्ये निवडणूक रोखे योजना सुरू झाली.
- निवडणूक रोखे योजनेनुसार राजकीय पक्षांना द्यावयाच्या देणग्या रोख्यांच्या रूपात असतील.
- रोखे स्वरूपात राजकीय पक्षांना देणगी देण्याची कमाल मर्यादा २००० रुपये निश्चित करण्यात आली आहे. त्यापेक्षा अधिक रक्कम देणगी म्हणून देण्यासाठी निवडणूक रोखे बंधनकारक असतील.
- निवडणूक रोखे प्रॉमिसरी नोटप्रमाणे असतात. अशा रोख्यांची खरेदी फक्त भारतीय नागरिक वा भारतात स्थापन झालेल्या कंपन्या/संस्थाच करू शकतील.
- निवडणूक रोख्यांचे दर्शनी मूल्य हजारच्या पटीमध्ये, १० हजार, १ लाख, १० लाख व १ कोटी रुपयांचे असेल.
- रोखे एकदा खरेदी केल्यावर १० दिवसांच्या आत राजकीय पक्षांना देणगी म्हणून द्यावे लागतील. या रोख्यावर कोणतेही व्याज असणार नाही.
- निवडणूक रोख्यावर खरेदी करणाऱ्या नागरिकांचे, व्यक्तीचे, संस्थेचे नाव असणार नाही.
- निवडणूक रोखे खरेदी करणाऱ्या व्यक्ती अथवा संस्थेला रोखे खरेदी करताना स्टेट बँकेला स्वतःचा पॅन नंबर द्यावा लागेल.
- ज्या व्यक्तीने पॅन नंबर देऊन रोखे खरेदी केले आहेत, त्या व्यक्तीवर हे रोखे त्याने कोणत्या पक्षाला दिले हे सांगण्याचे बंधन नाही.
- अशा रोख्यांचा वापर ज्या राजकीय पक्षांची नोंदणी रिप्रेझेंटेशन ऑफ पीपल्स ॲक्ट (कलम २९-क) या कायद्याखाली झाली असेल, त्यांनाच करता येईल.
- हे रोखे फक्त त्याच राजकीय पक्षांना देता येतील ज्यांना गेल्या निवडणुकीत किमान १ टक्का किंवा त्यापेक्षा जास्त मते मिळाली असतील.
- रोखे मिळाल्यानंतर राजकीय पक्ष हे रोखे त्याच बँकेत जमा करू शकतील, ज्याची माहिती निवडणूक आयोगाकडे आहे.

- रोख्याचा धारण कालखंड फक्त १५ दिवसांचा असल्यामुळे व्यक्ती, कायदेशीर संस्था, किंवा राजकीय पक्ष अशा निवडणूक रोख्यांचा वापर पर्यायी चलन किंवा मालमतेचा एक नमुना म्हणून करू शकणार नाहीत.

सर्वोच्च न्यायालयाचा महिलासंदर्भात महत्त्वपूर्ण निर्णय

- सासरकडून होणाऱ्या छळामुळे एखाद्या महिलेने भारतीय दंड संहितेच्या (IPC) कलम ४९८ अंतर्गत एखाद्या ठिकाणी आश्रय घेतला असल्यास, ती तेथूनही पती व सासरच्या मंडळींविरुद्धात खटला दाखल करू शकते, हा महत्त्वपूर्ण निर्णय सर्वोच्च न्यायालयाने दिला आहे.
- दंड प्रक्रिया संहितेच्या (CrPC) कलम १७७ नुसार गुन्हेगारीचे प्रकरण फक्त त्याच क्षेत्रात दाखल केले जाऊ शकतात जेथे गुन्हा घडला आहे.
- सर्वोच्च न्यायालयाच्या या निर्णयामुळे आता महिलेला सासर सोडून आल्यावरही राहत असलेल्या ठिकाणावरूनही सासरच्या मंडळींविरुद्धात खटला भरता येणार आहे.
- उत्तर प्रदेशातील रुपाली देवी यांच्या याचिकेवर सुनावणी करताना सरन्यायाधीश रंजनगोर्गई यांच्या अध्यक्षतेखालील सर्वोच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने हा निर्णय दिला आहे.

कन्नम्मा प्रकल्प

- उत्तर मद्रास रोटरी क्लबने विद्यार्थिनींना सॅनिटरी नॅपकिन पुरवण्यासाठी कन्नम्मा प्रकल्प हा उपक्रम सुरू केला आहे.
- ऑगस्ट २०१८ मध्ये उठंदी येथील सरकारी शाळेतील ८२ विद्यार्थिनींना सॅनिटरी नॅपकिन पुरवण्याच्या उद्देशाने कन्नम्मा प्रकल्प सुरू केला होता.
- आज या प्रकल्पाअंतर्गत चेन्नईमधील सरकारी शाळांमधील ३०० विद्यार्थिनींना सॅनिटरी नॅपकिन पुरविले जातात.
- इरुला आदिवासी महिला कल्याण संस्थेद्वारे (ITWWS) हे सॅनिटरी नॅपकिन पुरविले जातात. या संस्थेच्या महिला अरुणाचलम मुरुगनाथनम यंत्राद्वारे प्रतिदिन १००० सॅनिटरी पॅड तयार करतात.
- हे पॅड 'आवाराम' (Aavaram) ब्रँडअंतर्गत, नैसर्गिकरित्या उपलब्ध असलेला कच्चा माल उदा. लाकडाचा लगदा, कापूस इत्यादींपासून बनवले जातात. अशा ६ पॅडची किंमत केवळ २२ रुपये आहे.
- गरजेनुसार हे पॅड शिक्षकांना दरमहा देण्यात येतात. शिक्षक हे पॅड विद्यार्थिनींना वितरीत करतात.
- या प्रकल्पाद्वारे इरुला आदिवासी स्त्रियांनाही आर्थिक मदत मिळते. या संस्थेद्वारे दरमहा १५ हजार पॅड विकल्यास त्यातून मिळणाऱ्या पैशाद्वारे १२ आदिवासी महिलांचे घर चालू शकते.

क्रीडा

विराट आणि स्मृती ठरले वर्षातील सर्वोत्कृष्ट क्रिकेटपटू

- भारतीय क्रिकेट संघाचा कर्णधार विराट कोहली आणि महिला क्रिकेट संघाची महत्त्वाची खेळाडू स्मृती मानधना यांना 'विस्डेन'ने २०१८ या वर्षातील सर्वोत्कृष्ट क्रिकेटपटूचा बहुमान दिला आहे.
- क्रिकेटचे बायबल अशी ओळख असलेल्या विस्डेन या नियतकालिकाचा हा प्रतिष्ठीत सन्मान विराट कोहलीला सलग तिसऱ्यांदा मिळाला आहे.
- ऑस्ट्रेलियाचे सर डॉन ब्रॅडमन (१० वेळा) आणि इंग्लंडचे जॅक हॉब्स (८ वेळा) यांच्यापाठोपाठ विस्डेनचा सर्वोत्कृष्ट खेळाडूचा पुरस्कार ३ किंवा अधिकवेळा जिंकणारा कोहली जगातील केवळ तिसरा खेळाडू ठरला आहे.
- विराट कोहलीने २०१८च्या मोसमात कसोटी, वनडे, टी-२० अशा तीनही क्रिकेट प्रकारांत २७३५ धावा केल्या आहेत.
- स्मृतीने वनडे व टी-२०मध्ये अनुक्रमे ६६९, ६६२ धावा केल्या आहेत. याशिवाय महिला सुपर लीगमध्ये स्मृतीने १७४.६८च्या सरासरीने ४२१ धावा केल्या आहेत.

- याशिवाय अफगाणिस्तानचा उदयोन्मुख खेळाडू राशिद खानला सलग दुसऱ्यांदा टी-२० क्रिकेटमधील सर्वोत्कृष्ट खेळाडूचा किताब बहाल करण्यात आला आहे.
- विस्डेनने २०१८ या वर्षातील सर्वोत्कृष्ट ५ क्रिकेटपटूंची निवड केली असून त्यात विराटसह इंग्लंडचा विकेटकीपर-फलंदाज जॉस बटलर, अष्टपैलू सॅम कुरन, कौंटी चॅम्पियनशीप विजेता कर्णधार रॉरी बर्नस, इंग्लंडची महिला क्रिकेटपटू टॅमी ब्यूमाउंट यांचा समावेश आहे.
- विस्डेनतर्फे १८८९ पासून हे पुरस्कार दिले जातात. क्रिकेटमधील हा अत्यंत प्रतिष्ठीत पुरस्कार मानला जातो. यंदाचे या पुरस्काराचे १५६वे वर्ष आहे.
- विराट कोहली आणि स्मृती मानधना यांनी यंदाच्या आयसीसी पुरस्कारांमध्येही अव्वलस्थान पटकविले होते.
- डिसेंबरमध्ये स्मृतीला आयसीसीची वर्षातील सर्वोत्कृष्ट खेळाडू आणि वर्षातील सर्वोत्कृष्ट महिला क्रिकेटपटू पुरस्कारासाठी निवडण्यात आले होते.
- तर कोहलीने आयसीसीचा सर्वोत्कृष्ट क्रिकेटपटू आणि कसोटीतील सर्वोत्कृष्ट फलंदाज हे पुरस्कार जिंकले होते.

आयसीसी कसोटी चॅम्पियनशिप गदा सलग तिसऱ्यांदा भारताकडे

- आयसीसी कसोटी चॅम्पियनशिपची मानाची गदा भारतीय क्रिकेट संघाने सलग तिसऱ्या वर्षी आपल्याकडे राखण्यात यश मिळवले आहे.
- या मानाच्या गदा पुरस्कारासोबतच टीम इंडियाला १ दशलक्ष डॉलरचे रोख रकमेचे बक्षीसही देण्यात आले.
- १ एप्रिल ते ३१ मार्च या कालावधीत प्रत्येक संघाची कसोटी कामगिरी पाहून जो संघ वर्षाअखेरीस (१ एप्रिल) अव्वल स्थानी विराजमान होतो, त्या संघाला ही मानाची गदा आणि रोख रकमेचा पुरस्कार दिला जातो.
- टीम इंडियाला सलग तिसऱ्यांदा हा मानाचा पुरस्कार मिळाला. आयसीसीद्वारे विराटला मानाची गदा प्रदान करून टीम इंडियाचा सन्मान करण्यात आला.
- संघाच्या कसोटी क्रमवारीत न्यूझीलंड दुसऱ्या तर दक्षिण आफ्रिका व ऑस्ट्रेलिया या संघांनी अनुक्रमे तिसऱ्या आणि चौथ्या स्थानी आहेत.
- केन विलियम्सनच्या न्यूझीलंड संघाला २०१८च्या आयसीसी स्पीरिट ऑफ क्रिकेट या पुरस्काराने गौरविण्यात आले. त्यांना ५ लाख अमेरिकन डॉलरचे बक्षीस देण्यात आले.
- दक्षिण आफ्रिका मागील दोन हंगामात कसोटी क्रमवारीत दुसऱ्या स्थानावर होते, परंतु यंदा त्यांना तिसऱ्या स्थानावर समाधान मानावे लागले. त्यांना २ लाख अमेरिकन डॉलरचे बक्षीस देण्यात आले.

आयसीसी कसोटी क्रमवारी (१ एप्रिल २०१९)

- भारत (११६ गुण)
- न्यूजीलंड (१०८ गुण)
- दक्षिण आफ्रिका (१०५ गुण)
- ऑस्ट्रेलिया (१०४ गुण)
- इंग्लंड (१०४ गुण)
- श्रीलंका (९३ गुण)
- पाकिस्तान (८८ गुण)
- वेस्ट इंडीज (७७ गुण)
- बांगलादेश (६९ गुण)
- झिम्बाब्वे (१३ गुण)

गली क्रिकेट विश्वचषकासाठी मिताली राज सद्विच्छादूत

- स्ट्रीट चाइल्ड क्रिकेट विश्वचषक स्पर्धेत भारताची महिला क्रिकेटपटू मिताली राज हिची भारतीय संघाची सद्विच्छादूत म्हणून निवड करण्यात आली आहे.
- भारताचा माजी क्रिकेट कर्णधार सौरव गांगुलीसह ती स्ट्रीट चाइल्ड क्रिकेट विश्वचषक स्पर्धेत भारतीय संघाचे समर्थन करेल.

- पहिल्या स्ट्रीट चाइल्ड क्रिकेट विश्वचषकाचे (गली क्रिकेट बाल विश्वचषक २०१९) आयोजन आयसीसी क्रिकेट विश्वचषक स्पर्धेपूर्वी केले जाणार आहे.
- जगभरातील गरिबीच्या वातावरणात राहणाऱ्या मुलांसोबत होणाऱ्या नकारात्मक वर्तनाबद्दल जागरूकता पसरविणे, हा त्याचा उद्देश आहे. या तरुण क्रिकेटपटूंचे जीवन सुधारण्यासाठी हा एक महत्त्वपूर्ण पुढाकार आहे.

मिताली राज

- मितालीचा जन्म ३ डिसेंबर १९८२ रोजी जोधपुर (राजस्थान) येथे झाला. जगातील सर्वात महान महिला फलंदाजांपैकी एक म्हणून तिची गणना केली जाते.
- तिच्या नावे क्रिकेटमधील अनेक विक्रम आहेत. त्यातील काही खालीलप्रमाणे:
  - ❖ २०० वन-डे खेळणारी पहिली महिला.
  - ❖ महिला एकदिवसीय क्रिकेटमध्ये सर्वाधिक ६,६२२ धावांचा विक्रम.
  - ❖ एकदिवसीय क्रिकेटमध्ये ६,००० धावांचा पल्ला ओलांडणारी पहिली महिला खेळाडू.
  - ❖ टी-२० क्रिकेटमध्ये २,००० धावा करणारी पहिली भारतीय (महिलाच नाही तर पुरुष क्रिकेटपटूतही तीच अव्वल आहे.)
  - ❖ एकदिवसीय क्रिकेटमध्ये सलग ७ अर्धशतके झळकावणारी पहिला खेळाडू.
  - ❖ महिला वनडे क्रिकेटमध्ये सर्वाधिक अर्धशतके.
  - ❖ आयसीसी वनडे विश्वचषक स्पर्धेच्या २ अंतिम सामन्यांमध्ये (२००५ व २०१७) भारताचे कर्णधारपद भूषविणारी एकमेव खेळाडू.
  - ❖ २००३मध्ये अर्जुन पुरस्कार, २०१५मध्ये पद्मश्री व २०१७मध्ये युथ स्पोर्ट्स आयकॉन ऑफ एक्सिलेन्स पुरस्काराने सन्मानित.

मनु साहानी : आयसीसीचे नवे सीईओ

- आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट परिषदेच्या (आयसीसी) मुख्य कार्यकारी अधिकारी (सीईओ) पदावर भारताचे मनु साहानी यांची नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- आयसीसीचे अध्यक्ष शशांक मनोहर यांनी याबाबतची घोषणा केली.
- आयसीसीच्या वतीने शशांक मनोहर यांच्या अध्यक्षतेखालील समितीने साहानी यांची निवड केली होती.
- सध्याचे सीईओ डेव्हिड रिचर्डसन यांचा कार्यकाल इंग्लंडमध्ये होणाऱ्या क्रिकेट विश्वचषक स्पर्धेनंतर संपत आहे. त्यामुळे साहानी सीईओ पदाची सुत्रे विश्वचषक स्पर्धेनंतर हातात घेतील.
- साहानी हे भारतीय असून त्यांनी याआधी सिंगापूर स्पोर्ट्स हबचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी पद सांभाळले आहे. तसेच गेली १७ वर्षे ते ईएसपीएन स्टाट्स स्पोर्ट्स या इंग्रजी वृत्तवाहिनीचे संचालकही होते.

आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट परिषद

- ICC: International Cricket Council
- स्थापना: १५ जून १९०९
- मुख्यालय: दुबई (युनायटेड अरब एमिराती)
- आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट परिषद ही क्रिकेट खेळाची आंतरराष्ट्रीय प्रशासकीय संघटना आहे.
- १९०९मध्ये इंग्लंड, ऑस्ट्रेलिया आणि दक्षिण आफ्रिका या देशांनी इंपेरियल क्रिकेट संघटनेची (Imperial Cricket Conference) स्थापना केली.
- १९६५ मध्ये या संघटनेचे नाव बदलून आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट सभा (International Cricket Conference) असे ठेवण्यात आले. तर १९८९पासून ही संघटना आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट परिषद म्हणून ओळखली जाऊ लागली.
- आयसीसी आंतरराष्ट्रीय एकदिवसीय, कसोटी, प्रथम श्रेणी व २०-२० सामन्यांचे आयोजन करते. तसेच सामन्यांसाठी पंच व पर्यवेक्षक यांची नियुक्ती करते.
- आयसीसीचे पूर्ण सदस्य (१२) आणि असोसियेट सदस्य (९३) असे एकूण १०५ सदस्य देश आहेत.

ग्रॅहम रीड भारतीय पुरुष हॉकी संघाचे मुख्य प्रशिक्षक

- भारतीय पुरुष हॉकी संघाच्या मुख्य प्रशिक्षकपदी ऑस्ट्रेलियाचे माजी हॉकीपटू ग्रॅहम रीड यांची नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- पुढील वर्षीच्या अखेरपर्यंत त्यांच्या प्रशिक्षकपदाची मुदत ठेवण्यात आली आहे. पण अपेक्षित कामगिरी झाल्यास त्यांना २०२२च्या विश्वचषक हॉकी स्पर्धेपर्यंत मुदतवाढ दिली जाऊ शकते.
- रीड यांनी अलीकडे नेदरलँड्स संघाचे सहाय्यक प्रशिक्षक म्हणून काम पाहिले आहे आणि या संघाने २०१८मध्ये विश्वचषक स्पर्धेत रौप्यपदकही मिळविले होते.
- रीड यांनी आंतरराष्ट्रीय खेळाडू म्हणून यशस्वी कारकीर्द केली असून ऑस्ट्रेलिया, नेदरलँड्स राष्ट्रीय संघांना प्रशिक्षण देण्याचाही त्यांना अनुभव आहे.
- जानेवारी २०१८मध्ये हरेद सिंग यांची प्रशिक्षक पदावरून हकालपट्टी झाल्यानंतर भारतीय हॉकी संघाचे प्रमुख प्रशिक्षकपद रिक्त राहिले होते.
- २०१८मध्ये भुवनेश्वरमध्ये आयोजित विश्वचषक स्पर्धेत भारताला उपांत्यपूर्व फेरीतूनच बाहेर पडावे लागले होते. या निराशाजनक प्रदर्शनामुळे हरेद सिंग यांची प्रशिक्षकपदावरून हकालपट्टी करण्यात आली होती.

ग्रॅहम रीड

- रीड यांनी ऑस्ट्रेलियाचे प्रतिनिधित्व करताना डीफेंडर/मिडफील्डरची भूमिका बजावली आहे. १९९२च्या बार्सिलोना ऑलिम्पिकमध्ये रौप्यपदक जिंकणाऱ्या ऑस्ट्रेलियन संघात त्यांचा समावेश होता.
- चॅम्पियन्स ट्रॉफी हॉकी स्पर्धा जिंकणाऱ्या ऑस्ट्रेलियन संघाचेही ते सदस्य होते. ऑस्ट्रेलियाने ही स्पर्धा १९८४, १९८५, १९८९ व १९९०मध्ये जिंकली होती.
- ते एकूण १३० आंतरराष्ट्रीय सामने खेळले असून २००९मध्ये त्यांची ऑस्ट्रेलिया संघाच्या सहाय्यक प्रशिक्षकपदी नियुक्ती करण्यात आली होती.
- नंतर त्यांना मुख्य प्रशिक्षकपदी बढती मिळाली आणि त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली २०१२मध्ये ऑस्ट्रेलियाने पाचव्यांदा चॅम्पियन्स ट्रॉफी स्पर्धेचे जेतेपद पटकावले होते.

चर्चित व्यक्ती : महेंद्रसिंग धोनी

- इंडियन प्रिमियर लीगमधील (IPL) चेन्नई सुपर किंग्स संघाचा कर्णधार महेंद्रसिंग धोनी १०० सामने जिंकणारा आयपीएलच्या इतिहासातील पहिला कर्णधार ठरला आहे.
- ११ एप्रिल २०१९ रोजी राजस्थान रॉयल्सविरुद्धच्या सामन्यात चेन्नई सुपर किंग्स मिळविलेल्या विजयामुळे धोनीने हा विक्रम केला.
- धोनीने आतापर्यंत आयपीएलमध्ये १६६ सामन्यांमध्ये नेतृत्व केले असून, त्यापैकी १०० सामने त्याच्या संघाने जिंकले आहेत.
- आयपीएलमध्ये सर्वाधिक विजय मिळविणाऱ्या कर्णधारांच्या यादीत गौतम गंभीर दुसऱ्या क्रमांकावर आहे. गौतम गंभीरने आतापर्यंत ७१ सामने जिंकले आहेत.
- कर्णधार म्हणून धोनीने ३ वेळा आयपीएलचे विजेतेपद मिळविले आहे. फलंदाज म्हणून त्याने आयपीएलमध्ये १८२ सामन्यांत ४१७२ धावा केल्या आहेत. यात २१ अर्धशतकांचा समावेश आहे.

महेंद्रसिंग धोनी

- जागतिक क्रिकेट इतिहासातील सर्वोत्तम कर्णधारांपैकी एक म्हणून महेंद्रसिंग धोनीला ओळखले जाते. धोनीचा जन्म ७ जुलै १९८१ रोजी रांची (झारखंड) येथे झाला.
- धोनीने २३ डिसेंबर २००४ रोजी बांगलादेशविरुद्ध आंतरराष्ट्रीय एकदिवसीय कारकिर्दीची सुरुवात केली. त्याने आतापर्यंत ३४१ एकदिवसीय सामन्यांमध्ये १०,५०० धावा केल्या आहेत.
- २ डिसेंबर २००५ रोजी धोनीने श्रीलंकेविरुद्ध कसोटी क्रिकेट केली. कसोटीमध्ये धोनीने ९० सामन्यांत ४,८७६ धावा केल्या आहेत.
- त्याने आपल्या आंतरराष्ट्रीय टी-२० कारकिर्दीची सुरुवात १ डिसेंबर २००६ रोजी केली. आंतरराष्ट्रीय टी-२०मध्ये धोनीने ९८ सामन्यांत १,६१७ धावा केल्या आहेत.
- धोनीच्या नेतृत्वाखाली भारताने २००७मधील टी-२० विश्वचषक, २०११ क्रिकेट विश्वचषक आणि २०१३ची आयसीसी चॅम्पियन्स ट्रॉफी जिंकली आहे.

इंडियन प्रिमियर लीग

- इंडियन प्रिमिअर लीग जगातील अग्रगण्य क्रिकेट लीग आहे. हि स्पर्धा टी-२० स्वरूपात खेळली जाते. या स्पर्धेचे आयोजन भारतीय क्रिकेट नियामक मंडळद्वारे (BCCI) केले जाते.
- यंदा आयपीएलमध्ये पुढील ८ संघ सहभागी झाले आहेत: चेन्नई सुपर किंग्ज, मुंबई इंडियन्स, कोलकाता नाईट रायडर्स, रॉयल चॅलेंजर्स बंगलोर, सनरायझर्स हैदराबाद, दिल्ली कॅपिटल, किंग्ज इलेव्हन पंजाब आणि राजस्थान रॉयल्स.
- आयपीएलच्या पहिल्या आवृत्तीचे आयोजन २००८मध्ये करण्यात आले होते. आयपीएसचे ब्रॅड मूल्य अंदाजे ६.३ अब्ज डॉलर्स आहे.
- चेन्नई सुपर किंग्ज आणि मुंबई इंडियन्स हे सर्वात यशस्वी आयपीएल संघ आहेत, या दोन्ही संघांनी आयपीएलचे ३-३ वेळा विजेतेपद जिंकले आहे.
- सुरेश रैना आयपीएलमध्ये सर्वाधिक धावा करणारा खेळाडू आहे, त्याने आतापर्यंत आयपीएलमध्ये ४,९८५ धावा केल्या आहेत.
- श्रीलंकेचा लसिथ मलिंगा आयपीएलचा सर्वात यशस्वी गोलंदाज आहे, त्याने आतापर्यंत १५४ बळी घेतले आहेत.

भारत-श्रीवर पुन्हा सुनीत जाधवचे वर्चस्व

- सलग सहाव्यांदा 'महाराष्ट्र-श्री' किताब पटकावणाऱ्या सुनीत जाधवने चेन्नईत रंगलेल्या १२व्या राष्ट्रीय अजिंक्यपद शरीरसौष्ठव स्पर्धेत 'भारत-श्री' किताबाला गवसणी घातली.
- या विजयासह त्याने गेल्या ४ वर्षांत तिसऱ्यांदा भारत-श्री किताब जिंकण्याची कामगिरी केली आहे.
- महाराष्ट्राच्या दिनेश कांबळे आणि अनिल बिलावा यांनी अनुक्रमे ६५ आणि ७५ किलो वजनी गटात गटविजेतेपदाचा मान पटकावला.
- त्याचबरोबर रेल्वे व सेनादलाचे वर्चस्व मोडीत काढत महाराष्ट्राने पहिल्यांदाच सांघिक विजेतेपदावर नाव कोरले.
- महिलांच्या मॉडेल फिजिक प्रकारात महाराष्ट्राच्या दिपाली ओगले हिने रौप्यपदक पटकावले. 'मिस-महाराष्ट्र श्री' ठरलेल्या मंजिरी भावसार हिला चौथ्या क्रमांकावर समाधान मानावे लागले.
- महिलांच्या शरीरसौष्ठव स्पर्धेत हरयाणाची गीता सैनी विजेती ठरली. महाराष्ट्राच्या अमला ब्रह्मचारी हिने चौथे स्थान प्राप्त केले.

भारत-श्री स्पर्धेचा निकाल :

- ५५ किलो : १) नेता सिंग (मणिपूर), २) अरुण चौधरी (गुजरात), ३) रॉनी कांता मैतेई (सेना दल)
- ६० किलो : १) दिपू दत्ता (आसाम), २) नितीन म्हात्रे (महाराष्ट्र), ३) मनोज लखन (रेल्वे)
- ६५ किलो : १) दिनेश कांबळे (महाराष्ट्र), २) शशी कुमार (राजस्थान), ३) एम.बी.सतीशकुमार (रेल्वे)
- ७० किलो : १) अनिल गुचीकर (ओडिशा), २) कोठनंदा रामन (रेल्वे), ३) विक्रम सिंग तोमर (दिल्ली)
- ७५ किलो : १) अनिल बिलावा (महाराष्ट्र), २) दिनेश सिंग (मणिपूर), ३) भास्कर कांबळी (महाराष्ट्र)
- ८० किलो : १) सागर कातुर्डे (आयकर), २) ए.मलिक (हरयाणा), ३) समिरन नंदी (प.बंगाल)
- ८५ किलो : १) देवा सिंग (मणिपूर), २) प्रीतम चौगुले (रेल्वे), ३) निलकांता घोष (प.बंगाल)
- ९० किलो : १) सुनीत जाधव (महाराष्ट्र), २) रिजू जोस पॉल (केरळ), ३) तमिलनबान (सेना दल)
- १०० किलो : १) नरेंद्र यादव (दिल्ली), २) दयानंद सिंग (सेनादल), ३) राजेंद्रन मणि (तामिळनाडू)
- १०० किलोवरील : १) अनुज कुमार तालियन (सेनादल), २) जावेद अली खान (रेल्वे), ३) विनय कुमार (दिल्ली)
- महिला शरीरसौष्ठव : १) गीता सैनी (हरयाणा), २) माधवी बिलोचन (झारखंड), ३) वंदना ठाकूर (मध्य प्रदेश)
- महिला मॉडेल फिजिक : १) संजू दलाक (उत्तर प्रदेश), २) दिपाली ओगले (महाराष्ट्र), ३) अंकिता सिंग (कर्नाटक)

- भारत-श्री किताब विजेता : सुनीत जाधव (महाराष्ट्र)
- उपविजेता : अनुज कुमार तालियन (सेनादल), द्वितीय उपविजेता : नरेंद्र यादव (दिल्ली).
- बेस्ट पोझर : टी मैतेई (सेनादल)
- प्रगतीकारक खेळाडू : दिनेश सिंग (मणिपूर).
- सांघिक विजेतेपद : महाराष्ट्र आणि रेल्वे (दोघेही ७० गुण). उपविजेता : सेनादल (६५ गुण).

फिफाच्या क्रमवारीत भारत १०१व्या स्थानी

- फिफाने जाहीर केलेल्या फुटबॉल संघांच्या नवीनतम क्रमवारीत बेल्जियम फुटबॉल संघ प्रथम स्थानावर टिकून आहे. बेल्जियमनंतर दुसऱ्या स्थानी फ्रान्स व तिसऱ्या स्थानी ब्राझीलचा संघ आहे.
- या फिफा क्रमवारीत भारताने दोन स्थानांची प्रगती करत १०१वे स्थान प्राप्त केले आहे. भारताच्या खात्यात एकूण १,२१९ गुण आहेत. आशियामध्ये भारत १८व्या स्थानी आहे.
- या क्रमवारीतील आघाडीचे १० संघ (अनुक्रमे): बेल्जियम, फ्रान्स, ब्राझील, इंग्लंड, क्रोएशिया, उरुग्वे, पोर्तुगाल, स्वित्झर्लंड, स्पेन, डेन्मार्क.

फिफा

- फिफा अर्थात फेडरेशन इंटरनॅशनल दे फुटबॉल असोसिएशन (फ्रेंच) ही फुटबॉल खेळावर नियंत्रण ठेवणारी आंतरराष्ट्रीय संघटना आहे. ही संघटना तिच्या फिफा या लघुरूपाने जास्त ओळखली जाते.
- झ्युरिक (स्वित्झर्लंड) मध्ये मुख्यालय असणाऱ्या या संघटनेची स्थापना २१ मे १९०४ रोजी झाली. सध्या २०९ देश फिफाचे सदस्य आहेत.
- जियानी इन्फॅंटिनो हे सध्या फिफाचे अध्यक्ष आहेत. फिफाची मुख्य जबाबदारी आंतरराष्ट्रीय फुटबॉल स्पर्धांचे आयोजन करणे आहे.
- फिफा दर ४ वर्षांनी फिफा विश्वचषक या आंतरराष्ट्रीय स्पर्धेचे आयोजन करते. या स्पर्धेत जगातील ३२ देशांचे राष्ट्रीय फुटबॉल संघ भाग घेतात.

फिफाच्या कार्यकारी परिषदेवर प्रफुल्ल पटेल यांची निवड

- अखिल भारतीय फुटबॉल महासंघाचे (एआयएफएफ) अध्यक्ष प्रफुल्ल पटेल यांची फिफाच्या कार्यकारी परिषदेवर सदस्य म्हणून निवड झाली आहे.
- या पदासाठी ८ उमेदवार स्पर्धेत होते. २९व्या आशियाई फुटबॉल काँग्रेस दरम्यान क्वालालंपूर येथे या पदासाठी मतदान झाले. त्यात प्रफुल्ल पटेल यांना ४६ पैकी ३८ मते मिळाली.
- या परिषदेवर नियुक्त होणारे प्रफुल्ल पटेल पहिले भारतीय ठरले आहेत. त्यांचा कार्यकाळ २०१९-२०२३ असा ४ वर्षांचा असेल.

फिफा

- फिफा अर्थात फेडरेशन इंटरनॅशनल दे फुटबॉल असोसिएशन (फ्रेंच) ही फुटबॉल खेळावर नियंत्रण ठेवणारी आंतरराष्ट्रीय संघटना आहे. ही संघटना तिच्या फिफा या लघुरूपाने जास्त ओळखली जाते.
- झ्युरिक (स्वित्झर्लंड) मध्ये मुख्यालय असणाऱ्या या संघटनेची स्थापना २१ मे १९०४ रोजी झाली. सध्या २०९ देश फिफाचे सदस्य आहेत.
- जियानी इन्फॅंटिनो हे सध्या फिफाचे अध्यक्ष आहेत. फिफाची मुख्य जबाबदारी आंतरराष्ट्रीय फुटबॉल स्पर्धांचे आयोजन करणे आहे.
- फिफा दर ४ वर्षांनी फिफा विश्वचषक या आंतरराष्ट्रीय स्पर्धेचे आयोजन करते. या स्पर्धेत जगातील ३२ देशांचे राष्ट्रीय फुटबॉल संघ भाग घेतात.

अखिल भारतीय फुटबॉल महासंघ

- एआयएफएफ: ऑल इंडिया फुटबॉल फेडरेशन
- एआयएफएफची स्थापना २३ जून १९३७ रोजी झाली. ही भारतातील फुटबॉल संघटनांच्या खेळांचे व्यवस्थापन करते.
- हा महासंघ फुटबॉलच्या वेगवेगळ्या स्पर्धा आयोजित करतो. या महासंघाला १९४८ साली फिफा संलग्नता मिळाली.

- सध्या भारतात आयोजित केल्या जाणाऱ्या फुटबॉल स्पर्धा: इंडियन सुपर लीग, आय लीग आणि फेडरेशन कप.

ईएसपीएन इंडिया मल्टी-स्पोर्ट्स पुरस्कार २०१८

- एप्रिल २०१९ मध्ये ११ श्रेण्यांमध्ये ईएसपीएन (ESPN) इंडिया मल्टी-स्पोर्ट्स पुरस्कार २०१८ची घोषणा करण्यात आली.

पुरस्कार विजेत्यांची यादी

- स्पोर्ट्सपर्सन ऑफ द ईयर (पुरुष) : नीरज चोपडा (अॅथलेटिक्स)
- स्पोर्ट्सपर्सन ऑफ द ईयर (महिला) : पी.व्ही. सिंधू (बॅडमिंटन)
- कमबैक ऑफ द ईयर : सायना नेहवाल (बॅडमिंटन)
- कोच ऑफ द ईयर : जसपाल राणा (शूटिंग)
- इमर्जिंग स्पोर्ट्सपर्सन ऑफ द ईयर : सौरभ चौधरी (शूटिंग)
- टीम ऑफ द ईयर : महिला टीम (टेबल टेनिस)
- मॅच ऑफ द ईयर : अमित पंघाल विरुद्ध हसनबाँय दुस्मतोव (बॉक्सिंग)
- दिव्यांग अॅथलीट ऑफ द ईयर : एकता भ्यान (पैरा-अॅथलेटिक्स)
- मोमेंट ऑफ द ईयर : महिला ४ बाय ४०० मीटर रीले
- लाइफटाइम अचीवमेंट अवार्ड : प्रदीप कुमार बॅनर्जी (फुटबॉल)

कोलोग्रे जागतिक बॉक्सिंग स्पर्धेत भारताला ५ पदके

- जर्मनीतील कोलोग्रेत सुरू असलेल्या जागतिक बॉक्सिंग स्पर्धेत भारताच्या मुष्टियोद्ध्यांनी ५ पदके जिंकली.
- या स्पर्धेत भारताच्या मीना कुमारी मेस्नाम हिने ५४ किलो वजनी गटात सुवर्ण पदक प्राप्त केले.
- चिलो बासुमातरीला ६४ किलो वजनी गटात अंतिम फेरीत पराभव पत्करावा लागल्यामुळे रौप्यपदकावर समाधान मानावे लागले.
- युवा वर्ल्ड चॅम्पियन साक्षीलाही ५७ किलो वजनी गटात अंतिम फेरीत पराभव पत्करावा लागल्यामुळे रौप्यपदकावर समाधान मानावे लागले.
- उपांत्य फेरीत पराभूत झालेल्या पिंगी राणी (५१ किलो) आणि परवीन (६० किलो) यांना कांस्यपदकावर समाधान मानावे लागले.
- कोलोग्रे जागतिक बॉक्सिंग स्पर्धा ही प्रतिष्ठित आंतरराष्ट्रीय स्पर्धा असून, तिचे आयोजन १९७० पासून केले जात आहे. यंदा २१ देशांमधील १६० बॉक्सिंगपटू १७ वजनी प्रकारात या स्पर्धेत सहभागी झाले आहेत.

बजरंग पूनिया जागतिक क्रमवारीत पहिल्या स्थानी

- भारताच्या २५ वर्षीय युवा कुस्तीपटू बजरंग पूनिया ६५ किलो वजनी गटात फ्रीस्टाइल प्रकारात जागतिक क्रमवारीत पहिल्या स्थानावर पोहोचला आहे.
- या क्रमवारीत दुसऱ्या स्थानी असलेल्या रशियाच्या अख्मेद चकेवपेक्षा तो ५८ गुणांनी आघाडीवर आहे.

बजरंग पूनियाला आशियाई कुस्ती स्पर्धेत सुवर्णपदक

- भारताचा युवा कुस्तीपटू बजरंग पूनिया याने ६५ किलो वजनी गटात कझाकस्तानच्या कुस्तीपटूचा १२-७ अशा गुण फरकाने पराभव करत आशियाई कुस्ती स्पर्धेचे सुवर्णपदक जिंकले.
- भारताचा हा २५ वर्षीय युवा कुस्तीपटू सध्या ६५ किलो वजनी गटात फ्रीस्टाइल प्रकारात जागतिक क्रमवारीत पहिल्या स्थानावर आहे.

मॅडिसन स्क्वेअर गार्डनमध्ये कुस्ती खेळणारा बजरंग पूनिया पहिलाच भारतीय

- भारताचा युवा कुस्तीपटू बजरंग पूनियाला अमेरिकेतील न्यूयॉर्क येथील मॅडिसन स्क्वेअर गार्डनमध्ये विशेष स्पर्धेसाठी अमेरिकन कुस्ती संस्थेद्वारे आमंत्रित करण्यात आले आहे.

- या स्पर्धेचे आयोजन ६ मे २०१९ रोजी केले जाईल. यामध्ये बजरंग पूनिया अमेरिकेचा दोन वेळा राष्ट्रीय विजेता असलेल्या यियानी डिकोमाहिल्सचा सामना करेल. ही विशेष स्पर्धा अमेरिकेत अतिशय लोकप्रिय आहे.

- अलीकडेच बजरंग पूनिया ६५ किलो वजनी गटात फ्रीस्टाइल प्रकारात जागतिक क्रमवारीत प्रथम स्थान प्राप्त केले होते.

बजरंग पूनिया

- भारताच्या बजरंग पूनिया २०१८च्या जागतिक कुस्ती अजिंक्यपद स्पर्धेत ६५ किलो वजनी गटात रौप्यपदक जिंकले होते.
- मार्च २०१९ मध्ये त्याने जागतिक कुस्ती अजिंक्यपद स्पर्धेत सुवर्णपदक मिळविले होते. या स्पर्धेत २ पदके जिंकणारा तो पहिला भारतीय कुस्तीपटू आहे.
- बजरंगने २०१३मध्ये जागतिक कुस्ती अजिंक्यपद स्पर्धेत ६० किलो वजनी गटात कांस्यपदक जिंकले होते.
- २०१४च्या ग्लासगो, स्कॉटलंडमध्ये आयोजित राष्ट्रकुल खेळामध्ये त्याने रौप्यपदक जिंकले. २०१४मध्ये आशियाई गेम्समध्ये त्याने पुन्हा रौप्यपदक जिंकले. २०१७मध्ये आशियाई कुस्ती स्पर्धेत त्याने सुवर्णपदक जिंकले.
- २०१८मध्ये ऑस्ट्रेलियाच्या गोलड कोस्टमध्ये आयोजित राष्ट्रकुल खेळामध्ये त्याने सुवर्णपदक जिंकले.
- याव्यतिरिक्त, २०१८च्या आशियाई गेम्समध्ये बजरंग पूनिया ६५ किलोग्रॅम वजन श्रेणीत सुवर्णपदक जिंकले आहे.

इंडियन ओपन बॅडमिंटन स्पर्धा २०१९

- इंडियन ओपन बॅडमिंटन स्पर्धा २०१९चे आयोजन २६ ते ३१ मार्चदरम्यान नवी दिल्ली येथे करण्यात आले होते.
- या स्पर्धेत पुरुष एकेरीच्या अंतिम सामन्यात भारताच्या किदाम्बी श्रीकांतचा विक्टर एक्सेलसनने ७-२१ व २०-२२ असा पराभव केला.

या स्पर्धेचे विजेते

- पुरुष एकेरी: विक्टर एक्सेलसन (डेन्मार्क)
- महिला एकेरी: रॅटचनोक इन्तानॉन (थायलंड)
- पुरुष दुहेरी: ली यांग आणि वांग-ची-लिन (चीन तेपैई)
- महिला दुहेरी: ग्रेसिया यिलू आणि हॉंग दोंगपिंग (चीन)

मलेशिया ओपन बॅडमिंटन स्पर्धा २०१९

- मलेशिया ओपन बॅडमिंटन स्पर्धा २०१९चे आयोजन २ ते ७ एप्रिल दरम्यान मलेशियाच्या अक्वियाता अरिनामध्ये करण्यात आले. या स्पर्धेच्या विजेत्यांना ७ दशलक्ष डॉलर्सचे बक्षीस देण्यात आले.
- मलेशिया ओपन वार्षिक बॅडमिंटन स्पर्धा असून, १९३७ पासून तिचे आयोजन केले जाते. ही स्पर्धा मलेशिया सुपर सिरीज म्हणूनही ओळखली जाते.

विजेत्यांची यादी

- पुरुष (एकेरी) : लिन डॅन (चीन)
- महिला (एकेरी) : ताई-तजु-यिंग (तैवान)
- पुरुष (दुहेरी) : ली जुन्हूई व लिऊ युचेन (चीन)
- महिला (दुहेरी) : चेन किंगचेन व जिया यिफान (चीन)
- मिश्र (दुहेरी) : झॅंग सिवेई व हुआंग याकिऑंग (चीन)

सर्दिसेस फुटबॉल संघाला संतोष चषक स्पर्धेचे जेतेपद

- संतोष चषक स्पर्धेच्या अंतिम फेरीत सर्दिसेस फुटबॉल संघाने पंजाबला १-०ने पराभूत करत या स्पर्धेच्या विजेतेपदावर नाव कोरले आहे.
- उपांत्य फेरीत सर्दिस संघाने कर्नाटकला ४-३ने पराभूत केले, तर पंजाबने गोव्याला २-१ने पराभूत केले होते.

संतोष चषक

- संतोष चषक हा भारतात खेळवली जाणारी एक फुटबॉल स्पर्धा आहे. यामध्ये क्षेत्रीय फुटबॉल संघ आणि सरकारी संस्थानांचे संघ सहभागी होतात. ही स्पर्धा दरवर्षी आयोजित केली जाते. यात ३१ संघ सहभागी होतात.
- या स्पर्धेची सुरुवात १९४१मध्ये झाली होती. या स्पर्धेला तत्कालीन भारतीय फुटबॉल असोसिएशनचे अध्यक्ष संतोष के मनमथनाथ रॉय चौधरी यांचे नाव देण्यात आले आहे.
- या स्पर्धेच्या उपविजेतेपदाच्या चषकाला कमला गुप्ता चषक संबोधले जाते. तर तिसऱ्या क्रमांकाच्या विजेत्याला देणाऱ्या चषकास सम्पांगी चषक संबोधले जाते.

आयएसएसएफ विश्वचषक रायफल-पिस्तुल नेमबाजी स्पर्धा २०१९

- चीनमधील बीजिंग येथे सुरू असलेल्या आयएसएसएफ विश्वचषक रायफल-पिस्तुल नेमबाजी स्पर्धेत भारताने ३ सुवर्ण व १ रौप्य अशा एकूण ४ पदकांसह सलग दुसऱ्यांदा या स्पर्धेच्या पदकतालिकेत अग्रस्थान मिळविले.
- भारताने या स्पर्धेत एकूण ४ पदके पटकावत यजमान चीनला मागे टाकले. चीनने २ सुवर्ण, २ रौप्य व १ कांस्यपदकांसह ५ पदके मिळविली.
- गेल्या दोन वर्षांत तिसऱ्यांदा भारताने अशी कामगिरी केली आहे. नवी दिल्लीत झालेल्या याआधीच्या स्पर्धेत भारताने हंगेरीसमवेत संयुक्त अग्रस्थान मिळविले होते.
- भारतासाठी अंजुम मुदगील व दिव्यांश सिंग पन्वर यांनी १० मी. एअर रायफल मिश्र सांघिक नेमबाजी प्रकारात सुवर्णपदक पटकावत शानदार सुरुवात करून दिली होती.
- त्यानंतर मनु भाकर व सौरभ चौधरी यांनीही १० मी. एअर पिस्तुल मिश्र सांघिक नेमबाजी प्रकारात सुवर्णपदक पटकावत त्यांना पूरक साथ दिली.
- दिव्यांश सिंग पन्वरने त्यानंतर पुरुषांच्या १० मी. एअर रायफल प्रकारात रौप्यपदक जिंकत, भारताला पहिले वैयक्तिक पदक मिळवून दिले.
- त्यानंतर भारताच्या अभिषेक वर्माने पुरुषांच्या १० मी. एअर पिस्तुल प्रकारात वैयक्तिक सुवर्णपदकाची कमाई केली.

अभिषेक वर्मा २०२०च्या टोकियो ऑलिम्पिकसाठी पात्र

- या स्पर्धीतील सुवर्णपदकासह अभिषेक वर्माने २०२०च्या टोकियो ऑलिम्पिक स्पर्धेची पात्रता निश्चित केली. भारताकडून ऑलिम्पिकमध्ये प्रवेश मिळवणारा तो पाचवा नेमबाज ठरला आहे.
- याआधी अभिषेकने २०१८च्या आशियाई स्पर्धेत कांस्यपदक जिंकले होते आणि २०१९च्या आशियाई अजिंक्यपद स्पर्धेत रौप्यपदकाची कमाई केली आहे.
- याआधी १० मी. एअर रायफल प्रकारात अंजुम मुदगील, अपूर्वी चंडेला, दिव्यांश सिंग पन्वर आणि १० मी. एअर पिस्तुल प्रकारात सौरभ चौधरी या भारतीय खेळाडूंनी ऑलिम्पिक पात्रता निश्चित केली होती.

आशियाई ॲथलेटिक्स अजिंक्यपद स्पर्धा २०१९

- अलीकडेच आशियाई ॲथलेटिक्स अजिंक्यपद स्पर्धांच्या २३व्या आवृत्तीचे समापन कतारमधील दोहा येथे पार पडले.
- या स्पर्धेच्या पदतालिकेत भारत चौथ्या स्थानी राहिला. या स्पर्धेत भारताने ३ सुवर्ण, ७ रौप्य आणि ७ कांस्य पदकांसह एकूण १७ पदके जिंकली.
- या स्पर्धेतील भारताचे प्रदर्शन निराशाजनक नसले, तरीही यापूर्वीच्या स्पर्धेच्या तुलनेत भारताच्या कामगिरीत घसरण झाली आहे.
- २०१७मध्ये भुवनेश्वर येथे झालेल्या ॲथलेटिक्स अजिंक्यपद स्पर्धेमध्ये भारताने १३ सुवर्ण पदकांसह एकूण २९ पदके जिंकत पदकतालिकेत प्रथम स्थान मिळविले होते.

यंदाचे भारताचे प्रमुख पदक विजेते

- गोमती मरिमुथु : ८०० मीटर महिलांच्या शर्यतीत सुवर्णपदक.
- तेजिंदर पाल सिंह : गोळाफेकमध्ये सुवर्णपदक.
- पी. यू. चित्रा : महिलांच्या १५०० मीटर शर्यतीत सुवर्णपदक.
- अजय कुमार सरोज : पुरुषांच्या १५०० मीटर शर्यतीत रौप्यपदक

- प्राची, एम.आर. पूवम्मा, सरिताबेन गायकवाड आणि व्ही.के. विस्मय : महिलांच्या ४ बाय ४०० रिले शर्यतीत रौप्यपदक.
- कुन्हु, के. एस. जीवन. मोहम्मद अनस आणि अरोकिया राजीव : पुरुषांच्या ४ बाय ४०० रिले शर्यतीत रौप्यपदक.
- द्युति चन्द : महिलांच्या १५०० मीटर शर्यतीत कांस्यपदक

आशियाई बॉक्सिंग चॅम्पियनशिप २०१९

- आशियाई बॉक्सिंग चॅम्पियनशिप स्पर्धेत भारतीय बॉक्सर्सनी दर्जेदार कामगिरी करत एकूण १३ पदकांची कमाई केली. यात २ सुवर्ण, ४ रौप्य आणि ७ कांस्य पदकांचा समावेश आहे.
- २ सुवर्णपदकांसह १३ पदके ही आशियाई चॅम्पियनशिपमधील भारताची सर्वोत्तम कामगिरी ठरली आहे. याआधी २००९मध्ये भारताने या स्पर्धेत १ सुवर्ण, २ रौप्य आणि ४ कांस्य पदकांची कमाई केली होती.

भारताचे पदक विजेते

- अमित पांघलने ५२ किलो वजनी गटाच्या लढतीत कोरियाच्या किम इनक्यू याला पराभूत करत सुवर्णपदकाची कमाई केली.
- महिलांच्या ८१ किलो गटात पूजा राणीने चीनच्या जगज्जेत्या वांग लिना हिला पराभूत करत सुवर्णपदकावर नाव कोरले.
- ५६ किलो वजनी गटात कविंदरसिंग बिश्तला रौप्यपदकावर समाधान मानावे लागले. मिराझिझबेकने त्याला जेतेपदाच्या लढतीत नमवले.
- राष्ट्रीय विजेत्या दीपकसिंगला ४९ किलो वजनी गटात रौप्यपदकावर समाधान मानावे लागले. तर आशिषकुमारला ७५ किलो वजनी गटात रौप्यपदक मिळाले.
- ६४ किलो गटात राष्ट्रीय विजेत्या सिमरनजित कौरलाही रौप्यपदकावर समाधान मानावे लागले.
- याव्यतिरिक्त पुरुषांमध्ये शिवा थापा, आशिष, सतीश कुमार आणि महिलांमध्ये एस. सरिता देवी, मनीषा, निखत झरीन, सोनिया चहल यांनी कांस्यपदक मिळविले.

अमित पांघल

- अमित पांघलचा जन्म १६ ऑक्टोबर १९९५ रोजी हरियाणामध्ये झाला. २०१७ एशियन एमेच्योर बॉक्सिंग चॅम्पियनशिपमध्ये अमितने कांस्यपदक जिंकले होते. त्यानंतर त्याने २०१८ मध्ये एशियन गेम्समध्ये सुवर्णपदक जिंकले.

पूजा राणी

- पूजा राणीचा जन्म १७ फेब्रुवारी १९९१ रोजी हरियाणाच्या भिवानी जिल्ह्यात झाला. २०१४ च्या आशियाई क्रीडा स्पर्धेत तिने ७५ किलो वजनी गटात कांस्यपदक जिंकले.
- २०१५ आशियाई चॅम्पियनशिपमध्ये तिने कांस्यपदक जिंकले. २०१६ च्या दक्षिण आशियाई स्पर्धेत तिने सुवर्णपदक जिंकले होते.

बार्सिलोना ला लीगा फुटबॉल स्पर्धेचे २६व्यांदा विजेतेपद

- बार्सिलोना संघाने स्पेनमधील ला लीगा फुटबॉल स्पर्धेच्या यंदाच्या मोसमाचे विजेतेपद पटकावले आहे. बार्सिलोना संघाने लेव्हांटे संघावर १-० अशा गोलफरकाने मात करत, विजेतेपद आपल्या नावावर केले. बार्सिलोनाने गेल्या ५ वर्षांच्या कालावधीत ४ वेळा ला लीगा स्पर्धा जिंकली आहे.
- या सामन्याच्या उत्तरार्धात ६२ व्या मिनिटास लिओनेल मेस्सीने बार्सिलोनाचा एकमेव गोल केला. या विजयाबरोबरच बार्सिलोना संघाचे ३५ सामन्यांअखेर ८३ गुण झाले असून, गुणतक्त्यात दुसऱ्या स्थानी असणाऱ्या ॲटलेटिको माद्रिद संघाचे ७४ गुण आहेत.
- बार्सिलोना संघाने एकूण २६व्यांदा ही स्पर्धा जिंकली असून, मागील ११ मोसमांतील बार्सिलोना संघाचे हे ८वे विजेतेपद आहे.

बार्सिलोना

- एफ.सी. बार्सिलोना हा स्पेन देशाच्या बार्सिलोना शहरातील एक व्यावसायिक फुटबॉल क्लब आहे. १८९९ साली स्थापन झालेला बार्सिलोना जगातील सर्वोत्तम व सर्वात लोकप्रिय फुटबॉल क्लबपैकी एक मानला जातो.

- स्पेनच्या ला लीगा ह्या सर्वोत्तम श्रेणीच्या लीगमध्ये खेळणाऱ्या बार्सिलोने आजवर देशामधील व युरोपातील सर्व प्रमुख स्पर्धा जिंकल्या आहेत.
- सध्या रेआल माद्रिद खालोखाल बार्सिलोना युरोपातील दुसऱ्या क्रमांकाचा सर्वोत्तम क्लब आहे. सुमारे ६९० दशलक्ष युरोची महसुली उलाढाल असलेला बार्सिलोना जगातील दुसऱ्या क्रमांकाचा श्रीमंत फुटबॉल क्लबही आहे.

ला लीगा

- ला लीगा म्हणजेच प्रिमेरा दिव्हिजियोन (स्पॅनिश) ही स्पेनमधील व्यावसायिक फुटबॉल साखळी स्पर्धा आहे. स्पेनमधील सर्वोच्च पातळीवरील ही लीग जगातील सर्वोत्तम व सर्वात लोकप्रिय फुटबॉल स्पर्धांपैकी एक समजली जाते.
- दरवर्षी खेळवल्या जाणाऱ्या या स्पर्धेत स्पेनमधील २० सर्वोत्तम क्लब भाग घेतात. हंगाम संपल्यानंतर क्रमवारीमधील सर्वात खालच्या ३ क्लबांची हकालपट्टी सेगुंदा दिव्हिजियोन ह्या दुय्यम पातळीवरील लीगमध्ये होते तर सेगुंदा दिव्हिजियोनमधील सर्वोत्तम ३ संघांना ला लीगामध्ये बढती मिळते.
- १९२९ सालापासून खेळवल्या जात असलेल्या ला लीगामध्ये आजवर ६२ स्पॅनिश क्लब सहभागी झाले असून, त्यातील फक्त ९ संघांना या स्पर्धेचे विजेतेपद मिळविता आले आहे. रेआल माद्रिदने आजवर विक्रमी ३३ वेळा तर बार्सिलोना संघाने २६ वेळा ही स्पर्धा जिंकली आहे.

किपचॉंग आणि कॉसगेई यांना लंडन मॅरेथॉनचे विजेतेपद

- केनियाचा धावपटू एलिउद किपचॉंगने चौथ्यांदा लंडन मॅरेथॉनचे विजेतेपद पटकावले. ३४ वर्षीय किपचॉंगने मॅरेथॉनचे ४२.२ किलोमीटरचे अंतर २ तास २ मिनिटे ३७ सेकंदांमध्ये पूर्ण केले.
- किपचॉंगने मागील वर्षी बर्लिन मॅरेथॉनमध्ये २ तास १ मिनिट ३९ सेकंद अशी विक्रमी वेळ नोंदवली होती. त्यानंतर मॅरेथॉनमधील ही दुसऱ्या क्रमांकाची सर्वोत्तम वेळ ठरली.
- महिला गटात केनियाची ब्रिगिड कॉसगेई विजेती ठरली. तिने २ तास १८ मिनिटे १९ सेकंदांमध्ये मॅरेथॉन पूर्ण केले.

इंडियन ओपन बॅडमिंटन स्पर्धा २०१९

- इंडियन ओपन बॅडमिंटन स्पर्धा २०१९चे आयोजन २६ ते ३१ मार्चदरम्यान नवी दिल्ली येथे करण्यात आले होते.
- या स्पर्धेत पुरुष एकेरीच्या अंतिम सामन्यात भारताच्या किदाम्बी श्रीकांतचा विकटर एक्सेलसनने ७-२१ व २०-२२ असा पराभव केला.

या स्पर्धेचे विजेते

- पुरुष एकेरी: विकटर एक्सेलसन (डेन्मार्क)
- महिला एकेरी: रॅटचनोक इन्तानॉन (थायलंड)
- पुरुष दुहेरी: ली यांग आणि वांग-ची-लिन (चीन तेपैई)
- महिला दुहेरी: ग्रेसिया यिलू आणि हॉंग दोंगपिंग (चीन)

संरक्षण व विज्ञान-तंत्रज्ञान

इस्रोने एकाचवेळी केले २९ उपग्रहांचे प्रक्षेपण

- भारतीय अवकाश संशोधन संस्थेने (इस्रो) श्रीहरीकोटा येथील सतीश धवन अवकाश केंद्रावरून पीएसएलव्ही सी-४५ या रॉकेटद्वारे एकाच वेळी २९ उपग्रह अवकाशात प्रक्षेपित करण्याची ऐतिहासिक कामगिरी केली आहे.
- या प्रक्षेपणासह इस्रोने भारताच्या इलेक्ट्रॉनिक इंटेलिजन्स सॅटेलाइट 'एमिसॅट' सह (EMISAT) इतर देशांच्या २८ लहान (नॅनो) उपग्रहांचे एकाच वेळी अंतराळात यशस्वी प्रक्षेपण केले.
- या २८ उपग्रहांमध्ये अमेरिका (२४), लिथुआनिया (२), स्पेन (१) आणि स्वित्झर्लंड (१) या देशांच्या उपग्रहांचा समावेश आहे.

- यामधील एमिसॅटचे वजन ४३६ किलो असून, विविध देशांच्या इतर २८ उपग्रहांचे एकूण वजन २२० किलो आहे.
- एमिसॅट उपग्रह हा विद्युत चुंबकीय मापनासाठी काम करणार आहे. प्रक्षेपकाने अंतराळात एमिसॅटला ७४९ किमीच्या कक्षमध्ये सोडले, तर इतर उपग्रहांना ५०४ किमीच्या कक्षमध्ये प्रक्षेपित केले.
- इस्रोची ही ४७वी पीएसएलव्ही मोहीम असून, ही मोहीम ४ टप्प्यांमध्ये पूर्ण होणार आहे. या कामगिरीमुळे भारताने अंतराळ क्षेत्रात मोठी झेप घेतली आहे.
- पीएसएलव्हीच्या माध्यमातून इस्रोने याआधी २ मोठ्या कामगिरी केल्या आहेत. ज्यात २००८मधील चंद्रयान मोहीम आणि २०१३मधील मंगलयान यांचा समावेश आहे.

एमिसॅट उपग्रहाविषयी

- ४३६ किलो वजनाचा एमिसॅट हा उपग्रह संरक्षण विकास आणि संशोधन संस्थेद्वारे (डीआरडीओ) विकसित करण्यात आलेला आहे.
- एमिसॅटमुळे शत्रूच्या रडारची, तिथे चालणाऱ्या संवादाची आणि प्रदेशाची माहिती मिळवणे शक्य होणार आहे.
- या उपग्रहाच्या प्रक्षेपणानंतर गुप्तचर यंत्रणांना पाकिस्तान आणि इतर शत्रूच्या हालचालींवर अत्यंत बारीक लक्ष ठेवता येणार आहे.
- या उपग्रहामुळे शत्रूच्या भागात मोबाईल फोनसह अन्य किती संवाद उपकरणे सक्रीय आहेत ते सुरक्षा यंत्रणांना कळणार आहे.
- रात्रीसुद्धा फोटो काढण्याची या उपग्रहाची क्षमता आहे. यामुळे डीआरडीओला सुरक्षा संशोधनात मदत होणार आहे.

इस्रो

- भारतीय अवकाश संशोधन संस्थेची स्थापना १९६९मध्ये करण्यात आली होती. इस्रो अंतरीक्ष विभागाच्या अंतर्गत कार्य करते.
- १९७२मध्ये सरकारद्वारे अंतराळ आयोग आणि अंतरीक्ष विभागाच्या स्थापनेनंतर देशातील अंतराळ संशोधन कार्याला गती मिळाली.
- ७०चे दशक भारतीय अंतराळ कार्यक्रमाच्या इतिहासातील प्रयोगात्मक युग होते. या काळात भास्कर, रोहिणी, आर्यभट्ट आणि एंपलसारखे प्रायोगिक उपग्रह कार्यक्रम चालविले गेले.
- ८०च्या दशकात इन्सॅट आणि आयआरएससारखे उपग्रह कार्यक्रम सुरू करण्यात आले. आज इन्सॅट आणि आयआरएस हे इस्रोचे प्रमुख कार्यक्रम आहेत.
- सध्या अंतराळ यानाचे स्वदेशातच प्रक्षेपण करण्यासाठी भारताकडे मजबूत प्रक्षेपण यान कार्यक्रम आहे.
- इस्रोची ॲन्ट्रिक्स ही व्यवसायिक शाखा भारतीय अंतराळ सेवांचे जगभरात विपणन करते. याद्वारे अनेक परदेशी उपग्रहांचे प्रक्षेपण इस्रोने पूर्ण केले आहे.
- अंतराळ संशोधनामध्ये भारताने फार मोठी आघाडी मिळवलेली आहे. या क्षेत्रात भारताचा क्रमांक जगातल्या पहिल्या ५ देशांमध्ये आहे.
- फेब्रुवारी २०१८मध्ये एकाचवेळी ७ देशांचे १०४ उपग्रह अवकाशात सोडत भारतीय अंतराळ संशोधन संस्थेने (इस्रो) इतिहास रचला होता.
- इस्रोने २४ सप्टेंबर २०१४ रोजी पहिल्याच प्रयत्नात 'मंगलयान' मंगळाच्या कक्षेत पोहचविण्याचा विक्रमही केला होता.
- मंगळ मोहीम यशस्वी करणारा जगातील पाचवा (अमेरिका, रशिया, जपान, चीन यांच्यानंतर) देश आहे.
- केवळ ४५० कोटी इतक्या कमी खर्चात मंगळ मोहिम यशस्वी करणारा भारत हा जगातील एकमेव देश आहे.
- याशिवाय १५ ऑगस्ट २०१८ रोजी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी पूर्णपणे स्वदेशी तंत्रज्ञानावर आधारित गगनयान योजनेची घोषणा केली आहे.
- या मोहिमेंतर्गत २०२२मध्ये इस्रो ३ भारतीय अंतराळवीरांना अवकाशात पाठविणार आहे.
- ही मोहीम यशस्वी ठरल्यास अमेरिका, रशिया आणि चीननंतर मानवी अवकाश मोहीम यशस्वी करणारा भारत जगातील चौथा देश ठरणार आहे.

निर्भय या सब सॉनिक कूझ क्षेपणास्त्राची यशस्वी चाचणी

- स्वदेशी बनावटीच्या आणि स्वदेशातच विकसित केलेल्या लांब पल्ल्याच्या 'निर्भय' या सब सॉनिक कूझ क्षेपणास्त्राची ओडिशातील चंदीपूर येथे यशस्वी चाचणी घेण्यात आली.
- हे भारताचे संपूर्ण स्वदेशी बनावटीचे पहिलेच सब सॉनिक कूझ क्षेपणास्त्र आहे. निर्भयच्या चाचणीमुळे भारताची मारक क्षमता वाढणार आहे.
- निर्भय कूझ क्षेपणास्त्राची ही सहावी चाचणी होती. २०१३ साली पहिल्यांदा निर्भयची चाचणी करण्यात आली होती. निर्भय क्षेपणास्त्राच्या सुरुवातीच्या काही चाचण्या अपयशी ठरल्या होत्या.
- संरक्षण संशोधन आणि विकास संस्थेने (डीआरडीओ) निर्भय क्षेपणास्त्राची निर्मिती केली आहे. या क्षेपणास्त्राचा टप्पा १ हजार किलोमीटरचा आहे.
- निर्भय सर्व हवामानांत काम करणारे कूझ क्षेपणास्त्र असून, यामुळे शत्रूच्या रडारपासून वाचत दहशतवादी ठिकाणांना सहजपणे लक्ष्य बनविता येऊ शकते.
- अमेरिकन नौदलाच्या टॉमहॉक कूझ क्षेपणास्त्राच्या धर्तीवर निर्भयची निर्मिती करण्यात आली आहे. या क्षेपणास्त्रामुळे शत्रूच्या लक्ष्यावर अचूक प्रहार करण्याची भारताची क्षमता वाढणार आहे.
- ६ मीटर लांबी व ०.५२ मीटर रुंदी असलेल्या निर्भय या टू स्टेज क्षेपणास्त्राचा विंगस्पॅन २.७ मीटर लांबीचा आहे. सुमारे १५०० किलो वजन असलेले हे क्षेपणास्त्र ०.६-०.७ मॅकच्या वेगाने अस्त्रे वाहून नेऊ शकते.
- निर्भय हे जमिनीवरून जमिनीवर मारा करते. या क्षेपणास्त्राच्या माध्यमातून ३०० किलो वजनापर्यंतची अस्त्रे वाहून नेली जाऊ शकतात.
- आण्विक क्षमतेने युक्त घन इंधनावर काम करणाऱ्या या क्षेपणास्त्राच्या समावेशामुळे पूर्ण पाकिस्तान मारक पल्ल्यात येणार आहे.

कार्यक्रम रोखण्याचा विचार

- भारतीय संरक्षण विभागाने अनेकदा निर्भय क्षेपणास्त्र कार्यक्रम बंद करण्याचा विचार केला होता. शक्तिशाली ब्राह्मोस क्षेपणास्त्र ताफ्यात सामील असणे हे त्यामागील महत्त्वाचे कारण होते.
- ब्राह्मोस अत्यंत दमदार कूझ क्षेपणास्त्र असले तरीही त्याचा मारक पल्ला २९० किमी आहे. भारत सध्या ८०० किमी इतका मारक पल्ला असणाऱ्या ब्राह्मोस-ईआर क्षेपणास्त्राच्या विकासासाठी प्रयत्नशील आहे.

जीआरएसई १०० लढाऊ जहाजे वितरीत करणारे पहिले शिपयार्ड

- गार्डन रीच शिपबिल्डर अँड इंजिनियर्स (जीआरएसई) भारतीय नौदलाला १०० लढाऊ जहाजे वितरीत करणारे पहिले भारतीय शिपयार्ड ठरले आहे.
- जीआरएसईद्वारे निर्मित आयएन एलसीयू एल-५६ (IN LCU L-56) हे १००वे लढाऊ जहाज भारतीय नौदलाला सोपविण्यात आले आहे.
- त्यापूर्वी गार्डन रीच शिपबिल्डर अँड इंजिनियर्सने आयसीजीएस प्रियदर्शिनी हे ९९वे लढाऊ जहाज भारतीय तटरक्षक दलाला सोपविले होते.
- जीआरएसईने निर्माण केलेल्या १०० लढाऊ जहाजांमध्ये प्रगत फ्रिगेट्स, पाणबुडी विरोधी लढाऊ जहाज इत्यादींचा समावेश आहे.

गार्डन रीच शिपबिल्डर अँड इंजिनियर्स

- गार्डन रीच शिपबिल्डर अँड इंजिनियर्स (जीआरएसई) हा सार्वजनिक क्षेत्रातील संरक्षण उपक्रम आहे.
- भारतातील अग्रगण्य सरकारी जहाज निर्मात्यांपैकी हा एक असून, तो कोलकाता (पश्चिम बंगाल) येथे स्थित आहे.
- हे शिपयार्ड व्यावसायिक आणि नौसेना व्हेसल्सची उत्पादन व दुरुस्ती करते. आता ते निर्यात जहाजांची बांधणीही करत आहेत.
- १८८४साली हुगळी नदीच्या शेजारी एक लहान खाजगी कंपनी म्हणून जीआरएसईची स्थापना केली गेली.

- १९१६मध्ये त्याचे नाव गार्डन रीच वर्कशॉप असे ठेवले गेले. १९६०मध्ये सरकारद्वारे जीआरएसईचे राष्ट्रीयीकरण केले गेले.
- सध्या जीआरएसई भारताच्या मिनीरत्न कंपन्यांपैकी एक आहे. १०० लढाऊ जहाजे तयार करणारे हे पहिलेच भारतीय शिपयार्ड आहे.
- सध्या हे शिपयार्ड P१७A प्रकल्पाखाली भारतीय नौसेनेसाठी ३ स्टील्थ फ्रिगेट्स तयार करीत आहेत.

आयसीजीएस सी-४४१ हे जहाज भारतीय तटरक्षक दलामध्ये सामील

- २४ एप्रिल रोजी तिरुवनंतपुरमच्या विन्झीजम बंदरामध्ये आयसीजीएस सी-४४१ हे जहाज भारतीय तटरक्षक दलामध्ये सामील करण्यात आले.
- हे जहाज स्वदेशी जहाजांच्या मालिकेमधील सातवे लक्ष्यभेदी जहाज असून, लार्सन अँड टुब्रो कंपनीने याची बांधणी केली आहे.
- या जहाजाची लांबी २७.८ मीटर आहे. तर जल विस्थापन क्षमता १०६ टन आहे. या जहाजाचा कमाल वेग ४५ नॉटीकल मैल (ताशी ८३ किमी) आहे. यामध्ये ट्विन डिझेल इंजिन व ट्विन वॉटर जेट प्रोपल्शन आहेत.
- सी-४४१चा वापर किनारी भागात गस्तीसाठी, पाळत ठेवण्यासाठी, शोध आणि बचाव कार्य यासाठी केला जाऊ शकतो. यामुळे बचाव आणि मदत कार्यक्षमतेमध्ये वाढ होईल. या जहाजात १३ कर्मचारी कार्य करू शकतात.

भारतीय तटरक्षक दल

- भारतीय तटरक्षक दल अर्थात इंडियन कोस्ट गार्ड हे एक सशस्त्र बल असून, किनाऱ्यापासून १२ सागरी मैलापर्यंतची सागरी सुरक्षा भारतीय तटरक्षक दलाच्या ताब्यात असते.
- भारतीय तटरक्षक दलाची स्थापना १८ ऑगस्ट १९७८ रोजी करण्यात आली. याचे मुख्यालय नवी दिल्लीमध्ये स्थित आहे. 'वयम रक्षाम' हे भारतीय तटरक्षक दलाचे ब्रीदवाक्य आहे.
- भारतीय तटरक्षक दलामध्ये १५,७१४ कर्मचारी कार्यरत आहेत. तसेच १७४ जहाजे आणि ४४ विमाने भारतीय तटरक्षक दलामध्ये सामील आहेत.

भारताला अमेरिकेकडून मिळणार एमएच ६० सीहॉक हेलिकॉप्टर

- अमेरिकेने २४ बहुउपयोगी एमएच ६० 'रोमियो' सीहॉक हेलिकॉप्टरची भारताला विक्री करण्यास मंजूरी दिली आहे. या घातक हेलिकॉप्टरमधून शत्रूवर मिसाईलने हल्ला करता येणार आहे.
- या हेलिकॉप्टरचा वापर विशेषतः सागरी मिशनसाठी करण्यात येणार आहे. या २४ हेलिकॉप्टरची एकूण किंमत २.४ अब्ज डॉलर आहे.
- लॉकहीड मार्टिन कंपनीने विकसित केलेल्या या हेलिकॉप्टरमध्ये पाणबुडी आणि नौकांना अचूक भेदण्याचा सामर्थ्य आहे. त्याचसोबत समुद्रातील बचाव आणि शोध कार्यातही याचा वापर होणार आहे.
- भारताच्या ताफ्यात नव्याने दाखल होणाऱ्या या हेलिकॉप्टरमुळे भारताच्या सागरी सीमेवर युद्ध परिस्थितीत यश मिळवण्यासाठी भारतीय नौदलाला आणखी सक्षम केले आहे.
- या प्रस्तावित विक्रीमुळे भारत व अमेरिका यांच्यातील सामरिक संबंध आणखी मजबूत होतील. त्याचबरोबर अमेरिकेची विदेश नीती आणि राष्ट्रीय सुरक्षा मजबूत होण्यास मदत मिळेल.
- या हेलिकॉप्टर्सना जगातील सर्वात अत्याधुनिक सागरी हेलिकॉप्टर मानले जाते. हिंदी महासागरात चीनचे आक्रमक धोरण पाहता भारतासाठी हे हेलिकॉप्टर्स अत्यावश्यक होते.
- हिंद पॅसिफिक आणि दक्षिण आशिया प्रदेशात राजकीय स्थिरता, शांती तसेच आर्थिक प्रगती करण्यासाठी या हेलिकॉप्टरमुळे फायदा होणार आहे. भारताच्या सीमेवरील सुरक्षेसह अंतर्गत सुरक्षेसाठी हे मोठे पाऊल आहे.

भारत रशियाकडून घेणार ४६४ टी-९० रणगाडे

- केंद्र सरकारने लष्कराला मजबूती देण्यासाठी रशियाकडून शक्तिशाली टी-९० (T-90) रणगाडे खरेदी करण्यास मंजूरी दिली आहे. भारत रशियाकडून असे ४६४ रणगाडे खरेदी करणार आहे.
- केंद्र सरकारने १३५०० कोटींच्या या संरक्षण कराराला मंजूरी दिली असून, या करारावर लवकरच दोन्ही देश स्वाक्ष्या करणार आहेत.

- सीमारेषेवर पाकिस्तानच्या वाढत्या कुरापती लक्षात घेता केंद्र सरकारचा हा निर्णय अतिशय महत्त्वपूर्ण मानला जात आहे.
- सध्या भारताच्या ताफ्यात रशियन बनावटीचे टी-९०एस रणगाडे आहेत. मात्र, अत्याधुनिक अशा टी-९०एमएस रणगाड्यांमुळे भारतीय लष्कराचे सामर्थ्य आणखी वाढेल.
- भारतीय लष्कराकडून टी-९० या रणगाड्यांचे नामकरण भीष्म असे करण्यात आले होते. भारताकडे सध्या टी-९०एस या प्रकारातले जवळपास १६५० रणगाडे आहेत. नवे रणगाडे आल्यानंतर ही संख्या २ हजारांवर जाणार आहे.
- सध्या हिंदुस्थानकडे टी-७२ व टी-५५ जातीचे रणगाडेही आहेत. तसेच स्वदेशी बनावटीचे लांब पल्ल्याचे अर्जुन मार्क १ आणि २ हे रणगाडेही आहेत.
- शेट युद्धामध्ये वापरता येतील असे हे नवीन टी-९०एमएस रणगाडे आल्याने लष्कराची ताकद दुप्पट होईल.
- पुलवामा हल्ल्यानंतर भारत-पाकचे संबंध तणावाचे राहिले आहेत. एलओसीवर पाकिस्तान लष्कराच्या चौक्या व गावांना लक्ष्य करून गोळीबार करत आहेत. पाकिस्तानला जरब बसवण्यासाठी हे रणगाडे उपयुक्त ठरणार आहेत.
- तिसऱ्या पिढीचे टी-९० रणगाडे आल्याने लष्कराची ताकद वाढणार आहे. हे रणगाडे पाकिस्तानशी लागून असणाऱ्या सीमारेषांवर तैनात केले जाणार आहे. यामुळे पाकिस्तानच्या कुरापतींना आळा बसेल.
- काही दिवसांपूर्वीच भारतीय लष्कराच्या ताफ्यात स्वदेशी बनावटीची धनुष तोफ दाखल झाली होती. ही तोफ ३६० अंशाच्या कोनात फिरून ३८ किलोमीटर अंतरापर्यंत लक्ष्याचा वेध घेऊ शकते.

टी-९०एमएस रणगाड्यांची वैशिष्ट्ये

- टी-९० हा रशियाचा मेन बॅटल टँक असून तो जगातील सर्वोत्तम रणगाड्यांपैकी एक आहे. टी-७२ या रणगाड्याची ही सुधारित व अत्याधुनिक आवृत्ती आहे.
- टी-९०एमएस रणगाड्यांमध्ये १२५ एमएमच्या गनसह अद्यावावट वेपन स्टेशन आहे. ही गन नेहमीच्या तोफगोळ्यांसह ९एम११९एम रिफ्लेक्स रणगाडाविरोधी क्षेपणास्त्रही डागू शकते.
- टी-९० रणगाड्याची मुख्य खासियत म्हणजे त्यांची तिहेरी संरक्षण प्रणाली. यात पहिल्या स्तरावर रणगाड्याचे कॉम्पोजिट आर्मर आहे. त्यावर तिसऱ्या पिढीतील कॉन्टॅक्ट-५ हे एक्स्प्लोजिव्ह रिअॅक्टर आर्मर आहे.
- यामध्ये ३ कू मॅमर, ड्रायव्हर, १ गनर व १ कमांडर बसण्याची क्षमता आहे. तसेच लक्ष्याचा शोध घेऊन उद्ध्वस्त करण्यासाठी खास उपकरणे यात आहेत.
- ता रणगाड्याच्या गनरची मारक क्षमता १.५ तर मिसाईलची ५ किमीपर्यंत आहे. रात्रीच्या वेळी हा रणगाडा ८ किमीपर्यंत लक्ष्याचा अचूक वेध घेऊ शकतो. तसेच ३६० अंशामध्ये लक्ष्यभेद करण्यासही हा रणगाडा सक्षम आहे.
- या रणगाड्यांमध्ये असणाऱ्या स्वयंचालित डिजिटल फायरिंग प्रणालीमुळे शत्रुचा अचूकपणे वेध घेता येतो. तसेच या प्रणालीमुळे दिवसा आणि रात्रीही लक्ष्याचा शोध घेऊन ते नष्ट करता येणे शक्य होते.
- लेझर व इन्फ्रारेड रेंज फाईंडर, बॅलिस्टिक कॉम्प्युटर, गन स्टॅबिलायझेशन आदी यंत्रणाही यात आहेत. टी-९० ताशी ६५ किमी वेगाने ६५० किमीची मजल मारू शकतो. त्यात वातानुकूलन यंत्रणाही आहे.

४० दिवसांमध्ये २६० फुट लांब 'मैत्री' पूल

- भारतीय लष्कराने लडाख येथील लेहजवळ सिंधू नदीवर सर्वात लांब झुलता पूल (सस्पेन्शन ब्रिज) बांधला आहे. या पूलाचे नाव 'मैत्री पूल' असे ठेवण्यात आले आहे.
- लडाखमधील दूर्गम भागातील गावांना जोडणारा हा पूल २६० फुट लांबीचा आहे. या पुलामुळे चोगलामसर, स्टोक आणि चुचोट गावे लडाखच्या मुख्य भागांना जोडली गेली आहेत.
- या पूलाचे उद्घाटन १ एप्रिल रोजी झाले. हा पूल लष्करातील लढाऊ अभियंत्रिक दलाच्या 'साहस और योग्यता' रेजिमेंटने बांधला आहे.
- हा पूल अवघ्या ४० दिवसांमध्ये बांधण्यात आला असून इतक्या कमी वेळात एवढ्या लांबीचा झुलता पूल बांधणे हा एक विक्रमच आहे.

- मागीलवर्षी लष्कराने हिमाचल प्रदेशमधील मनालीपासून कारगीलमधील झंस्कारमार्गे लडाखपर्यंतचा रस्ता बांधला होता.

जीएसएलवीचा चौथा टप्पा सुरू ठेवण्यास मंजुरी

- केंद्र सरकारने भू-स्थितिक प्रक्षेपण यान 'जीएसएलवी'चा चौथा टप्पा २०२४पर्यंत सुरू ठेवण्यास मंजुरी दिली.
- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखालील केंद्रीय मंत्रिमंडळाने दिल्लीत झालेल्या एका बैठकीत याबाबतचा प्रस्ताव मंजूर केला.
- २०२१ ते २०२४ साठी असलेल्या या मंजुरीत कमीत कमी ५ 'जीएसएलवी फेज-४' मोहिमा पूर्ण केल्या जाणार आहेत.
- या संपूर्ण मोहिमेवर एकूण २,७२९.१३ कोटी रुपयांचा खर्च येणार असून, यामुळे भारत २ टन वजनी उपग्रहांचे प्रक्षेपण स्वतःच करू शकेल.
- मुख्यतः पृथ्वीची जवळून छायाचित्रे घेणे, डेटा रिले, संचार, अंतराळ विज्ञान व देखरेख यासाठी कामी येणारे उपग्रह या वजन गटात मोडतात.
- देशाची पहिली मानवी अंतराळ मोहिमा 'गगनयान'साठी डेटा रिले संचार उपग्रहाची आवश्यकता भासणार आहे.
- त्यासाठीच वरील मोहिमेला विशेष महत्त्व असेल. या उपग्रहामुळे भारताचे जगभरातील याबाबत प्रगत असलेल्या देशांमध्ये वजन वाढणार आहे.
- जीएसएलवी कार्यक्रम सुरू ठेवण्यासाठी सर्वप्रथम २००३ मध्ये मंजुरी देण्यात आली होती. आतापर्यंत, या कार्यक्रमाचे २ टप्पे पूर्ण झाले असून, सध्या तिसरा टप्पा चालू आहे. हा टप्पा २०२१ मध्ये पूर्ण होईल.
- GLSVचे पूर्ण रूप: Geosynchronous Satellite Launch Vehicle.

नौदलाचे अत्याधुनिक व्हर्चुअल रियालिटी केंद्र सुरू

- नौदलप्रमुख अॅडमिरल सुनील लांबा यांनी नवी दिल्लीतील अत्याधुनिक व्हर्चुअल रियालिटी केंद्राचे उद्घाटन केले.
- या व्हर्चुअल रियालिटी केंद्रामुळे नौदलाच्या स्वदेशी युद्धनौका बांधणीला चालना मिळणार आहे.
- हे व्हर्चुअल रियालिटी केंद्र नौदल डिझाईन संचालनालयामध्ये स्थित आहे. या केंद्राचा उद्देश भारत सरकारच्या मेक-इन-इंडिया कार्यक्रमांतर्गत युद्धनौका बांधणी क्षेत्रात आत्मनिर्भरता वाढविणे हा आहे.
- या केंद्राद्वारे डिझाइनर व अंतिम वापरकर्त्यांमधील परस्परसंवादाद्वारे युद्धनौकेची रचना सुधारली जाऊ शकते.

नौदल डिझाईन संचालनालय

- नौदल डिझाईन संचालनालय पाणबुड्या आणि संबंधित उपकरणे तयार करणारी मुख्य संस्था आहे.
- ही संस्था जलमग्न व्हेसलचेही सर्व डिझाईन तयार करते. तसेच पाणबुडी प्रणाली आणि उपकरणांच्या स्वदेशी विकासात मदत करते. याशिवाय ही संस्था कार्यरत पाणबुड्यांच्या आधुनिकीकरणासाठी देखील कार्य करते.

८ पाणबुडी विरोधी युद्धनौकांच्या बांधणीसाठी जीआरएसईला कंत्राट

- संरक्षण मंत्रालयाने ८ पाणबुडी विरोधी युद्धनौकांची बांधणी करण्यासाठी गार्डन रीच शिपबिल्डर अँड इंजिनियर्ससोबत (जीआरएसई) करार केला आहे. हा करार ६,३११ कोटी रुपयांचा आहे.
- भारतीय नौदलाने एप्रिल २०१४मध्ये या कंत्राटासाठी निविदा जाहीर केल्या होत्या आणि जीआरएसईने ८ पाणबुडी विरोधी युद्धनौकांच्या डिझाइन आणि बांधणीसाठी विजयी बोली लावली होती.

- या करारांतर्गत, पहिली युद्धनौका करारावर स्वाक्षरी झाल्याच्या ४२ महिन्यांच्या आत नौदलाला सुपूर्त करण्यात येईल. त्यानंतर प्रतिवर्षी २ युद्धनौका वितरीत करण्यात येतील. अशाप्रकारे हा करार ८४ महिन्यांमध्ये पूर्ण होईल.
- जीआरएसईद्वारे या युद्धनौकांची निर्मिती पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या महत्वाकांक्षी 'मेक इन इंडिया' कार्यक्रमासाठी फार महत्वाचे आहे.

गार्डन रिच शिपबिल्डर अँड इंजिनियर्स

- गार्डन रिच शिपबिल्डर अँड इंजिनियर्स (जीआरएसई) हा सार्वजनिक क्षेत्रातील संरक्षण उपक्रम आहे.
- भारतातील अग्रगण्य सरकारी जहाज निर्मात्यांपैकी हा एक असून, तो कोलकाता (पश्चिम बंगाल) येथे स्थित आहे.
- हे शिपयार्ड व्यावसायिक आणि नौसेना व्हेसल्सची उत्पादन व दुरुस्ती करते. आता ते निर्यात जहाजांची बांधणीही करत आहेत.
- १८८४ साली हुगळी नदीच्या शेजारी एक लहान खाजगी कंपनी म्हणून जीआरएसईची स्थापना केली गेली.
- १९१६ मध्ये त्याचे नाव गार्डन रिच वर्कशॉप असे ठेवले गेले. १९६० मध्ये सरकारद्वारे जीआरएसईचे राष्ट्रीयीकरण केले गेले.
- सध्या जीआरएसई भारताच्या मिनीरत्न कंपन्यांपैकी एक आहे. भारतीय नौदलाला १०० लढाऊ जहाजे वितरीत करणारे पहिले भारतीय शिपयार्ड आहे.
- सध्या हे शिपयार्ड P१७A प्रकल्पाखाली भारतीय नौसेनेसाठी ३ स्टील्थ फ्रिगेट्स तयार करीत आहेत.

जगातील सर्वात मोठ्या विमानाचे यशस्वी उड्डाण

- अमेरिकेतील स्ट्रॅटोलॉन्च या खासगी कंपनीने तयार केलेल्या जगातील सर्वात मोठ्या विमानाने कॅलिफोर्नियातील मोजावे वाळवंटावरून प्रथमच यशस्वी उड्डाण केले.
- अंतराळ विज्ञानास नवी दिशा देणारे पहिले पाऊल म्हणून हा प्रयोग ऐतिहासिक मानला जात आहे.
- मायक्रोसॉफ्ट कंपनीचे अब्जाधीश सह-संस्थापक दिवंगत पॉल ऍलन यांनी २०११ मध्ये खास ही मोहीम डोव्ब्यापुढे ठेवून स्ट्रॅटोलॉन्च कंपनी स्थापन केली होती.
- पूर्वी अमेरिकी हवाईदलात एफ-१६ लढाऊ विमाने चालविलेल्या इव्हान थॉमस या कसबी वैमानिकाने या अनोख्या उड्डाणाचे सारथ्य केले.
- कमाल १८९ मैल (३०२.४ किमी) प्रतितासाचा वेग प्राप्त करत विमानाने मोजावे वाळवंटात १७ हजार फूटाच्या उंचीवर २.५ तासांपर्यंत उड्डाण केले.

या विमानाची वैशिष्ट्ये

- दोन एअरक्राफ्ट बॉडीपासून हे विमान तयार करण्यात आले असून, ते परस्परांत जोडलेले आहे. (ते एकाला एक जोडलेल्या दोन विमानांनासारखे दिसते.)
- जगातील कोणत्याही विमानाच्या तुलनेत हे विमान आकाराने मोठे असून याचे वजन ५ लाख पाउंड आहे.
- पंखांचा पसारा फूटबॉलच्या मैदानाहूनही मोठा : ११७ मीटर.
- बोईंग ७४७ विमानाची ६ इंजिन.
- १.३ दशलक्ष पाउंड वजन वाहून नेण्याची क्षमता.
- चाकांच्या ६ जोड्या.
- नेहमीच्या विमानांप्रमाणे ऑल्युमिनियमऐवजी कार्बन फायबरची बांधणी.
- या चाकांमधील अंतर खूप जास्त असल्याने उड्डाणासाठी २ धावपट्ट्यांची गरज.

विमानाद्वारे उपग्रह प्रक्षेपणाची योजना

- उपग्रह प्रक्षेपक अग्निबाण जमिनीवरील प्रक्षेपण तळाऐवजी थेट आकाशातूनच खूप उंचीवरून सोडण्याचे महत्वाकांक्षी उद्दिष्ट डोव्ब्यापुढे ठेवून हे विमान तयार करण्यात आले आहे.
- पंखांच्या खाली तयार केलेल्या खास कप्प्यांमध्ये एकावेळी उपग्रहधारी ३ अग्निबाण वाहून नेता येतील, अशी या विमानाची रचना आहे.

- विमान पृथ्वीपासून ३५ हजार फूट उंचीपर्यंत वर गेले की पंखांखालचे अग्निबाण प्रज्वलित करायचे व त्या अग्निबाणांनी सोबतचा उपग्रह अंतराळात इच्छित स्थळी नेऊन सोडायचा, अशी या मागची कल्पना आहे.
- जमिनीवरील प्रक्षेपण तळावरून उपग्रहवाही अग्निबाण सोडण्याऐवजी ते खूप उंचीवरून हवेतूनच सोडण्याची ही संकल्पित पद्धत कमी खर्चाची आहे.
- यामुळे अग्निबाणाच्या इंधनाची बचतही होईल आणि खराब हवामानामुळे ऐनवेळी अग्निबाणाचे प्रक्षेपण रद्द करावे लागण्याने येणाऱ्या अडचणीही दूर होतील.
- शिवाय ही योजना यशस्वी झाली तर उपग्रह प्रक्षेपणासाठी वेगळे प्रक्षेपण तळ असण्याची गरज उरणार नाही. नेहमीचे विमानतळ वापरूनही हे काम करणे शक्य होईल.

मलेरियावरील जगातील पहिली लस बनविण्यात मलावी देशाला यश

- अतिशय धोकादायक आजार म्हणून जागतिक आरोग्य संघटनेने मलेरिया रोगाची घोषणा केली असून, या मलेरियाला प्रतिबंध करणारी जगातील पहिली लस बनविण्यात आफ्रिकेतील मलावी देशाला यश आले आहे.
- जागतिक आरोग्य संघटनेने या ऐतिहासिक प्रायोगिक प्रकल्पाचे स्वागत केले असून मलेरियाची ही लस जगातील पहिली आणि एकमेव असल्याचे जाहीर केले आहे.
- जागतिक मलेरिया दिनी म्हणजे २५ एप्रिल रोजी लस सुरू करण्यात येईल, असे जागतिक आरोग्य संघटनेने (डब्ल्यूएचओ) जाहीर केले होते.
- या लसीच्या निर्मितीसाठी गेल्या ३० वर्षांपासून प्रयत्न केले जात होते. प्रतिबंधक लसीचा फायदा अनेक मलेरियाग्रस्तांना होणार आहे. या लसीच्या प्राथमिक चाचण्या यशस्वी ठरल्याचे सांगितले जाते.
- ब्रिटिश फार्मास्यूटिकल कंपनी ग्लॉक्सोस्मिथक्लाइनने पाथमलेरिया वॅक्सीन इनिशिएटिव्हसह मिळून ही लस तयार केली आहे. या लसीचे नाव आरटीएस (अथवा मॉस्क्वुरिक्स) आहे.
- ही लस ५ महिन्यांच्या बालकापासून ते २ वर्षांपर्यंतच्या मुलांपर्यंत देता येऊ शकते. या लसीचे चार डोस निश्चित काळाच्या अंतराने द्यावे लागतात.
- जरी ही लस मलेरियापासून पूर्ण संरक्षण देण्यास सक्षम नसली तरीही, आतापर्यंतची ही मलेरियावरील सर्वात परिणामकारक लस आहे.
- ही लस हा मलेरियावरील अंतिम उपाय नसला तरीही योग्य काळजी घेत त्याचा वापर केल्यास हजारो जणांचे आयुष्य वाचविण्याची लसीची क्षमता आहे.
- ही लस घाना, केनिया आणि मलावी या आफ्रिका खंडातील ३ देशांमध्ये प्रायोगिक तत्वावर दिली जाणार असल्याचे जागतिक आरोग्य संघटनेने (डब्ल्यूएचओ) जाहीर केले आहे.
- केनिया, घाना आणि मलावी या देशांमध्ये चांगले प्रतिबंधात्मक उपाय योजिले जात असूनही रोगामुळे मृत्युमुखी पडणाऱ्यांचे प्रमाण कायम असल्याने या ३ देशांची चाचणीसाठी निवड करण्यात आली आहे.
- या चाचणीमध्ये १.२० लाख मुलांना ही लस देण्यात येईल. लसीचे सकारात्मक परिणाम प्रत्यक्ष दिसून येतात का, हे यावेळी तपासले जाणार आहे.

मलेरिया

- मलेरिया हा डासांच्या चावण्यामुळे होणारा रोग असून, तो प्लाझमोडियम वायवॅक्स नावाच्या सूक्ष्म परजीवीमुळे होतो व डासांद्वारे तो पसरतो. याचा प्रादुर्भाव विषुववृत्तीय भागांत जास्त आहे.
- मलेरिया चे गांभीर्य लक्षात घेता २५ एप्रिल हा जागतिक मलेरिया दिन म्हणून ओळखला जातो.
- मलेरिया या आजारामुळे जगभरात दरवर्षी ४ लाख ३५ हजार जणांचा मृत्यू होत आहे. मलेरियाने मृत्यू होणाऱ्या रुग्णात आफ्रिकेतील ५ वर्षांखालील मुलांचे प्रमाण अधिक आहे.
- दक्षिण-पूर्व आशियातील अशा रुग्णांपैकी ८९ टक्के रुग्ण भारतात आढळतात. भारतात २०१६ मध्ये १०.९० लाखाहून अधिक मलेरियाच्या रुग्णांची नोंद झाली होती. यातील ३३९ रुग्णांचा मृत्यू झाला होता.

जपानच्या हायाबुसा-२ने केला रियुगु लघुग्रहावर स्फोट

- जपानच्या हायाबुसा-२ या शोधक यानाने रियुगु लघुग्रहावर शंकूच्या आकाराचे स्फोटक यंत्र यशस्वीरीत्या पाठवून स्फोट घडवून आणला.
- रियुगु लघुग्रहाच्या पृष्ठभागावर विवर तयार करून त्याच्या अंतर्गत रचनेचा शोध घेणे हा यामागील उद्देश आहे. सौरमाला कशी तयार झाली असावी यावर त्यामुळे प्रकाश पडणार आहे.
- ही मोहीम जोखमीची असून जपानच्या अवकाश संस्थेच्या हायाबुसा-२ यानाने पृथ्वीवरील जीवसृष्टीच्या आरंभाचा शोध घेण्यासाठी चालवलेल्या अभ्यासाचा एक भाग आहे.
- या मोहिमेत लघुग्रहाच्या अंतर्गत रासायनिक रचनेचा उलगडा होणार असून हा स्फोट कमी तीव्रतेचा राहणार असल्याने तो लघुग्रह कक्षाभ्रष्ट होणार नाही.
- एखादा लघुग्रह पृथ्वीच्या दिशेने आल्यास त्याच्यापासून संरक्षणासाठी अचूकपणे त्याचे तुकडे करण्याचे तंत्र विकसित करण्यातही यामुळे मदत होणार आहे.
- या लघुग्रहावर तयार होणारे विवर वालुकामय पृष्ठभाग असल्यास १० मीटरचे तर खडकाळ भाग असल्यास ३ मीटरचे असणार आहे.
- यापूर्वी नासाने एका धुमेकतूवर २००५ मध्ये कृत्रिम विवर तयार करण्याची डीप इम्पॅक्ट मोहीम यशस्वी केली होती.

हायाबुसा-२

- हायाबुसा-२ हे जपानी अंतराळ एजन्सी JAXA द्वारे पाठविण्यात आलेले अंतराळ यान आहे. ही मोहीम २७० दशलक्ष डॉलर्सची असून हे यान डिसेंबर २०१४ मध्ये सोडण्यात आले होते.
- यापूर्वीचे हायाबुसा नावाचे अंतरिक्षयान २००३ मध्ये लॉन्च करण्यात आले होते व ते २०१० मध्ये लघुग्रहाचे नमुने घेऊन पृथ्वीकडे परत आले.
- हायाबुसा-२ २७ जून २०१८ रोजी रियुगु लघुग्रहावर पोहोचले होते. दीड वर्ष ते रियुगु लघुग्रहाचे निरीक्षण करेल व नंतर २०२० मध्ये नमुने घेऊन पृथ्वीवर परतले.
- हायाबुसा-२ यानात २ रोबोट रोबोट व मस्कॉट हा फ्रेंच रोबोट यांचा समावेश आहे. हे यान फ्रीजच्या आकाराचे असून त्यावर सौरपट्टिका आहेत.
- हायाबुसाचा अर्थ जपानी भाषेत ससाणा असा आहे.

पदार्थाच्या नव्या अवस्थेचा शोध

- स्कॉटलंडच्या एडिनबर्ग विद्यापीठातील शास्त्रज्ञांनी शक्तिशाली संगणकाच्या सिमुलेशनद्वारे पदार्थाच्या नव्या अवस्थेचा शोध लावला आहे.
- या अवस्थेला 'चेन-मेल्टेड अवस्था' (Chain-Melted State) असे नाव देण्यात आले आहे.
- चेन-मेल्टेड अवस्थेमध्ये पदार्थाचे अणु एकाचवेळी स्थायू आणि द्रव अशा दोन्हीही अवस्थांमध्ये असतात.
- शास्त्रज्ञांनी एका प्रयोगादरम्यान असे आढळले की, पोटॅशियमवर उच्च तापमान आणि दाब टाकल्यास एका जाळीदार संरचनेची निर्मिती झाली, ज्याचा काही भाग द्रव अवस्थेत होता.
- सोडियम आणि बिस्मथसह अर्धा डझन पदार्थ ही नवीन अवस्था निर्माण करण्यास सक्षम असू शकतात. या नवीन पदार्थाच्या अवस्थेच्या वापराबाबत सध्या संशोधन सुरु आहे.

इसायलची पहिली खाजगी चंद्र मोहीम अयशस्वी

- इसायलची पहिली खाजगी चंद्र मोहीम अयशस्वी झाली आहे. इसायलचे बॅरेशीट हे यान चंद्राच्या पृष्ठभागावर अलीकडेच दुर्घटनाग्रस्त झाले.
- बॅरेशीट यान चंद्राच्या पृष्ठभागावर उतरत असताना त्याच्या मुख्य इंजिनमध्ये बिघाड झाल्यामुळे ते चंद्राच्या पृष्ठभागावर कोसळले. इसायलच्या टीव्ही आणि सोशल मीडियावर याचे थेट प्रक्षेपणही करण्यात आले होते.
- स्पेस एक्सच्या फाल्कन-९ रॉकेटद्वारे स्पेसआयएल (SpaceIL) या इसायली कंपनीच्या चंद्रावरील लँडरसह फेब्रुवारी २०१९ मध्ये उड्डाण केले होते.
- या यानाने यशस्वी लँडिंग केली असती, तर चंद्राच्या पृष्ठभागावर यशस्वीरित्या नियंत्रित लँडिंग करणाऱ्या रशिया, अमेरिका आणि चीनसारख्या देशांच्या यादीत इसायल सामील झाला असता.
- ही जगातील पहिली खाजगी चंद्रमोहीम होती. या अंतरिक्षयानाचे नाव बॅरेशीट असे ठेवण्यात आले होते, त्याचे वजन ५८५ किलोग्रॅम होते.

- हिब्रू भाषेतील बायबलच्या सुरुवातीच्या 'इन द बिगिनिंग' या शब्दांच्या संदर्भावरून या अंतराळयानाचे नाव बॅरेशीट असे ठेवण्यात आले होते.
- ही मोहिमेसाठी निधी दान देण्यात आलेल्या रक्कमेतून उभारण्यात आला होता. या प्रकल्पासाठी १०० दशलक्ष डॉलर (अंदाजे ७०० कोटी रुपये) खर्च आला.
- हे अंतरिक्षयान चंद्रावर उतरून तेथील खडकाळ जमिनीचे फोटो पाठविणार होते आणि चंद्राच्या चुंबकीय क्षेत्रावर प्रयोग करणार होते.

स्पेसआयएल

- ही एक गैर-लाभकारी कंपनी आहे, जी गुगल लुनार एक्स स्पर्धेमध्ये सहभागी होण्यासाठी २०११ मध्ये ती स्थापित करण्यात आली होती.
- एखाद्या खाजगी कंपनीद्वारे चंद्रावर अंतराळयान उतरवून, ते ५०० मी. अंतरापर्यंत चालविणे आणि चंद्राच्या पृष्ठभागावरून उच्च क्षमतेचे व्हिडिओ पाठविणे, यासाठी गुगल लुनार एक्स स्पर्धा आयोजित करण्यात आली होती.

परंतु या स्पर्धेतील पाचही स्पर्धक मार्चच्या अंतिम मुदतीपर्यंत स्पर्धेच्या अटी पूर्ण करू न शकल्यामुळे ही स्पर्धा २०१८ मध्ये रद्द करण्यात आली.

शक्तिशाली फाल्कन हेवी रॉकेटचे यशस्वी व्यावसायिक उड्डाण

- अमेरिकन खाजगी अंतराळ सेवा कंपनी स्पेसएक्सने जगातील सर्वात शक्तिशाली कार्यरत (ऑपरेशनल) रॉकेट 'फाल्कन हेवी'चे प्रथमच यशस्वी व्यावसायिक उड्डाण केले.
- हे रॉकेट अमेरिकेतील फ्लोरिडामधील केप केनेडी येथून प्रक्षेपित करण्यात आले.
- या रॉकेटद्वारे ६ टन वजनाचा अरबसॅट-६ ए उपग्रह पृथ्वीपासूनच्या ३६ हजार किमी उंचीवरील कक्षेमध्ये स्थापित केला गेला.
- हे री-युजेबल (पुन्हा वापरण्यायोग्य) रॉकेट आहे. यामध्ये ३ बुस्टर्स वापरण्यात आले आहेत.
- त्यांचे कार्य झाल्यावर हे बुस्टर्स मुख्य रॉकेटपासून वेगळे होऊन जमिनीवर परतले आणि हे तिन्ही बूस्टर सुरक्षित लँडिंग साइटवर उतरले.
- फाल्कन हेवी रॉकेटने ५.१ दशलक्ष पाउंडचे बल (थ्रस्ट) उत्पन्न केले. इतक्या मोठ्या प्रमाणावर बल निर्माण करण्यासाठी अर्धा डझनपेक्षा जास्त जेटलाईनरची गरज असते..

स्पेस एक्स

- स्पेस एक्सफ्लोरेशन टेक्नोलॉजीज काॅर्पोरेशन ही एक खाजगी अमेरिकन एरोस्पेस निर्माता आणि अंतराळ परिवहन सेवा कंपनी आहे.
- ही कंपनी स्पेसएक्स (SpaceX) या संक्षिप्त नावाने व्यवहार करते. या कंपनीचे मुख्यालय हॉथॉर्न (कॅलिफोर्निया) येथे आहे.
- ६ मे २००२ रोजी उद्योजक इलॉन मस्क यांनी स्पेस एक्सची स्थापना केली. इलॉन मस्क स्पेस एक्सचे सध्याचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी आहेत.
- या अंतराळ संस्थेची स्थापना करण्याचा मुख्य हेतू म्हणजे अंतराळ प्रक्षेपणाचा खर्च कमी करणे आणि मंगळ ग्रहावर मानवी वस्ती स्थापन करणे हा होता.
- उपग्रहांच्या अवकाश प्रक्षेपणासाठी स्पेस एक्सने फाल्कन रॉकेट्सची मालिका तयार केली आहे.
- प्रक्षेपण खर्च खर्च कमी करण्यासाठी स्पेस एक्सने पुन्हा वापरण्यायोग्य रॉकेट (री-यूजेबल रॉकेट्स) तयार केले आहेत.

नासाची डबल एस्टरॉइड रिडायरेक्शन टेस्ट मोहीम

- लघुग्रहावर अंतराळ यान आदळवण्यासाठीचे अमेरिकन अंतराळ एजन्सी नासाचे मिशन स्पेसएक्स लॉन्च करणार असल्याची घोषणा नासाने केली आहे.
- यासाठी नासा डबल एस्टरॉइड रिडायरेक्शन टेस्ट (DART) हि मोहीम लॉन्च करणार असून, या मोहिमेचा अनुमानित खर्च सुमारे ६९ दशलक्ष डॉलर्स असेल.
- डबल एस्टरॉइड रिडायरेक्शन टेस्ट ही एक प्रस्तावित मोहीम असून, लघुग्रहावर अंतराळ यान आदळवण्याच्या परिणामांचे अध्ययन करणे, हे मोहिमेचे ध्येय आहे.
- या मोहिमेमुळे पृथ्वीच्या दिशेने येणाऱ्या लघुग्रहाची दिशा त्यावर एखादे अंतराळ यान आदळून बदलता येऊ शकते का? याची माहिती मिळेल.

- डबल एस्टरॉइड रिडायरेक्शन टेस्ट जून २०२१मध्ये कॅलिफोर्नियाच्या व्हेंडेनबर्ग एयरफोर्स बेसमधून फाल्कन-९ या रॉकेटद्वारे लॉन्च केले जाईल.
- हे ऑक्टोबर २०२२ मध्ये 'डिडीमोस' लघुग्रहाच्या ५४० फूट रुंद उपग्रह 'डिडीमून'वर आदळेल. हा ग्रह पृथ्वीपासून सुमारे ४ दशलक्ष मैल दूर आहे.
- शास्त्रज्ञ टेलीस्कोपच्या मदतीने या घटनेचा अभ्यास करतील आणि 'डिडीमून'च्या कक्षेत होणाऱ्या बदलांचे निरीक्षण व मोजमाप करतील.
- या ग्रहाला त्याच्या मार्गापासून किंचित विचलित करणे, हे शास्त्रज्ञांचे ध्येय आहे. लघुग्रहांच्या मार्गक्रमणाच्या दिशेत बदल आणण्यासाठी पुरेसे आहे.
- डबल एस्टरॉइड रिडायरेक्शन टेस्ट लघुग्रहावर विस्फोट घडविणारे पहिले अंतरिक्षयान नाही. अलीकडेच जपानच्या हायाबुसा-२ अंतरिक्षयानाने रयुगु नामक लघुग्रहावर विस्फोट केला होता.

नासाच्या टेस मिशनने पृथ्वीच्या आकाराचा ग्रह शोधला

- नासाच्या टेस (ट्रान्सिटिंग एक्झोप्लॅनेट सर्व्हे सॅटेलाईट) मिशनने पृथ्वीच्या आकाराचा ग्रह शोधला आहे.
- या एचडी २१७४९सी नामक ग्रहाचा व्यास पृथ्वीच्या व्यासाच्या ८९ टक्के आहे. एचडी २१७४९सी हा ग्रह के-प्रकारातील तारा आहे.
- त्याचे वस्तुमान सूर्याच्या वस्तुमानाच्या ७० टक्के आहे. हा ग्रह दक्षिण ग्रहमाला रेटिकुलममध्ये ५३ प्रकाशवर्षे दूर आहे.
- एचडी २१७४९सी हा टेसद्वारे शोधलेला दहावा ग्रह आहे. अशा शेकडो इतर संभाव्य ग्रहांचा अभ्यास अद्याप केला जात आहे.
- एचडी २१७४९सी ग्रहावर जीवसृष्टीची अपेक्षा केली जाऊ शकत नाही, कारण हा ग्रह त्याच्या सूर्याभोवती अत्यंत जवळून परिभ्रमण करतो.
- हा ग्रह फक्त ७.८ दिवसांत सूर्याची प्रदक्षिणा पूर्ण करतो. सूर्याच्या अत्यंत जवळ असल्याने या ग्रहाचे तापमानही खूप जास्त असेल.

ट्रान्सिटिंग एक्झोप्लॅनेट सर्व्हे सॅटेलाईट (टेस)

- TESS : Transiting Exoplanet Survey Satellite
- ही नासाची एक्झोप्लॅनेट सर्व्हे अंतर्गत अंतराळ दुर्बीण आहे. ही दुर्बीण संक्रमण पद्धतीने नवीन परग्रह शोधण्यासाठी बनवण्यात आली आहे. ती केप्लर दुर्बीणीपेक्षा ४०० पट मोठ्या क्षेत्राचे सर्वेक्षण करेल.
- टेस मिशनचे नेतृत्व मॅसाचुसेट्स टेक्नॉलॉजी संस्थेतील कावली इंस्टिट्यूट फॉर एस्ट्रोफिजिक्स अँड स्पेस रिसर्चद्वारे केले जात आहे.
- पृथ्वीच्या जवळ असलेल्या ताऱ्यांच्या भोवती फिरणाऱ्या ग्रहांचा शोध घेण्यासाठी टेसची रचना केली गेली आहे.
- टेस मोहिमेचा मुख्य उद्देश सूर्याजवळील प्रखर ताऱ्याभोवती फिरणाऱ्या ग्रहांचा शोध घेणे हा आहे. यासाठी ही दुर्बीण २ वर्ष किंवा अधिक काळासाठी सूर्याभोवतीच्या तेजस्वी ताऱ्यांचे सर्वेक्षण करेल.
- टेस अंतरिक्ष वेधशाळा असलेल्या केप्लरचा उत्तराधिकारी आहे. सध्या अस्तित्वात असलेले बहुतेक ग्रह केप्लरद्वारेच सापडले आहेत.
- टेस २ वर्षे पृथ्वीजवळच्या सर्वात तेजस्वी ताऱ्यांचे सर्वेक्षण करेल आणि त्याच्या अनेक कॅमेरांच्या मदतीने संपूर्ण अवकाशाची छायाचित्रे घेईल. याचा वापर करून नंतर संभावित बाह्यग्रहांची यादी तयार करण्यात येईल.
- टेसमधील आधुनिक कॅमेरे अतिशय संवेदनशील आणि विस्तृत दृश्य क्षेत्राचे असून त्यामुळे अनेक लहान परग्रह शोधता येतील.
- त्याचबरोबर त्यांचे वस्तुमान, घनता, कक्षा आणि आकार मोजता येईल. विशेषतः ताऱ्यांच्या वास्तव्ययोग्य क्षेत्रातील खडकाळ ग्रह शोधता येतील.
- टेस दुर्बीण ही जेम्स वेब अवकाश दुर्बीण व जमिनीवरील भविष्यातील इतर दुर्बीणींना सखोल अभ्यासासाठी नवीन लक्ष्य पुरवेल. टेसला १८ एप्रिल २०१८ रोजी फाल्कन ९ प्रक्षेपकातून प्रक्षेपित करण्यात आले.

टेसची वैशिष्ट्ये

- टेस वेधशाळेचे वजन फक्त ३६२ किलोग्रॅम आहे. यात ४ उच्च क्षमतेचे कॅमेरे आहेत. जीवसृष्टीचा शोध घेण्यासाठी मात्र यात कोणतेही उपकरण बसविण्यात आलेले नाही.
- याचा उद्देश फक्त संभाव्य बाह्यग्रहांचा शोध घेणे आहे, ज्यावर नंतर इतर दुर्बीणी कार्यकरणार आहेत. बाह्यग्रह शोधण्यासाठी टेस ट्रान्झिट पद्धतीचा वापर करेल.
- जेव्हा एखादा ग्रह एका तेजस्वी ताराच्या समोरून जातो, तेव्हा ताऱ्याचा प्रकाश कमी होतो. या घटनेची पुनरावृत्ती झाल्यास असे मानले जाते की, एखादा ग्रह त्या ताऱ्याची परिक्रमा करीत आहे.
- टेसच्या २ वर्षांच्या मिशनमध्ये अंदाजे ८५ टक्के अवकाश स्कॅन करेल. पहिल्या वर्षात तो दक्षिणेस गोलार्ध स्कॅन करेल. नंतर ते उत्तर गोलार्धात काम करेल.

टेसचे महत्व

- टेसद्वारे गोळा केलेल्या माहितीमुळे बाह्यग्रहांचे वजन, आकार, घनता आणि कक्षांबद्दल माहिती मिळेल. तसेच हे ग्रह खडकाळ आहेत कि वायूंचे बनलेले आहेत हेदेखील कळेल.
- केप्लर तुलनेत टेस आकाशाचा जास्त मोठा भाग स्कॅन करेल, परंतु टेसचा पल्ला केप्लरच्या तुलनेत कमी आहे, टेस जास्त दूरवर जाऊ शकत नाही. केप्लरचा पल्ला ३००० प्रकाशवर्षे होता, तर टेसचा पल्ला केवळ ३०० प्रकाशवर्षे आहे.

जगातील पहिले श्रीडी प्रिंटेड हृदय बनविण्यात यश

- इस्त्रायलच्या तेल अवीव विद्यापीठाच्या संशोधकांनी जगातील पहिले श्रीडी प्रिंटेड हृदय बनविण्यात यश मिळविले आहे.
- एका रुग्णाचे बायोलॉजिकल मटेरियल एकत्र करून हे हृदय बनविले आहे. यामध्ये चरबी, पेशींचा वापर करण्यात आला आहे. ज्या पूर्णपणे मानवी हृदयासारखे काम करतात.
- हे हृदय आकाराने छोटे असले तरीही ते पूर्णपणे मानवाच्या हृदयाप्रमाणेच बनविण्यात आले असून त्याचप्रमाणे कामही करते.
- या श्रीडी प्रिंटेड हृदयाचा आकार सशाच्या हृदयाएवढा आहे. मात्र, त्यात मानवी हृदयासारखे कप्पे, रक्तवाहिन्या बनविण्यात आल्या आहेत.
- हे हृदय रुग्णाच्या पेशींपासून बनविण्याचे मुख्य कारण म्हणजे, यामुळे मानवी शरीर या हृदयाला प्रतिसाद देईल. या शोधामुळे अवयव दात्याची बराच काळ वाट पाहावी लागणार नाही.
- या हृदयामध्ये सेल्स टाकल्यावर ते त्वरित रक्त ढकलण्यास सुरुवात करते. भविष्यात यामुळे हजारो रुग्णांचे प्राण वाचू शकतील.

श्रीलंका व नेपाळच्या पहिल्या उपग्रहांचे प्रक्षेपण

- भारताचे शेजारी श्रीलंका आणि नेपाळ यांनी १८ एप्रिल रोजी आपल्या पहिल्या उपग्रहांचे प्रक्षेपण केले. या उपग्रहांमुळे श्रीलंका व नेपाळ या दोन्ही देशांनी जागतिक अंतराळ युगात प्रवेश केला आहे.
- श्रीलंकेच्या उपग्रहाचे नाव 'रावण-१' (Raavana-1) असे असून, नेपाळच्या उपग्रहाचे नाव 'नेपालीसॅट-१' असे आहे.
- अमेरिकी अंतराळ संशोधन संस्था 'नासा'ने व्हर्जिनियास्थित आपल्या प्रक्षेपण केंद्रावरून या उपग्रहांचे प्रक्षेपण केले आहे.
- श्रीलंका व नेपाळ यांच्याबरोबरच जपानचाही एक उपग्रह बर्डस-३ यावेळी नासाने अवकाशात सोडला.

श्रीलंकेचा रावण-१

- श्रीलंकेचा रावण-१ हा उपग्रह १.०५ किलो वजनाचा असून, त्याचे आयुष्य सुमारे दीड वर्षांचे आहे. हा उपग्रह पृथ्वीपासून ४०० किमी अंतरावरील कक्षेत भ्रमण करेल. हा उपग्रह श्रीलंका तसेच त्याशेजारील राष्ट्रांची छायाचित्रे घेईल.
- हा उपग्रह जपानच्या क्युशू इंस्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी या संस्थेने डिझाईन केला असून, याच संस्थेत श्रीलंकेच्या दोन अभियंत्यांनी हा उपग्रह निर्माण केला आहे.

शनीचा चंद्र टायटनवर द्रव मिथेन असल्याचा शोध

- नासाच्या कॅसिनी अंतराळ यानाकडून मिळालेल्या माहितीच्या आधारे शास्त्रज्ञांनी शनी ग्रहाचा चंद्र असलेल्या टायटन ग्रहावर द्रव स्वरूपात मिथेन असल्याचा शोध लावला आहे.
- टायटनवर उंचीवरील स्थानांवर तलावाच्या आकाराची स्थळे आढळली आहेत. या ३०० फुट खोल तलावांमध्ये मिथेन उपलब्ध आहे.
- वैज्ञानिकांच्या मते रासायनिक प्रक्रियांमुळे विघटन होऊन हे तलाव तयार झाले आहेत. टायटनवरील जटिल रासायनिक परिस्थिती आणि वेगळे वातावरण यामुळे जीवनसृष्टी असणे शक्य आहे.
- या संशोधनात टायटनवरील जलचक्राचीही माहिती मिळाली आहे. येथे हाइड्रोकार्बनचा वर्षाव होतो व ते पृष्ठभागावर वाहते. नंतर त्याचे पुन्हा बाष्पीभवन होऊन ते आकाशात जाते. ही प्रक्रिया पृथ्वीवरील जलचक्राप्रमाणे आहे.

शनी ग्रह

- शनी (Saturn) हा सूर्यमालेतील ग्रहांमध्ये सूर्यापासून सहाव्या स्थानावर आहे. त्याचे बरेचसे वस्तुमान वायूंमुळे आहे.
- हा सूर्यमालेतील आकारमानाने दुसऱ्या क्रमांकाचा मोठा ग्रह आहे. शनीभोवती बर्फ व अंतरीक्ष कचऱ्यापासून बनलेली कडी आहेत.
- शनीला सूर्याभोवती एक प्रदक्षिणा पूर्ण करण्यास साधारणतः २९ वर्षे लागतात. या ग्रहाचे सूर्यापासूनचे अंतर साधारणतः १४२.६७ कोटी किमी एवढे आहे.
- शनीला खूप चंद्र आहेत. त्यांची निश्चित संख्या सांगता येत नसली तरी ते संख्येने सुमारे ६२ असावेत.
- शनीचा सर्वात लक्षणीय आणि सर्वात मोठा उपग्रह म्हणजे टायटन (Titan). संपूर्ण सूर्यमालेत फक्त याच उपग्रहाला दाट वातावरण आहे. याची मध्यभागील घनता जास्त आहे.
- शनीला भेट देणारे कॅसिनी हे नासाने पाठवलेले एकमेव यान होते. सप्टेंबर २०१७ मध्ये या यानाने शेवटचे चित्र पाठवले आणि ते यान नष्ट झाले.
- ऑक्टोबर १९९७ मध्ये पाठविण्यात आलेल्या या यानाने २००५ मध्ये टायटनवर ह्युजेस प्रोब उतरविले होते. कॅसिनीने शनीच्या उपग्रहांची परिक्रमा करताना त्यांचा अभ्यासही केला होता.

पिनिनफरीना कंपनीने सादर केली जगातील सर्वात वेगवान इलेक्ट्रिक कार

- भारताच्या महिंद्रा या कंपनीची उपकंपनी असलेल्या पिनिनफरीना या कंपनीने जिनिव्हा मोटर शोमध्ये जगातील सर्वाधिक वेगवान इलेक्ट्रिक कार सादर केली.
- या कारचे नाव Pininfarina Battista (पिनिनफरीना बॅटिस्टा) असून, तिचा अधिकतम वेग ताशी ३४९ किमी आहे. ही कार केवळ २ सेकंदांमध्ये ० ते १०० किमीचा वेग पकडते. तसेच १२ सेकंदांत ही कार ३०० किमीचा वेग पकडते.
- या कारची किंमत २.५ दशलक्ष डॉलर म्हणजेच सुमारे १७.४३ कोटी रुपये आहे. ही पूर्णपणे इलेक्ट्रीक कार असून, यामध्ये 120kWh ची बॅटरी देण्यात आली आहे. या कारची इलेक्ट्रीक मोटर १९०० हॉर्सपॉवरची शक्ती उत्पन्न करू शकते.
- कारमध्ये कार्बन फायबरचा वापर सर्वाधिक करण्यात आला आहे. यामुळे ही कार वजनाने हलकी आहे. या कारला २१ इंचाचे व्हील्स देण्यात आले आहेत.
- यामध्ये फास्ट चार्जिंगची सुविधाही देण्यात आली आहे. इलेक्ट्रीक असल्यामुळे ही कार पर्यावरणानेही आहे.
- जगभरात या कारच्या केवळ १५० युनिट्सची विक्री केली जाणार आहे. यापैकी ५० कार अमेरिकेला पाठविण्यात येतील. तर उर्वरित कार युरोप आणि आशियामध्ये विकल्या जाणार आहेत. या कारचे उत्पादन इटलीमध्ये होणार आहे.

पिनिनफरीना

- ही भारताच्या महिंद्रा या कंपनीच्या मालकीची इटालियन कंपनी आहे. तिची स्थापना १९३० मध्ये बॅटिस्टा पिनिनफरीना यांनी केली होती.
- इटलीमधील तुरीन येथे या कंपनीचे मुख्यालय आहे. स्पोर्ट्स कारच्या निर्मितीसाठी हि कंपनी प्रसिद्ध आहे. महिंद्राने डिसेंबर २०१५ मध्ये ही कंपनी सुमारे १६० दशलक्ष युरो किंमतीत विकत घेतली होती.

जगातील पहिला तरंगता अणुऊर्जा प्रकल्प अकेडमिक लोमोनोसोव्हची चाचणी पूर्ण

- रशियाचा जगातील पहिला तरंगता (फ्लोटिंग) अणुऊर्जा प्रकल्प अकेडमिक लोमोनोसोव्हची चाचणी पूर्ण झाली आहे. या अणुऊर्जा प्रकल्पाच्या तांत्रिक बाबींची कार्यक्षमता सुनिश्चित करणे, हा या चाचणीचा उद्देश होता.
- १९ डिसेंबर २०१८ रोजी कार्यान्वित झालेला रशियाचा अकेडमिक लोमोनोसोव्ह अणुऊर्जा प्रकल्प, हा जगातील पहिला तरंगता (फ्लोटिंग) अणुऊर्जा प्रकल्प ठरला आहे.
- या प्रकल्पाला रशियन शिक्षणतज्ञ मिखाइल लोमोनोसोव्ह यांचे नाव देण्यात आले आहे. रशियन सरकारची अणुऊर्जा एजन्सी रोसातोमने अकेडमिक लोमोनोसोव्हची निर्मिती केली आहे.
- त्याची लांबी १४४ मीटर आणि रुंदी ३० मीटर आहे. त्याची विस्थापन क्षमता २९,५०० टन आहे आणि यामध्ये ६९ लोक कार्य करू शकतात.
- ऊर्जा निर्मितीसाठी यामध्ये २ रूपांतरित केएलटी-४० नेवल प्रोपल्शन अणुभट्ट्यांचा वापर केला गेला आहे. याद्वारे ७० मेगावॉट विद्युत आणि ३०० मेगावॉट उष्णता उर्जा उत्पन्न केली जाऊ शकते.
- यामध्ये अत्याधुनिक सुरक्षा व्यवस्था वापरण्यात आली असून, याला जगातील सर्वात सुरक्षित अणुसंयंत्र मानले जाते.
- याचा वापर आर्क्टिक प्रदेशात तेल उत्पादन करणाऱ्या विशाल उपकरणांना उर्जा पुरवठा करण्यासाठी केला जाणार आहे.

नासाच्या इनसाइटने मंगळावर भूकंपाचा शोध लावला

- नासाच्या इनसाइट लँडरने अलीकडेच मंगळावर भूकंपाचा शोध लावला आहे. नासाचे शास्त्रज्ञ सध्या या हालचालीच्या स्रोताबद्दल माहिती मिळवीत आहेत.
- शास्त्रज्ञांच्या मते, ही हालचाल हवा किंवा लँडर्सच्या रोबोट आर्ममुळे झाली नसून, मंगळाच्या पृष्ठभागावरून झाली आहे. ही गोष्ट खरी ठरल्यास मंगळावर शोधण्यात आलेली ही पहिली भूकंप हालचाल असेल.

मिशन इनसाइट

- इनसाइट अथवा इंटरिअर एक्सप्लोरेशन यूजिंग सिस्मिक इन्व्हेस्टिगेशन, जिओडेसी अँड हिट ट्रान्सपोर्ट मिशन हे नासाचे एक रोबोटिक लँडर आहे जे मंगळावरील अंतर्गत परिस्थितीचा अभ्यास करणार आहे.
- मंगळ ग्रहावरील रहस्य जाणून घेण्यासाठी हे यान बनवण्यात आले आहे. या यांचे वजन सुमारे ३५८ किलो आहे. या प्रकल्पासाठी १ बिलियन डॉलर (७० अब्ज रुपये) खर्च करण्यात आले आहे.
- ५ मे २०१८ रोजी नासाद्वारे हे मिशन लॉन्च करण्यात आले होते. २६ नोव्हेंबर २०१८ रोजी ४८३ दशलक्ष किमी प्रवासानंतर हे यान मंगळ ग्रहावर उतरले होते.
- या मोहिमेच्या यशस्वी अंमलबजावणीमुळे मनुष्याला सूर्यमालेतील अंतरग्रह (बुध, शुक्र, पृथ्वी, मंगळ) आणि पृथ्वीचा चंद्र यांच्या उत्क्रांतीबद्दल महत्वाची माहिती मिळू शकते.
- भूकंप मोजण्यासाठी मंगळाच्या पृष्ठभागावर SEIS नावाचे सेस्मोमीटर स्थापित करणे हे इनसाइटच्या प्राथमिक कार्यापैकी एक आहे. SEIS मंगळाच्या अंतर्गत भागाचे अचूक ३-डी मॉडेल तयार करेल.
- मंगळाच्या आरंभिक भूगर्भीय उत्क्रांतीचा अभ्यास करण्यासाठी मंगळावर एचपी-३ नावाचे हीटप्रोब स्थापन्याची इनसाइटची योजना आहे. ते मंगळाच्या भूगर्भातील उष्मा प्रवाह मोजेल.

JAXA आणि ESAचे बेपीकोलंबो यान बुध ग्रहाच्या यात्रेसाठी तयार

- जपान एरोस्पेस एक्सप्लोरेशन एजन्सी (JAXA) आणि युरोपियन स्पेस एजन्सीच्या (ESA) बेपीकोलंबो मिशनने विविध चाचण्या व पृथ्वीजवळील कमीशनिंग टप्पा देखील पूर्ण केला आहे.
- त्यामुळे आता बेपीकोलंबो यान बुध ग्रहाच्या यात्रेसाठी व त्यादरम्यान करण्यात येणाऱ्या वेगवेगळ्या ऑपरेशन्ससाठी तयार आहे.

- बेपीकोलंबो हे जपान एरोस्पेस एक्सप्लोरेशन एजन्सी व युरोपियन स्पेस एजन्सीची बुध ग्रहासाठीची संयुक्त मोहीम आहे.
- या मोहिमेतर्गत Mercury Planetary Orbiter (MPO) आणि Mercury Magnetospheric Orbiter (MMO) हे २ उपग्रह प्रक्षेपित करण्यात आले आहेत.
- हे मिशन बुध ग्रहाचे चुंबकीय क्षेत्र, मॅग्नेटोस्फीअर आणि त्याच्या आंतर व बाह्य पृष्ठभागाची संरचना या सर्व बाबतीत तपशीलवार अध्ययन करेल.
- ऑक्टोबर २०१८ मध्ये लॉन्च करण्यात आलेले हे यान २०२५मध्ये बुध ग्रहाजवळ पोहोचेल अशी अपेक्षा आहे. बुध ग्रहाजवळ पोहोचल्यावर हे यान बुध ग्रहाची परिक्रमा करत त्याचे निरीक्षण करेल.
- हे यान ३५० अंश सेल्सिअसपेक्षा जास्त तापमान झेलण्यास सक्षम आहे. आपल्या एक वर्षाच्या कार्यकाळात हे यान माहिती गोळा करेल.
- JAXA आणि ESAच्या या संयुक्त मिशनचा एकूण खर्च अंदाजे २ अब्ज डॉलर्स आहे. हे अंतराळ यान फ्रेंच गुयाना येथून ५ रॉकेटसच्या मदतीने प्रक्षेपित करण्यात आले होते.
- यापूर्वी अमेरिकन अंतराळ एजन्सी नासाने बुध ग्रहाच्या अभ्यासासाठी मेसेंजर नावाचे अंतराळयान पाठवले होते, त्याचे कार्य २०१५ मध्ये संपले.

बुध ग्रह

- बुध हा सूर्यामालेतील सूर्यापासून सर्वात जवळचा ग्रह आहे. त्याचे सूर्यापासूनचे अंतर फक्त ५.८० कोटी किमी आहे. बुध त्याची सूर्याभोवतीची प्रदक्षिणा ८८ दिवसात पूर्ण करतो.
- हा एक छोटा ग्रह असून आकारानुसार केवळ प्लूटो ग्रह हा बुधपेक्षा लहान आहे. (अर्थात प्लूटोच्या याच लहान आकारामुळे त्याची ग्रह ही संज्ञा रद्द करण्यात आलेली आहे.)
- सूर्याच्या फारच जवळ असल्याने बुध ग्रह दुर्बिणीतून फार क्वचित दिसतो. त्याला कोणतेही नैसर्गिक उपग्रह नाहीत.
- बुध हा पृथ्वीच्या चंद्राप्रमाणेच असून त्यावर फारसे वातावरणही नाही. या ग्रहाला लोहाचा गाभा असून त्यामुळे पृथ्वीच्या १ टक्के इतके चुंबकीय क्षेत्र तयार होते. या ग्रहाच्या पृष्ठभागावरचे तापमान १८० ते ४३० अंश सेल्सियस इतके असते.

रियुगु लघुग्रहावर कृत्रिम विवराची निर्मिती करण्यात यश

- जपानच्या वैज्ञानिकांनी रियुगु लघुग्रहावर कृत्रिम विवर तयार करण्यात अखेर यश मिळविले आहे. एप्रिल महिन्याच्या सुरुवातीला जपानच्या हायाबुसा-२ या शोधक यानाने रियुगु लघुग्रहावर शंकूच्या आकाराचे स्फोटक यंत्र यशस्वीरीत्या पाठवून स्फोट घडवून आणला होता.
- रियुगु लघुग्रहाच्या पृष्ठभागावर विवर तयार करून त्याच्या अंतर्गत रचनेचा शोध घेणे हा यामागील उद्देश होता. सौरमाला कशी तयार झाली असावी यावर त्यामुळे प्रकाश पडणार आहे.
- ही मोहीम जोखमीची असून जपानच्या अवकाश संस्थेच्या हायाबुसा-२ यानाने पृथ्वीवरील जीवसृष्टीच्या आरंभाचा शोध घेण्यासाठी चालवलेल्या अभ्यासाचा एक भाग आहे.
- या मोहिमेत लघुग्रहाच्या अंतर्गत रासायनिक रचनेचा उलगडा होणार असून हा स्फोट कमी तीव्रतेचा राहणार असल्याने तो लघुग्रह कक्षाभ्रष्ट होणार नाही.
- एखादा लघुग्रह पृथ्वीच्या दिशेने आल्यास त्याच्यापासून संरक्षणासाठी अचूकपणे त्याचे तुकडे करण्याचे तंत्र विकसित करण्यातही यामुळे मदत होणार आहे.
- यापूर्वी नासाने एका धुमेकतूवर २००५मध्ये कृत्रिम विवर तयार करण्याची डीप इम्पॅक्ट मोहीम यशस्वी केली होती.

हायाबुसा-२

- हायाबुसा-२ हे जपानी अंतराळ एजन्सी JAXAद्वारे पाठविण्यात आलेले अंतराळ यान आहे. ही मोहीम २७० दशलक्ष डॉलर्सची असून हे यान डिसेंबर २०१४ मध्ये सोडण्यात आले होते.
- यापूर्वीचे हायाबुसा नावाचे अंतरिक्षयान २००३ मध्ये लॉन्च करण्यात आले होते व ते २०१० मध्ये लघुग्रहाचे नमुने घेऊन पृथ्वीकडे परत आले.
- हायाबुसा-२ २७ जून २०१८ रोजी रियुगु लघुग्रहावर पोहोचले होते. दीड वर्ष ते रियुगु लघुग्रहाचे निरीक्षण करेल व नंतर २०२०मध्ये नमुने घेऊन पृथ्वीवर परतेल.

- हायाबुसा-२ यानात २ रोवर रोबोट व मस्कॉट हा फ्रेंच रोबोट यांचा समावेश आहे. हे यान फ्रिजच्या आकाराचे असून त्यावर सौरपट्टिका आहेत.
- हायाबुसाचा अर्थ जपानी भाषेत ससाणा असा आहे.

परिषदा व युद्धसराव

AUSINDEX: भारत-ऑस्ट्रेलिया संयुक्त सागरी सराव

- भारत-ऑस्ट्रेलिया यांच्यात AUSINDEX २०१९ नामक संयुक्त सागरी सराव २ एप्रिल रोजी विशाखापट्टणममध्ये सुरु झाला.
- या सागरी सरावात पाणबुडी विरोधी युद्धावर विशेष लक्ष केंद्रित करण्यात येईल. या संयुक्त अभ्यासाचा उद्देश हिंदी महासागरात द्विपक्षीय नौदल सामरिक सहकार्यास चालना देणे आहे.
- AUSINDEX २०१९ ही या संयुक्त सागरी सरावाची ३री आवृत्ती असून, याचे आयोजन २ ते १६ एप्रिल या कालावधीत विशाखापट्टणम येथे करण्यात आले आहे.
- या सरावात ऑस्ट्रेलियाच्या वतीने HMAS कॅनबेरा (हेलिकॉप्टरवाहू जहाज), ऑक्सिलिअरी ऑयलर रेफ्लेनिशमेंट वेसल, HMAS न्यूकॅसल आणि HMAS परामॅटा या २ फ्रिगेट आणि पी८आय व पी८ ही सागरी टेहळणी विमाने भाग घेतील.
- तर भारताच्या किलो-श्रेणीची पाणबुडी, हॉक विमान, कोमार्त श्रेणीचे पाणबुडी विरोधी वेसल, स्टेलथ विनाशक सहभागी होतील.
- या अभ्यासादरम्यान भारतीय जहाजांवर ऑस्ट्रेलियन अधिकारी, ऑस्ट्रेलियन जहाजांवर भारतीय अधिकारी काम करतील.
- विशाखापट्टणममध्ये २०० मैल क्षेत्रात हा अभ्यास केला जाईल. यात १००० ऑस्ट्रेलियन सैन्य अधिकारी सहभागी होतील.
- या संयुक्त सागरी सरावामुळे संरक्षण क्षेत्रात भारत आणि ऑस्ट्रेलिया यांच्यात सहकार्य वाढेल.

मोरोक्को-अमेरिकेदरम्यान आफ्रिकन लायन २०१९ युद्ध सराव

- मोरोक्को आणि अमेरिकेदरम्यान १६ मार्च ते ७ एप्रिल २०१९ दरम्यान आफ्रिकन लायन २०१९ युद्ध सरावाचे आयोजन करण्यात आले.
- हा युद्ध अभ्यास अगादिर, तिफनित, तान-तान, टाटा आणि बेन गुइरीर नामक क्षेत्रांमध्ये आयोजित करण्यात आला होता.
- या अभ्यासात हजारो सैनिक सहभागी झाले. या सरावामध्ये विविध प्रकारच्या प्रशिक्षणांवर भर देण्यात आला होता. दहशतवाद विरोधी अभ्यासही या संयुक्त सरावात केला गेला.

मोरोक्को

- मोरोक्को उत्तर आफ्रिकेच्या माघरेब प्रदेशातील मोठा सांस्कृतिक वारसा लाभलेला एक बलाढ्य देश आहे. रबात ही मोरोक्को देशाची राजधानी आहे.
- अटलांटिक महासागर व भूमध्य समुद्र या दोन्हीवर किनारे असलेला मोरोक्को हा फ्रान्स व स्पेन व्यतिरिक्त एकमेव देश आहे.
- मोरोक्कोचा समुद्रकिनारा अटलांटिक महासागरापासून भूमध्य समुद्रापर्यंत पसरला असून जिब्राल्टरची सामुद्रधुनी या दोन समुद्रांना जोडते व मोरोक्कोला स्पेनपासून वेगळे करते.
- मोरोक्कोचा पुष्कळासा भाग डोंगराळ असून अँटलास पर्वतरांग देशाच्या मध्यभागातून धावते. मोरोक्कोचा दक्षिणेकडील भाग सहारा वाळवंटातून व्यापला आहे.
- मोरोक्को आफ्रिकेतील एकमेव असा देश आहे जो आफ्रिका संघाचा सदस्य नाही. मोरोक्को अरब संघाचा सदस्य आहे.
- याशिवाय मोरोक्को ऑर्गेनायझेशन ऑफ द इस्लामिक कॉन्फरन्स, जी-७७, अरब माघरेब संघ या गटांचा सदस्य आहे.

भारतीय आणि व्हिएतनामाच्या नौदलांचा संयुक्त युद्धसराव

- भारत व व्हिएतनामाच्या नौदलांनी अलीकडेच ४ दिवसीय नौदल अभ्यास आयोजित केला. या अभ्यासाचे आयोजन व्हिएतनामाच्या कॅम रनह खाडीमध्ये करण्यात आले होते.
- या सरावाचा उद्देश दोन्ही दलांमधील ऑपरेशनल सहकार्यास प्रोत्साहन देणे, हा होता.

- भारताच्या वतीने या सरावात आयएनएस कलकत्ता व आयएनएस शक्ती या युद्धनौका सहभागी झाल्या होत्या.
- हा वार्षिक अभ्यास सागर आणि बंदर अशा दोन्ही टप्प्यांमध्ये आयोजित करण्यात आला होता.
- २०१६ मध्ये पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या कार्यकाळात, भारत-व्हिएतनाम संबंध विस्तृत सामरिक भागीदारीच्या स्तरावर पोहोचले.
- मार्च २०१८ मध्ये व्हिएतनामचे राष्ट्रपती त्रान दार्ई कुआंग भारत-व्हिएतनाम दरम्यान लष्करी सहकार्याला प्रोत्साहन देण्यासाठी भारताच्या दौत्यर आले होते.

भारत आणि फ्रान्सचा वरुण नौदल अभ्यास

- भारत आणि फ्रान्स दरम्यान 'वरुण नौदल अभ्यास' मे महिन्याच्या सुरुवातीला गोवा किनारपट्टीवर आयोजित केला जाणार आहे.
- वरुण २०१९ या अभ्यासात भारताच्यावतीने मिग-२९के या लढाऊ विमानांसह विमानवाहू युद्धनौका आयएनएस विक्रमादित्य सहभागी होईल.
- फ्रान्सच्या वतीने या अभ्यासात फ्रान्समधील विमानवाहू युद्धनौका एफएनएस चार्ल्स डी गॉल आणि राफेल-एम नेवल जेट्स सहभागी होतील.
- या अभ्यासात फ्रान्सकडून एफएनएस फोर्बिन, एफएनएस प्रोवेंस, एफएनएस लातूरो त्रेविल, आण्विक पाणबुडी, एफएनएस अमेथिस्ट, टँकर एफएनएस मारने इत्यादीदेखील भाग घेणार आहेत.
- भारताकडून या अभ्यासात डीझेल-इलेक्ट्रिक पाणबुडी आयएनएस शंकुल, गाइडेड मिसाइल डिस्टॉयंग आयएनएस चेन्नई, स्टेल्थ फ्रिगेट आयएनएस तरकश, टँकर आयएनएस दीपक, P-8I लांब पल्ल्याचे गस्ती विमान आणि डोर्निएर-२२८ विमान भाग घेत आहेत.
- वरुण २०१९ हा उच्च स्तरीय नौदल अभ्यास असून, यात प्रामुख्याने पाणबुडी विरोधी युद्धसराव केला जाणार आहे.
- वरुण नौदल सराव हा भारत आणि फ्रान्सच्या नौदलादरम्यान होणारा वार्षिक युद्धसराव आहे. भारत-फ्रान्सच्या सामरिक भागीदारीचा हा एक भाग आहे.

आंतरराष्ट्रीय फ्लीट रिव्ह्यू २०१९

- आंतरराष्ट्रीय फ्लीट रिव्ह्यू २०१९ मध्ये स्टील्थ गायडेड मिसाइल डिस्टॉयंग आयएनएस कोलकत्ता आणि आयएनएस शक्ती या भारताच्या २ युद्धनौका सहभागी होणार आहेत.
- या आंतरराष्ट्रीय फ्लीट रिव्ह्यूचे आयोजन २३ एप्रिल २०१९ रोजी चीनमधील किंगदाओ येथे करण्यात येणार आहे. या कार्यक्रमात चीनचे अध्यक्ष शी जिनपिंग देखील सहभागी होतील.
- चीनी नौदलाच्या (पीपल्स लिबरेशन आर्मी नेव्ही) ७०व्या वर्धापन दिनाच्या पार्श्वभूमीवर या कार्यक्रमाचे आयोजन केले जात आहे.
- आयएनएस कोलकत्ता विविध अत्याधुनिक शस्त्रांनी सुसज्ज आहे यामध्ये विविध प्रकारच्या धोक्यांचा शोध घेण्यास सक्षम अशी रडार आहे.
- आयएनएस शक्ती सर्वात मोठ्या टँकरपैकी एक आहे. ती १५ हजार टन द्रव पदार्थ आणि ५०० टन घन पदार्थ वाहून नेण्यास सक्षम आहे.

आंतरराष्ट्रीय फ्लीट रिव्ह्यू

- हे नौदल जहाजे, विमान आणि पाणबुड्यांचे पथ संचलन आहे. याद्वारे देश आपल्या जहाज बांधणी क्षमतेचे प्रदर्शन करू शकतात. देशांमध्ये सद्भावना व सहकार्य वाढविण्यासाठी हे खूप उपयुक्त आहे.
- भारताने फेब्रुवारी २०१६ मध्ये आंतरराष्ट्रीय फ्लीट रिव्ह्यूचे आयोजन केले होते, ज्यामध्ये ५० नौदलाच्या सुमारे १०० युद्धनौका सहभागी झाल्या होत्या.

NuGen मोबिलिटी समिट २०१९

- आंतरराष्ट्रीय ऑटोमोटीव्ह तंत्रज्ञान केंद्राने २७ ते २९ नोव्हेंबर २०१९ दरम्यान मानेसर, राष्ट्रीय राजधानी क्षेत्र येथे NuGen मोबिलिटी समिट २०१९चे आयोजन केले आहे.

- हरित व स्मार्ट भविष्यासाठी प्रगत ऑटोमोटीव्ह तंत्रज्ञान विकसित करण्यासाठी नवीन कल्पना, जागतिक स्तरावरचे अनुभव, संशोधन आणि नवीन तंत्रज्ञानाचे आदानप्रदान करणे हा या परिषदेचा उद्देश आहे.
- या परिषदेच्या माध्यमातून जगभरातील वाहन उद्योगाशी संबंधित लोक तंत्रज्ञानाच्या वैश्विक विकासासाठी कार्य करू शकतील, अशा मंचाची स्थापना केली जाऊ शकते.
- अमेरिका, युरोप, जपान आणि अन्य आशियाई देशांमधील वैज्ञानिक संशोधन संस्थांमधील तज्ञ मंडळी या परिषदेत सहभागी होणार आहेत.
- या संमेलनामध्ये कनेक्टेड मोबिलिटी, विद्युत वाहन, वैकल्पिक ईंधन, हाइड्रोजन पयूल सेल, स्वयंचलित वाहन इत्यादींचे प्रदर्शन करण्यात येईल.

आंतरराष्ट्रीय ऑटोमोटीव्ह तंत्रज्ञान केंद्र

- आयसीएटी: इंटरनॅशनल सेंटर फॉर ऑटोमोटीव्ह टेक्नोलॉजी, मानेसर
- आंतरराष्ट्रीय ऑटोमोटीव्ह तंत्रज्ञान केंद्र सरकारच्या अवजड वाहन विभागांतर्गत कार्यरत आहे. हे चाचणी, प्रमाणन, डिझाइन इत्यादींसाठी सेवा प्रदान करते.

ग्लोबल कूलिंग कोएलिशन

- कोपनहेगन (डेन्मार्क) येथे आयोजित Global Conference on Synergies between the 2030 Agenda & Paris Agreement या परिषदेदरम्यान ग्लोबल कूलिंग कोएलिशनचा (जागतिक शीतकरण युती) शुभारंभ करण्यात आला.
- ग्लोबल कूलिंग कोएलिशनला संयुक्त राष्ट्रसंघ, किगाली कूलिंग एफिशिएंसी प्रोग्राम, क्लायमेट ॲण्ड क्लीन एयर कोएलिशन आणि सरटेनेबल एनर्जी फॉर आल (SEforALL)चे समर्थन प्राप्त आहे.
- या युतीमध्ये चिली व रवांडाच्या पर्यावरण मंत्र्यांचा समावेश आहे. तसेच एन्जी (ENGIE) आणि डॅनफोस (Danfoss) नावाच्या अभियांत्रिकी कंपनीच्या प्रमुखांचीही समावेश आहे.
- याव्यतिरिक्त यात सिव्हिल सोसायटी, संशोधन आणि आंतर-सरकारी संस्थांच्या नेत्यांचीही समावेश आहे.
- स्वच्छ आणि कार्यक्षम कूलिंगसाठी कार्य करणे आणि उपाययोजना शोधणे हा या युतीचा मुख्य उद्देश आहे.

या युतीचे महत्त्व

- ज्याप्रकारे उष्णतेची लहर वाढत आहे, याचा विपरीत परिणाम लोकांच्या आरोग्यावर होत आहे.
- त्यामुळे अशा प्रकारच्या शीतकरणाची गरज आहे, ज्यामुळे लोकांचे आरोग्य चांगले राहील, अन्न पोषक राहील आणि अर्थव्यवस्था उत्पादक बनेल.
- आंतरराष्ट्रीय ऊर्जा एजन्सीच्या मते, वाढते तपमान व लोकांची खर्च करण्याची वाढती शक्ती यामुळे सध्याच्या १.२ अब्ज वातानुकूलन यंत्रांची संख्या २०५० पर्यंत ४.५ अब्ज इतकी होईल. परंतु उत्सर्जन पातळी ठेवणे मर्यादित ठेवणे एक मोठी आव्हान आहे.

२०२०चे जी-२०चे शिखर संमेलन सौदी अरेबियामध्ये

- २०२० मध्ये राजधानी रियाध मध्ये जी-२०चे शिखर संमेलन आयोजित करण्यात येईल, अशी घोषणा सौदी अरेबियाने केली आहे.
- अरब प्रदेशात होणारे हे पहिले जी-२० शिखर संमेलन आहे. गेल्यावर्षी जी-२० शिखर संमेलन अर्जेंटिनाची राजधानी ब्यूनस आयर्स येथे पार पडले होते.

जी-२०

- जी-२० हा जगातील २० प्रमुख देशांच्या अर्थमंत्री व मध्यवर्ती बँकेच्या गव्हर्नरांचा एक गट आहे. वास्तविकपणे या गटात १९ देश व युरोपियन युनियनचा सहभाग आहे.
- युरोपीय युनियनचे अध्यक्ष व युरोपीय मध्यवर्ती बँकेचे अध्यक्ष युरोपियन संघाचे जी-२० मध्ये प्रतिनिधित्व करतात.
- जी-२० सदस्य देशांचा एकत्रित जीडीपी जगाच्या ८५ टक्के आहे व हे २० देश एकूण जागतिक व्यापाराच्या ८५ टक्के व्यापारासाठी कारणीभूत आहेत.

- जी-२०ची स्थापना २६ सप्टेंबर १९९९ रोजी झाली. या गटाचा उद्देश त्याच्या सदस्य राष्ट्रांना जागतिक अर्थव्यवस्थेच्या समस्यांवर चर्चा करण्यासाठी एकत्र करणे आहे.
- जी-२०चे सदस्य: भारत, अर्जेन्टिना, ऑस्ट्रेलिया, ब्राझिल, कॅनडा, चीन, फ्रान्स, जर्मनी, इंडोनेशिया, इटली, जपान, मेक्सिको, रशिया, सौदी अरेबिया, दक्षिण आफ्रिका, दक्षिण कोरिया, तुर्की, युनायटेड किंग्डम, अमेरिका आणि युरोपियन युनियन

सौदी अरेबिया

- सौदी अरेबिया हा मध्यपूर्वेतील सर्वात मोठा अरब देश आहे. सौदीचे सरकार पूर्णपणे राजेशाही स्वरूपाचे असून येथे शारिया कायदा चालतो. सलमान हे सौदीचे सध्याचे राजे आहेत.
- सौदी अरेबियाच्या उत्तरेला जॉर्डन व इराक, ईशान्येला कुवेत, पूर्वेला कतार, बहरीन, संयुक्त अरब अमिराती व ओमान, दक्षिणेला येमेन हे देश व पूर्वेला पर्शियन आखात व पश्चिमेला लाल समुद्र आहेत.
- रियाध ही सौदी अरेबियाची राजधानी व सर्वात मोठे शहर आहे तर मक्का व मदिना ही इस्लाम धर्मातील दोन सर्वात पवित्र स्थळे सौदी अरेबियामध्ये आहेत
- सौदी अरेबिया देशामध्ये जगातील सर्वाधिक खनिज तेलाचे साठे (एकुण जगाच्या १९.८ टक्के) आहेत.
- जगात सर्वात मोठ्या प्रमाणावर तेलाची निर्यात करणाऱ्या सौदीची ९० टक्के व सौदी सरकारची ७६ टक्के अर्थव्यवस्था या निर्यातीवर अवलंबून आहे.
- सौदी अरेबियाची अर्थव्यवस्था मध्य पूर्वेतील सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था व जगातील १८व्या क्रमांकाची मोठी अर्थव्यवस्था आहे. सौदी अरेबियाचे चलन रियाल आहे.

२९वा अबू धाबी आंतरराष्ट्रीय पुस्तक मेळा

- संयुक्त अरब अमीरातमध्ये २९वा अबू धाबी आंतरराष्ट्रीय पुस्तक मेळा आयोजित करण्यात आला होता. या मेळामध्ये भारत 'ग्रेस्ट ऑफ ऑनर' (सन्माननीय अतिथी) होता.
- भारताला या मेळाव्याचा 'सन्माननीय अतिथी' बनवणे हे संयुक्त अरब अमीरात आणि भारत यांच्यातील मजबूत संबंधांचे चिन्ह आहे.
- या पुस्तक मेळामध्ये ५० हून अधिक देशांमधील १००० पेक्षा जास्त प्रतिनिधी सहभागी झाले. प्रदर्शनासाठी या मेळाव्यात ५ लाखांहून अधिक पुस्तके ठेवली गेली होती.
- या मेळाव्यात, संयुक्त अरब अमीरातमधील श्रीमंत वारसा आणि संस्कृती अधोरेखित करण्यात आली होती. ३० एप्रिल २०१९ रोजी या मेळाव्याचे समापन झाले.
- या पुस्तक मेळामध्ये भारतातील ३० हून अधिक प्रकाशक भाग घेत आहेत. महात्मा गांधींचे जीवन आणि संघर्ष दर्शविणारी पुस्तके देखील या मेळाव्यात ठेवली जातील.
- संयुक्त अरब अमीरातमधील भारताचे राजदूत नवदीप पुरी यांनी या मेळ्यात 'खुनी बैसाखी' या कवितेचा इंग्रजी अनुवाद सादर केला. याव्यतिरिक्त प्रीती शेनॉय आणि दीपक उन्नीकृष्णन यांसारख्या लेखकांनीही आपले विचार या मेळाव्यात व्यक्त केले.

चीनमध्ये पार पडली बेल्ट अँड रोड इनिशिएटिव्हची दुसरी शिखर बैठक

- बेल्ट अँड रोड इनिशिएटिव्ह अर्थात बीआरआय या चीनच्या महत्वाकांक्षी आर्थिक आणि भूराजकीय उपक्रमाशी संबंधित देशांची दुसरी शिखर बैठक (बीआरएफ) नुकतीच बीजिंगमध्ये पार पडली.
- या परिषदेस ३७ देशांचे राष्ट्रप्रमुख आणि १५० देशांचे प्रतिनिधी उपस्थित होते. भारताने पहिल्या बैठकीप्रमाणे या दुसऱ्या बैठकीवरही बहिष्कार टाकला. तर अमेरिकेने यावर्षी प्रथमच या परिषदेमध्ये कोणीही प्रतिनिधी पाठविला नाही.

बेल्ट अँड रोड फोरम २०१९

- चीनचे अध्यक्ष शी जिनपिंग यांनी या तीन-दिवसीय कार्यक्रमाच्या गोलमेज उच्चस्तरीय बैठकीचे आणि या फोरमचे अध्यक्षपद भूषविले.
- नवीन फोकस: या फोरममध्ये, यापूर्वीच्या धोरणाप्रमाणे केवळ पायाभूत संरचना प्रकल्पांवर लक्ष केंद्रित न करता, आर्थिक आणि मानवीय सहाय्य प्रकल्पांवर देखील लक्ष केंद्रीय करण्याचे ठरले आहे.

- नवीन देश: यंदा अनेक देश नव्याने या बेल्ट अँड रोड इनिशिएटिव्हमध्ये सहभागी झाले आहेत. उदा. इटली आणि लक्झेम्बर्ग. या बैठकीदरम्यान चीन आणि इटलीने २.५ अब्ज युरोच्या एमओयूवर स्वाक्षरी केली. युरोपियन संघातील १३ देश आधीच बेल्ट आणि रोड इनिशिएटिव्हचे सदस्य आहेत.

बेल्ट अँड रोड इनिशिएटिव्ह

- दक्षिण व मध्य आशिया, युरोप व आफ्रिकेतील ६५ देशांना जमीन अथवा सागरी मार्गाने जोडणाऱ्या 'वन बेल्ट वन रोड' (ओबीओआर) या महत्वाकांक्षी प्रकल्पाची घोषणा चीनचे अध्यक्ष शी जिनपिंग यांनी सप्टेंबर २०१३ मध्ये केली.
- त्यानंतर त्याचे नामकरण 'बेल्ट अँड रोड इनिशिएटिव्ह' (बीआरआय) असे करण्यात आले. याला २१व्या शतकातील रेशीम मार्गही संबोधले जाते.
- हा चीनचा महत्वाकांक्षी महाप्रकल्प आहे. प्राचीन कालखंडात असलेल्या रेशीम मार्गाच्या धर्तीवर नवे व्यापारी मार्ग तयार करण्याचा चीनचा प्रयत्न आहे.
- यामध्ये मध्ये आशियातून मोठ्या प्रमाणावर रस्ते व लोहमार्गांचे जाळे विकसित करण्यात येणार आहे. यामुळे चीन युरोपशी अधिक चांगल्या प्रकारे जोडला जाणार आहे.
- त्याचप्रमाणे अनेक जलमार्ग विकसित केल्यावर चीनचे आफ्रिका खंडाशीही व्यापारी संबंध दृढ होतील.

बीआरआयसोबत समस्या

- अनेक देशांमध्ये चीनच्या मदतीने आणि कर्जावर सुरू असलेले अनेक प्रकल्प एक तर गुंडाळले आहेत किंवा ते रखडलेले आहेत.
- या रखडलेल्या प्रकल्पांमुळे आणि त्यापायी घेतलेल्या प्रचंड कर्जांमुळे स्थानिक असंतोष वाढीस लागला असून, मालदीवसारख्या देशात तर हा निवडणुकीचा मुद्दाही बनला होता.
- गरीब आणि अस्थिर देश निवडून त्यांना मोठ्या पायाभूत सुविधा प्रकल्पांसाठी फशी पाडायचे आणि कर्जात अडकवायचे असा सावकारी साम्राज्यवाद चीन रेटतो आहे हा अमेरिकेसारख्या देशांचा आक्षेप आहे.
- याचे उदाहरण म्हणजे श्रीलंकेचे हंबनटोटा बंदर. हे बंदर चीनच्या पैशातून बांधून पूर्ण झाले. पुरेशा व्यापाराअभावी ती गुंतवणूक पूर्णतः फसली. अखेरीस हे बंदर श्रीलंकेने २०१७ मध्ये एका चिनी सार्वजनिक कंपनीला (म्हणजे चीनलाच) ९९ वर्षांच्या भाडेपट्टीवर वापरायला दिले.

भारताचा या प्रकल्पाला विरोध का?

- त्याचे एक प्रमुख कारण म्हणजे, 'बीआरआय'च्या अंतर्गत 'चायना-पाकिस्तान इकॉनॉमिक कॉरिडोर' (सीपीईसी) हा मार्ग येतो.
- हा मार्ग पाकव्याप्त काश्मीरमधून आणि पाकिस्तानने त्या व्याप्त काश्मीरचा जो भूभाग चीनला एकतर्फी बहाल केला, त्यातून जातो.
- त्यामुळे भौगोलिक सार्वभौमत्वाचा हा मुख्य मुद्दा उपस्थित करून भारताने 'बीआरआय'ला आजवर पाठिंबा दिलेला नाही.

अहवाल व निर्देशांक

भारताचे विद्युत गतिशीलता परिवर्तन

- नीती आयोगाने रॉकी माउंटन संस्थेसह (RMI) 'India's Electric Mobility Transformation: Progress to Date and Future Opportunities' नावाचा अहवाल प्रसिद्ध केला.
- या अहवालात ऑटोमोबाईल क्षेत्र तसेच FAME II (Faster Adoption and Manufacturing of Electric Vehicles) योजनेतर्गत संधीची माहिती देण्यात आली आहे.
- अर्थ: India's Electric Mobility Transformation: Progress to Date and Future Opportunities : भारताचे विद्युत गतिशीलता परिवर्तन: आतापर्यंतची प्रगती आणि भविष्यातील संधी.

या अहवालातील ठळक मुद्दे

- FAME II योजनेचा लाभ या योजनेअंतर्गत येणाऱ्या वाहनांव्यतिरिक्त इतर वाहनांनाही मिळेल.

- FAME II योजनेमुळे उर्जेची बचत होईल व कार्बन डायऑक्साइडचे उत्सर्जन कमी होईल.
- FAME II योजनेतर्गत असलेल्या इलेक्ट्रिक बस आपल्या आयुष्यात ३.८ अब्ज किलोमीटर प्रवास करतील.
- FAME II योजनेतर्गत पात्र वाहने एकत्रितपणे आपल्या पूर्ण आयुष्यात ५.४ दशलक्ष टन तेलाची बचत करू शकतात. याचे मूल्य सुमारे १७.२ हजार कोटी असेल.
- २०३०पर्यंत विकल्या गेलेल्या इलेक्ट्रिक वाहनांद्वारे एकूण ४७४ दशलक्ष टन तेल वाचविले जाऊ शकते. या तेलाचे अंदाजे मूल्य १५ लाख कोटी रुपये आहे.
- ही वाहने आपल्या संपूर्ण जीवनकाळात ८४६ दशलक्ष टन कार्बन डायऑक्साईड वाचवू शकतात.
- इलेक्ट्रिक वाहनांसाठी भारताच्या वाहन उद्योगालादेखील सक्रिय सहभाग घेणे आवश्यक आहे.
- सरकारने इलेक्ट्रिक वाहनांच्या चरणबद्ध उत्पादनावर लक्ष्य केंद्रित करण्याची गरज आहे. तसेच आर्थिक व इतर प्रोत्साहन देणे आवश्यक आहे.
- FAME II सारख्या धोरणांमुळे भारतात इलेक्ट्रिक वाहनांच्या क्षेत्रात प्रगती होणे अपेक्षित आहे.
- भारतात इलेक्ट्रिक वाहनांच्या वापरामुळे कार्बन डायऑक्साइडच्या उत्सर्जनात घट होईल आणि भारताच्या तेल आयातीतही घट होईल.

माइंड द गॅप : स्टेट ऑफ इम्प्लॉयमेंट

- ऑक्सफेम इंडियाने अलीकडेच 'माइंड द गॅप : स्टेट ऑफ इम्प्लॉयमेंट' नावाचा अहवाल प्रसिद्ध केला आहे.

या अहवालातील ठळक मुद्दे

- दर्जेदार नोकऱ्यांची कमतरता आणि मजुरीची दरात वाढती असमानता हे भारतीय श्रम बाजाराची ठळक गुणधर्म आहेत.
- प्रतिकूल सामाजिक परिस्थितीमुळे कार्यबलामध्ये महिलांचा सहभाग आजही खूपच कमी आहे.
- समान कार्य करणाऱ्या आणि समान पात्रता असलेल्या महिला कर्मचाऱ्यांना पुरुषांपेक्षा ३४ टक्के वेतन कमी दिले जाते.
- भारतात २०१५मध्ये ९२ टक्के महिला आणि ८२ टक्के पुरुषांनी १०,००० पेक्षा कमी मासिक वेतन कमविले.
- या अहवालानुसार, भारतात सर्वाधिक सर्वोच्च रोजगार असंघटित क्षेत्रामध्ये निर्माण झाला आहे.
- या अहवालात भारताच्या वाढत्या विकास दरावर प्रश्नचिन्ह निर्माण केले आहे. कारण भारताचा विकास दर रोजगाराच्या दरात प्रतिबिंबित होत नाही.
- नोटाबंदीचा रोजगार निर्मितीवर विपरीत परिणाम झाला व याचा सर्वाधिक फटका महिला कार्यबलाला बसला. कारण उपलब्ध असलेल्या काही नोकऱ्यांसाठी पुरुषांना मार्ग मोकळा व्हावा यासाठी स्त्रियांना कार्यबलातून बाहेर पडण्यास भाग पाडले गेले.
- नोटाबंदीनंतर दोन किंवा अधिक व्यक्तींकडे रोजगार असलेल्या घरांची संख्या कमी झाली. जानेवारी ते ऑक्टोबर २०१६ दरम्यान दोन किंवा अधिक व्यक्तींकडे रोजगार असलेल्या घरांची संख्या ३४.८ टक्क्यांवरून ३१.८ टक्क्यांवर आली.
- देशात अजूनही पुरुष व स्त्रियांसाठी रोजगाराचे निर्धारण करण्यामध्ये जात आणि धर्म महत्वाची भूमिका बजावत आहेत.
- या अहवालात, श्रम-संबंधित विकास कार्यावर जोर देण्याची सूचना करण्यात आली आहे. यामुळे रोजगार निर्मिती वाढेल.
- उत्पादकता वाढविण्यासाठी आरोग्य आणि शिक्षण क्षेत्रात अधिक गुंतवणूक करण्याची गरजही या अहवालात व्यक्त करण्यात आली आहे.

न्यायमित्र जेकब यांचा केरळच्या महापूराशी संबंधित अहवाल

- केरळमध्ये आलेल्या महापूराशी संबंधित प्रकरणांचे अध्ययन करण्यासाठी केरळ उच्च न्यायालयाने ॲमिकस क्यूरी (न्यायमित्र) जेकब पी ॲलेक्स यांची नेमणूक केली होती.

- जेकब पी. ॲलेक्स यांनी याबाबतचा आपला अहवाल उच्च न्यायालयात सादर केला आहे.

या अहवालातील मुख्य मुद्दे

- ऑगस्ट २०१८ मध्ये झालेल्या जोरदार पावसात वेगवेगळ्या जलाशयांचे पाणी अचानक सोडण्यात आल्यामुळे परिस्थिती आणखी खराब झाली.
- उच्च क्षमतेच्या जलाशयातून अचानक पाणी सोडल्यामुळे पूराची स्थिती अधिक गंभीर झाली.
- राज्यात पूर नियंत्रण क्षेत्राची व्यवस्था जास्त कार्यक्षम नाही. पूर नियंत्रण क्षेत्र हे असे कायमस्वरूपी क्षेत्र असते, जेथे पाण्याचा जास्तीचा प्रवाह साठवून ठेवला जाऊ शकतो, जेणेकरून जीवित आणि वित्त हानी होणार नाही.
- राज्यातील ७९ धरणांपैकी एकाचाही वापर पूर नियंत्रणासाठी करण्यात आला नाही. राष्ट्रीय जल धोरण व राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार तसे करणे आवश्यक आहे.
- जारी केलेले धोक्याचे इशारे (ब्लू/ऑरेंज/रेड) आपत्कालीन कारवाई योजनेच्या मार्गदर्शक तत्वांशी सुसंगत नव्हते.
- रेड अलर्ट जारी केल्यानंतर लोकांना सुरक्षित ठिकाणी घेऊन जाण्यासाठी आवश्यक पावले उचलली गेली नाहीत.
- राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार आवश्यक असलेली आपत्कालीन कारवाई योजना कोणत्याही धरणासाठी उपलब्ध नव्हती.
- बहुतेक जलाशय अतिवृष्टीच्यापूर्वीच पूर्ण भरलेले होते. त्यामुळे त्यांच्यामध्ये अधिक पाणी साठविण्याची क्षमता शिल्लक नव्हती. त्यामुळे, अतिवृष्टी दरम्यान लगेचच धरणांमधून पाणी सोडावे लागले.
- धरण प्रबंधकांनी केवळ भारतीय हवामानशास्त्र विभागाच्या अंदाजावर अवलंबून राहणे चुकीचे होते. भारतीय हवामान खात्याचा अंदाज चुकल्यामुळे धरणाचे पाणी सोडण्यास विलंब झाला असे म्हणणे योग्य ठरणार नाही.

आपत्कालीन कारवाई योजना

- EAP: Emergency Action Plan
- आपत्कालीन कारवाई योजना धरण परीचालकाने तयार केलेली लेखी कागदपत्रे असतात.
- यामध्ये धरण अथवा त्यासंबंधित एखाद्या यंत्रणेत अडचण निर्माण झाल्यास नुकसान थांबविण्यासाठी किंवा कमी करण्यासाठीची योजना आखलेली असते.

२०६० मध्ये भारतात असतील सर्वाधिक मुस्लिम

- इंडोनेशियाला मागे टाकून २०६० साली भारत हा जगातील सर्वाधिक मुस्लिम लोकसंख्या असलेला देश ठरेल असा दावा अमेरिकेच्या थिंक टँक प्यू रिसर्च या संस्थेने केला आहे.
- या संस्थेने जगातील सर्वात जास्त मुस्लिम लोकसंख्या असलेल्या पहिल्या १० देशांची यादी जाहीर केली आहे.
- या यादीत इंडोनेशिया हा देश पहिल्या क्रमांकावर आहे. इंडोनेशियामध्ये सध्या २१ कोटी मुस्लिम नागरिक आहेत.
- त्यानंतर दुसऱ्या क्रमांकावर भारत आहे. भारतात १९.४८ कोटी मुस्लिम नागरिक आहेत.
- तिसऱ्या क्रमांकावर पाकिस्तान आहे. पाकिस्तान हा मुस्लिम बहुलदेश असूनही त्या देशातील मुस्लिम नागरिकांची संख्या भारतापेक्षा कमी आहे. पाकिस्तानात १८.४० कोटी मुस्लिम नागरिक आहेत.
- या यादीत चौथ्या क्रमांकावर बांगलादेश आहे तर पाचव्या क्रमांकावर नायजेरिया आहे.
- या संस्थेच्या माहितीनुसार, जगातील मुसलमानांच्या लोकसंख्येचा वृद्धीदर जगाच्या लोकसंख्या वृद्धी दरापेक्षा अधिक राहील.
- तर हिंदू व ख्रिश्चन यांच्या लोकसंख्येचा वृद्धीदर साधारणतः जागतिक लोकसंख्या वाढीच्या दराइतकीच राहील, असे प्यू रिसर्च सेंटरच्या धार्मिक रूपरेषा अंदाजाच्या आकडेवारीत नमूद केले आहे.
- ही यादी जाहीर केल्या नंतर थिंक टँक प्यू रिसर्च या संस्थेने एक अहवाल सादर केला. या अहवालात त्यांनी मुस्लिमांच्या लोकसंख्येबाबत काही अंदाज वर्तवले आहेत.

- यानुसार भारत हा २०६० पर्यंत सर्वाधिक मुस्लीम लोकसंख्या असणारा देश असेल असा दावा या संस्थेने केला आहे.
- २०६० साली भारतातील मुसलमानांची संख्या भारताच्या एकूण लोकसंख्येच्या १९.४ टक्के असेल. तर जगातील एकूण मुस्लीम लोकसंख्या ११.१ टक्के असेल.

जागतिक पत्रकरिता स्वतंत्रता निर्देशांक २०१९

- अलीकडेच रिपोर्टर्स विडआउट बॉर्डर्स संघटनेने जागतिक पत्रकरिता स्वतंत्रता निर्देशांक २०१९ (वर्ल्ड प्रेस फ्रीडम इंडेक्स २०१९) जाहीर केला आहे.
- या निर्देशांकात भारत २ स्थान खाली घसरून १४०व्या स्थानावर आहे. २०१८ मध्ये या निर्देशांकात भारत १३८व्या स्थानावर होता.
- १८० देशांच्या या यादीत सर्वात खाली व्हिएतनाम (१७६वा), चीन (१७७वा), इरिट्रिया (१७८वा), दक्षिण कोरिया (१७९वा) आणि तुर्कमेनिस्तान (१८०वा) हे देश आहेत.
- या यादीतील टॉप १० देश (अनुक्रमे) नॉर्वे (सलग तिसऱ्यांदा प्रथम स्थानी), फिनलंड, स्वीडन, नेदरलँड, डेन्मार्क, स्वित्झर्लंड, न्यूझीलँड, जमैका, बेल्जियम आणि कोस्टा रिका हे आहेत.
- दक्षिण आशियामध्ये पत्रकारितेच्या स्वतंत्रतेची संबंधित या यादीमध्ये पाकिस्तान २ स्थानांनी घसरून १४२व्या स्थानी गेला आहे, तर बांगलादेश ४ स्थानांनी घसरून १५०व्या स्थानी गेला आहे.
- अहवालानुसार भारतात सध्या सुरु असलेला प्रचाराचा हा काळ पत्रकारांसाठी सर्वाधिक धोकादायक असल्याचे स्पष्ट केले आहे. २०१९ मध्ये सत्तारूढ भाजपाच्या समर्थकांद्वारे पत्रकारांवरील हल्ल्यात वाढ झाली आहे.
- भारतात २०१८ मध्ये ६ पत्रकारांची त्यांच्या कार्यामुळे हत्या करण्यात आली. जगभरात पत्रकारांच्या प्रती शत्रुत्वाची भावना वाढत आहे.

रिपोर्टर्स विडआउट बॉर्डर्स

- रिपोर्टर्स विडआउट बॉर्डर्स ही एक आंतरराष्ट्रीय ना-नफा आणि अशासकीय संस्था आहे. तिची स्थापना १९८५ मध्ये रॉबर्ट मेनार्ड, रेमी लॉरी, जॅक मोलेनाट आणि एमिलियन जुबिनाऊ जुबिनाऊ यांनी केली.
- या संस्थेचे मुख्यालय फ्रान्सची राजधानी पॅरिसमध्ये स्थित आहे. सध्या क्रिस्टोफ डेलोझ हे या संस्थेचे महानिदेशक आहेत.
- ही संस्था घातक क्षेत्रात काम करणाऱ्या पत्रकारांना आर्थिक व इतर सहाय्य प्रदान करते. तसेच ही संस्था पत्रकारांच्या स्वातंत्र्यावर होणाऱ्या हल्ल्यांवरही देखरेख ठेवते.

बहुप्रतीक्षित रॉबर्ट म्युलर अहवाल प्रकाशित

- अमेरिकेच्या न्यायालयीन विभागाने अलीकडेच रॉबर्ट म्युलरच्या अहवालाचे प्रकाशन केले असून २०१६ च्या अमेरिकन अध्यक्षपदाच्या निवडणुकीत रशियाच्या भूमिकेची तपासणी यात केली आहे.
- रशिया आणि ट्रम्प प्रचारकांमध्ये कथित संगनमताबाबत जवळपास २२ महिन्यांच्या तपासानंतर रॉबर्ट म्युलर यांनी हा ४४८ पानांचा अहवाल तयार केला आहे.

या अहवालातील ठळक मुद्दे

- अमेरिकी अध्यक्षपदाच्या २०१६ मधील निवडणुकीत हस्तक्षेप करण्याचा प्रयत्न रशियाने केला. मात्र, डोनाल्ड ट्रम्प यांच्या प्रचारकांनी रशियाशी संगनमत केल्याचा कोणताही पुरावा आढळलेला नाही.
- या अहवालात असे म्हटले आहे की अमेरिकेचे अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांनी या चौकशीत हस्तक्षेप केला आणि अडथळा आणण्याचेही प्रयत्न केले.

स्टार्टअप ब्लिंक क्रमवारीमध्ये भारत १७व्या स्थानी

- स्टार्टअप ब्लिंकने अलीकडेच देशातील स्टार्टअप वातावरणाच्या आधारावर १०० देशांची क्रमवारी जाहीर केली आहे.
- ६१००० स्टार्टअप्स, ५०० एक्सेलेरेटर्स आणि १४०० को-वर्किंग स्पेसकडून मिळालेल्या माहितीच्या आधारे ही क्रमवारी निश्चित करण्यात आली आहे.

- अमेरिका, युनायटेड किंग्डम, कॅनडा, इस्रायल आणि ऑस्ट्रेलिया हे देश यादीत या यादीमध्ये पहिल्या पाच स्थानांवर आहेत.
- या यादीत भारताचा क्रमांक १७वा आहे. यापूर्वीच्या क्रमवारीच्या तुलनेत भारताने २० स्थानांची प्रगती केली आहे. यापूर्वी भारत या यादीत ३७व्या स्थानी होता.
- या यादीत चीन २७व्या स्थानावर आहे. या यादीत एस्टोनिया (१३), आयर्लंड (१४) आणि जर्मनी (९) हे देश भारताच्या पुढे आहेत.
- स्टार्टअप्सची गुणवत्ता सुधारण्याचे मोठे आव्हान भारतासमोर आहे. याशिवाय देशात युनिव्हर्सिटी संख्या (१ अब्ज डॉलर्स किंवा त्याहून अधिक मूल्य असलेले स्टार्टअप्स) वाढविण्याचीही आवश्यकता आहे.
- या अभ्यासानुसार शहरांच्या यादीत बेंगलुरु १९व्या स्थानी, नवी दिल्ली १८व्या स्थानी आणि मुंबई २९व्या स्थानी आहे.
- शहरांच्या या यादीमध्ये सॅन फ्रान्सिस्को, न्यूयॉर्क, लंडन, लॉस एंजल्स आणि बोस्टन ही शहरे अग्रस्थानी आहेत.

ग्लोबल वॉर्मिंगचा सर्वाधिक धोका सागरी प्रजातींना

- अमेरिकेच्या रूटगर्स विद्यापीठाच्या जर्नल ऑफ नेचरमध्ये प्रकाशित अभ्यासानुसार, सागरी परिसंस्था आणि समुद्री प्रजातींवर जागतिक तापमानवाढीचा (ग्लोबल वॉर्मिंग) सर्वाधिक विपरीत परिणाम झाला आहे.
- शीत रक्ताच्या सागरी प्रजाती आणि भूचर प्रजाती यांची ग्लोबल वॉर्मिंगप्रति संवेदनशीलतेची आणि या प्रजातींच्या आपल्या नैसर्गिक अधिवासात राहूनही वाढीव तापमानामध्ये टिकून राहण्याच्या क्षमतांची तुलना करणारे हे पहिलेच संशोधन आहे.
- या संशोधनामध्ये सुमारे ४०० प्रजातींचा अभ्यास करण्यात आला आहे. तसेच ८८ सागरी व २९४ जमिनीवरील प्रजातींसाठीच्या सुरक्षित परिस्थितीची गणना केली.

या संशोधनातील ठळक मुद्दे

- जागतिक तापमानवाढ भूचर प्रजातींच्या तुलनेत दुप्पट सागरी प्रजाती नष्ट करू शकते.
- कारण: भूचर प्रजाती वाढत्या तापमानापासून वाचण्यासाठी सावलीमध्ये, गुहांमध्ये किंवा इतर शीत ठिकाणी जाऊ शकतात. परंतु सागरी प्रजातींकडे असे पर्याय उपलब्ध नाहीत. त्यामुळे ग्लोबल वॉर्मिंगचा धोका सागरी प्रजातींना अधिक आहे.
- समुद्री प्रजातींसाठी हा धोका मानवी समुदायांवरदेखील (विशेषतः माश्यांवर अन्न आणि अर्थव्यवस्था अवलंबून असलेल्या किनारपट्टीवरील समुदायांवर) परिणाम करेल.
- सागरी प्रजाती नष्ट झाल्यास या प्रजातींची जैवविविधता कमी होईल आणि मानवी समाजाला लाभ देणारी परिसंस्था प्रणाली बदलू शकते.
- मानवाच्या पोषण आणि आर्थिक क्रियाकलापांमध्ये सागरी परिसंस्थेची भूमिका मोठी आहे. त्यामुळे सागरी परिसंस्थेच्या संवर्धनासाठी मानवाने प्रयत्न करणे गरजेचे आहे.

सायबर गुन्हांची सद्यस्थिती-२०१९ अहवाल

- अलीकडे अमेरिकन कॉम्प्यूटर अँड नेटवर्क सिक्युरिटी कंपनी आरएसए सिक्युरिटीने 'करंट स्टेट ऑफ सायबर क्राइम-२०१९' (सायबर गुन्हांची सद्यस्थिती) नावाचा अहवाल प्रसिद्ध केला आहे.
- या अहवालानुसार, २०१८मध्ये सामाजिक फसवणूकीमध्ये ४३ टक्क्यांची वाढ झाली २०१९मध्येही यामध्ये अशीच वाढ होण्याची शक्यता आहे.
- फेसबुक, इंस्टाग्राम, व्हॉट्सअप, ट्विटर यांसारखे समाज माध्यम मंच गुन्हेगारी फसवणूक व सायबर गुन्हांसाठी अतिशय उपयुक्त ठरत आहेत. यामुळे सायबर गुन्हेगारांना संपर्क साधणे, क्रेडिट कार्ड क्रमांक चोरणे यामध्ये खूप मदत होते.
- २०१५ ते २०१८ यादरम्यान मोबाईल ॲपद्वारे केल्या जाणाऱ्या फसवणूकीमध्ये ६८० टक्क्यांची वाढ झाली आहे. या अहवालात वाढत्या फसवणूक करणाऱ्या मोबाईल ॲपबद्दल चेतावणी देण्यात आली आहे.
- सायबर गुन्हेगार सायबर ॲक्टिव्हिटी अधिक कार्यक्षम करण्यासाठी कार्यरत आहेत, असेही या अहवालात स्पष्ट करण्यात आले आहे.

सायबर गुन्हे रोखण्यासाठी सरकारचे प्रयत्न

- राष्ट्रीय साइबर समन्वय केंद्र (NCCC): ही कार्यरत सायबर सुरक्षा आणि ई-सर्व्हलॅस एजन्सी आहे. ती इतर गुप्तचर संस्थांसह मिळून काम करते.
- राष्ट्रीय सुरक्षा परिषद सचिवालय अंतर्गत राष्ट्रीय सायबर सुरक्षा समन्वयक सायबर सुरक्षेसंबंधी बाबींसाठी राष्ट्रीय पातळीवर विविध संस्थांशी समन्वय करते.
- सरकार माहिती तंत्रज्ञान (आयटी) कायदा २००० लागू केला आहे. ज्याद्वारे इलेक्ट्रॉनिक संचार (द्वारे संवाद), इलेक्ट्रॉनिक वाणिज्य आणि सायबर गुन्हांवरील कारवाईला कायदेशीर मान्यता दिली आहे. हा कायदा सायबर गुन्हास प्रतिबंध करण्यासाठी खूप प्रभावी ठरला आहे.
- देशातील अतिमहत्वाच्या माहिती पायाभूत सुविधा संरक्षित करण्यासाठी राष्ट्रीय क्रिटिकल इन्फ्रॅमॅशन इन्फ्रास्ट्रक्चर प्रोटेक्शन सेंटर (एनसीआयआयपीसी)ची स्थापना करण्यात आली आहे.
- नागरिक, व्यापारी आणि सरकारसाठी विश्वसनीय आणि सुरक्षित सायबरस्पेस प्रदान करण्यासाठी राष्ट्रीय सायबर सुरक्षा धोरण (२०१३) तयार करण्यात आले आहे.
- सरकारने भारतीय संगणक आणि बाणी प्रतिसाद पथकाची (इंडियन कॉम्प्युटर इमर्जन्सी रिसपॉन्स टीम अर्थात सीईआरटी-इन) स्थापना केली आहे. सामंजस्य कराराच्या माध्यमातून ही एजन्सी अनेक देशांच्या सायबर रिसपॉन्स एजन्सींशी समन्वय साधून सायबर गुन्हेगारांचा माग काढण्यासाठी काम करते.
- सायबर स्वच्छता केंद्र: याद्वारे संगणकातील व्हायरस व मालवेयर्स शोधून ते काढून टाकण्यासाठी मोफत साधने पुरविली जातात.

नियुक्त्या व राजीनामे

विपिन आनंद एलआयसीचे नवे व्यवस्थापकीय संचालक

- विपिन आनंद यांची भारतीय जीवन विमा निगमच्या (एलआयसी) व्यवस्थापकीय संचालक पदावर नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- सध्या ते एलआयसीच्या पश्चिम विभागात कार्यरत होते. विपिन आनंद गेल्या ३५ वर्षांपासून एलआयसीमध्ये कार्यरत आहेत.
- सिंगापूर व बांगलादेशमध्ये एलआयसीची स्थापना करण्यामध्ये त्यांनी महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली आहे.

भारतीय जीवन विमा निगम

- LIC: Life Insurance Corporation of India
- स्थापना: १ सप्टेंबर १९५६.
- मुख्यालय: मुंबई.
- बोधवाक्य: योगक्षेमं वहाम्यहम्. (अर्थ: तुमचे कल्याण ही आमची जबाबदारी)
- ब्रीदवाक्य: जिन्दगी के साथ भी, जिन्दगी के बाद भी.
- भारतीय जीवन विमा निगम (भारतीय आयुर्विमा महामंडळ) ही भारतातील सर्वात मोठी विमा कंपनी आहे. ही कंपनी पूर्णपणे भारत सरकारच्या मालकीची आहे. तिचे एकूण मालमत्ता २५.२९ लाख कोटी रुपये इतकी आहे.
- १९५६ साली २४५ विमा कंपन्यांचे एकत्रीकरण करून एलआयसीची स्थापना करण्यात आली होती. एलआयसीचे मुख्यालय मुंबईमध्ये आहे.
- तिची ८ क्षेत्रीय कार्यालये, ११३ विभागीय कार्यालये, २०४८ शाखा, ५४ ग्राहक सेवा केंद्रे व २५ महानगर सेवा केंद्रे आहेत.
- मुख्यतः जीवन विमा सेवा पुरवणाऱ्या एलआयसीने गेल्या काही वर्षांपासून इतर आर्थिक उत्पादने देखील बाजारात आणली आहेत. युलिप, म्युच्युअल फंड, गृहकर्ज इत्यादी सेवा सध्या एलआयसीमार्फत पुरवल्या जातात.

जागतिक बँकेच्या अध्यक्षापदी डेव्हिड मालपास

- जागतिक बँकेच्या कार्यकारी मंडळाने जागतिक बँकेच्या १३व्या अध्यक्षापदावर डेव्हिड मालपास यांची एकमताने निवड केली आहे.

- ते ९ एप्रिलपासून जागतिक बँकेच्या अध्यक्षापदाची जबाबदारी सांभाळणार आहेत. त्यांची नियुक्ती ५ वर्षांसाठी करण्यात आली आहे.
- जागतिक बँकेचे अध्यक्ष असणारी व्यक्ती इंटरनॅशनल बँक फॉर रिकन्स्ट्रक्शन अँड डेव्हलपमेंट (IBRD) व इंटरनॅशनल डेव्हलपमेंट असोसिएशन (IDA) यांच्या संचालक मंडळाच्याही प्रमुखपदी असते.
- पार्श्वभूमी
- जागतिक बँकेचे यापूर्वीचे अध्यक्ष जिम योंग किम यांनी यांनी आपला कार्यकाळ संपण्याच्या ३ वर्षे आधीच अध्यक्षापद सोडण्याचा निर्णय घेतला होता.
- किम हे ६ वर्षांपासून जागतिक बँकेच्या अध्यक्षापदी होते. त्यांना २०१७ मध्ये मुदतवाढ मिळाल्याने त्यांचा कार्यकाळ २०२२पर्यंत वाढला होता. सलग २ वेळा त्यांची जागतिक बँकेच्या अध्यक्षा पदावर निवड झाली होती.
- जागतिक बँकेच्या मुख्य कार्यकारी अधिकारी (सीईओ) क्रिस्तियाना जोर्जिआ १ फेब्रुवारीपासून बँकेच्या हंगामी अध्यक्षा म्हणून काम बघत आहेत.

डेव्हिड मालपास यांच्याबद्दल

- ६२ वर्षीय डेव्हिड मालपास अमेरिकेतील वरिष्ठ अर्थतज्ञ आहेत. वॉल स्ट्रीट जर्नल व फोर्ब्स मासिकांमध्ये ते नियमित लिखाण करतात.
- डेव्हिड सध्या अमेरिकेतील ट्रेझरी विभागात आंतरराष्ट्रीय प्रकरणांचे अपर सचिव आहेत. मे २००१ मध्ये ट्रम्प यांच्या निवडणूक मोहिमेत वरिष्ठ अर्थ सल्लागाराची भूमिका त्यांनी पार पाडली होती.
- यापूर्वी ते राष्ट्राध्यक्ष रोनाल्ड रेगन यांच्या कार्यकाळात उपसहायक अर्थमंत्री तर माजी राष्ट्राध्यक्ष जॉर्ज एच.डब्ल्यू.बुश यांच्या कार्यकाळात उपसहायक परराष्ट्रमंत्री राहिले आहेत.
- कोलोरॅडो कॉलेजमधून पदवी घेतल्यानंतर त्यांनी डेन्वर विद्यापीठातून एमबीए केले. जॉर्जटाऊन विद्यापीठाच्या स्कूल ऑफ फॉरेन सर्व्हिसमध्ये आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्राची पदवी त्यांनी घेतली आहे.
- त्यांनी न्यूयॉर्कमध्ये एका मॅक्रो-इकोनॉमिक्स रिसर्च फर्मची स्थापना केली आहे. त्यांना इंग्रजीसह स्पॅनिश, रशियन, फ्रेंच भाषा येतात.
- मालपास यांनी आंतरराष्ट्रीय पातळीवर जी-७ व जी-२० देशांच्या परिषदांमध्ये आणि जागतिक बँक व आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी यांच्या बैठकांमध्ये अमेरिकेचे प्रतिनिधित्व केले होते.
- त्याचबरोबर आर्थिक स्थैर्य मंडळ, आर्थिक सहकार्य आणि विकास संस्था तसेच आंतरराष्ट्रीय खासगी गुंतवणूक कॉर्पोरेशन यांच्या बैठकांमध्येही मालपास यांनी प्रतिनिधित्व केले आहे.
- जागतिक बँकेतील सुधारणा व अनेक पुढाकारांमध्ये मालपास यांनी महत्वाची भूमिका बजावली आहे.

जागतिक बँक

- स्थापना: १९४४
- मुख्यालय: वॉशिंग्टन डीसी
- जागतिक बँक ही आंतरराष्ट्रीय वित्त व पतपुरवठा संस्था आहे. ती विकसनशील व अविकसित देशांना विकासासाठी कर्जपुरवठा करते. या बँकेने पहिले कर्ज फ्रांस या देशाला दिले.
- विकसनशील व अविकसित देशातील सरकारांचे सबलीकरण, अर्थव्यवस्थांचा विकास, गरीबी दूर करण्यासाठी ही बँक जगभरात विशेष प्रयत्नशील आहे.
- जागतिक बँकेचे दोन प्रमुख भाग आहेत: आंतरराष्ट्रीय पुनर्निर्माण आणि विकास बँक आणि आंतरराष्ट्रीय विकास संघ.
- १९४९ पासून जागतिक बँकेच्या अध्यक्षापदाची निवड अमेरिका करते. जागतिक बँकेचे आतापर्यंतचे सर्व १३ अध्यक्ष हे अमेरिकन आहेत.

भारतीय उद्योग महासंघाच्या अध्यक्षापदी विक्रम किलोस्कर

- भारतीय उद्योग महासंघाच्या (सीआयआय) अध्यक्षापदी विक्रम किलोस्कर यांची नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- महासंघाचे विद्यमान अध्यक्ष राकेश भारती मित्तल यांच्याकडून किलोस्कर यांनी शुक्रवारी सूत्रे स्वीकारली.

- विक्रम सध्या किलोस्कर सिस्टीम्स लिमिटेडचे व्यवस्थापकीय संचालक आणि अध्यक्ष तसेच, टोयोटा किलोस्करचे मोटरचे उपाध्यक्ष आहेत.
- उद्योग महासंघाच्या अध्यक्षपदी निवड झालेले किलोस्कर हे सीआयआयमध्ये ३ दशकांपासून सक्रिय आहेत. सीआयआयच्या विविध राष्ट्रीय समित्या व परिषदांचे अध्यक्षस्थान भूषवले आहे.
- ते ग्लोबल इनोव्हेशन अँड टेक्नॉलॉजी अलायन्स बोर्डच्या स्थापनेपासून (२०१२-१३) त्याच्या अध्यक्षपदी आहेत.
- त्यांनी अमेरिकन विद्यापीठातून मेकॅनिकल इंजिनीअरिंगची पदवी प्राप्त केली आहे. १८८८ मध्ये स्थापन झालेल्या किलोस्कर उद्योग समूहाच्या चौथ्या पिढीचे ते प्रतिनिधित्व करत आहेत.
- गेल्या २४ वर्षांपासून ते ऑटोमोबाईल आणि ऑटो पार्ट्स उद्योगात काम करत आहेत. २००९ ते २०१५ या काळात ते किलोस्कर ब्रदर्स लिमिटेडचे संचालकही होते.
- राज्यात उद्योगाच्या विकासासाठी केलेल्या योगदानासाठी कर्नाटक सरकारने त्यांना सुवर्ण कर्नाटक सन्मानाने गौरविले आहे.

भारतीय उद्योग महासंघ

- CII : Confederation of Indian Industry
- भारतीय उद्योग महासंघ १८९५ मध्ये स्थापन झालेली गैर-सरकारी, ना-नफा संस्था आहे. नैतिक समस्यांवर सीआयआय सरकारसोबत मिळून कार्य करते.
- जगभरातील ९००० कंपन्या सीआयआयच्या सदस्य आहेत. यात सावजनिक व खाजगी क्षेत्रातील कंपन्या, सूक्ष्म व लघुउद्योग क्षेत्रातील कंपन्या तसेच बहुराष्ट्रीय कंपन्यांचा समावेश आहे.
- सीआयआयची एकूण ६५ कार्यालये व ९ उत्कृष्टता केंद्र आहेत. सीआयआयची ११ कार्यालये ऑस्ट्रेलिया, चीन, इजिप्त, फ्रान्स, जर्मनी, इराण, सिंगापूर, दक्षिण आफ्रिका, बहरीन, युनायटेड किंगडम आणि अमेरिकेमध्ये आहेत.

राकेश कुमार सिंग भदोरिया वायुसेनेचे नवीन वाईस-चीफ

- एअर मार्शल राकेश कुमार सिंग भदोरिया यांना वायुसेनेचे नवीन वाईस-चीफ म्हणून नियुक्त करण्यात आले आहे. त्यांनी १ मे पासून पदभार स्वीकारला. सेवानिवृत्त झालेले एअर मार्शल अनिल खोसला यांची जागा ते घेणार आहेत.
- राकेश कुमार सिंग भदोरिया यांची १५ जून १९८० रोजी भारतीय वायुसेनेमध्ये नियुक्ती करण्यात आली. त्यांनी राष्ट्रीय संरक्षण अकादमीमध्ये कमांडंट, सेंट्रल एअर कमांडचे वरिष्ठ वायुसेना अधिकारी अशा महत्त्वपूर्ण पदांवर यापूर्वी काम केले आहे.
- जानेवारी २०१६ ते २८ फेब्रुवारी २०१७ दरम्यान ते एअर स्टाफचे उपप्रमुख होते. मार्च २०१७ ते ऑगस्ट २०१८ दरम्यान त्यांनी दक्षिण एअर कमांडचे एअर ऑफिसर कमांडिंग-इन-चीफ म्हणून काम केले.
- सध्या ते भारतीय वायुसेनेच्या बंगलोरस्थित प्रशिक्षण केंद्राचे प्रमुख म्हणून कार्यरत आहेत.

वायुसेनेचे वाईस-चीफ

- वायुसेनेचे वाईस-चीफ हे भारतीय वायुसेनेतील द्वितीय सर्वोच्च पद आहे. या पदावर एअर मार्शल हुद्द्याचे अधिकारी नियुक्त केले जातात.
- ते दिल्ली मुख्यालयात प्रिंसिपल स्टाफ ऑफिसर म्हणूनही कार्य करतात. वायुसेना प्रमुखांच्या अनुपस्थितीमध्ये वाईस-चीफ वायुसेना प्रमुखांची कार्ये पार पाडतात.

आंतरराष्ट्रीय वाणिज्य परिषदेच्या अध्यक्षपदी विक्रमजीत साहनी

- आंतरराष्ट्रीय वाणिज्य परिषदेच्या भारतातील अध्यक्षपदी सन ग्रुपचे अध्यक्ष विक्रमजीत साहनी यांची नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- आंतरराष्ट्रीय वाणिज्य परिषद (International Chamber of Commerce) ही जगातील सर्वात मोठी प्रतिनिधित्वयुक्त संस्था आहे.
- या संस्थेचे १०० देशांमध्ये ६ दशलक्षपेक्षा जास्त सदस्य आहेत. या संस्थेची स्थापना १९१९ साली अटलांटिक सिटीमध्ये करण्यात आली. तिचे मुख्यालय पॅरिस (फ्रान्स) येथे स्थित आहे.
- ही एक गैर-सरकारी संस्था आहे. नियम तयार करणे, विवाद निराकरण आणि धोरण समर्थन ही या संस्थेची तीन मुख्य कार्ये आहेत.

- व्यापार, गुंतवणूक, वस्तू आणि सेवा यांच्यासाठी भांडवलाच्या स्वतंत्र प्रवाहास आणि खुल्या बाजारास प्रोत्साहन देणे हा या संस्थेचा उद्देश आहे.

विक्रम नाथ आंध्रप्रदेश उच्च न्यायालयाचे पहिले मुख्य न्यायाधीश

- अलाहाबाद उच्च न्यायालयाचे ज्येष्ठ न्यायाधीश विक्रम नाथ यांची नवगठीत आंध्रप्रदेश उच्च न्यायालयाचे पहिले मुख्य न्यायाधीश म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- त्यांची नियुक्ती कार्यकारी मुख्य न्यायाधीश सी. प्रवीण कुमार यांच्या जागी करण्यात आली आहे.
- आंध्रप्रदेश राज्यासाठी आंध्रप्रदेश उच्च न्यायालय १ जानेवारी २०१९ पासून कार्यान्वित झाले. हे देशाचे २५वे उच्च न्यायालय आहे.
- नोव्हेंबर २०१८ मध्ये सर्वोच्च न्यायालयाने आंध्रप्रदेश उच्च न्यायालय स्थापन करण्यास मंजूरी दिली होती.
- सुरुवातीला हे न्यायालय एका अस्थायी इमारतीमध्ये स्थापन करण्यात आले आहे. नंतर हे उच्च न्यायालय आंध्रप्रदेशची राजधानी अमरावती (जस्टीस सिटी) येथे विस्थापित केले जाईल. हे अस्थायी उच्च न्यायालय १५ डिसेंबर रोजी कार्यान्वित झाले होते.
- आंध्रप्रदेश सरकार अमरावतीला देशातील पहिली जस्टीस सिटी (न्याय शहर) म्हणून विकसित करीत आहे, जेथे उच्च न्यायालय, दुय्यम न्यायालये आणि इतर प्राधिकरणे असतील.
- जून २०१४ मध्ये आंध्रप्रदेशच्या झालेल्या विभाजनानंतर आंध्रप्रदेश व तेलंगणा राज्यांसाठी हैदराबाद येथे एकच उच्च न्यायालय होते.
- परंतु आंध्रप्रदेश उच्च न्यायालयाच्या स्थापनेनंतर हैदराबाद उच्च न्यायालय हे तेलंगणा उच्च न्यायालय या नावाने ओळखले जाईल.

जामिया मिलिया इस्लामिया विद्यापीठाच्या कुलगुरुपदी नजमा अख्तर

- राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद जामिया मिलिया इस्लामिया विद्यापीठाच्या कुलगुरु पदी प्रा. नजमा अख्तर यांची नियुक्ती केल्याची माहिती केंद्रीय मानव संसाधन विकास मंत्रालयाने प्रसिद्ध केली आहे.
- प्रा. नजमा अख्तर यांची नियुक्ती ५ वर्षासाठी करण्यात आली असून, या पदावर नियुक्त होणाऱ्या त्या पहिल्याच महिला आहेत.
- प्राध्यापिका नजमा अख्तर अलीगढ मुस्लिम विद्यापीठातील सुवर्णपदक विजेत्या आहेत. कुरुक्षेत्र विद्यापीठातून त्यांनी शिक्षणातील पीएचडी पदवी प्राप्त केली आहे.
- वॉर्विक व नॉटिंगहम विद्यापीठाच्या त्या राष्ट्रकुल फेलो आहेत. तसेच पॅरिसमधील युनेस्को आंतरराष्ट्रीय शिक्षण नियोजन संस्थेमध्ये त्यांनी प्रशिक्षण घेतले आहे.

जामिया मिलिया इस्लामिया विद्यापीठ

- जामिया मिलिया इस्लामिया विद्यापीठ नवी दिल्ली येथे स्थित सार्वजनिक केंद्रीय विद्यापीठ आहे. डॉ. जाकिर हुसेन या विद्यापीठाचे पहिले कुलगुरु होते.
- या विद्यापीठाची स्थापना २९ ऑक्टोबर १९२० रोजी मुस्लिम नेत्यांद्वारे ब्रिटीश राजवटीदरम्यान करण्यात आली होती.
- या विद्यापीठाच्या स्थापनेत मौलाना अली जौहर व मौलाना शौकत अली (अली बंधू) यांनी महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली.
- जामिया मिलिया इस्लामियाला १९८८ मध्ये भारतीय संसदेने एका कायद्याद्वारे केंद्रीय विद्यापीठ म्हणून परिवर्तीत केले.
- मणिपूरच्या राज्यपाल नजमा हेपतुल्ला सध्या या विद्यापीठाच्या कुलपती आहेत.

जयदीप सरकार : दक्षिण आफ्रिकेतील भारताचे नवीन उच्चायुक्त

- १९८७ च्या बॅचचे भारतीय परराष्ट्र सेवेचे अधिकारी जयदीप सरकार यांना दक्षिण आफ्रिकेतील भारताचे नवीन उच्चायुक्त म्हणून नियुक्त करण्यात आले आहे.
- सध्या ते भूतानमध्ये भारताचे राजदूत म्हणून कार्यरत आहेत. लवकरच ते आपले नवे परद ग्रहण करतील. यापूर्वी त्यांनी टोकियो, सेउल आणि बांग्लादेशमध्ये काम केले आहे.

- जयदीप सरकार यांनी १९९२ ते १९९६च्या दरम्यान केंद्रीय अर्थ मंत्रालयामध्ये काम केले. या काळात त्यांनी भारत आणि युरोपियन युनियन यांच्यातील संबंध मजबूत करण्यासाठी प्रयत्न केले.
- २००४ मध्ये त्यांनी पंतप्रधान कार्यालयाचे संचालक म्हणून काम केले. २०१२ पासून जानेवारी २०१९ पर्यंत ते इस्रायलमध्ये भारतीय राजदूत होते.
- केंद्र सरकारने सुहेल एजाज खान यांची लेबेनॉनमध्ये भारतीय राजदूत म्हणून नियुक्ती केली आहे. ते १९९७च्या बॅचचे भारतीय परराष्ट्र सेवा अधिकारी आहेत. सध्या ते सौदी अरेबियामध्ये भारतीय मिशनचे उपप्रमुख म्हणून कार्यरत आहेत.

जुझाना कापुतोवा: स्लोव्हाकियाच्या प्रथम महिला राष्ट्रपती

- स्वातंत्र्यानंतर पहिल्यांदाच स्लोव्हाकिया या युरोपीय देशाच्या सर्वोच्च राष्ट्रपती पदावर जुझाना कापुतोवा या महिलेची निवड झाली आहे.
- कोपुतोवा यांना राष्ट्रपती पदातही झालेल्या निवडणुकीत ५८ टक्के मते मिळाली आहेत. तर सत्ताधारी पक्षाचे उमेदवार मारोस सेपकोविच यांना ४२ टक्के मते मिळाली.
- कोपुतोवा लिबरल प्रोग्रेसिव्ह स्लोव्हाकिया या पक्षाच्या सदस्य असून, त्यांनी भ्रष्टाचारविरोधी लढ्यात नेहमी पुढाकार घेतला आहे.

स्लोव्हाकिया

- स्लोव्हाकिया हा मध्य युरोपातील एक देश आहे. ब्रातिस्लावा ही स्लोव्हाकियाची राजधानी व सर्वात मोठे शहर आहे.
- स्लोव्हाकियाच्या उत्तरेला चेक प्रजासत्ताक व पोलंड, पूर्वेला युक्रेन, दक्षिणेला हंगेरी तर पश्चिमेला ऑस्ट्रिया हे देश आहेत.
- १९१८ ते १९९३ दरम्यान हा देश चेकोस्लोव्हाकिया या भूतपूर्व देशाचा एक भाग होता. १ जानेवारी १९९३ रोजी चेकोस्लोव्हाकियाचे शांततापूर्वक विघटन झाले व चेक प्रजासत्ताक आणि स्लोव्हाकिया हे दोन नवीन देश निर्माण झाले.
- बर्लिनची भिंत पाडल्यानंतर युरोपात अनेक देश अस्तित्वात आले. त्यात झेक प्रजासत्ताक आणि स्लोव्हाकिया यांचाही समावेश आहे. १९९१ साली झालेल्या या फाळणीला 'व्हेल्वेट क्रांती' म्हणतात.

अल्जीरियन राष्ट्राध्यक्ष अब्देलअझीझ बुतेफ्लिका यांचा राजीनामा

- जनतेच्या जोरदार विरोधानंतर अल्जीरियन राष्ट्राध्यक्ष अब्देलअझीझ बुतेफ्लिका यांनी आपल्या पदाचा राजीनामा दिला आहे. त्यांचा कार्यकाल २८ एप्रिल रोजी संपणार होता.
- गेल्या २० वर्षांपासून बुतेफ्लिका अल्जीरियाचे राष्ट्राध्यक्ष होते. अल्जीरियातील लाखो लोक त्यांना या पदावरून दूर करण्यासाठी निदर्शने करीत होते.
- याशिवाय गेल्या आठवड्यात अल्जीरियाच्या सेनाप्रमुखाने राष्ट्राध्यक्षांना अयोग्य घोषित करण्यासाठी संवैधानिक प्रक्रिया सुरू केली होती.
- अब्देलअझीझ बुतेफ्लिका अल्जीरियाचे ५वे अध्यक्ष आहेत. १९९९ ते २०१९ दरम्यान ते अल्जीरियाचे राष्ट्राध्यक्ष होते.
- ते अल्जीरियाचे राष्ट्राध्यक्ष पद सर्वाधिक काळ सांभाळणारे व्यक्ती आहेत. त्यापूर्वी ते १९६३ ते १९७९ दरम्यान ते देशाचे परराष्ट्र व्यवहार मंत्री होते.

अल्जीरिया

- अल्जीरिया हा आफ्रिका खंडाच्या उत्तर भागातील एक देश आहे. अल्जीयर्स ही अल्जीरियाची राजधानी व सर्वात मोठे शहर आहे.
- याच्या उत्तरेला भूमध्य समुद्र, ईशान्येला ट्युनिसीया, पूर्वेला लिब्या, आग्नेयेला नायजर, नैऋत्येला माली व मॉरिटानिया तर पश्चिमेला मोरोक्को व पश्चिम सहारा हे देश आहेत.
- क्षेत्रफळानुसार अल्जीरिया सुदानखालोखाल आफ्रिका खंडातील दुसऱ्या क्रमांकाचा तर जगातील १०व्या क्रमांकाचा सर्वात मोठा देश आहे.
- १८३०पासून फ्रान्सची वसाहत असलेल्या अल्जीरियाला १९६२साली स्वातंत्र्य मिळाले. सध्या अल्जीरियामध्ये अध्यक्षीय प्रजासत्ताक पद्धतीचे सरकार आहे.

अल्जेरियाच्या अंतरिम राष्ट्राध्यक्ष पदी अब्देलकादर बेनसलाह

- अल्जेरियाच्या अंतरिम राष्ट्राध्यक्ष पदी अलीकडेच अब्देलकादर बेनसलाह यांची निवड करण्यात आली आहे.
- यापूर्वीचे राष्ट्राध्यक्ष अब्देलअझीझ बुतेफ्लिका यांनी जनतेच्या जोरदार विरोधानंतर आपल्या पदाचा राजीनामा दिला होता. त्यांचा कार्यकाल २८ एप्रिल रोजी संपणार होता.
- गेल्या २० वर्षांपासून बुतेफ्लिका अल्जेरियाचे राष्ट्राध्यक्ष होते. अल्जेरियातील लाखो लोक त्यांना या पदावरून दूर करण्यासाठी निदर्शने करीत होते.
- याशिवाय अल्जेरियाच्या सेनाप्रमुखाने राष्ट्राध्यक्ष बुतेफ्लिका यांना अयोग्य घोषित करण्यासाठी संवैधानिक प्रक्रिया सुरू केली होती.
- अब्देलअझीझ बुतेफ्लिका अल्जेरियाचे ५वे अध्यक्ष होते. १९९९ ते २०१९ दरम्यान ते अल्जेरियाचे राष्ट्राध्यक्ष होते.
- ते अल्जेरियाचे राष्ट्राध्यक्ष पद सर्वाधिक काळ सांभाळणारे व्यक्ती आहेत. त्यापूर्वी ते १९६३ ते १९७९ दरम्यान ते देशाचे परराष्ट्र व्यवहार मंत्री होते.

अल्जेरिया

- अल्जेरिया हा आफ्रिका खंडाच्या उत्तर भागातील एक देश आहे. अल्जीयर्स ही अल्जेरियाची राजधानी व सर्वात मोठे शहर आहे.
- याच्या उत्तरेला भूमध्य समुद्र, ईशान्येला ट्युनिसीया, पूर्वेला लिब्या, आग्नेयेला नायजर, नैऋत्येला माली व मॉरिटानिया तर पश्चिमेला मोरोक्को व पश्चिम सहारा हे देश आहेत.
- क्षेत्रफळानुसार अल्जेरिया सुदानखालोखाल आफ्रिका खंडातील दुसऱ्या क्रमांकाचा तर जगातील १०व्या क्रमांकाचा सर्वात मोठा देश आहे.
- १८३०पासून फ्रान्सची वसाहत असलेल्या अल्जेरियाला १९६२साली स्वातंत्र्य मिळाले. सध्या अल्जेरियामध्ये अध्यक्षीय प्रजासत्ताक पद्धतीचे सरकार आहे.

मोहम्मद इश्ताये पॅलेस्टाईनचे नवे पंतप्रधान

- मोहम्मद इश्ताये हे अलीकडेच पॅलेस्टाईनचे नवे पंतप्रधान म्हणून निवडून आले आहे. त्याने २४ मंत्र्यांसह राष्ट्रपती महमूद अब्बास यांच्याकडून शपथ घेतली.
- १९९५ मध्ये पॅलेस्टाईन प्राधिकरणाच्या स्थापनेनंतरचे हे १८वे पॅलेस्टिनी सरकार आहे.
- या नव्या सरकारमध्ये फतह पक्ष, पॅलेस्टाईन पीपल्स पार्टी, पॅलेस्टाईन लिबरेशन ऑर्गनायझेशन, फिदा पार्टी आणि पॅलेस्टाईन पॉप्युलर स्ट्रगल फ्रंटचे सदस्य मंत्री म्हणून नियुक्त करण्यात आले आहेत.

पॅलेस्टाईन

- पॅलेस्टाईन पश्चिम आशियामध्ये स्थित देश असून त्याचे क्षेत्रफळ ६०२० चौकिमी आहे.
- पॅलेस्टाईनची घोषित राजधानी जेरुसलेम आहे, परंतु सध्या या देशाची प्रशासकीय राजधानी रामल्लाह येथे स्थित आहे.
- पॅलेस्टाईनने १५ नोव्हेंबर १९८८ रोजी स्वातंत्र्य घोषित केले होते. शेजारील इस्राईल या देशाशी सीमेवरून पॅलेस्टाईनचा दीर्घकाळापासून वाद चालू आहे.
- पॅलेस्टाईनला संयुक्त राष्ट्रांच्या १३६ सदस्यांनी मान्यता दिली असून, तो अरब लीग, इस्लामिक कोऑपरेशन ऑर्गनायझेशन, जी-७७ इत्यादी गटांचा सदस्य आहे.

बेंजामिन नेतान्याहू सलग पाचव्यांदा इस्रायलच्या पंतप्रधानपदी

- इस्रायलचे विद्यमान पंतप्रधान बेंजामिन नेतान्याहू यांची सलग पाचव्यांदा इस्रायलच्या पंतप्रधानपदी निवड करण्यात आली आहे.
- इस्रायलचे राष्ट्राध्यक्ष रय्वेन रिव्हलिन यांनी बेंजामिन नेतान्याहू यांना सरकार स्थापन करण्यास निमंत्रित केले आहे.
- १२० सदस्यीय इस्रायली संसदेत ६५ सदस्यांचा नेतान्याहू यांना पाठींबा आहे, तर ४५ सदस्यांचा माजी लष्कर प्रमुख आणि नेतान्याहू यांचे मुख्य प्रतिस्पर्धी बेनी गॅट्ज यांना पाठींबा दिला आहे. अरब पक्षांच्या १० सदस्यांनी कोणालाही समर्थन दिलेले नाही.

- नेतान्याहू यांना लिक्वड (३५ सदस्य), शास (५ सदस्य), यूनाइटेड टोरा जुडेइज्म (८ सदस्य), दक्षिणपंथी दलांचा संघ (५ सदस्य), इस्रायल बेयतेनु (५ सदस्य) आणि कुलानु (४ सदस्य) यांचे समर्थन प्राप्त आहे.
- त्यांच्याकडे सत्ता स्थापनेसाठी २८ दिवसांचा अवधी आहे, ज्यामध्ये राष्ट्राध्यक्षांच्या अधिकाराद्वारे दोन आठवड्यांची वाढ केली जाऊ शकते.
- इस्रायल १९४८ साली स्थापन झाल्यानंतर तेथे जन्माला आलेले नेतान्याहू हे पहिले राष्ट्रप्रमुख आहेत. त्यांना 'बीबी' या टोपण नावाने ओळखले जाते.
- नेतान्याहू यांनी पाचव्यांदा पंतप्रधान पदावर निवडून येत, इस्रायलच्या ७१ वर्षांच्या इतिहासात सर्वाधिक काळ हे पद धारण करण्याचा विक्रम केला आहे.
- १९९६ ते १९९९ या काळात ते पहिल्यांदा पंतप्रधान म्हणून निवडून आले होते. त्यानंतर २००९ पासून आजतागायत ते इस्रायलचे पंतप्रधान आहेत.

मालीच्या पंतप्रधानांचा मंत्रिमंडळासह राजीनामा

- मालीचे पंतप्रधान सौमेल्लोऊ बौबेये मैगा यांनी त्यांच्या संपूर्ण मंत्रिमंडळासह आपल्या पदाचा राजीनामा दिला आहे. मालीचे राष्ट्रपती इब्राहीम बौबकार किता यांनी पंतप्रधान आणि त्यांचा मंत्र्यांचा राजीनामा स्वीकारला आहे.
- अलीकडेच मोप्ती क्षेत्रात झालेला हिंसाचार रोखण्यात अपयश आल्यामुळे त्यांच्यावरील राजीनाम्याचा दबाव वाढला होता. २३ मार्च रोजी झालेल्या या हत्याकांडात सुमारे १६० लोक मारले गेले.
- त्यानंतर हजारो लोकांनी रस्त्यावर उतरून सरकारच्या विरोधात निदर्शने सुरू केली. हिंसाचार रोखण्यासाठी सरकारने आवश्यक पाऊल उचलले नाहीत असा लोकांचा आरोप होता.
- २०१२मध्ये अल कायदाशी संबंधित दहशतवाद्यांनी मालीच्या विशाल वाळवंटी भागावर कब्जा केला होता. त्यानंतर देशामध्ये स्थिरता स्थापित करण्यात खूप अडचण येत आहेत.

माली

- हा आफ्रिका खंडाच्या पश्चिम भागातील एक देश आहे. मालीच्या उत्तरेला अल्जेरिया, पूर्वेला सुदान, दक्षिणेला बर्किना फासो व कोत द'ईवोआर, आग्नेयेला गिनी तर पश्चिमेला सेनेगाल व मॉरिटानिया हे देश आहेत.
- राजधानी: बामाको
- क्षेत्रफळ: १२,४०,९९२ चौरस किमी
- लोकसंख्या: १.९३ कोटी (२०१८च्या जणगणनेनुसार)
- अधिकृत भाषा: फ्रेंच
- मालीमधील बहुतांशी लोकवस्ती दक्षिण भागात नायजर व सेनेगल नद्यांच्या काठावर वसलेली आहे. मालीचा उत्तर भाग सहारा वाळवंटाने व्यापला आहे.
- १९व्या शतकाच्या अखेरीस फ्रेंचांनी मालीवर सत्ता प्रस्थापित केली व फ्रेंच सुदान या वसाहतीमध्ये मालीचा समावेश केला. १९६० साली मालीला स्वातंत्र्य मिळाले.
- जगातील सर्वात गरीब व कर्जबाजारी देशांपैकी एक असणाऱ्या मालीमधील ६४ टक्के जनता दारिद्र्य रेषेखाली राहते. युरोपियन संघ, जागतिक बँक इत्यादींकडून मालीला मोठ्या प्रमाणावर आर्थिक अनुदान मिळते.
- फ्रेंच ही मालीची राष्ट्रभाषा असून येथे ४० पेक्षा अधिक स्थानिक भाषा वापरल्या जातात. मालीमधील ९० टक्के जनता मुस्लिम धर्मीय आहे.

वोलोदिमीर झेलेन्स्की : युक्रेनचे नवे राष्ट्राध्यक्ष

- युक्रेनच्या राष्ट्राध्यक्ष निवडणुकीत वोलोदिमीर झेलेन्स्की यांनी एकूण मतांपैकी ७३.१९ टक्के मते मिळवून विजय मिळवला आहे. झेलेन्स्की हे व्यवसायाने कॉमेडीयन आहेत.
- वोलोदिमीर झेलेन्स्की यांचे प्रतिस्पर्धी आणि सध्याचे राष्ट्राध्यक्ष पेट्रो पोरोशेंको यांना फक्त २४.४८ टक्के मते मिळाली.
- झेलेन्स्की पुढची ५ वर्षे युक्रेनचे राष्ट्रपती म्हणून काम करतील. युक्रेनच्या राष्ट्रपतींचा देशाची सुरक्षा, संरक्षण विभाग आणि परराष्ट्र धोरणावर मोठा प्रभाव असतो.

- वोलोदिमीर झेलेन्स्की यांचा जन्म २५ जानेवारी १९७८ रोजी सोव्हिएत संघामध्ये झाला होता. ते एक राजनेता, अभिनेता, कथालेखक, अभिनेता, कॉमेडीयन आणि दिग्दर्शक आहेत.
- त्यांनी आपल्या अभिनयाच्या कारकिर्दीदरम्यान 'सर्व्हंट ऑफ द पीपल' नावाच्या टिव्ही मालिकेमध्ये काम केले होते. ही मालिका २०१५ ते २०१९ दरम्यान प्रसारित केली गेली होती. या मालिकेत त्यांनी युक्रेनच्या राष्ट्रपतींची भूमिका साकारली आहे.
- मार्च २०१८ मध्ये युक्रेनमध्ये 'सर्व्हंट ऑफ द पीपल' याच नावाने एक राजकीय पक्षाची स्थापना झाली आणि झेलेन्स्की याच पक्षाचे सदस्य आहेत.

युक्रेन

- युक्रेन हा पूर्व युरोपातील एक देश आहे. क्यीव ही युक्रेनची राजधानी व सर्वात मोठे शहर आहे. युक्रेनियाई रिउनिया हे या देशाचे राष्ट्रीय चलन आहे.
- युक्रेनच्या उत्तरेस बेलारूस, पूर्व व वायव्येस रशिया, पश्चिमेस पोलंड, स्लोव्हाकिया व हंगेरी, नैऋत्येस रोमेनिया व मोल्दोव्हा हे देश, दक्षिणेस काळा समुद्र तर आग्नेयेस अझोवचा समुद्र आहेत.
- १९व्या शतकामध्ये युक्रेनचा मोठा हिस्सा रशियन साम्राज्याच्या तर उर्वरित भाग ऑस्ट्रिया-हंगेरीच्या अधिपत्याखाली होता.
- पहिले महायुद्ध व रशियन यादवीनंतर ३० डिसेंबर १९२२ रोजी सोव्हिएत संघामध्ये सामील होणारा युक्रेन हा आघाडीचा देश होता.
- तेंव्हापासून १९९१ सालामधील सोव्हिएत संघाच्या विघटनापर्यंत युक्रेनियन सोव्हिएत साम्यवादी गणराज्य हे सोव्हिएत संघातील एक आघाडीचे गणराज्य होते. २४ ऑगस्ट १९९१ रोजी युक्रेनला स्वातंत्र्य मिळाले.

दलबीर सिंह सुहाग सेशल्लसमधील भारताचे नवे उच्चायुक्त

- भारताचे माजी लष्करप्रमुख दलबीर सिंह सुहाग यांची सेशल्लसमधील भारतीय उच्चायुक्त म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आहे. ते लवकरच आपला पदभार स्वीकारतील.
- २०१६मध्ये जेव्हा भारतीय सैन्याने पाकव्याप्त कश्मीरमध्ये प्रवेश करून दहशतवाद्यांवर सर्जिकल स्ट्राईक केले होते, तेव्हा जनरल दलबीर सिंह सुहाग भारतीय लष्कराचे प्रमुख होते.
- जनरल दलबीर सिंह सुहाग हे भारतीय लष्कराचे २६वे प्रमुख होते, त्यांनी लष्कर प्रमुख म्हणून ३१ जुलै २०१४ ते ३१ डिसेंबर २०१६ दरम्यान काम केले. त्यापूर्वी ते लष्कराचे उपप्रमुख होते.
- जनरल दलबीर सिंह सुहाग यांचा जन्म २८ डिसेंबर १९५४ रोजी हरियाणातील झज्जर येथे झाला. त्यांचे वडील भारतीय सैन्यात सुभेदार मेजर होते.
- दलबीर सिंह सुहाग यांना १६ जून १९७४ रोजी ५ गोरखा रायफल्सच्या चौथ्या बटालियनमध्ये सामील करण्यात आले होते.
- त्यांच्या कारकिर्दीत त्यांना परम विशिष्ट सेवा पदक, उत्तम युद्ध सेवा पदक, अतिविशिष्ट सेवा पदक आणि लिजन ऑफ मेरीटने सन्मानित करण्यात आले आहे.

सेशेल्स

- सेशेल्स हा आफ्रिका खंडाच्या सुमारे १५०० किमी पूर्वेला हिंदी महासागरात ११५ बेटांवर वसलेला एक देश आहे. २९ जून १९७६ रोजी सेशेलसला युनायटेड किंगडमपासून स्वातंत्र्य मिळाले.
- सेशेल्स हा आफ्रिका खंडातील सर्वात कमी लोकसंख्येचा देश आहे. त्याचे क्षेत्रफळ ४५९ चौकिमी असून लोकसंख्या फक्त ९४,००० आहे.
- माहे हे सेशेल्सचे सर्वात मोठे बेट आहे. देशाची राजधानी व सर्वात मोठे शहर व्हिक्टोरिया याच बेटावर वसले आहे.

पुरस्कार व सन्मान

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी झायद पदकाने सन्मानित

- संयुक्त अरब अमिरातकडून पंतप्रधान नरेंद्र मोदींना युएईचा सर्वोच्च नागरी सन्मान अर्थात झायद पदकाने गौरविण्यात येणार आहे.

- मोदींना हा सन्मान दोन्ही देशांदरम्यान मैत्री तसेच धोरणात्मक, व्यापारी आणि सामरिक संबंध दृढ करण्यासाठी देण्यात येणार आहे.
- गेल्या ५ वर्षांमध्ये युएई व भारतातील संबंध सुधारण्यासाठी, आर्थिक देवाण-घेवाण वाढवण्यासाठी, मैत्रीपूर्ण नाते निर्माण करण्यासाठी मोदींनी मेहनत घेतली आहे.
- युएईचे युवराज मुहम्मद बिन झायेद अल नाहायन मागच्या वर्षी प्रजासत्ताक दिनी भारताचे प्रमुख अतिथीही होते.
- भारताला तेल निर्यात करणारा युएई पाचवा मोठा देश आहे. भारत-युएईमधील व्यापाराने नुकताच ५० अब्ज डॉलर्सचा आकडा पार केला आहे.

झायद पदक

- झायद पदक हा पुरस्कार युएईचा सर्वोच्च पुरस्कार मानला जातो. आंतरराष्ट्रीय स्तरावर उत्तम कामगिरी करणाऱ्या राष्ट्रप्रमुखांना या पुरस्काराने गौरविण्यात येते.
- संयुक्त अरब अमिरातकडून दिले जाणारे झायद पदक बहुतांशवेळा पी-५ देशांच्या प्रमुखांना दिले गेले आहे. पी-५मध्ये चीन, फ्रान्स, रशिया, ब्रिटन आणि अमेरिकेचा समावेश होतो. मात्र आता या राष्ट्रप्रमुखांच्या यादीत मोदींच्या नावाचा समावेश झाला आहे.
- याआधी महाराणी एलिजाबेथ, जॉर्ज डब्ल्यू बुश, व्लादिमीर पुतिन, निकोलस सरकोजी, क्षी जिनपिंग आणि अँजेलो मर्केल यांना झायद पदकाने गौरवण्यात आले आहे.

मोदींना अलीकडच्या काळात मिळालेले महत्वाचे पुरस्कार

- फेब्रुवारी २०१९मध्ये नरेंद्र मोदी यांना भारत आणि जागतिक अर्थव्यवस्थेच्या विकासात दिलेल्या योगदानाबद्दल सेऊल शांतता पुरस्कार प्रदान करण्यात आला होता.
- द सेऊल पीस प्राइझ कमिटीने (कल्चरल फाऊंडेशन) या पुरस्कारासाठी त्यांची निवड केली होती. हा पुरस्कार जिंकणारे ते १४वे व्यक्ती आहेत.
- सप्टेंबर २०१८ संयुक्त राष्ट्रांच्या सर्वसाधारण आमसभेत मोदींना चॅम्पिअन्स ऑफ द अर्थ अवॉर्ड हा पर्यावरण विषयक पुरस्कार मिळाला होता. (फ्रान्सचे राष्ट्राध्यक्ष इमॅन्युएल मॅक्रॉन यांच्यासह)

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांना रशियाचा सर्वोच्च नागरी सन्मान जाहीर

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांना रशियाचा सर्वोच्च नागरी सन्मान 'ऑर्डर ऑफ सेंट अँड्र्यू द अपोस्टल' जाहीर करण्यात आला आहे.
- भारत आणि रशिया यांच्यातील धोरणात्मक भागीदारी बळकट करण्यासाठी आणि दोन्ही देशांमध्ये मैत्री वाढवण्यासाठी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांना हा सन्मान जाहीर झाला आहे.
- यापूर्वी हा सन्मान चीनचे अध्यक्ष शी जिनपिंग, अझरबैजानचे माजी राष्ट्राध्यक्ष हेदर अलियेव, कझाकिस्तानचे माजी राष्ट्राध्यक्ष नूरसुल्तान नजरबायेव यांना प्रदान करण्यात आला आहे.
- रशियाच्या समृद्धी, महानता व वैभवाला प्रोत्साहन देण्यासाठी प्रमुख राजकारणी आणि नेतृत्वांना त्यांच्या प्रयत्नांसाठी या सन्मानाने पुरस्कृत केले जाते.
- यापूर्वी ४ एप्रिल रोजी संयुक्त अरब अमिरातकडून पंतप्रधान नरेंद्र मोदींना युएईचा सर्वोच्च नागरी सन्मान झायद पदकाने गौरविण्यात आले होते.
- याशिवाय अलीकडेच त्यांना सेऊल शांतता पुरस्कार आणि चॅम्पिअन्स ऑफ द अर्थ अवॉर्ड असे महत्वाचे पुरस्कार प्रदान करण्यात आले होते.

राष्ट्रपती सन्मान प्रमाणपत्र व महर्षि बद्रायण व्यास पुरस्कार

- उपराष्ट्रपती एम. व्यंकय्या नायडू यांनी राष्ट्रपती सन्मान प्रमाणपत्र आणि महर्षि बद्रायण व्यास सन्मान पुरस्कार नवी दिल्ली येथे प्रदान केले.
- हे दोन्ही सन्मान केंद्रीय सरकारच्या मानव संसाधन विकास मंत्रालयाद्वारे प्रदान केले जातात.
- या दोन्ही पुरस्कारांचे स्वरूप प्रमाणपत्र, स्मृतिचिन्ह आणि १ लाख रुपये असे आहे.

राष्ट्रपती सन्मान प्रमाणपत्र

- राष्ट्रपती सन्मान प्रमाणपत्राची सुरुवात १९५८ मध्ये झाली. सुरुवातीला हा पुरस्कार संस्कृत, अरबी व फारसी भाषेच्या विद्वानांना देण्यात येत होता. १९९६ पासून तो पाली/प्राकृत भाषेसाठीही देण्यात येऊ लागला.

- नंतर हा पुरस्कार शास्त्रीय ओडिया, शास्त्रीय कन्नड, शास्त्रीय तेलगू, शास्त्रीय तमिळ आणि शास्त्रीय मल्याळम भाषेच्या विद्वानांनाही दिला जाऊ लागला.
- वरील भाषांमध्ये योगदान देण्याच्या ६० वर्षांहून अधिक वयाच्या विद्वानांना हा सन्मान देण्यात येतो.

महर्षि बद्रायण व्यास सन्मान पुरस्कार

- महर्षि बद्रायण व्यास सन्मान संस्कृत, पर्शियन, अरबी, पाली, प्राकृत, शास्त्रीय उडिया, शास्त्रीय कन्नड, तेलगू शास्त्रीय, शास्त्रीय तमिळ आणि शास्त्रीय मल्याळम भाषेतील विद्वानांना दिला जातो.
- हा पुरस्कार २००२ साली सुरू झाला. हा पुरस्कार ३० ते ४५ वर्षे वयोगटातील तरुण विद्वानांना दिला जातो.

वा लोन आणि क्यूव सो ओ यांना प्रतिष्ठेचा पुरस्कार

- रॉयटर्स या वृत्तसंस्थेच्या वा लोन आणि क्यूव सो ओ या २ पत्रकारांना २०१९ साठीचे UNESCO/Guillermo Cano Press Freedom Prize जाहीर झाले.
- म्यानमारमध्ये रोहिण्या शरणार्थीवर होत असलेल्या हिंसेचे वार्ताकन करण्यासाठी दाखवलेल्या धैर्यासाठी या दोघांची निवड परीक्षकांनी केली आहे.
- रोहिण्याप्रकरणी वार्ताकन करताना सरकारी गोपनीयता कायद्याचे उल्लंघन केल्याच्या आरोपाखाली या दोघांना प्रत्येकी ७ वर्षांची शिक्षा म्यानमारमधील न्यायालयाने सुनावली असून, डिसेंबर २०१७पासून ते तुरुंगात आहेत.
- त्यांना मिळालेला हा पुरस्कार त्यांच्या धैर्य आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यासाठीच्या वचनबद्धतेस आदरांजली आहे.

UNESCO/Guillermo Cano Press Freedom Prize

- हे पारितोषिक पत्रकारितेच्या स्वातंत्र्यासाठी आणि त्याच्या संरक्षणासाठी दिलेल्या अप्रतिम योगदानासाठी प्रदान केले जाते.
- The Namibia Media Trust, The Helsingin Sanomat Foundation (Finland) आणि Guillermo Cano Isaza Foundation (Colombia) या संस्थांतर्फे पारितोषिक विजेत्यांना २५,००० डॉलर्सची रक्कम दिली जाते.
- या पुरस्काराला प्रसिद्ध कोलंबियन पत्रकार Guillermo Cano Isaza यांचे नाव देण्यात आले आहे. त्यांची १७ डिसेंबर १९८६ रोजी बोगोटा, कोलंबिया येथे त्यांच्या वृत्तपत्राच्या कार्यालयासमोर हत्या करण्यात आली होती.

AIMA पुरस्कार २०१९

- उत्कृष्ट नेतृत्वासाठी दिल्या जाणाऱ्या AIMA (All India Management Association) पुरस्कार २०१९ची घोषणा अलीकडेच करण्यात आली. हे पुरस्कार २०१० मध्ये सुरू झाले होते.

यंदाच्या AIMA पुरस्कार विजेत्यांची यादी

- लाइफटाइम कॉन्ट्रिब्यूशन अवॉर्ड : अजीम प्रेमजी (विप्रोचे अध्यक्ष)
- उत्कृष्ट संस्था निर्माते : प्रताप सी. रेड्डी (अपोलो हॉस्पिटल समूहाचे संस्थापक-अध्यक्ष)
- कॉर्पोरेट सिटीजन अवॉर्ड : देवी प्रसाद शेठ्टी (नारायण हदालयाचे संस्थापक-अध्यक्ष)
- वर्षातील सर्वश्रेष्ठ उद्योजक : संजीव बजाज (बजाज फिनसर्वचे व्यवस्थापकीय संचालक)
- बिजनेस लीडर ऑफ द ईयर : सजीव मेहता (हिंदुस्तान यूनिलीवरचे अध्यक्ष)
- लाइफटाइम कॉन्ट्रिब्यूशन टू मीडिया : महेंद्र मोहन गुप्ता (जागरण प्रकाशन लिमिटेडचे अध्यक्ष)
- आउटस्टँडिंग कॉन्ट्रिब्यूशन टू मीडिया : उदय शंकर (21st सेंचुरी फॉक्स, एशिया आणि स्टार इंडियाचे सीईओ)
- भारताची सर्वश्रेष्ठ बहु-राष्ट्रीय कंपनी : पवन गोएंका (महिंद्रा अँड महिंद्रा)
- वर्षातील सर्वश्रेष्ठ बहु-राष्ट्रीय कंपनी : टी. कृष्णाकुमार (कोका कोला इंडियाचे सीईओ व अध्यक्ष)
- सार्वजनिक क्षेत्रातील सर्वश्रेष्ठ कंपनी : संजीव सिंह (इंडियन ऑईल कॉर्पोरेशनचे अध्यक्ष)

- वर्षातील सर्वश्रेष्ठ दिग्दर्शक : राजकुमार हिरानी (संजू चित्रपटाचे दिग्दर्शक, लेखक व संपादक)

दोस्त एज्युकेशनला नेक्स्ट बिलियन एडटेक पारितोषिक

- भारतातील शैक्षणिक तंत्रज्ञान क्षेत्रातील स्टार्टअप 'दोस्त एज्युकेशन'ने नेक्स्ट बिलियन एडटेक पारितोषिक २०१९ जिंकले आहे.
- दोस्त एज्युकेशनने टांझानियाचे स्टार्टअप 'उबोन्गो' आणि इजिप्तचे स्टार्टअप 'प्राक्सीलॅक्स' यांच्यासह संयुक्तरीत्या हे पारितोषिक जिंकले.
- नेक्स्ट बिलियन एडटेक पारितोषिक विजेत्यांना २५००० डॉलर्सची रक्कम पुरस्कार स्वरूप देण्यात आली.
- बालकांना प्राथमिक शिक्षणात मदत करण्यासाठी पालकांच्या मोबाईलमध्ये सूक्ष्म आणि उपयुक्त ऑडिओ सामग्री उपलब्ध करून देण्यासाठी दोस्त एज्युकेशनला हा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला.
- सॉफ्टवेअर, ऑडिओ सामग्री आणि दोस्त एज्युकेशनच्या टूल किट मुलांमध्ये अभ्यास करण्याचे स्वारस्य निर्माण करते. कारण त्याद्वारे अभ्यास मजेदार होतो. मुलांचा शैक्षणिक पाया मजबूत करण्यासाठी हे खूप उपयोगी आहे.

नेक्स्ट बिलियन एडटेक पारितोषिक

- नेक्स्ट बिलियन एडटेक पारितोषिक युनायटेड किंग्डमच्या वार्की फाउंडेशनद्वारे (Varkey Foundation) प्रदान केला जातो.
- कमी उत्पन्न गटातील आणि उदयोन्मुख देशांमधील शिक्षणावर मोठा प्रभाव पाडणाऱ्या नवोन्मेषी कंपन्यांना हा पुरस्कार दिला जातो.
- या पुरस्काराद्वारे समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी तंत्रज्ञानाच्या उपयुक्ततेसही अधोरेखित केले जाते.

नमामि गंगे कार्यक्रमाला आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार

- स्वच्छ गंगा राष्ट्रीय मिशन (National Mission for Clean Ganga) किंवा नमामि गंगे कार्यक्रमाला ग्लोबल वॉटर इंटेलिजन्सद्वारे 'पब्लिक वॉटर एजन्सी ऑफ द ईयर'चा खिताब प्रदान करण्यात आला.
- लंडनमध्ये आयोजित विश्व जल शिखर परिषदेमध्ये (Global Water Summit) नमामि गंगे कार्यक्रमाला हा पुरस्कार देण्यात आला.
- लोकांचे जीवन सुधारण्याकरिता जल संवर्धन व जल परिस्थिती सुधारण्यासाठी घेतलेल्या पुढाकारास हा पुरस्कार देण्यात येतो.

नमामि गंगे कार्यक्रम

- नमामि गंगे कार्यक्रम हे भारतातील गंगा नदीला पूर्ववत निर्मळ व प्रदूषणरहित बनविण्याचे अभियान आहे.
- या योजनेअंतर्गत गंगोत्री ते गंगासागरपर्यंतच्या गंगेला निर्मळ करण्याचे लक्ष्य असून, या कामासाठी २०,००० कोटी रुपयांची तरतूद करण्यात आली आहे.
- ज्या राज्यांतून गंगा नदी वाहते त्या राज्यांना यात सामील करण्यात आले आहे. ती राज्ये पुढीलप्रमाणे: उत्तराखंड, उत्तर प्रदेश, बिहार, झारखंड, पश्चिम बंगाल, दिल्ली.

विश्व जल शिखर परिषद

- Global Water Summit
- विश्व जल शिखर परिषद जल उद्योगाशी संबंधित वार्षिक जागतिक परिषद आहे.
- जल उद्योग, नगरपालिका आणि आंतरराष्ट्रीय जल कंपन्यांचे उच्च अधिकारी या परिषदेत भाग घेतात.
- हि परिषद सार्वजनिक व खाजगी क्षेत्राला एकत्र आणून, जल क्षेत्राच्या प्रगतीसाठी एकत्रित प्रयत्न करण्यासाठी संधी प्रदान करते.

दीपा मलिकला सर एडमंड हिलरी शिष्यवृत्ती जाहीर

- रिओ पॅरालिम्पिकमध्ये रौप्यपदक जिंकणारी खेळाडू दीपा मलिकला तिच्या प्रेरणादायी कामगिरीबद्दल यंदाच्या वर्षाची न्यूझीलंड पंतप्रधानांकडून सर एडमंड हिलरी शिष्यवृत्ती जाहीर करण्यात आली आहे.
- ४८ वर्षीय दीपाने २०१६च्या रिओ पॅरालिम्पिकमध्ये गोळाफेक क्रीडा प्रकारात रौप्यपदक मिळवले होते.
- तिला ही शिष्यवृत्ती भारत व न्यूझीलंडमधील नागरिकांच्या स्नेहसंबंधात सुधारणा व्हावी आणि क्रीडा संस्कृतीला प्रोत्साहन द्यावे, या उद्देशाने देण्यात येणार आहे.
- न्यूझीलंडचे पंतप्रधान: जसिंडा आर्देन

दीपा मलिक

- दीपा जेव्हा ३६ वर्षाच्या होत्या, तेव्हा त्यांच्या कण्ठामध्ये एक मोठी गाठ आढळून आली. त्यामुळे त्यांना चालणेदेखील अशक्य झाले. शस्त्रक्रिया करूनही त्यांना व्हिलचेअरचा आधार घ्यावा लागला.
- त्यानंतर दीपाने जिद्दीने परिस्थितीचा सामना करीत गोळाफेकवर लक्ष केंद्रित केले. त्यानंतर दीपाने २०१०, २०१४ आणि २०१८ अशा तिन्ही आशियाई पॅरालिम्पिक प्रकारात पदक मिळवले.
- तसेच २०११ मध्ये न्यूझीलंडमध्ये झालेल्या जागतिक पॅराअॅथलेटिक्स स्पर्धेतही रौप्यपदक मिळवले होते.
- भारत सरकारने दीपाला पद्मश्री, अर्जुन यासारखे प्रतिष्ठीत पुरस्कार देऊनदेखील गौरवले आहे.

सर एडमंड हिलरी

- सर एडमंड हिलरी हे शेर्पा तेनसिंग नोर्गेबरोबर सर्वप्रथम एव्हरेस्ट सर करणारे जगप्रसिद्ध गिर्यारोहक होते. त्यांनी २ मे १९५३ रोजी एव्हरेस्टचे ८८४८ मी. उंचीचे शिखर सर केले.
- एव्हरेस्ट आणि हिमालयीन साहस मोहिमांव्यतिरिक्त त्यांनी स्नो-कॅटरने दक्षिण ध्रुवावर यशस्वी मार्गक्रमण केले, उत्तर ध्रुव पादाक्रांत केला आणि जेट बोटीने बंगालच्या उपसागरातून गंगा नदीच्या उगमापर्यंत जाण्याचा पराक्रम केला.
- त्यांनी हिमालयातील मोहिमांबरोबर तेथील लोकांसाठी अनेक कल्याणकारी प्रकल्प सुरू केले होते.
- एडमंड हिलरी यांचे भारताशी आणि भारतीयांशी अतूट नाते आहे. त्यांनी काही काळ भारत, बांगलादेश आणि नेपाळमध्ये न्यूझीलंडचे उच्चायुक्त म्हणून कामही केले आहे.
- भारत आणि न्यूझीलंड यांच्यातील संबंध मजबूत करण्याच्या हेतूने २००८ मध्ये सर एडमंड हिलरी यांच्या नावाने हा शिष्यवृत्ती कार्यक्रम सुरू करण्यात आला.

ॲलिस वैद्यन यांना 'फ्रीडम ऑफ द सिटी ऑफ लंडन' पुरस्कार

- जनरल इंडियन्स कॉर्पोरेशन ऑफ इंडियाच्या व्यवस्थापकीय संचालक व अध्यक्ष ॲलिस जी. वैद्यन यांना 'फ्रीडम ऑफ द सिटी ऑफ लंडन' या पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले आहे.
- हा सन्मान भारत आणि युनायटेड किंग्डम यांच्यातील संबंध मजबूत करण्यासाठी त्यांना प्रदान करण्यात आला आहे.
- वैद्यन यांनी इंग्रजी साहित्यात स्नातकोत्तर पदवी मिळविली आहे. याव्यतिरिक्त त्यांनी बोस्टन, अमेरिकेतील हार्वर्ड बिझिनेस स्कूलमधून प्रशिक्षण प्राप्त केले आहे.
- ॲलिस जी. वैद्यन जनरल इंडियन्स कॉर्पोरेशन ऑफ इंडियाच्या पहिल्या महिला व्यवस्थापकीय संचालक व अध्यक्ष आहेत.
- त्या सार्वजनिक क्षेत्रातील विमा उद्योगाच्या (जीवनविमा वगळता) पहिली महिला व्यवस्थापकीय संचालक व अध्यक्ष आहे.
- फ्रीडम ऑफ द सिटी ऑफ लंडन हा सन्मान लंडन म्युनिसिपल कॉर्पोरेशनद्वारे समुदायाच्या कोणत्याही महत्त्वाच्या किंवा प्रतिष्ठित व्यक्तीस प्रदान केला जातो.
- भारताचे पहिले पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरू यांनाही यापूर्वी या पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले होते.

तेलगू कवी के. सिवा रेड्डी यांना सरस्वती सन्मान

- प्रसिद्ध तेलगू कवी के. सिवा रेड्डी यांना प्रतिष्ठित सरस्वती सन्मान २०१८ जाहीर झाला आहे. त्यांना त्यांच्या 'पक्काकी ओट्टीगिलिते' या काव्यसंग्रहासाठी हा पुरस्कार प्रदान करण्यात येणार आहे.

सरस्वती सन्मान

- सरस्वती सन्मान के. के. बिल्ला फाउंडेशनद्वारे देण्यात येणारा साहित्य पुरस्कार आहे. याची सुरुवात १९९१मध्ये करण्यात आली होती. प्रशस्तीपत्र, मानचिन्ह आणि १५ लाख रुपये असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे.
- संविधानाच्या आठव्या परिशिष्टामध्ये समाविष्ट भाषांमध्ये, गेल्या १० वर्षांमध्ये प्रकाशित झालेल्या उत्कृष्ट साहित्यकृतीला हा सन्मान दरवर्षी दिला जातो.
- पहिला सरस्वती सन्मान हिंदी साहित्यकार डॉ. हरिवंशराय बच्चन यांना त्यांच्या चार खंडांच्या आत्मकथेसाठी प्रदान करण्यात आला होता.
- यापूर्वीचा सरस्वती सन्मान गुजराती साहित्यविश्वातील प्रतिभावंत, ज्येष्ठ लेखक व नाटककार सीतांशु यशशंकर यांना 'वखार' कविता संग्रहासाठी देण्यात आला होता.

पश्चिम बंगालच्या २ योजनांना आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार

- पश्चिम बंगालच्या 'उत्कर्ष बांगला' (युवकांच्या कौशल्य विकासासाठी) व 'साबुज साथी' (शालेय विद्यार्थ्यांना सायकल वितरणासाठी) या २ योजनांना वर्ल्ड समिट ऑन द इन्फॉर्मेशन सोसायटी (WSIS) अवॉर्ड प्रदान करण्यात आला आहे.
- उत्कर्ष बांगला योजनेला क्षमता बांधणी श्रेणीमध्ये तर साबुज साथी योजनेला ई-गव्हर्नमेंट श्रेणीत हा पुरस्कार दिला गेला.

उत्कर्ष बांगला योजना

- ही योजना शाळा सोडलेल्या युवकांना यावसायिक शिक्षण प्रदान करण्यासाठी सुरु करण्यात आली आहे.
- या योजनेच्या लाभार्थ्यांना गाडी चालविण्याचे, शिवणकामाचे, दूरदर्शन आणि इतर इलेक्ट्रॉनिक उपकरणे दुरुस्त करण्याचे, ब्युटीशियन अभ्यासक्रमाचे प्रशिक्षण दिले जाते.

साबुज साथी योजना

- सरकारी शाळा व मदरशांमधील १०वी आणि १२वीच्या विद्यार्थ्यांना सायकलचे वितरण करण्यासाठी ही योजना सप्टेंबर २०१५ मध्ये सुरु करण्यात आली होती.

वर्ल्ड समिट ऑन द इन्फॉर्मेशन सोसायटी अवॉर्ड

- वर्ल्ड समिट ऑन द इन्फॉर्मेशन सोसायटी अवॉर्ड हा WSISच्या भागधारकांच्या विनंतीनुसार सुरु करण्यात आलेला पुरस्कार आहे.
- व्यक्ती, सरकार, संस्था किंवा खाजगी कंपनी यांच्या विकासात्मक कृतींच्या अंमलबजावणीतील यशाच्या मूल्यमापनासाठी प्रभावी यंत्रणा तयार करण्याच्या हेतूने हा पुरस्कार सुरु करण्यात आला.
- WSIS हा शाश्वत विकासाला चालना देणारा बहुभागधारक मंच आहे. या समिटचे आयोजन ITU, UNESCO, UNDP, UNCTAD अशा विविध संयुक्त राष्ट्रांच्या संस्थांद्वारे करण्यात येते.
- ही समिट जिनेव्हा, स्वित्झर्लंडमध्ये २०१२पासून आयोजित करण्यात येते.

दक्षिण सुदानमधील भारतीय शांतिसैनिकांचा 'मैडल ऑफ ऑनर'ने सन्मान

- दक्षिण सुदानमध्ये संयुक्त राष्ट्रांच्या मिशनमध्ये कार्यरत १५० भारतीय शांतिसैनिकांना त्यांच्या सेवांसाठी संयुक्त राष्ट्रांतर्फे 'मैडल ऑफ ऑनर'ने सन्मानित करण्यात आले आहे.
- दक्षिण सुदानमधील संयुक्त राष्ट्र मिशन लोकांना हिंसेपासून सुरक्षित सुरक्षित वातावरण प्रदान करीत आहे. या मिशनमध्ये शांती सैनिक निवासित लोकांना अन्न, स्वच्छ पाणी, आश्रय आणि आरोग्य सुविधा पुरवित आहेत.
- या मोहिमेद्वारे, निवासित लोकांना सुरक्षित वातावरण प्रदान करून, त्यांना त्यांच्या घरी परतण्यासाठी प्रोत्साहित केले जात आहे.
- हे मिशन मानवाधिकारांचे उल्लंघन करणाऱ्या घटनांवर देखरेख ठेवते, तसेच या प्रकारच्या घटनांची चौकशीही करते. हे मिशन दक्षिण सुदानमध्ये शांतता प्रस्थापित करण्यासाठी कार्यरत आहे.

संयुक्त राष्ट्र शांती मिशन आणि भारत

- संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या शांतता मिशनमध्ये भारत सर्वात मोठा सैन्य पाठविणारा देश आहे. आतापर्यंत भारताच्या २ लाखंहून अधिक लष्करी सैनिक आणि पोलिस कर्मचाऱ्यांनी संयुक्त राष्ट्र शांती मिशनमध्ये कार्य केलेले आहे.
- तसेच आतापर्यंत १६८ भारतीय सैन्य अधिकारी / कर्मचारी संयुक्त राष्ट्र शांती मिशनमध्ये शहीद झाले आहेत. सध्या भारतातील २४०० लष्करी व पोलिस कर्मचारी संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या शांती मिशनमध्ये कार्यरत आहेत.

राणा दासगुप्ता यांना रवींद्रनाथ टागोर साहित्य पुरस्कार

- २०१९ या वर्षासाठी रवींद्रनाथ टागोर साहित्य पुरस्कार लेखक राणा दासगुप्ता यांना २०१०च्या त्यांच्या 'सोलो' या कादंबरीसाठी प्रदान करण्यात आला.
- जीवन बदलवून टाकणाऱ्या कविता आणि पुस्तके पुनरुज्जीवित करणे, हे रवींद्रनाथ टागोर साहित्य पुरस्काराचे उद्दिष्ट आहे.
- या पुरस्काराच्या विजेत्याला १० हजार डॉलर्स, रवींद्रनाथ टागोर यांची मूर्ती आणि साहित्यात योगदान दिल्याबद्दल प्रशस्तीपत्र देण्यात येते. या पुरस्काराचे हे दुसरे वर्ष आहे.
- रवींद्रनाथ टागोर पुरस्कारांची स्थापना जागतिक शांततेला चालना देण्यासाठी आणि साहित्य, कला आणि शिक्षणाला प्रोत्साहित करण्यासाठी करण्यात आली आहे.
- रवींद्रनाथ टागोर यांच्या शिकवणीप्रमाणे हा पुरस्कार संस्कृती व साहित्यामधील सौंदर्याला प्रोत्साहन देतो.

इतर विजेते

- सामाजिक यशासाठी रवींद्रनाथ टागोर साहित्य पुरस्कार योहेई सासकावा यांना देण्यात आला. ते कुष्ठरोग निर्मूलनासाठी जागतिक आरोग्य संघटनेचे सदस्य होते. त्यांनी कुष्ठरोग निर्मूलनासाठी व विश्वशांतीसाठी ते अमूल्य योगदान दिले आहे.
- तैवानचे राष्ट्राध्यक्ष त्साई इंग-वेन यांना 'लोकशाहीचा प्रकाशस्तंभ' (Beacon of Democracy) म्हणून गौरविण्यात आले.

टाइमच्या १०० प्रभावी व्यक्तींच्या यादीत ३ भारतीय

- रिलायन्स इंडस्ट्रीजचे अध्यक्ष मुकेश अंबानी आणि लोकचळवळीसाठी कायदेशीर लढा देणाऱ्या वकील अरुंधती काटजू आणि मेनका गुरुस्वामी यांचा सहभाग जगभरातील प्रभावी व्यक्तींमध्ये करण्यात आला आहे.
- टाइम या नियतकालिकाने जगभरातील प्रभावी व्यक्तींची २०१९ मधील यादी नुकतीच जाहीर केली आहे. त्यात या तिघांचा समावेश आहे. ही यादी पायोनियर्स, आर्टिस्ट, लीडर्स, आयकॉन्स व टायटन्स या ५ श्रेण्यांमध्ये विभागण्यात आली आहे.
- या यादीत भारतीय-अमेरिकन कॉमेडियन हरन मिनाज, अमेरिकेचे अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प, पाकिस्तानचे पंतप्रधान इम्रान खान, गोल्फपटू टायगर वूड्स, पोप फ्रान्सिस, मार्क झुकेरबर्ग यांचाही समावेश आहे.
- मुकेश अंबानी: हे देशातील सर्वात मोठ्या कंपन्यांपैकी एक असलेल्या रिलायन्स इंडस्ट्रीजचे अध्यक्ष व सर्वात मोठे भागधारक आहेत. त्यांची व्यावसायिक धोरणे व्यापक असून त्यामुळेच जवळपास २८० दशलक्ष लोकांना त्यांनी कमी किमतीत ४जी सेवा उपलब्ध करून दिली आहे. त्याचप्रमाणे जगभरात व्यापाराचा विस्तार करून त्यांची 'कर लो दुनिया मुझीमे' हे घोषवाक्य खरे केले आहे.
- अरुंधती काटजू आणि मेनका गुरुस्वामी: या दोन वकिलांनी एलजीबीटीक्यू समुदायासाठी लढा देऊन कायदेशीर मार्गाने त्यांना त्यांचे हक्क मिळवून दिले आहेत. भारतीय दंड विधानामधील समलैंगिकतेशी संबंधित कलम ३७७ रद्द करण्यात या दोघांची भूमिका महत्वाची आहे.

जगभरातील १०० प्रभावी व्यक्तींची यादी

- अमेरिकेच्या टाइम नियतकालिकाद्वारे दरवर्षी जगातील १०० सर्वात प्रभावी व्यक्तींची यादी प्रकाशित केली जाते. सर्वप्रथम अशी यादी १९९९ मध्ये प्रकाशित करण्यात आली होती. जगात परिवर्तन घडवून आणणाऱ्या लोकांना या यादीत स्थान देण्यात येते.

निधनवार्ता

नासाची पहिली अंतराळवीर उमेदवार जेरी कॉब यांचे निधन

- नासाची अंतराळवीर चाचणी उत्तीर्ण होणारी पहिली महिला जेरी कॉब यांचे १९ एप्रिल रोजी वयाच्या ८८व्या वर्षी निधन झाले.
- १९६१ मध्ये १३ महिलांनी नासाची अत्यंत कठीण शारीरिक चाचणी उत्तीर्ण केली होती, या १३ महिलांना एकत्रितपणे 'मर्क्युरी १३' असे म्हटले गेले होते.
- दुर्दैवाने यापैकी एकही महिलेला अंतराळात जाण्याची संधी मिळाली नाही. १९६३ मध्ये सोव्हिएत युनियनच्या वालेंतिना तेरेश्कोव्हा अंतराळात जाणाऱ्या पहिल्या महिला ठरल्या.
- जेरी कॉब नासाची अंतराळवीर चाचणी उत्तीर्ण होणारी पहिली महिला होती. त्यांचा जन्म ५ ऑक्टोबर १९३१ रोजी अमेरिकेतील ओक्लाहोमा येथे झाला.
- वयाच्या १९व्या वर्षी त्या पुरुषांना विमान उड्डाण करण्यासाठी प्रशिक्षित करित होत्या. त्या जगातील सर्वात मोठा एयर शो 'पॅरीस एयर शो' मध्ये उड्डाण करणारी पहिली महिला होती.
- यासाठी त्यांना पायलट ऑफ द ईयर आणि एमेलिया ईअरहार्ट गोल्ड मेडल ऑफ अचीव्हमेंट प्रदान करण्यात आले होते.

दिनविशेष

१ एप्रिल : भारतीय रिझर्व्ह बँकेचा स्थापना दिवस

- भारताची मध्यवर्ती बँक अर्थात भारतीय रिझर्व्ह बँकेचा स्थापना दिवस १ एप्रिल रोजी साजरा केला जातो.

भारतीय रिझर्व्ह बँक

- आरबीआय भारताची मध्यवर्ती बँक आहे. ही भारतातील सर्व बँकांची बँक म्हणून कार्य करते. तिचे मुख्यालय मुंबईमध्ये स्थित आहे.
- आरबीआयची स्थापना भारतीय रिझर्व्ह बँक अधिनियम १९३४ अन्वये १ एप्रिल १९३५ रोजी करण्यात आली होती. आरबीआयच्या स्थापनेत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे महत्त्वपूर्ण योगदान आहे.
- हिल्टन यंग यांच्या अध्यक्षतेखाली 'दि रॉयल कमिशन ऑन इंडियन करन्सी अँड फायनान्स' या आयोगाच्या शिफारशीनुसार आरबीआयची स्थापना करण्यात आली.
- सुरुवातीला आरबीआयची स्थापना खाजगी भागधारकांची बँक म्हणून झाली. तिचे अधिकृत भागभांडवल ५ कोटी रुपयांचे होते व प्रत्येक भागाची किंमत १०० रुपये होती. तिचा कारभार १६ सदस्यीय मध्यवर्ती संचालक मंडळाकडे सोपविण्यात आला होता.
- आरबीआयची सत्ता काही व्यक्तींच्या हातात एकवटू नये, आरबीआयच्या व सरकारच्या धोरणात सुसूत्रता असावी यासाठी आरबीआयचे राष्ट्रीयीकरण करण्याचा निर्णय घेण्यात आला.
- १ जानेवारी १९४९ रोजी आरबीआयचे राष्ट्रीयीकरण झाले. यासाठी (सार्वजनिक मालकी हस्तांतरण) आरबीआय कायदा १९४८ संमत करण्यात आला.
- आरबीआयच्या राष्ट्रीयीकरणाबाबतचे विधेयक तत्कालीन अर्थमंत्री सी. डी. देशमुख यांनी मांडले.
- आरबीआयचे गव्हर्नर हे मुख्य कार्यकारी अधिकारी म्हणून आरबीआयच्या व्यवस्थापनाचे काम पाहतो. त्याची नेमणूक केंद्र सरकारमार्फत ५ वर्षासाठी केली जाते.
- सर ऑसबॉर्न अर्कल स्मिथ हे रिझर्व्ह बँकेचे पहिले गव्हर्नर होते. त्यांनी १ एप्रिल १९३५ रोजी आपला कार्यभार स्वीकारला.
- सर चिंतामण द्वारकानाथ देशमुख हे आरबीआयचे पहिले भारतीय गव्हर्नर आहेत. ते १९४३ साली या पदावर विराजमान झाले.
- डॉ. मनमोहन सिंग हे आरबीआयचे असे एकमेव गव्हर्नर आहेत, जे पुढे भारताचे वित्त मंत्री आणि पंतप्रधानही झाले.
- आरबीआयच्या व्यवस्थापनाची जबाबदारी २० सदस्यीय मध्यवर्ती संचालक मंडळाकडे असते. यापैकी १ गव्हर्नर व ४ डेप्युटी गव्हर्नर असतात.

- रिझर्व्ह बँकेचे गव्हर्नर व डेप्युटी गव्हर्नर यांचे निवृत्तीचे वय ६२ वर्षे आहे. इतर सर्व कर्मचाऱ्यांचे निवृत्तीचे वय ६० वर्षे आहे.
- रिझर्व्ह बँकेचे वित्तीय वर्ष १ जुलै ते ३० जून असे आहे.
- भारतीय रिझर्व्ह बँक ही देशपातळीवर आर्थिक संस्थांना शिस्त लावण्याचे काम करते. तसेच द्विमाही पतधोरण (मॉनेटरी पॉलिसी) जाहीर करते.

आरबीआयचे प्रमुख उद्देश व कार्ये

- देशात (संख्यात्मक व गुणात्मक साधनांद्वारे) पतनियंत्रण करून आर्थिक स्थिरता कायम ठेवणे.
- भारतीय चलनी नोटांची छपाई गरजेनुसार करणे.
- भारताची परकीय गंगाजळी राखणे.
- भारतीय चलन आणि पत यांचे रक्षण करणे.
- मौद्रिक धोरणाची तयारी, अंमलबजावणी आणि देखरेख करणे.
- केंद्र व राज्य सरकारची बँक म्हणून कार्य करणे.

१ एप्रिल : ओडिशा दिन

- दरवर्षी १ एप्रिल हा दिवस ओडिशा दिन म्हणून साजरा केला जातो. या दिवशी ब्रिटिश भारतात ओडिशा प्रांताची स्थापना करण्यात आली होती.
- १९१२ मध्ये बिहार आणि उडीसा प्रांत बंगालपासून वेगळे करण्यात आले आणि बिहार आणि उडीसाचा स्वतंत्र प्रांत तयार करण्यात आला.
- १ एप्रिल १९३६ रोजी बिहार आणि उडीसाची विभागणी वेगवेगळ्या प्रांतांमध्ये विभागली गेली. १ एप्रिल १९३६ रोजी उडीसा प्रांत अस्तित्वात आला.
- सर जॉन ऑस्टिन हब्सक यांना ओडिशाचे गव्हर्नर म्हणून नियुक्त करण्यात आले. उडीसा ही देशातील पहिला भाषाआधारित प्रांत होता.
- स्वातंत्र्यानंतर ओडिशाचे क्षेत्रफळ जवळजवळ दुप्पट झाले व लोकसंख्येमध्ये सुमारे एक तृतीयांश वाढ झाली. पूर्वेकडील सुमारे २४ संस्थाने यात समाविष्ट करण्यात आली.
- २०११ मध्ये ओरिसाचे नामकरण ओडिशा असे करण्यात आले. ओडिशा हा उडिया भाषेतील शब्द आहे.
- ओडिशा भारताच्या पूर्व किनारपट्टीवर उत्तरेला असून त्याच्या पूर्वेला बंगालचा उपसागर, उत्तरेला पश्चिम बंगाल व झारखंड, पश्चिमेला छत्तीसगढ, नैर्ऋत्येला तेलंगण तर दक्षिणेला आंध्र प्रदेश ही राज्ये आहेत.
- भुवनेश्वर ही ओडिशाची राजधानी व सर्वात मोठे शहर आहे. भुवनेश्वर आणि कटक ही जुळी शहरे आहेत.
- क्षेत्रफळानुसार ओडिशा भारतातील ९व्या क्रमांकाचे तर लोकसंख्येनुसार ११व्या क्रमांकाचे मोठे राज्य आहे. ओडिशाला ४८५ किमी लांबीचा समुद्रकिनारा लाभला आहे.

२ एप्रिल : जागतिक स्वमग्रता (ऑटिझम) जागृती दिन

- २ एप्रिल हा दिवस जगभरात जागतिक स्वमग्रता (ऑटिझम) जागृती दिन म्हणून पाळला जातो. त्यानिमित्त यादिवशी जगभर विविध उपक्रम राबवले जातात.
- यासाठी संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या महासभेने १ नोव्हेंबर २००७ रोजी एक ठराव संमत केला होता, जो १८ डिसेंबर २००७ रोजी स्वीकृत करण्यात आला.
- यावर्षी जागतिक स्वमग्रता जागृती दिनाची संकल्पना (थीम) 'सहायक तंत्रज्ञान, सक्रिय सहभाग' ही आहे.
- संयुक्त राष्ट्रांच्या सदस्य राष्ट्रांमध्ये स्वमग्रता (ऑटिझम) याविषयी जनजागृती करणे, हा या दिनाचा मुख्य उद्देश आहे.

स्वमग्रता (ऑटिझम)

- स्वमग्रता हा एक प्रकारचा मनोविकार असून, याला सायकोन्यूरोलॉजिकल डेव्हलपमेंट डिसऑर्डर किंवा ऑटिझम असे देखील म्हटले जाते.
- स्वमग्रता (ऑटिझम) मेंदूच्या वाढीतील विस्कळितपणा आहे. स्वतःतच रमून राहण्याची तीव्र स्वाभाविक वृत्ती म्हणजे स्वमग्रता. ही एक अवस्था असून ती आनुवंशिकही आहे.
- ही एक प्रकारची 'गुंतागुंतीची असणारी मानसिक जन्मस्थ अवस्था' असून, तो रोग नाही. याचा शोध लिओ केनेर यांनी १९४३ मध्ये लावला.

- सरासरी दोनशे मुलांमध्ये एकाला हा विकार होण्याची शक्यता आहे. स्वमग्नता आढळून येणाऱ्या लहान मुलांमध्ये मुलीपेक्षा मुलांचे प्रमाण चार पटींनी जास्त आढळून येते.
- वैद्यकीय व शैक्षणिक क्षेत्राच्या अभ्यासक्रमात अजूनही स्वमग्नता याबद्दल पुरेसा सखोल अभ्यास नाही. कुठलेही वैद्यकीय तत्काळ उपचार अस्तित्वात नाहीत. त्यामुळे या विकाराविषयी समाजात जनजागृती होणे गरजेचे आहे.

कोहिमा लढाईचा ७५वा वर्धापन दिन

- ४ एप्रिल रोजी नागालँडमध्ये कोहिमा लढाईचा ७५वा वर्धापन दिन साजरा करण्यात आली. या प्रसंगी आयोजित कार्यक्रमात जपान व युनायटेड किंग्डमच्या प्रतिनिधींनी भाग घेतला.
- कोहिमाची लढाई दुसऱ्या महायुद्धादरम्यान जपानी सैन्य, आझाद हिंद फौज व दोस्त राष्ट्रांच्या सैन्यांमध्ये लढली गेली होती.
- ४ एप्रिल ते २२ जून १९४४ दरम्यान आधुनिक भारताच्या नागालँड राज्यातील कोहिमा शहराच्या सीमेवर ही लढाई तीन टप्प्यात लढली गेली.
- ही लढाई जपानच्या 'उ गो मोहीम' किंवा 'ऑपरेशन सी'चा सर्वोच्चबिंदू होता. या लढाईची तुलना अनेकदा स्टालिनग्राडच्या वेढ्याशी करण्यात येते.
- या लढाईच्या सुरुवातीस एप्रिलच्या पूर्वार्धात जपानने कोहिमा रिज ही जागा जिंकून इंफाळकडे जाणारा रस्ता ताब्यात घेतला.
- १६ एप्रिल ते ३ मे दरम्यान ब्रिटिश व भारतीय सैन्यांची कुमक आडवाटेने कोहिमाला पोचली व त्यांनी जपान्यांचा प्रतिकार करण्यास सुरुवात केली.
- या प्रतिहल्ल्यानंतर जपानी सैन्याने कोहिमा रिज सोडली पण कोहिमा-इंफाळ रस्ता त्यांच्याच ताब्यात राहिला.
- मेच्या मध्यापासून २२ जूनपर्यंत ब्रिटिश आणि भारतीय सैन्याने हळूहळू माघार घेणाऱ्या जपानी सैन्याला मागे रेटत रस्ता काबीज केला.
- कोहिमा हे या लढाईचे मुख्य रणांगण होते. या लढाईत नागा लोकांनी दोन्ही बाजूने भाग घेतला.
- कोहिमाच्या लढाईमध्ये लढणाऱ्या सैनिकांपैकी दोघांना व्हिक्टोरिया क्रॉस हा युनायटेड किंग्डमचा सर्वोच्च युद्धकालीन बहुमान प्रदान करण्यात आला.
- कोहिमाच्या युद्धात धारातीर्थी पडलेल्या भारतीय व ब्रिटिश सैनिकांचे स्मारक कोहिमातच उभारण्यात आले. याची देखभाल कॉमनवेल्थ वॉर ग्रेव्हज कमिशन करते.
- या स्मारकावर कोरलेले (खालील) स्मृतिवाक्य नंतर जगभर 'कोहिमा एपिटॉफ' नावाने प्रसिद्ध झाले.

“व्हेन यू गो होम, टेल देम ऑफ अस अँड से, फॉर युअर टुमॉर्रो, वी गेव अवर टुडे.”

५ एप्रिल : राष्ट्रीय समुद्री दिवस

- दरवर्षी ५ एप्रिल रोजी राष्ट्रीय समुद्री दिवस (National Maritime Day) साजरा केला जातो. आंतर-महाद्वीपीय व्यापार आणि जागतिक अर्थव्यवस्थेला प्रोत्साहन देणे हा त्यामागील उद्देश आहे.
- १९६४ पासून दरवर्षी राष्ट्रीय समुद्री दिवस साजरा केला जात आहे. यंदाच्या राष्ट्रीय समुद्री दिनाची मुख्य संकल्पना 'हिंदी महासागर : संधीचा महासागर' (Indian Ocean-An Ocean of opportunity) अशी आहे.
- प्रतिवर्षी २६ सप्टेंबर या दिवशी जागतिक समुद्री दिवस (World Maritime Day) साजरा केला जातो.

७ एप्रिल : जागतिक आरोग्य दिन

- ७ एप्रिल हा जागतिक आरोग्य दिन म्हणून सर्वत्र साजरा केला जातो. जागतिक आरोग्य संघटनेच्या स्थापना दिनाच्या स्मरणार्थ हा दिवस साजरा केला जातो.
- यंदाच्या आरोग्य दिनाचा मुख्य विषय 'युनिव्हर्सल हेल्थ कवरेज : एव्हरीवन, एव्हरीव्हेअर' (Universal health coverage : everyone, everywhere) हा होता.
- लोकांना गरज असताना आवश्यक आरोग्य सुरक्षा व्यवस्था प्राप्त व्हाव्या यासाठी कार्यकरणे, असा या विषयाचा मुख्य उद्देश आहे.

जागतिक आरोग्य संघटना

- इंग्रजी: World Health Organization (WHO)

- स्थापना: ७ एप्रिल १९४८
- मुख्यालय: जिनिव्हा, स्वित्झर्लंड
- सदस्य: १९३ देश
- जागतिक आरोग्य संघटना ही आंतरराष्ट्रीय सार्वजनिक आरोग्याच्या क्षेत्रात सुसंवादाचे कार्य करणारी संयुक्त राष्ट्रांची एक विशेष शाखा आहे. ७ एप्रिल १९४८ रोजी स्थापन झालेल्या या संघटनेचे १९३ देश सदस्य आहेत.
- लोकांच्या आरोग्यविषयक जास्तीतजास्त समस्यांकडे लक्ष पुरवणे व जागतिक स्तरावर लोकांच्या आरोग्याचा स्तर उंचावणे हे या संस्थेचे मुख्य उद्देश आहेत.
- या संघटनेची आरोग्यविषयक कल्पना केवळ रोग व त्यावरिल उपाय यावरच मर्यादित न राहता त्यामध्ये मानसिक, शारीरिक व सामाजिक आरोग्याचाही विचार केला जातो.
- दक्षिण अमेरिकेत ब्राझिल, युरोपमध्ये कोपेनहेगेन (डेन्मार्क), अमेरिकेत वॉशिंग्टन, दक्षिण पूर्व आशियात दिल्ली, आशियात इजिप्त व पश्चिमेला फिलिपिन्स अशा ६ ठिकाणी या संघटनेची कार्यालये आहेत.
- या संघटनेची इतर कार्ये:
  - ❖ नविन वैद्यकीय शोधांना मदत पुरविणे.
  - ❖ रोग निवारण व रोगनियंत्रण यासाठी वैद्यकीय मदत पुरविणे.
  - ❖ लोकांना आरोग्यविषयक सोयीसुविधांबाबत माहिती पुरवणे.
  - ❖ लोकांमध्ये आरोग्य विषयक जागृती निर्माण करणे.

९ एप्रिल : केंद्रीय राखीव पोलिस दलाचा शौर्य दिन

- प्रतिवर्षी ९ एप्रिल हा दिवस केंद्रीय राखीव पोलिस दलाचा (सीआरपीएफ) शौर्य दिन म्हणून साजरा केला जातो. यंदाचा हा ५४वा शौर्य दिन आहे.
- ९ एप्रिल १९६५ रोजी सुमारे १५० सीआरपीएफ सैनिकांच्या २ छोट्या तुकड्यांनी ३५०० सैनिकांच्या पाकिस्तानी ब्रिगेडचे आक्रमण परतवून लावले होते.
- १२ तास चाललेल्या या लढाईत गुजरातच्या कच्छच्या रणात सीआरपीएफने पाकिस्तानच्या ३४ सैनिकांना ठार केले होते. या लढ्यात ६ सीआरपीएफचे जवानही शहीद झाले होते.
- या दिनाच्या स्मरणार्थ ९ एप्रिल हा दिवस देशात केंद्रीय राखीव पोलिस दलाचा (सीआरपीएफ) शौर्य दिन म्हणून साजरा केला जातो.

केंद्रीय राखीव पोलिस दल (सीआरपीएफ)

- CRPF: Central Reserve Police Force
- स्थापना: २७ जुलै १९३९
- मुख्यालय: नवी दिल्ली
- सीआरपीएफ एकूण २४६ बटालियनांसह भारतातील सर्वात मोठे केंद्रीय सशस्त्र पोलिस दल किंवा अर्धसैनिक बल आहे. हे गृह मंत्रालयाच्या अंतर्गत कार्य करते.
- १९३७मध्ये क्राउन प्रतिनिधी पोलिसांच्या अंतर्गत सीआरपीएफची स्थापना करण्यात आली. स्वातंत्र्यानंतर सीआरपीएफ कायदा १९४९द्वारे त्यास घटनात्मक दर्जा देण्यात आला.
- सरकारला कायदा, सार्वजनिक आदेश आणि आंतरिक सुरक्षा प्रभावीपणे आणि कार्यक्षमतेने राखण्यासाठी मदत करणे, राष्ट्रीय अखंडतेचे संरक्षण करणे आणि संविधानाची सर्वोच्चता कायम राखून सामाजिक सद्भाव आणि विकासाला चालना देणे, ही सीआरपीएफची प्रमुख कार्ये आहेत.
- कायदा व सुव्यवस्था राखण्यासाठी आणि विद्रोह नियंत्रित करण्यासाठी राज्य / केंद्रशासित प्रदेशांना मदत करणे, हे सीआरपीएफचे प्राथमिक कार्य आहे.
- दहशतवादी व नक्षलवादी हल्ल्यांदरम्यान सीआरपीएफने अनेकदा नागरिकांना वाचविण्याचे कार्य केले आहे.

१० एप्रिल : जागतिक होमिओपॅथी दिवस

- १० एप्रिल हा दिवस जगभरात जागतिक होमिओपॅथी दिवस म्हणून साजरा केला जातो. यादिवशी संपूर्ण जगभरात विविध वैद्यकीय कार्यक्रम आयोजित केले जातात.
- डॉ. सॅम्युअल हॅनेमन यांना होमिओपॅथी उपचार पद्धतीचे जनक मानले जाते. त्यांचा जन्म १० एप्रिल १७५५ रोजी झाला. म्हणूनच १० एप्रिल हा दिवस जागतिक होमिओपॅथी दिन म्हणून पाळला जातो.

- यानिमित्त केंद्रीय होमिओपॅथी संशोधन परिषदेद्वारे नवी दिल्लीमध्ये ९ व १० एप्रिल रोजी दोन दिवसीय परिषदेचे आयोजन करण्यात आले.
- केंद्रीय होमिओपॅथी संशोधन परिषद ही केंद्रीय आरोग्य मंत्रालयाच्या अंतर्गत एक स्वायत्त संशोधन संस्था आहे.

होमिओपॅथी

- होमिओपॅथी ही एक वैकल्पिक उपचार पद्धती आहे. होमिओपॅथी या शब्दाची फोड पुढील प्रमाणे होते: होमिओस म्हणजे सारखे आणि पॅथॉस म्हणजे रोग अथवा रोगलक्षण.
- जे रोग अन्य औषधोपचारपद्धतीला दाद देत नाहीत ते रोग बरे करण्याचा दावा होमिओपॅथीमध्ये केला जातो.
- 'समानाला समान बरे करते' या मूलभूत तत्वावर होमिओपॅथी आधारलेली आहे. म्हणजे लोखंडाने लोखंड कापावे, काट्याने काटा काढावा किंवा विषाने विष उतरवावे हे ते तत्त्व आहे. त्यामुळे या चिकित्सा पद्धतीला समचिकित्सा असेही म्हंटले जाते.
- समचिकित्सेच्या नियमानुसार, निरोगी माणसाने एखाद्या रासायनिक किंवा जैविक पदार्थाचे सेवन केल्यामुळे त्याच्या शरीरात विशिष्ट आजाराची लक्षणे उद्भवत असतील, तर होमिओपॅथीनुसार त्या आजारावर (किंवा तत्सम लक्षणे असलेल्या आजारावर) औषध म्हणून तोच पदार्थ सूक्ष्म प्रमाणात दिला जातो.

ख्रिश्चन फ्रेडरिक सॅम्युअल हॅनेमन

- डॉ. हॅनेमन यांचा जन्म १० एप्रिल १७५५ रोजी जर्मनीत झाला. सामान्य अशा पेंटरच्या घरी जन्मलेल्या सॅम्युअल हॅनेमन यांनी स्वतःच्या मेहनतीने व असामान्य बुद्धिमत्तेने वैद्यकीय शाखेत प्रवेश घेऊन पारंपरिक वैद्यकशास्त्रात एमडी पदवी घेऊन वैद्यकीय सेवा करण्यास सुरुवात केली.
- पारंपरिक वैद्यकशास्त्रातील त्रुटी व अघोरी उपाय व तरीही आजार मुळापासून जात नाही व रुग्ण आयुष्यभर आजारीच राहतो हे त्यांच्या लक्षात आले.
- त्यामुळे त्यावेळच्या वैद्यकीय व्यवसायावर ते नाराज होते व संपूर्ण मानवजातीच्या कल्याणासाठी अजून काही करता येईल का; जेणेकरून रोगी हा पूर्णपणे रोगमुक्त होऊन निरोगी आयुष्य जगू शकेल, यासाठी त्यांनी संशोधन करण्यास सुरुवात केली.
- हे संशोधन करतानाच त्यांनी पूर्णपणे नैसर्गिक तत्वांवर आधारित, सुरक्षित व अत्यंत गुणकारी अशा होमिओपॅथीचा शोध लावला. याचबरोबर त्यांनी ९९ नवीन औषधे सिद्ध करून जगाला दिली.
- 'ऑर्गॅनॉन ऑफ मेडिसीन' नावाचा जगप्रसिद्ध ग्रंथ त्यांनी लिहिला. या शिवाय त्यांनी संपूर्ण जगाला दाखवून दिले की, होमिओपॅथी फक्त रोगाला घालवत नाही, तर रोगी माणसालाही पूर्णपणे बरे करते.
- चैतन्यशक्तीचा अद्भुत व सत्याला अनुसरून असलेला सिद्धांत (Theory of Vital Force) त्यांनी संपूर्ण जगाला दिला.
- अनेक भाषांवर प्रभुत्व असल्या कारणाने डॉ. हॅनेमन यांनी अनेक पुस्तकांचे भाषांतरही केले.
- हॅनिमॅनच्या जन्म तारखेपुढील आठवडा (१० ते १६ एप्रिल दरम्यान) जागतिक होमिओपॅथी जागरूकता सप्ताह म्हणून साजरा केला जातो.

जालियनवाला बाग हत्याकांडाला १०० वर्षे पूर्ण

- जालियनवाला बाग हत्याकांडाला १३ एप्रिल २०१९ रोजी १०० वर्षे पूर्ण झाली. १३ एप्रिल १९१९ रोजी या दिवशी इंग्रजांनी केलेल्या या हत्याकांडात महिला व मुलांसह अनेक लोक मृत्युमुखी पडले होते.

पार्श्वभूमी

- मार्च १९१९ मध्ये ब्रिटिश सरकारने रौलेट कायदा नावाचा एक कायदा संमत केला होता. देशद्रोहाचा आरोप असलेल्या लोकांना कोणत्याही चौकशीविना तुरुंगात टाकण्याची तरतूद या कायद्यामध्ये होती.
- त्यामुळे या कायद्याविरोधात महात्मा गांधींच्या नेतृत्वाखाली सत्याग्रह सुरू झाला होता. त्यात हिंदू, शीख, मुस्लीम या सर्व समुदायाच्या लोकांनी सहभाग घेतला.
- या सत्याग्रहात भाग घेतलेल्या डॉक्टर सत्यपाल सिंग आणि सैफुद्दीन किचलू या दोन नेत्यांना अटक करण्यात आली.

- या अटकेला विरोध करण्यासाठी जिल्हाधिकारी कार्यालयावर एक मोर्चा नेण्यात आला. १० एप्रिल १९१९ रोजी एक मोर्चा अमृतसरच्या डेप्युटी कमिशनरच्या घराकडे जात होता.
- या मोर्चावर सैन्याच्या एका तुकडीने बेछूट गोळीबार केला. त्याचे पडसाद त्याच दिवशी उमटले आणि लोकांनी पंजाबमध्ये लोकांनी हिंसक आंदोलनाला सुरुवात केली.
- पंजाबमधील अशांततेची कल्पना आल्यामुळे पंजाबचा तत्कालीन ब्रिगेडिअर जनरल डायरने पंजाबमध्ये लष्करी कायदा म्हणजे मार्शल लॉ पुकारला होता. त्यानुसार अमृतसरमध्ये सभा व मिरवणुका यावर बंदी घालण्यात आली.
- १३ एप्रिल रोजी पंजाबी जनतेचा बैसाखी सण साजरा करण्यासाठी प्रचंड जनसमुदाय जालियनवाला बागेत जमला होता.
- जमावबंदी लागू असल्याने जनरल डायर याच्या हुकुमावरून लष्कराने या निशस्त्र लोकांच्या सभेवर रायफलीच्या १६०० फैरी झाडल्या. या सभेत स्त्रिया आणि पुरुषांसोबत लहान मुलांचाही समावेश होता.
- या हल्ल्यात अनेक भारतीयांचा मृत्यू झाला. हा आकडा ३७९ इतका असल्याचे सांगण्यात येते. प्रत्यक्षात १००० पेक्षा जास्त लोक या हल्ल्यात मरण पावल्याचे सांगण्यात येते.
- या हल्ल्याविरोधात अनेक निदर्शने झाली. तसेच त्या हल्ल्याचा सर्व स्तरातून निषेध करण्यात आला. या घटनेनंतर स्वातंत्र्यासाठी आंदोलन आणखी तीव्र झाले.
- या हल्ल्याचा निषेध म्हणून नोबेल पारितोषिक विजेते गुरू रविंद्रनाथ टागोर यांनी त्यांना इंग्रजांनी दिलेली 'सर' ही पदवी परत केली.
- तर शहिद उधम सिंग (जे स्वतः या हत्याकांडामधे जखमी झाले होते) यांनी १३ मार्च १९४० रोजी या हत्याकांडाच्या काळात पंजाबचा गव्हर्नर जनरल असलेल्या मायकल ओडवायरचा वध केला.

१२ एप्रिल : मानवी अवकाश उड्डाणाचा आंतरराष्ट्रीय दिवस

- मानवजातीच्या इतिहासातील पहिल्या मानवी अवकाश उड्डाणाच्या स्मरणार्थ १२ एप्रिल रोजी मानवी अवकाश उड्डाणाचा आंतरराष्ट्रीय दिवस (International Day of Human Space Flight) साजरा केला गेला.
- १२ एप्रिल १९६१ रोजी सोव्हिएत युनियनचा अवकाशवीर युरी गागारिन हा अंतराळ प्रवास करणारा पहिला मानव ठरला. त्याने 'व्होस्तोक-१' यानातून पृथ्वीच्या कक्षेबाहेर ८९ तास ३४ मिनिटे भ्रमण केले.
- यानंतर पृथ्वीला अंतराळातून प्रदक्षिणा घालणारा पहिला माणूस म्हणून युरीचे नाव इतिहासात कोरले गेले. युरीची अंतराळ सफर हा मानवी संस्कृतीच्या इतिहासातील एक मैलाचा दगड ठरला.
- ७ एप्रिल २०११ रोजी संयुक्त राष्ट्रांच्या महासभेने हा दिवस मानवी अवकाश उड्डाणाचा आंतरराष्ट्रीय दिन म्हणून साजरा करण्याचा निर्णय घेतला.
- या दिवशी शाश्वत विकासाचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी अवकाश विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या महत्त्वपूर्ण योगदानांची पुष्टी केली जाते.

१७ एप्रिल : जागतिक हिमोफिलिया दिन

- प्रतिवर्षी १७ एप्रिल हा दिवस जागतिक हिमोफिलिया दिन म्हणून पाळला जातो. हिमोफिलिया आणि त्यासारख्या अनुवंशिक रक्तस्त्राव होणाऱ्या रोगांबद्दल जागरूकता पसरविण्यासाठी हा दिवस पाळला जातो.
- यंदाच्या जागतिक हिमोफिलिया दिनाचा मुख्य विषय (थीम) 'रिचिंग आऊट: द फर्स्ट स्टेप टू केअर' ही आहे.
- वर्ल्ड फेडरेशन ऑफ हिमोफिलियाचे (WFH) संस्थापक फ्रँक श्रॅबेल यांच्या १७ एप्रिल या जन्मदिनाच्या स्मरणार्थ १९८९ पासून हा दिवस साजरा केला जातो. फ्रँक यांचा मृत्यू संक्रमित रक्तामुळे एड्स झाल्याने १९८७ मध्ये झाला होता.
- हिमोफिलिया हा रक्ताचा अनुवंशिक आजार आहे. हा आजार रक्त गोठविण्याचे कार्य करणाऱ्या थ्रॉम्बोप्लास्टिन (Thromboplastin) नामक घटकाच्या कमतरतेमुळे होतो.
- हा रोग मुख्यत्वे स्त्रियांद्वारे पसरतो आणि पुरुषांमध्ये जास्त प्रमाणात आढळतो. एक्स गुणसूत्रावर आधारित हा आजार आहे.

- शरीरात रक्त गोठवण्यासाठी १३ घटक असतात. त्यापैकी ८व्या क्रमांकाचा रक्तघटक नसल्यास हिमोफिलिया ए व ९व्या क्रमांकाच्या घटकाच्या कमतरतेमुळे हिमोफिलिया बी आजार होतो.
- हा दुर्मिळ असा आजार असून रुग्णांच्या शरीरात रक्ताची गुठळी तयार होत नाही, त्यामुळे जखम झाल्यानंतर तिथून सातत्याने रक्तस्राव होतो. मात्र जनजागृती अभावी या आजाराचं निदान लवकर होत नाही.
- हिमोफिलिया बी पेक्षा हिमोफिलिया ए पेक्षा सर्वाधिक लोकांमध्ये आढळून येतो. प्रत्येक ५००० लोकांपैकी एकाला हिमोफिलिया ए तर २०,००० लोकांपैकी एकाला हिमोफिलिया बी आजार आढळून येतो.
- WFHच्या आकडेवारीनुसार २०१७ मध्ये जगात १.९६ लाख लोक हिमोफिलियाने बाधित होते. तर भारतामध्ये हिमोफिलियाने ग्रस्त रुग्णांची संख्या १९,००० होती.

१८ एप्रिल : जागतिक वारसा दिन

- आपल्या पूर्वजांनी निर्माण केलेल्या गुहा, मंदिरे, चर्च, स्मारके, किल्ले अशा अनेक पुरातन गोष्टींबद्दल आस्था निर्माण करण्यासाठी आणि त्या जतन व्हाव्यात यासाठी १८ एप्रिल हा दिवस 'जागतिक वारसा दिन' म्हणून साजरा केला जातो.
- लिखित स्वरूपाच्या इतिहासाबरोबर वास्तुरूपी राष्ट्रवैभवाचे योग्य संवर्धन करणे हे सरकार बरोबर सुजाण नागरिकांचाही कर्तव्य आहे, याची समाजाला जाणीव करून देण्यासाठी हा दिवस साजरा केला जातो.
- संयुक्त राष्ट्रांच्या 'शैक्षणिक, वैज्ञानिक आणि सांस्कृतिक संघटने'ची (युनेस्को) स्थापना १६ नोव्हेंबर १९४५ रोजी झाली.
- त्यानंतर १८ एप्रिल १९८२ रोजी युनेस्कोने जगातील प्राचीन वास्तु वारसा जपण्यासाठी एक आंतरराष्ट्रीय परिषद घेतली आणि त्यानंतर १८ एप्रिल हा दिवस 'जागतिक वारसा दिन' म्हणून घोषित केला.
- यंदाच्या जागतिक वारसा दिनाची मुख्य थीम 'ग्रामीण निसर्गदृश्ये' (Rural Landscapes) आहे. ही थीम इंटरनॅशनल कौन्सिल ऑन मॉन्युमेंट्स अँड साइट्स (ICOMOS) या संघटनेच्या 'ग्रामीण वारसा' विषयावर आधारित शास्त्रोक्त परीसंवादावर आधारित आहे. या परिसंवादाचे आयोजन ऑक्टोबर २०१९ मध्ये मारकिश (मोरोक्को) येथे केले जाणार आहे.
- युनेस्कोने १९७२ मध्ये केलेल्या ठरावानुसार सांस्कृतिक अथवा निसर्ग वारसा स्थळांची यादी निश्चित केली जाते. सांस्कृतिक व भौगोलिक दृष्ट्या प्रतिष्ठा व महत्त्व आहे अशा स्थानांचा यात समावेश केला जातो.
- अमूल्य ठेवा वारसा स्थळे घोषित करण्यामागे त्या स्थळांचे संरक्षण व संवर्धन करणे व पुढच्या पिढ्यांपर्यंत हा अमूल्य वारसा सुपुर्द करणे हे उद्दिष्ट आहे. त्यातून पर्यटनवाढीला चालना मिळते. त्यातून रोजगार वाढतो. देशाला बहुमूल्य परकीय चलन प्राप्ती होते.
- जागतिक वारसा दिनानिमित्ताने पुढील पिढीपर्यंत हा समृद्ध वारसा पोहोचवायचा असेल तर प्राचीन शिलालेख, मंदिरे, मूर्ती आणि शिल्पे यांना संरक्षण मिळणे गरजेचे आहे.

युनेस्को (UNESCO)

- संयुक्त राष्ट्रांची शैक्षणिक, वैज्ञानिक आणि सांस्कृतिक संघटना
- युएनईएससीओ: युनायटेड नेशन्स एज्युकेशनल, सायन्टीफिक अँड कल्चरल ऑर्गनायझेशन.
- युनेस्को ही संयुक्त राष्ट्रांची एक विशेष संस्था आहे. तिची स्थापना १६ नोव्हेंबर १९४५ रोजी करण्यात आली.
- दुसऱ्या महायुद्धानंतर जागतिक शांततेसाठी अमेरिकेच्या सहकार्याने युनेस्कोची स्थापना करण्यात आली होती.
- ही संस्था प्रामुख्याने शिक्षण, विज्ञान आणि संस्कृतींमधील आंतरराष्ट्रीय सहयोग वाढवून जगामध्ये शांतता व सुरक्षा कायम ठेवण्याचे काम करते.
- युनेस्कोचे मुख्यालय पॅरिसमध्ये असून जगभरात ५० पेक्षा अधिक कार्यालये आहेत. सद्यस्थितीत १९३ देशांचा या संघटनेत समावेश आहे.
- जगभरात युनेस्कोला जागतिक ऐतिहासिक वारसा कार्यक्रमासाठी ओळखले जाते. ही संस्था जगभरातील सांस्कृतिक आणि ऐतिहासिक स्थळांचे संवर्धन करण्यास मदत करते.

- याचबरोबर प्रसारमाध्यमांचे स्वातंत्र्य, लैंगिक समानता व महिलांना साक्षर करण्यास प्रोत्साहन देण्याचे कामही युनेस्कोतर्फे केले जाते.

२१ एप्रिल : नागरी सेवा दिन

- प्रतिवर्षी २१ एप्रिल हा दिवस 'नागरी सेवा दिन' अर्थात 'सिव्हिल सर्व्हिस डे' म्हणून हा साजरा केला जातो.
- याप्रसंगी कार्मिक, तक्रार निवारण आणि निवृत्ती वेतन मंत्रालयातील प्रशासकीय सुधारणा आणि सार्वजनिक तक्रार विभागाद्वारे विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले जाते. यंदा लोकसभा निवडणुकांमुळे कोणतेही कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले नाहीत.
- २१ एप्रिल १९४७ रोजी स्वतंत्र भारताचे पहिले गृहमंत्री सरदार वल्लभ भाई पटेल यांनी दिल्लीतील मेटकाफ हाउस मध्ये नागरी सेवकांच्या पहिल्या गटाला संबोधित केले होते.
- या दिनाच्या स्मृतीनिमित्त २००६ मध्ये नवी दिल्लीत झालेल्या कार्यक्रमापासून नागरी सेवा दिन नियमितपणे साजरा होत आहे.
- यादिवशी नागरी सेवक स्वतःला पुन्हा नागरिकांच्या सेवेत समर्पित करतात आणि जनसेवेच्या कार्याप्रती आपल्या प्रतिबद्धतेचा पुनरुच्चार करतात.
- या दिनाच्या निमित्ताने, 'लोक प्रशासनमध्ये प्रधानमंत्री उत्कृष्टता पुरस्कार' तीन श्रेणींमध्ये दिला जातो. २००६ मध्ये या पुरस्कारांची सुरुवात झाली.
- केंद्र आणि राज्य सरकारमधील नागरी सेवकांनी केलेल्या उल्लेखनीय कार्याचा सन्मान करणे, हे या पुरस्कारांचे उद्दिष्ट आहे.

२२ एप्रिल : जागतिक वसुंधरा दिन

- पृथ्वीचे संतुलन कायम ठेऊन तिच्यावरील जीवसृष्टी जिवंत ठेवण्यासाठी २२ एप्रिल हा दिवस 'जागतिक वसुंधरा दिन' म्हणून जगभर साजरा केला जातो.
- अमेरिकेचे गेलॉर्ड नेल्सन हे वसुंधरा दिनाचे जनक आहेत. त्यांनी अमेरिकेतील २ कोटींपेक्षा जास्त लोकांमध्ये पर्यावरणाच्या समस्यांबाबत जागृती केली. १९७० पासून हा दिन साजरा करण्यास सुरुवात झाली.
- १९९० पासून हा दिवस आंतरराष्ट्रीय स्तरावर साजरा करण्यास सुरुवात झाली, तर २००९ मध्ये संयुक्त राष्ट्रसंघानेही २२ एप्रिल हा दिवस वसुंधरा दिन म्हणून घोषित केला.
- वसुंधरा दिन हा त्या मानवी जागेपणाचे व चेतनेचे जतन करणारा, अनावश्यक युद्धखेरी आणि त्यातून होणारी पृथ्वीची हानी आणि वैज्ञानिकतेच्या नावाखाली उद्योग व इतर माध्यमातून होणारी पृथ्वीची न भरून येणारी हानी, याचा निषेध करण्याचे प्रतिक समाजाला जातो.
- पर्यावरणाचे संरक्षणाचे उपाय दर्शविण्यासाठी आणि त्याविषयी जागरूकता वाढविण्यासाठी प्रत्येक वर्षी जागतिक वसुंधरा दिवस साजरा केला जातो.
- यावर्षी जागतिक वसुंधरा दिनाची मुख्य संकल्पना (थीम) 'आपल्या प्रजातींचे रक्षण करा' (Protect Our Species) अशी आहे.
- वाढत्या तापमानाला तोंड देण्यासाठी सरकारबरोबरच प्रत्येक नागरिकांनी आपले कर्तव्य पार पाडून नष्ट होत असलेल्या प्रजातीचे संरक्षण करणे गरजेचे आहे.
- आपल्याला जे पर्यावरण, नैसर्गिक स्रोत मिळाले आहेत, ते मागच्या पिढीकडून ते पुढच्या पिढीकडे हस्तांतरीत करणे ही आपली जबाबदारी आहे आणि आपण ती पार पाडली पाहिजे.

२३ एप्रिल : जागतिक पुस्तक आणि कॉपीराईट दिन

- युनेस्कोतर्फे प्रतिवर्षी २३ एप्रिल रोजी जागतिक पुस्तक आणि कॉपीराईट दिन जगभर साजरा केला जातो. पहिल्यांदा १९९५ मध्ये या दिनाचे आयोजन करण्यात आले होते.
- वाचन, प्रकाशन आणि कॉपीराईटविषयी कायद्याची जाण लोकांना व्हावी, म्हणून या दिवसाचे आयोजन केले जाते. तसेच वाचन संस्कृती वाढावी आणि तिचा एक जागतिक अविष्कार साकारला जावा, म्हणूनही या दिवसाचे महत्त्व आहे.
- २३ एप्रिल हा दिवस ऐतिहासिकदृष्ट्याही महत्वपूर्ण आहे. कारण या दिवशी विल्यम शेक्सपियर, मिगुएल डी कर्वेटस, इंका गार्सिलासो डे ला वेगा या दिग्गजांचे निधन झाले होते.
- युनेस्कोने अथेन्स शहराला जागतिक पुस्तक राजधानी म्हणून घोषित केले आहे. जागतिक पुस्तक राजधानी म्हणून घोषित झालेले अथेन्स हे १८वे शहर आहे.

युनेस्को (UNESCO)

- संयुक्त राष्ट्रांची शैक्षणिक, वैज्ञानिक आणि सांस्कृतिक संघटना

- युएनईएससीओ: युनायटेड नेशन्स एज्युकेशनल, सायन्टीफिक अँड कल्चरल ऑर्गनायझेशन.
- युनेस्को ही संयुक्त राष्ट्रांची एक विशेष संस्था आहे. तिची स्थापना १६ नोव्हेंबर १९४५ रोजी करण्यात आली.
- दुसऱ्या महायुद्धानंतर जागतिक शांततेसाठी अमेरिकेच्या सहकार्याने युनेस्कोची स्थापना करण्यात आली होती.
- ही संस्था प्रामुख्याने शिक्षण, विज्ञान आणि संस्कृतीमधील आंतरराष्ट्रीय सहयोग वाढवून जगामध्ये शांतता व सुरक्षा कायम ठेवण्याचे काम करते.
- युनेस्कोचे मुख्यालय पॅरिसमध्ये असून जगभरात ५० पेक्षा अधिक कार्यालये आहेत. सद्यस्थितीत १९३ देशांचा या संघटनेत समावेश आहे.
- जगभरात युनेस्कोला जागतिक ऐतिहासिक वारसा कार्यक्रमासाठी ओळखले जाते. ही संस्था जगभरातील सांस्कृतिक आणि ऐतिहासिक स्थळांचे संवर्धन करण्यास मदत करते.
- याचबरोबर प्रसारमाध्यमांचे स्वातंत्र्य, लैंगिक समानता व महिलांना साक्षर करण्यास प्रोत्साहन देण्याचे कामही युनेस्कोतर्गत केले जाते.

२३ एप्रिल : इंग्रजी भाषा दिवस

- दरवर्षी २३ एप्रिल रोजी इंग्रजी भाषा दिवस साजरा केला जातो. जगातील सर्व श्रेष्ठ लेखक, नाटककार विल्यम शेक्सपियरच्या जन्मदिन व मृत्युदिनाच्या स्मरणार्थ २३ एप्रिल रोजी इंग्रजी भाषा दिवस साजरा केला जातो.
- २०१०मध्ये संयुक्त राष्ट्रांच्या सार्वजनिक माहिती विभागाने संयुक्त राष्ट्रांच्या सर्व ६ अधिकृत भाषांसाठी दिवस सुरू करण्यासाठी पुढाकार घेतला. इंग्रजी भाषा दिवस त्याचाच एक भाग आहे.
- बहुभाषिकता आणि सांस्कृतिक विविधतेला प्रोत्साहन देण्यासाठी संयुक्त राष्ट्रांद्वारे त्यांच्या अधिकृत ६ भाषांसाठी विशेष दिवस साजरे केले जातात.
- संयुक्त राष्ट्र भाषा दिवस यानातर्गत ६ अधिकृत भाषांसाठी वेगवेगळे दिवस निश्चित केले गेले आहे.
  - ❖ अरबी: १८ डिसेंबर
  - ❖ चीनी: २० एप्रिल
  - ❖ इंग्रजी: २३ एप्रिल
  - ❖ फ्रेंच: २० मार्च
  - ❖ रशियन: ६ जून
  - ❖ स्पॅनिश: २३ एप्रिल

विल्यम शेक्सपियर

- जन्म: २३ एप्रिल १५६४
- मृत्यू: २३ एप्रिल १६१६
- विल्यम शेक्सपियर हे इंग्रजी भाषेतील प्रसिद्ध कवी, नाटककार आहेत. त्यांनी लिहिलेली नाटके व काव्ये इंग्लिश साहित्यात अजरामर आहेत.
- शेक्सपियरच्या शोकांतिका विशेष नावाजलेल्या आहेत आणि त्याचा प्रभाव मराठी तसेच इतर अनेक भाषांमधील साहित्यिकांवर आपल्याला पाहायला मिळतो.
- जगातील सर्व श्रेष्ठ लेखक, नाटककार म्हणून विल्यम शेक्सपियर यांचे नाव घेतले जाते. आणि त्यांना 'फादर ऑफ ड्रामा' असेही म्हटले जाते.
- जगातील सर्व प्रमुख भाषांमध्ये शेक्सपियर यांच्या नाटकांची भाषांतरे झाली आहेत. गेली चार शतके शेक्सपियर यांच्या नाटकांचे असंख्य प्रयोग जगभर होत असतात.

२४ एप्रिल : राष्ट्रीय पंचायतराज दिवस

- भारतात दरवर्षी २४ एप्रिल रोजी राष्ट्रीय पंचायतराज दिवस साजरा केला जातो. याच दिवशी पंचायतराजशी संबंधित ७३वी घटनादुरुस्ती (संविधान कायदा १९९२)ची अंमलबजावणी सुरू झाली होती.
- राष्ट्रीय पंचायतराज दिनी देशातील सर्वोत्तम ग्राम पंचायतींना पंचायतराज मंत्रालयाकडून राष्ट्रीय गौरव ग्रामसभा पुरस्काराने सन्मानित केले जाते.
- भारतीय लोकशाही व्यवस्थेत विकेंद्रीकरण आणि जनसहभाग वाढवण्याच्या दृष्टीने ७३वी घटनादुरुस्ती कायदा अत्यंत महत्वाचा समजला जातो.

- १९९२मध्ये ७३वी घटनादुरुस्ती संमत झाली व तिच्या प्रत्यक्ष कार्यवाहीस २४ एप्रिल १९९३ पासून सुरुवात झाली. त्यामुळे पंचायतराज मधील संस्थांना घटनात्मक दर्जा मिळाला.
- याद्वारे संपूर्ण देशासाठी ग्रामीण, तालुका व जिल्हा पातळीवर अशी समान त्रिस्तरीय पंचायतराज व्यवस्थेची तरतूद करण्यात आलेली आहे.
- या घटनादुरुस्तीनुसार, पंचायतराज या शीर्षकाखाली राज्यघटनेत भाग ९-अ समाविष्ट केला. त्यामध्ये कलम २४३ (ए) ते २४३(ओ) समाविष्ट केले व तसेच पंचायतराजशी संबंधित २९ विषय नव्या ११व्या परिशिष्टात जोडण्यात आले.
- देशात सर्वप्रथम राजस्थानच्या नागौर जिल्ह्यात २ ऑक्टोबर १९५९ रोजी पंचायतराज प्रणाली स्वीकारली गेली.
- १९९२मध्ये संसदेने केलेली ७३वी घटनादुरुस्ती म्हणजे भारतातील ग्रामीण स्थानिक शासनाच्या इतिहासातील महत्वाचा टप्पा होता.
- ही घटनादुरुस्ती कायदा म्हणजे राजकीय आणि प्रशासकीय विकेंद्रीकरणाची कृती असून, त्याद्वारे स्थानिक जनतेला नोकरशाही आणि राजकारणी यांच्या कचाट्यातून सोडवण्यात आले आहे.

२५ एप्रिल : जागतिक मलेरिया दिन

- दरवर्षी २५ एप्रिल रोजी जागतिक मलेरिया दिन साजरा केला जातो. मलेरिया रोगाबद्दल जागरूकता पसरविणे आणि त्यास रोखण्याचा प्रयत्न करणे हा या दिनामागचा उद्देश आहे.
- जागतिक मलेरिया दिनाची स्थापना पार्श्वभूमी जागतिक आरोग्य संघटनेद्वारे मे २००७मध्ये करण्यात आली होती. मलेरिया रोगाविषयी जागरूकता पसरविणे हा त्यामागील उद्देश होता.
- मलेरियाला रोखणे हे जागतिक आरोग्य संघटनेच्या ८ अधिकृत जागतिक सार्वजनिक आरोग्य मोहिमांपैकी एक आहे.

मलेरिया

- मलेरिया हा डासांच्या चावण्यामुळे होणारा रोग असून, तो प्लाझमोडियम वायवॅक्स नावाच्या सूक्ष्म परजीवीमुळे होतो व तो अँनाफिलीस डासांची मादी चावल्याने पसरतो. याचा प्रादुर्भाव विषुववृत्तीय भागांत जास्त आहे.
- जेव्हा संक्रमित डास एखाद्या व्यक्तीला चावतो तेव्हा मलेरियाचा परजीवी त्या व्यक्तीच्या यकृतामध्ये वेगाने वाढू लागतो. हा परजीवी शरीरातील लाल रक्तपेशींना (आरबीसी) संक्रमित करून नष्ट करतो. लवकर निदान झाल्यास मलेरिया नियंत्रित केला जाऊ शकतो.
- मलेरियाचे लक्षणे: सर्दी-खोकला, ताप, श्वासोच्छ्वासा करण्यास त्रास होणे, असामान्य रक्तस्राव, अशक्तपणा (अॅनिमिया) इत्यादी.
- मलेरिया या आजारामुळे जगभरात दरवर्षी ४ लाख ३५ हजार जणांचा मृत्यू होत आहे. मलेरियाने मृत्यू होणाऱ्या रुग्णात आफ्रिकेतील ५ वर्षाखालील मुलांचे प्रमाण अधिक आहे.
- दक्षिण-पूर्व आशियातील अशा रुग्णांपैकी ८९ टक्के रुग्ण भारतात आढळतात. भारतात २०१६ मध्ये १०.९० लाखाहून अधिक मलेरियाच्या रुग्णांची नोंद झाली होती. यातील ३३९ रुग्णांचा मृत्यू झाला होता.

२४ ते ३० एप्रिल : जागतिक लसीकरण सप्ताह २०१९

- यावर्षी जागतिक लसीकरण सप्ताह २०१९ (World Immunization Week 2019) २४ ते ३० एप्रिल दरम्यान साजरा केला गेला.
- यंदाच्या लसीकरण सप्ताहाची मुख्य संकल्पना (थीम) 'Protected Together: Vaccines Work' ही होती.
- या सप्ताहाद्वारे पालक, आरोग्य कर्मचारी, संशोधक इत्यादी सर्व व्यक्तींप्रति आदर व्यक्त केला जातो, ज्यांनी सर्व वयोगटातील लोकांसाठी लसीकरण सुनिश्चित करण्यासाठी योगदान दिले आहे.
- प्रत्येक वर्षी एप्रिल महिन्याचा शेवटचा आठवडा जागतिक लसीकरण सप्ताह म्हणून साजरा केला जातो. याचा उद्देश सर्व वयोगटातील लोकांना लसीकरणाच्या मदतीने रोगांपासून सुरक्षित ठेवणे आहे.
- हा सप्ताह साजरा करण्यामागील हेतू:
  - ❖ आरोग्यासाठी लसीकरणाची भूमिका अधोरेखित करणे व त्याचे महत्त्व पटवून देणे.
  - ❖ अधिकाधिक लोकांना लसीकरणाद्वारे सुरक्षित करण्यासाठी कार्य करणे.

❖ उत्तम आरोग्यासाठी नियमित लसीकरणाचे फायदे अधोरेखित करणे.

२६ एप्रिल : जागतिक बौद्धिक संपदा दिवस

- दरवर्षी २६ एप्रिल हा दिवस जागतिक बौद्धिक संपदा दिवस म्हणून साजरा केला जातो. याची स्थापना २००० साली जागतिक बौद्धिक संपदा संघटनेने (WIPO) स्थापना केली.
- २६ एप्रिल १९७० रोजी जागतिक बौद्धिक संपदा संघटनेच्या स्थापनेचा करार लागू झाला होता. या दिवसाच्या स्मृतीमध्ये २६ एप्रिल हा दिवस जागतिक बौद्धिक संपदा दिवस म्हणून साजरा केला जातो.
- पेटंट, कॉपीराइट, ट्रेडमार्क आणि डिझाइन यांच्या महत्वाबद्दल जागरूकता पसरविणे हा यामागील उद्देश आहे.
- यावर्षी जागतिक बौद्धिक संपदा दिनाची मुख्य संकल्पना (थीम) 'रिच फोर गोल्ड : इंटेलेक्चुअल प्रॉपर्टी अँड स्पोर्ट्स' (Reach for Gold: IP and Sports) अशी आहे.

जागतिक बौद्धिक संपदा संघटना

- WIPO: World Intellectual Property Organization
- मुख्यालय: जिनिव्हा (स्वित्झर्लंड)
- स्थापना: १४ जुलै १९६७
- ही संयुक्त राष्ट्रांची एक संस्था आहे, या जागतिक संस्थेचे कार्य बौद्धिक संपदा अधिकारांचे संरक्षण व संवर्धन करणे आहे.
- रचनात्मक क्रियाकलापांना प्रोत्साहन देणे व जगभरातील बौद्धिक संपदा अधिकारांच्या संरक्षणासाठी कार्य करणे हा या संघटनेचा उद्देश आहे.
- सध्या या संघटनेचे १८८ देश सदस्य आहेत. भारतही या संघटनेचा सदस्य आहे.

२८ एप्रिल : जागतिक कार्यस्थळ सुरक्षा व आरोग्यनिगा दिन

- दरवर्षी २८ एप्रिल रोजी जागतिक कार्यस्थळ सुरक्षा व आरोग्यनिगा दिन साजरा करण्यात येतो. आरोग्य आणि व्यावसायिक सुरक्षा यांकडे लक्ष केंद्रित करण्याच्या उद्देशाने हा दिन साजरा केला जातो.
- कार्यस्थळ अर्थात कामकाजाच्या ठिकाणी होणाऱ्या दुर्घटना व उद्भवणारे आजार यांना प्रतिबंध घालण्यासाठी हा दिन साजरा करण्यात येतो. कार्यस्थळांमध्ये कारखाने वा कार्यालये यांचा समावेश होतो.
- आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेतर्फे (आयएलओ: इंटरनॅशनल लेबर ऑर्गनायझेशन) २००३ पासून जागतिक कार्यस्थळ सुरक्षा व आरोग्यनिगा दिन साजरा करण्यास सुरुवात झाली.
- यंदा २०१९ या वर्षासाठी जागतिक कार्यस्थळ सुरक्षा व आरोग्यनिगा दिनाचे घोषवाक्य 'सुरक्षा आणि आरोग्य व कामाचे भवितव्य', असे आहे.
- यंदाचा जागतिक कार्यस्थळ सुरक्षा व आरोग्यनिगा दिन आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेच्या १००व्या वर्धापन दिनाने प्रेरित आहे. आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेच्या मते, देशांनी कर्मचाऱ्यांना निरोगी आणि सुरक्षित वातावरण निर्माण करून दिले पाहिजे.
- कार्यस्थळी योग्य सुरक्षा बाळगल्यास होणारे अपघात, घडणाऱ्या संभाव्य दुर्घटना रोखल्या जाऊ शकतात. तसेच, गंभीर आजारांनाही प्रतिबंध होऊ शकतो.
- विविध प्रकारचे बदल स्वीकारून विशेषतः तंत्रज्ञानातील बदलांचा स्वीकार करून, दुर्घटना आणि आजार टाळण्यासाठी प्रयत्न करण्याचे आवाहन आयएलओ करीत असते.
- कामाच्या ठिकाणी होणाऱ्या दुखापतींची नोंद बरेचदा होत नाही. मात्र, वाढलेली जागरूकता, माध्यमांचा दबाव आणि कायद्यातील शिक्षेचा जरब ही महत्वाची ठरते.

दरवर्षी २७.८ लाख लोकांचा मृत्यू

- संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या एका अहवालानुसार, दरवर्षी औद्योगिक दुर्घटना आणि धोकादायक कामांमुळे होणारे आजार, यांच्यामुळे जगभरात २७.८ लाख लोकांचा मृत्यू होतो.
- हजारो लोकांना मृत्यूच्या खाईत ढकलणारी १९८४ची भारतातील भोपाळ वायू दुर्घटना जगातील सर्वात मोठ्या औद्योगिक दुर्घटनांपैकी एक होती. यामुळे हजारो पीडित व त्यांची पुढील पिढी श्वसनसंबंधी आजारांशी संघर्ष करीत आहे.
- अन्य मोठ्या औद्योगिक दुर्घटनांमध्ये चेर्नोबिल आणि फुकुशिमा अणू प्रकल्प दुर्घटनांचा समावेश होतो.

आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटना

- ILO: International Labour Organization
- स्थापना: २९ ऑक्टोबर १९१९
- मुख्यालय: जिनिव्हा (स्वित्झर्लंड)
- सदस्य: १८७ देश
- आंतरराष्ट्रीय मजूर संघटना ही संयुक्त राष्ट्रसंघाची एक विशेष संस्था आहे. ही संस्था जगातील मजूर वर्गाच्या समस्या सोडवण्याचा प्रयत्न करते.
- या संघटनेच्या प्रत्येक सदस्य-देशाचे या संघटनेवर त्रिपक्ष (सरकार, मालकसंघटना व कामगार संघटना) प्रतिनिधित्व असते.
- या संघटनेला तिच्या कार्यसाठी १९६९ साली शांततेच्या नोबेल पुरस्काराने गौरविण्यात आले आहे.

या संघटनेची प्रमुख उद्दिष्टे

- सामाजिक न्याय व जागतिक शाश्वत शांतता प्रस्थापित करणे.
- आंतरराष्ट्रीय कायदा व त्याची कार्यवाही यांसाठी एक आचारसंहिता तयार करणे.
- आंतरराष्ट्रीय श्रम-प्रमाणे तयार करून ती करार व शिफारशी यांच्या स्वरूपात मांडणे व त्यांवरून आंतरराष्ट्रीय श्रमविषयक आचारसंहिता बनविणे.
- जगातील कामगारांच्या परिस्थितीत सुधारणा करून त्यांचे जीवनमान उंचावण्याचा प्रयत्न करीत राहणे.

२९ एप्रिल : आंतरराष्ट्रीय नृत्य दिन

- दरवर्षी २९ एप्रिल हा दिवस आंतरराष्ट्रीय नृत्य दिन म्हणून साजरा केला जातो. याचा उद्देश विविध कार्यक्रम व समारंभांद्वारे नृत्यास प्रोत्साहन देणे आहे.
- पॅरिस (फ्रान्स)स्थित 'युनेस्को'शी संलग्न सेवाभावी संस्था 'इंटरनॅशनल थियेटर इंस्टीट्यूट'ची (ITI) नृत्य समिती आंतरराष्ट्रीय नृत्य दिनाचे आयोजन करते.
- आयटीआयची स्थापना १९४८ मध्ये झाली व १९८२ पासून आंतरराष्ट्रीय नृत्य दिन साजरा करण्यास त्यांनी सुरुवात केली.
- अत्यंत लोकप्रिय फ्रेंच मॉडर्न डान्स आणि बॅले मास्टर जॉन- जॉर्जेस नोवेर (जन्म २९ एप्रिल १७२७) या जन्मदिनाच्या स्मरणार्थ २९ एप्रिल हा दिवस आंतरराष्ट्रीय नृत्य दिन म्हणून साजरा केला जातो.
- हा दिवस साजरा करण्यामागील उद्देश:
  - ❖ जगभरात नृत्यकला साजरी करणे.
  - ❖ नृत्यकलेने राजकीय, सामाजिक, सांस्कृतिक, धर्माच्या विविधतेच्या सीमा ओलांडून सर्वांना एकत्र आणणे.
  - ❖ नृत्यकलेचे समाजातले स्थान उंचावून नृत्यकलेचा अधिकाधिक प्रचार आणि प्रसार करणे.
  - ❖ सर्वसाधारण लोकांमध्ये नृत्याच्या महत्वाविषयी जागरूकता वाढविणे.
  - ❖ शिक्षण प्रणालीमध्ये नृत्य समाविष्ट करण्यासाठी देशभरातील सरकारांना प्रोत्साहन देणे.